

908
M12

Жұмағали Диярұлы Мағзи

ТАРИХ ТАРАЗЫ

Жұмағали Мағзи Диярұлы

Тарих таразы

Ғұмырнама

Қарағанды, 2021

ӘОЖ 908
КБЖ 26.89
М12

М12 Жұмағали Мағзи. Тарих таразы.
Алматы - «Service - Press» баспаханасы. 2021ж. - 463 бет.

ISBN 978-601-354-025-2

Ағузу биләһи мин аш-шайтанир ражим
Бисмиллаһир Рахмани-р Рахим

Бұл тарихи естелік кітапта Аллаһтың қалауымен өмірге келген күнімнен бастап өсіп өнуім - ата мекенім Нилдіден басталған қызмет атқарып жатқан уақытымдағы оқырманға тәрбиелік маңызы зор кезеңдерім туралы, одан әрі Қызылтау ауылы, Ақадыр кенті, Қарағанды қаласының қысқаша тарихтарын қамтыған өмір тәжірибем барысында түйген тарихат беріледі. Еліміздің дамуына тамшыдай болса да қосқан еңбегімді мазмұнды нақты тұжырымдар арқылы беріп отырмын.

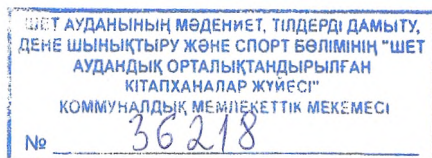
Сырттан келген Топорниңдер... жергілікті ұлт өкілдері тарапынан қолдау таппаса,... 1905 жылғы бүкіл әлемге аян Өспен (Нилді) мыс кенішіндегі, яғни қазақ жеріндегі тұңғыш кәсіподақ қозғалысы - көтерілістің ұшар басында Әлі әкеміз тұрғаны - тарихи бұлтартпас айғақ.

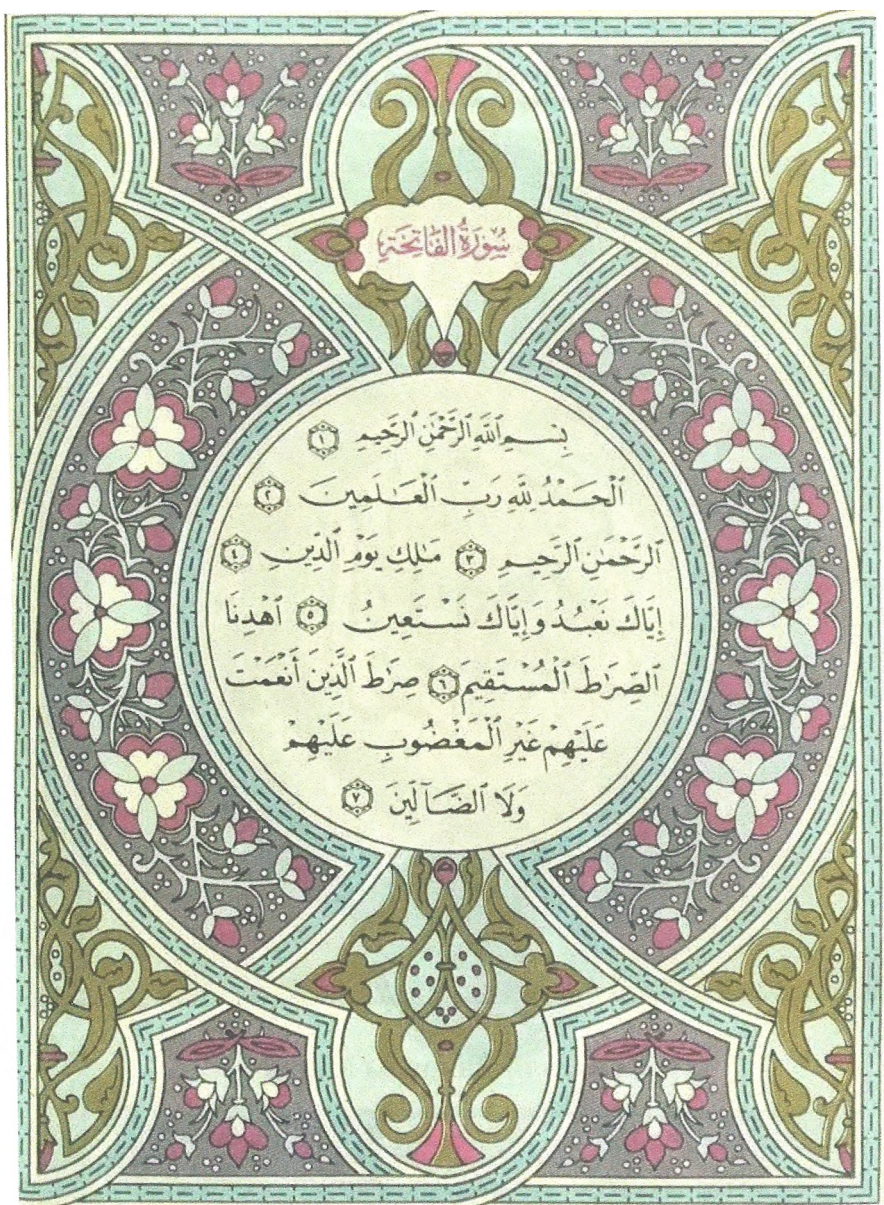
Кітап көпшілік оқырманға арналған

ISBN 978-601-354-025-2

ӘОЖ 908
КБЖ 26.89

©Ж.МАҒЗИ, 2021

Жұмағали Диярұлы Мағзи

**НІЛДІ. 1905 ЖЫЛ.
ӘЛІ КӨТЕРІЛІСІ.**

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ — бисмилляхи-р-рахмани-р-рахим!

Аса зор құрметпен **Фатиха, Фатима, Рымбала** аналарыма арнаймын!

Ана жүрегі тым терең, сол тереңдіктен Сіз кешірім таба аласыз.

Оноре де Бальзак

ӨМІР - ТЕҢІЗ, ЖҮЗЕМ ОНДА ДЕМЕҢІЗ ІЗГІЛІКПЕН ЖАСАЛМАСА КЕМЕҢІЗ

РУДАКИ

Сарханов Кәкімжан Ахмеджанұлы - 1951 жылы 2 ақпанда Қарағанды облысы, Жезді ауданы, Қарсақбай кентінде дүниеге келген. 1974 жылы Еңбек Қызыл ту орденді Алматы зоотехникалық-мал дәрігерлік институтын үздік дипломмен бітірген. Жезқазған облыстық ауыл шаруашылығы басқармасында, облыстық тәжірибе станциясында қызметтер атқарған. Қазақтың мал шаруашылығы технологиясы ғылыми-зерттеу институтының аспирантурасын бітірген, кандидаттық диссертация қорғаған. Қарағанды облысы, Шет ауданы әкімі, облыстық жер қатынастары басқармасы бастығының орынбасары, ауыл шаруашылығы министрлігінің «Асыл-түлік» АҚ бөлім бастығы, «Қазақ ауыл шаруашылығы өндірісі кешені экономикасы мен ауылдық аймақтарды дамыту ғылыми-зерттеу институты» ЖШС-нің Астана қаласындағы филиалының директоры қызметтерін атқарды, С. Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық университетінде сабақ берді.

2014 жылы «Орталық Қазақстанда мал шаруашылығы өнімділігін арттырудың ғылыми-тәжірибелік негіздемелері» атты тақырыпта докторлық диссертация қорғады, ауыл шаруашылығы ғылымдарының докторы, Қ.Р. АШҒ академиясының корр мүшесі.

КӨРКЕМДІГІ ЖАРАСҚАН АЗАМАТ

Еліміздің нарыққа өтпелі кезеңінде, еңбек жолымның елеулі белесі болған Қарағанды облысы Шет ауданы әкімі қызметін сегіз жылға тарта (1997-2005жж) атқардым. Сондықтан да болар, сол қиын-қыстау кездегі қолымнан

келгенше халық алдында азды-көпті атқарған қызметімді және қызметтес болған әріптестерімді бүгінде жиі еске алып, мақтан да етемін. Жасыратыны жоқ, туған, өскен жерім, сонау Жезқазған, Қарсақбай өңірі болса да, Шет ауданы азаматтары той-томалақ, қуаныштарында жиі боламын. Қазақта жақсы мақал бар ғой: «Бақ біреуге тауып қонады, біреуге ауып қонады, ауып қонғанды есіртеді, тауып қонғанды есейтеді» дегендей, бұл да маған тауып қонған бақ па деймін?!

Әрине, жауапты қызмет атқарғанда, әріптестердің бәрімен бірдей жақсы болу, «өмір-күрес» дегендей мүмкін емес қой, бірақта көпшілігімен, яғни үлкендерінен үйрене, кішілеріне білгенімді айта, бірлікте қызмет еттім десем артық айқандығым емес. Сондай қызметтік қарым-қатынаста болған азаматтардың бірі Жұмағали Мағзиев болды. Айтарым түсінікті болу үшін, әңгімені сәл ертеректен бастағым келіп отыр. Мен ауданға қызметке келгенімде, аудан халқының бестен бірін құрайтын (12 мың) Ақадыр кентінде басқа елді мекендердегідей, әлеуметтік қиындықтарымен қоса, тұрғындар арасында моральды-психологиялық жағдай да күрделі екен, басты себеп - «қосылған екі аудан (Шет, Ақадыр) аумағында Ақадыр кентінің, географиялық, инфрақұрылымдық жағдайлары сәйкес бола тұра, неге біріккен аудан орталығы болмады» дейді және бұған айтар уәждері де бар сияқты. Менің де, аудан елді мекендері жағдайларымен алғашқы танысып жатқан кезім болатын, алдында ғана облыс әкімі П.П.Нефедовпен Ақадырда болып кеткенбіз, енді іле шала жаңадан тағайындалған облыс әкімі Мәжит Төлебекұлы Есенбаев, Алматыдан қызметіне бекіп келе жатып, жолай Ақадырға келіп халықпен кездесу өткізді. Әрине, жиында сұрақтар да, реніштер де көп айтылды. Алдын ала келісілген болу керек, бір азамат тұрғындар атынан, құзырына жататын аудан әкімі маған емес, облыс әкіміне, Ақадыр кенті әкімі қызметін бұған дейін атқарған Қашкеев Дулатты осы қызметіне қайта тағайындауды сұрады, өз кезегінде, Мәжит Төлеубекұлы да, бұл мәселені маған бағыттамай, «солай болады» дегендей сыңай танытты. Бұл жағдай, екі жағынан да, жаңа ғана қызметке тағайындалған, менің лауазымдық намысыма қатты әсер еткенін жасырмаймын. Кейінде, Қашкеев Дулаттың қызмет барысында аталған жағдайға арқа сүйейтіндігі, кент тұрғындарынан негізсіз талап арыздар жазылуына да себепкер екендігі белгілі болды. Сондай-ақ, ұшындырғанда, ол кентке байланысты аудан әкімі өкімін дайындап, алдына сызықша қойып, аудан әкімі орнына қол қойған құжатымен де әшекереленді.

Содан, кенттегі аудан әкімі аппараты өкілі қызметін атқаратын Қалиев Қуантай мен кент әкімі Қашкеев Дулаттың қызметтерін алмастыруды жөн көріп, бұл туралы Дулатқа ұсыныс жасадым, ойланайын деп уақыт сұрап, ақырында, шешесінің бұл жөнінде облыс әкімі М. Есенбаевқа барғанын, облыс әкімінің Дулаттың кент әкімі қызметін істей берсін, дегенін айтты. Бірақта, облыс әкімі маған бұл туралы айтқан жоқ. Әрине, бұл қандай да болмасын басшының шыдамын тауысатын көрініс қой, сондықтан да мен Дулатқа, егерде аталған қызметке ауысуға келісім бермесең, жасаған заң бұзушылық әрекетіңе сай қызметіңнен босатамын дегеннен кейін, амалсыздан келісім беріп, кент әкімі болып Қалиев Қуантай тағайындалды және алты жылға тарта аталған қызметті абыройлы атқарды. Осы екі ортада аудан әкімінің бірінші орынбасары Әбдікерев Рысқали Ақтоғай ауданы әкімі қызметіне тағайындалып, бұл орынға конкурс жариялап, алдын-ала бұл қызметке ішкі саясат бөлімі басшысы Тілебергеннов Қайыржанды лайықты деп есептедім. Бірақ, Қайыржанмен бірге мемлекеттік қызметтер істері жөніндегі агенттікке Астана қаласына Ақадыр кентінен Мағзиев Жұмағали деген азамат та тест тапсырып, өте жоғары бал алған екен, конкурс әңгімелесу процедурасында Жұмағалиды бірінші жүзбе-жүз көріп, пікірлескен де болатынымын. Дегенмен, жалпы конкурс қортындысы бойынша Қ. Тілеубергеннов аудан әкімі орынбасары қызметіне тағайындалды. Байқағаным, Жұмағали бұл жағдайға бастапқыда, іштей өте өкпелі болғанымен, кейіннен түсіністікпен қараған сияқты. Осыдан да болар, кейінде денсаулық жағдайына байланысты Ақадыр кенті әкімі Қ.Қалиев қызметінен босағанда, оның орнына Жұмағали Мағзиев тағайындалды. Бұл кез де оңай емес еді, кенттің бір топ азаматтары, кент әкімін халық сайлау керек, кенттің өз бюджеті болу керек, кенттен жиналған салық өзінде қалу керек, жоғарғы жаққа «Ашық хат» дайындаймыз деп тұрғындарды жиі дүрліктіріп жүрді. Сонымен қатар, кенттегі орталық КЕ-24-10 жылу қазандығы қызметін тоқтатып, кент жылу мәселесін кіші жылу қазандықтары арқылы шешу мүмкіндігі де күрделі болды. Жұмағали осы мәселелердің бәрін ретімен, жүйелі шеше алды деуге болады. Бірінші кезекте кент халқымен, кәсіпкерлермен, темір жол кәсіпорындары басшыларымен де тіл табыса, оларды кенттің әлеуметтік - экономикалық жағдайын жақсартуға жұмылдыра білді. Кенттегі мәдени - спорт ошақтары қызметтері қайта жанданғандай болды, аудан әуесқой композиторларының концерттік бағдарламасы да, бірінші рет Ақадыр кентінде өтті.

Жұмағали Ақадыр кенті әкімі қызметін аз мерзім атқарған жоқ, бірақта бізде мемлекеттік қызметте, бір жағынан халық мұң-мұқтажын жоғарғы атқарушы орган басшыларына ашық айтам, екінші жағынан олардың кейбір ретсіз де нұсқауларын халыққа насихаттаймын деп, екі жаққа да жағымсыз атанып, жалған жаламен, қызметтен босатылатын жәйттер бүгінде бұрынғыдан көбеймесе, азайған жоқ.

Бұл жағдайларды мен мемлекеттік қызметтегі «құйтырқы саясат» деп атаймын. Мен өзім де, кезінде осындай жағдайдың «құрбаны» болдым, Жұмағалида да солай болған сияқты.

Тарихтың төрінен орын алған, аса көрнекті мемлекет және қоғам қайраткері Дінмұханмед Ахметұлы Қонаевтан, зейнеткерлікке шыққаннан кейін, ел аралап жүргенде бір азамат: «Дінмұханмед Ахметұлы, осы саясат деген не?» деп сұраған екен, сонда Димекең: «Масаны білесің бе, оның «кіш» еткенін көрдің бе, саясат деген сол» деп жауап берген екен. Дегенмен де, бүгінде елімізде білім-ғылымға айтарлықтай бетбұрыс жасалып жатқанда, қалыптасып келе жатқан жаңа толқын жастарымыздың арқасында, бұл келеңсіздіктің де, уақыт өте жойылатындығына менің сенімім мол.

Жұмағали, кішіпейілділігі, мәдениеттілігі, көркем мінезділігі мол азамат. Мен бүгінде зейнеткерлікте, басқа елді мекенде тұрып жатсам да, кездесе қалғанда бұрындағыдай, құрмет тұтады, ұмытпай хабарласып тұрады. Осы орайда, еліміздің аяулы азаматы болған Заманбек Нұқаділов ағамыздың:

- «Мен әкімдік қызметтен кетсем де, атақ, абырой, беделім төмендемейтіндігіне сенімдімін» дегені еріксіз еске түседі екен.

Құрметті Жұмағали інім, 60 жылдық мерей тойың құтты болсын, отбасыңа береке, бірлік, денсаулық, өзіңе шығармашылық табыстар тілеймін. Алпыс жас: «Ал, піс» деген дейді ғой, туған-туыс, жора-жолдас ортасында пісіп, жетіліп, абыройлы бола бер!

***Ауыл шаруашылығы ғылымдарының докторы,
ҚР ауыл шаруашылығы ғылым
академиясының
Корроспендент мүшесі
К.А.Сарханов***

Әбдікеров Рысқали Қалиақбарұлы - 1959 жылы 12 маусымда Қарағанды облысы Ақадыр ауданының «Успенский» кеншарында туған. Қарағанды мемлекеттік университетін(1981) тарихшы, тарих және қоғамтану пәндерінің оқытушысы мамандығы бойынша; Алматы саясаттану және басқару институтын(1991) саясаттанушы мамандығы бойынша бітірген.

1991 жылдан 2016 жылға дейін Жезқазған, Қарағанды облыстарында басшылық қызметтер атқарды: Ақадыр аудандық атқару комитеті төрағасының орынбасары, Ақтоғай, Қарағанды қаласы әкімінің орынбасары, Ұлытау, Шет, Осакаровка аудандарында әкім болып қызмет атқарды.

2016-2017 жылдары Қарағанды облыстық мәслихатының хатшысы болды.

ІЗДЕНГІШ, ЕҢБЕКҚОР ЖАН

Атақты Лұқпан Хакім «Жақсы адаммен бірге өткізген әрбір күнім - бір жылдай» деген екен. Ал ондай күндер кімде болса да баршылық. Туған жерден түлеп ұшып, қызметке келгеннен бергі жылдарыма зер салсам, халықтың мақтанышына айналған көптеген азаматтармен дәмдес - тұздас, сыйлас, сырлас болған екенмін. Облыс төңірегіндегі әртүрлі лауазымды қызметтерде еңбек етуім елдің ішіндегі, атқа мінген, аузы дуалы, айтқаны үлгі небір азаматтармен үзеңгілес болуға мол мүмкіндік берді. Шынында да көп адаммен кездескеннің жөні бөлек. Күніне жүздеген жанмен әңгімелесіп оның ойына, бойына қарайсың, жақсы - жаманды естисің, бағалайсың, байқайсың дегендей. Кімнің-кім екенін сөзінен, ісінен, тіпті жүріс - тұрысынан байқауға

болатынын аңғарасың. Ал көп жылғы тәжірибе ондайда қателестірмейді. Бір көргеннен ақ кімнің-кім екенін аңғаруға болады.

Міне осындайдан барып жақыныңды жаттай, жаттың өзін жақыныңдай сыйлайтын қазақи қағида қалыптасады. Сондай жандардың бірі, менің жақын сырлас - сыйлас, қимас досым Жұмағали Мағзиев дер едім. Ол сәлемі таза, талғамы биік, кімге болса да қол ұшын беруге әзір тұратын, елім дейтін азаматтардың бірі.

Мен Жұмағали Мағзиевпен 1990 жылдардың басында Ақадыр ауданы әкімшілігінің орынбасары қызметін атқарып жүргенімде аудандық оқу бөлімінің педагогикалық кеңесінде танысқанмын, сол кездегі талапқа сай аталған отырыстарға жиі қатысатынбыз. Таныстырушы аудандық оқу бөлімінің сол кездегі меңгерушісі зиялы, кесек, нар тұлғалы ағамыз Нариман Ысқақ еді.

1994 жылы аудан басшысы болып жаңадан тағайындалған Амантай Абсалықов мырза аудандық мәдениет бөліміне білгір, жас басшы табыла ма деп сұрағанда, мен бірден сол кездегі Қызылтау орта мектебінің директоры Жұмағали Мағзиевты шақыртып, әңгіме өткіздім...

Ол сол кезеңде отыздан жаңа асқан жас болса да, жеті жылдан астам уақыт елінен тыс жерде жүріп мектеп директоры болып басшылықта төселген кезеңі еді. Моральды психологиялық ахуалы ауыр болған ұжымды алысып жүріп, қиюуын тауып қалыпына келтірді, мектепте мұражай ашты, онда қазақ еліне белгілі Битабар палуан көтерген жалпақ шойынтасқа дейін, өлкеге байланысты көптеген құнды материалдар жиналған еді. Совхоз басшыларымен тіл табысып мектеп ғимаратына жөндеу жұмыстарын жүргізіп, ол кезеңде(1991-1994ж.ж.) халық мүлде біле қоймайтын Ақаң(Ахмет Байтұрсынов)дардың мазмұны терең жазбаларын, суреттерін іліп, қазақ халқының әліпбиінің атасы екендігі туралы стендпен безендірді. Мектептің территориясында шпалдан ұмытпасам ұзындығы кемі елу метрден асатын, сол заманның, тіпті бүгінгі заманның да талаптарына сай тирдің ғимаратын салғызды. Ол ол ма, Ақадыр ауданында алғашқылардың бірі болып Наурыз мерекесін атап өтті, кигіз үйлер тіктіріп, алтыбақан құрып, оқушылардың арасында айтыс ұйымдастырды. Мұндай шаралар еліміз тәуелсіздік алған 1991-ші жылдары ара кідік ғана болатын, ал Қызылтау мектебінде ондай шаралар 1989 жылы басталып еді. Ауылдың көне көз кәрияларымен - кейуаналарына дастархан жайып баталарын бергізген ортада аудан басшылары біз де қатысып едік. Сол еліміз тәуелсіздік алып, халық арқа-жарқа болып жатқан осы кезеңде мемлекет «Халықтық педагогика»ны

дамыту керек деген бағдарлама ұсынған. Осы бағдарламаны да ұтымды пайдаланған Жұмағали болды, ол мектебінің атын қазақтың әйгілі Байғозы батырының атына беруді түрлі процедуралардан... мүдірмей өтіп ауыстырып алды.

Сол кезеңдегі облыстық білім басқармасының басшысы ұмытпасам Сәбит Бекенұлы болу керек, «Сіздің аудандағы Қызылтау орта мектебінің директоры

- бастамашыл жас жігітті Ахмет Байтұрсыновтың елінде Арқалық қаласында білім министрі Ш. Шаяхметовтың төрағалығымен өтетін, халықтық педагогикаға арналған республикалық семинарға апаруға облыстық делегацияның құрамына кіргізгенін айтты...

Әрине бұл да өзінің қажымас еңбегінің арқасы еді, үлкен тәжірибе жинады. Жұмағали шынымен Сәбит Бекенұлы айтқандай бастамашыл, кез-келген енгізілген жаңалықтың жел жағында жүретін, арындап тұрған азамат болды. Оның осындай қасиеттерін ескеріп қызметке ұсындым...

Сонымен аудандық мәдениет бөлімінің басшысы лауазымына тағайындалды, жасыратыны жоқ алдында түрлі қардай бораған арызшағымдардан бас көтере алмай отырған мәдениет бөлімінің тынысы ашылғандай болды, арыз сап тыйылды. Ұжым шығармашылық жұмысқа бет түзеді. Халқымыздың «жас келсе іске» деген нақыл сөзі осы жерге келісті келетін сияқты. Басшылық қызметте әжептәуір тәжірибе жинақтаған Жүмекең, мінез - құлықтары ұстаздардан мүлде бөлек,, яғни гауһардай жарқыраған, жан дүниелері кристалдай сынғыш, нәзік мәдениет саласы қызметкерлерімен тіл табысты. Өнер саласында облыстық, республикалық деңгейлерде өткен түрлі конкурстарда үлкен жетістіктерге жетті, облыстық «Ұлытау үні» фестивалінде ән айту, айтыс жанрларынан бірнеше мәрте бас жүлде және жүлделі орындарға ие болды, атап айтсам - Успендік Арайлым Омарбекова, Ақшатаулық Самал Төлеутаева, тағы да Успендік Шарипова т. б. айтса да болады...

Жезқазған облысында тұңғыш рет Ақадыр аудандық «Қазақ тілі қоғамы»ның төрағасы, Қазақстан Жазушылар Одағының мүшесі Өмір Кәріптің бастамашылдығымен, аудандық мәдениет бөлімі бірлесіп «Қымызмұрындық» іс шарасын сондай толымды деңгейде ауданда тұңғыш рет өткізді, кейін бұл шара Ақадырлық сценариймен облыс орталығында ұйымдастырыла бастады. Аудандық деңгейде өткізілген «Ақадыр аруы» шарасы халықтың мәдени саладағы өресін бір сілкіндіріп тастады.

1995-ші жылы дүние жүзілік ЮНЕСКО (Біріккен ұлттар ұйымының білім, ғылым және мәдениет саласына арналған мамандандырылған мекемесі)-ның бағдарламасының аясында өткен Ұлы Абайдың 150 жылдығын Семейде атап өтуге, сол кезеңдегі осы халықаралық ұйымның бас директоры лауазымын атқарған Федерико Майор өзі келіп, сөз сөйлеп ашып берген еді.

Семейге Ақадыр ауданының тарапынан барған 100-деген адам, 20-дан астам ауыр (жүк тиелген, тірі малдар), жеңіл автокөліктер, бір жұмаға таяу Шыңғыстаудың баурайында болып кигіз үйде түнедік, бәрін айт та бірін айт, мұны ұйымдастыру шараларын айтсайшы,.. басы қасында Жұмағали жолдасым жүрді.

Жұмағали досым облыстық деңгейдегі өнер қауымдастығымен араласып, енді - енді айы оңынан туып келе жатқан кезеңде, 1997 жылы Елбасының жарлығымен Ақадыр ауданы таратылып Шет ауданына қосылды.

Кейін Жұмағали халқы он бес мыңға жуық, негізінен мінез құлықтары(қала халқына тән, ауыл халқынан мүлде бөлек) өндіріске ғана тән құрыштай шыныққан теміржолшылар, жоғарғы кернеулі тоқ мамандары(КЭГОК), Ақадыр көлік транспорты, геологиялық қазба байлықтарын ашумен шұғылданатын, еліміздегі ірі кәсіпорындар шоғырланған Ақадыр кентінде әкімнің орынбасары, Ақадыр казпочта торабының бастығы, әкім лауазымды қызметтерін көп жылдар бойы атқарып - іскер, интеллектуалы биік, әділ, адал азамат ретінде халыққа таныла білді.

Өз елінде жылдар бойы түрлі басшылық лауазымдарды атқарып, артынан сөз ергізбеу көп жағдайды аңғартса керек.

2010 жылдан бүгінгі күнге дейін Қарағанды қаласының колледждерінде директор болып үлкен абыройларға жетіп отыр, бүгіндегі Жұмағали басқарып отырған колледж ұжымы Республикамызда озық тәжірибелілігімен танылып отыр.

2019 жылы осы ұжым мүшелерімен депутаттық кездесу өткізгенімде, республикада «сән технология»сы саласынан бірнеше мәрте шәкірттері жеңімпаз болып, әлем чемпионаттарына жолдама беретін WORLD SKILLS конкурстарын ұтып, тәуелсіз еліміздің атын, абыройын шет мемлекеттерде танытып жүрген, өндірістік оқытудың хас шебері-ұстаз Гүлнәр Қабылдақызымен тілдестім, шеберханасындағы жабдықтармен таныстым. Қазан қаласындағы әлем чемпионатына барған кезде қандай жабдықпен дайындалғанының куәсі болдым,.. киім тігу технологиясының - САПР Грация, киімді дизайндаудың германиялық компьютерлік-электронды құралы - САПР Графис жабдықтарымен студенттерді дайындап жатқанын

көрдім, сонда Гүлнәр ханым «мен Аллаһым қаласа шәкірттерімнің біреуін әлем чемпионы қылмай тоқтамаймын деді»... мен болсам Аллаһым періштенің назарына шалдырсын деп батамды бердім!

Келешекте әлемдік деңгейде биік тұғырдан көрінудің ауылы емес шығар... деп сенейік.

2019 жылы облыс әкімі Жеңіс Махмұтұлы Қасымбек Қарағанды технология және сервис колледжінің ұстазы Гүлнәр Қабылдақызы Жуминаны облысымыздағы ең үздік өндірістік оқытудың шебері деп танып, қомақты ақшалай қаржымен марапаттады.

Жұмағали Диярұлын өткен жылы «Nur Otan» партиясының Қарағанды облыстық филиалы жанындағы партиялық бақылау комиссиясының төрағасы етіп, бірнеше кандидатуралардың ішінен «Nur Otan» партиясының орталық аппаратының ұсынысы арқылы тағайындалды.

Бұл облыстық деңгейдегі көптеген түйіні қиын мәселелерді қарап шешетін тәуелсіз үлкен лауазым иесі болып табылады.

Әбдікерев Рысқали Қалиақбарұлы
Қарағанды облысынан сайланған
Қазақстан Республикасы Парламенті
Сенатының депутаты(2017 жылдан бері).

Мұхтаров Мұхит Сайлауұлы - 24 ақпан 1974 жылы Қарағанды облысы Шет ауданы Ақсу-Аюлы ауылында дүниеге келген. О.Байқоңыров атындағы Жезқазған университетін (1996) «инженер-механик» мамандығы бойынша, Д.А.Қонаев атындағы университетті (2012) «қаржы» мамандығы бойынша бітірген. Еңбек жолын 1997 жылы Қарағанды облысы Шет ауданы әкімі аппаратының өнеркәсіп бөлімінің маманы, 1999 - 2004 жылға дейін аудан әкімі аппаратының сәулет, құрылыс және коммуналдық шаруашылығы бөлімінің бас маманы, 2004 - 2008 жылға дейін аудан әкімі аппаратының жетекшісі, 2008 - 2016 жылға дейін ауданның кәсіпкерлік және өнеркәсіп бөлімінің басшысы, 2016 - 2020 жылға дейін Шет ауданы әкімінің орынбасары, 2021 жылдан бастап бүгінгі күнге дейін Шет ауданының әкімі.

ШЕЖІРЕЛІ ШЕТТІҢ ДӘСТҮРІН ЖАЛҒАУШЫ АЗАМАТ

Өткен жылы ғана 60-қа толған жерлесіміз, ауданның өсіп-өркендеуіне еселі еңбегімен зор үлес қосқан азамат Жұмағали Диярұлы Мағзиевтің көптен бері көкейінде жүрген туған өлке тарихына қатысты тың деректерді өзінің өмір жолы арқылы қазіргі заманмен байланыстыра суреттеген бұл кітабы ауданның мәдени өміріндегі елеулі оқиға болары сөзсіз.

Екі ғасырлық тарихы бар Өспен ауылында туып - өскен ағамыз жастайынан Сәкен елінің ән-күйіне бөленіп, аңызға бергісіз тарихына қанығып ержеткен.

Оның көкірегі ашылып, көңіл көкжиегінің кеңеюіне Ақадыр, Шет аудандарында көп жыл ұстаздық жасағаны, мәдениет саласына жетекшілік еткен кездері әсер етіп, рухани байыта түскенін байқаймыз.

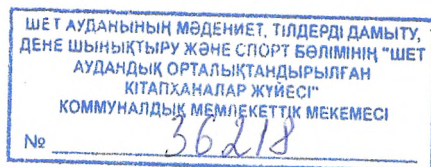
Ақадыр кентін басқарған уақытында білімі мен мол тәжірибесінің арқасында қандай қиындықтарға мойымай тамаша жетістіктерге жетті, елдің алғысын арқалады. Ақын жанды әкім мәдениет пен өнердің дамуына, жас таланттардың өсіп шығуына жағдай жасап, қолдау білдіруді бір парызым деп есептеді.

Аудандық, облыстық ақындар айтысы, жыршылар жарысымен қоса, жазушылар мен сазгерлерді ұлықтау шаралары бұл кентте қатар жүріп жататын. Сондықтан да оған әдебиетшілер мен өнер адамдары үйір еді.

Жұмағали Диярұлының осынау қолға тиіп отырған «Тарих-таразы» атты кітабы өзінің ауқымдылығымен, шынайылығымен, жанр көркемдігімен ерекшеленіп тұр десек қателеспейміз.

Естелік түрінде жазылса да тарихи тағылымы мол туындысына сәт сапар тілейміз!

Мұхит Мұхтаров,
Шет ауданының әкімі сәуір 2021 жыл.

ТҰЛҒАЛАР ТАҒЫЛЫМЫ

БІРІНШІ ХАДИС: Барлық амалдар ниетке байланысты бағаланады;

Әбу Дәуіт.

*Таза мінсіз асыл тас, су түбінде жатады.
Таза мінсіз асыл сөз, ой түбінде жатады.
Су түбінде жатқан тас, жел толқытса шығады.
Ой түбінде жатқан сөз, шер толқытса шығады.*

Асанқайғы

АДАМЗАТТЫҢ АБАЙЫ - Ибраһимды (Абай) әлем таныған тұлға. 1995 жылы ұлы Абайдың 150 жылдық мерейтойы ЮНЕСКО деңгейінде Шыңғыстауда атап өтілді, сөйтіп Абай әлем таныған тұлғаға айналды. Әрине бұл тұста классик жазушы Мұхтар Омарханұлы Әуезовтың еңбегі өлшеусіз.

Аллаһ тәуелсіз ел болуымызға қолымызды жеткізгеннен бері Қазақ елі десе Абай, Абай десе Қазақ елі көз алдыңа келеді. Кезінде Абаймен тілдескеннен кейін... асқан діндар, әулие Мәшекеңнің өзі Қазақтан туған «Пайғамбар» деген тоқтамының өзі жеткілікті емес пе...

Әр қазақ өзін тану үшін бірінші Абайды тануы керек. Абай лақап есім, бұл атты Зере әжесі қойған екен. Зере анамыз Ибраһимді бауырына алып отырып, «Абайым, абайым, атқа тоқым жабайын» деп еркелеткен екен...

Зере деген атты естісе жүрегі бүлк ете қалмайтын қазақ жоқ, себебі бес енеден белгілі...

Зере - қасиетті анамыздың лақап аты, азан шақырып қойған аты Тоқбала. Зере.

Ұлы Абайдың Телғара деген де аты болған, ол ат Ұлжан мен Айғыз аналарын тел еміп өскеннен кейін берілген екен.

Абай 1845 жылы қазіргі Шығыс Қазақстан облысының Абай ауданындағы Шыңғыс тауында дүниеге келген.

Абай ислам дінінің қағидаларын барынша құрметтейтін діни отбасында өсіп, тәрбие алған. Оның әкесі Құнанбайқажы тобықты руының өте ықпалды, орыс тілін жақсы білген биі болған. Орыстың алдыңғы қатарлы зиялы қауым өкілдерімен қарым-қатынас жасап тұрды. Ол шыққан тегі сұлтан әулетінен болмаса да, Қарқаралы округында алғашқы аға сұлтандардың бірі болып сайланды. Ғұмырының аяқ кезінде Меккеге қажылыққа барып қайтты. Меккеде Құнанбай қажы салдырған Тәбия қонақүйі әлі бар... Қажылықтан қайтып оралған Құнанбай әкеміз бұл дүниелік істерден біржола қол үзеді. Ақынның бабасы Өскенбай Қазақстанның Солтүстік-шығыс аймағындағы әділетті де ықпалды қазақ билерінің бірі болған. Оның қалдырған данышпандық сөздері мен ғибаратты өсиеттері аз емес. Биге қазақтардың

алыс жатқан руларының адамдары да шағым айта келіп, жүгінетін болған. Абайдың арғы атасы Ырғызбай да атақты би, әрі батыр болған.

Абай әуелі ауыл молдасынан сауат ашып, кейін Семейдегі Ахметриза медресесінде үш жыл оқып білім алады. Ол бала жасынан кітапқа құмар болады, араб-парсы және көне түркі әдебиетінің үлгілерімен танысты. Абай қазақтардың дәстүрлі әдет-ғұрып заңы мен ислам дінінің қағидаларын терең меңгерді. Онымен білім жарыстырудан молдалардың өздері қауіптенетін. Абай халық ауыз әдебиетінің үлгілерін өте жақсы білді. Мектеп қабырғасында оқып жүрген кезінде-ақ өзінің алғашқы өлеңдерін жаза бастады.

Әкесі Құнанбай Абайды тобықты руының болашақ билеушісі ету мақсатымен оқудан ауылға кері қайтарып алады. Мұнда ол халықтың қалың ортасына түседі. Билер, ақындар, сазгер-әншілермен, сондай-ақ даланың данышпан ойшылдарымен жиі-жиі бірге болып, араласып тұрады. Ақынның жастық шағы патша үкіметінің Қазақстанның оңтүстігіне қарай әскери күшпен ентелеп ене бастаған кезімен тұспа-тұс келді. Ол патша үкіметінің округтық приказдардағы жағдайының барған сайын нығая түскенін, XIX ғасырдың 60-90-жылдарындағы әкімшілік реформаларының енгізілгенін өз көзімен көрді. Ол аз уақыт болыс болған кезінде, қай істі болса да әділ және адал шешуге талпынды. Сол үшін қатардағы қарапайым халықтың терең сый-құрметіне бөленді. Бірақ қоғамның күрделі проблемаларын мұндай қарапайым тәсілмен шешуге болмайтынына, бірте-бірте кәміл көз жеткізе

бастайды. Сондықтан да ол қазақтардың білім мен ғылым алуын белсене жақтаушыға айналады.

Абай өзінің өлеңдерін бала кезінен жаза бастады. Бірақ ол ақын ретінде алғаш рет XIX ғасырдың 80-жылдарының орта кезінен бастап таныла бастады. Бұл кезде Абай өз атынан «Жаз» («Жаздыкүні шілде болғанда...») деген өлеңін жариялаған болатын. Абай - «Ескендір», «Масғұд», «Әзім әңгімесі» поэмалары мен этикалық-философиялық еңбегі «Қара сөздерді» жазды. Ақынның 1890-1898 жылдар аралығында жазылған «Қара сөздерінде», XIX ғасырдың екінші жартысындағы қазақ халқының болмысы зерделенді.

Ақынды қатты алаңдатқан жағдайлар қазақтардың жаппай кедейленіп, қайыршылық халге түсе бастауы, патша үкіметі шенеуніктерінің шектен шыққан озбырлығы, жергілікті болыстардың парақорлығы мен қанағатсыз пайдакүнемдігі болды. Ол өзінің өлеңдерінде жақын туыстарына көмек қолын созбайтын сараң байларды қатаң түрде сынады.

Абайдың махаббат дастанына арналған кезеңдері баршылық, соның бірі қысқа қайырып айтқанда Абай өзі ғашық болған, бірақ атастырылып қойған

Тоғжаннан айырылып, Семейден Ербол атты досы екеуі қайтып келе жатып, Бікей - Шікей деген ел азаматтарының ауылына түседі. Сол ауылдан Абайдың көзі Шүкіман деген қызға түсіп ғашық болады.

Бікей - Шікейдің ауылынан шыққан соң Абай досы Ербол екеуі қызды айтып тамсанады... Абай айтады, Тоғжаннан айырылғаным жетеді, енді мына Шүкіман қыздан өлсем де айырылмаймын дейді. Абайды құптаған досы Ербол «Әй Керім» екен дейді. Содан Абай онда мұның аты Шүкіман емес, Әйкерім болсын дейді.

Осындай жағдайаттардан кейін Абайдың «Көзімнің қарасы» атты әні туындаған.

Абай қазақ қоғамын ерінбей еңбек етуге шақырды. Өзінің кейбір замандастарының бойындағы жаманшылық мінездерді - жалқаулықты, еңбексіздікті, көрсеқызарлықты, алтыбақан алауыздықты, надандықты жеріне жеткізе әшкереледі. Кедейшіліктен құтылудың бір тәсілі егіншілікпен айналысу, қолөнер кәсібін және сауда-саттық жасауды үйрену екенін айтты:

*«Егіннің ебін,
Сауданың тегін,
Үйреніп, ойлап, мал ізде»*

Осы заманның жастары кімнен үлгі алу керек деген қордаланған мәселе әрбір адамды ойландыру керек, бүгінгі заманның толғақты құндылықтарын қозғап жүрген филология ғылымының кандидаты, абайтанушы ғалым Омар Жәлелше айтсақ, Абайдың баласы Әбішке ұқсау керек. Әбіш небәрі 27 жас қана өмір сүрген. Ұлы Абайдың баласы Әбішке арналған толғауы соған айғақ:

*Тұла бойы тұнған. Ар еді,
Ескерткіш деп ойладым.
Тәуекелге де бар еді,
Үйренуге тоймаған.
Құйрықты жұлдыз секілді,
Қырым, Кавказ, Татар
Соның бәрін көргенше,
Тынышталып болмаған.*

Яғни, осы заманның жастары Абайдың Әбіші сияқты ең бірінші **Арлы болу** керек, ғылым, білім қуып жер дүниені аралап, бүгінгі заман тілімен айтсақ, ағылшын тілін меңгеріп, жаңа инновациялық технологияларды Отанымызға тарту керек, міне осы...

Заңғар Абайдың тағы бір Әбіш туралы жоқтау өлеңі:

*Іздеп табар жалғаннан,
Бала берген пендемін.
Пенде өлмейді арманнан,
Мінеки менде өлмедім.
Жасқа жас, ойға кәрі едің,
Бұл қалқамды қоймаған,
Замана неткен тар едің...*

Бүгінгі өмірдің өзекті мәселелерін ұлы Абай қаймана қазағына сонау XIX ғасырда ақ айтып кеткен, олар ең бірінші Аллаһқа құлшылық ете отыра:

- кәсіппен шұғылданып тер төгу,
- батыстың озық үлгілерін үйреніп Отанға тарту, - басқа түскен қиындыққа төзе білу, оны жеңу.

Абай - Аллаһ тағаланың қазақ халқының маңдайына берген бағы, Асқар Сүлейменовше айтсам «келер ұрпақтың уы мен балы».

Ғалымдар тұлға танудың үш кезеңін атап жүр:

- мифтік кезең, аңыз әңгімелер шығарылымы.
- шығармашылық кезең, мысалы «Абай жолы» романы,
- ғылыми тану кезеңі,... ол бүгінгі тәуелсіз өмір.

Кемеңгер Мұхтар Әуезов осы үш кезеңді де ұлтына саралап, даңғыл жолға салып берді...Аллаһқа сансыз шүкіршілік етем.

МӘШҲҮР ЖҮСІП ӘУЛИЕ

Мәшһүр - Жүсіп Көпейұлы (1858 - 1931) - ең әуелі терең діндар, әулие адам болған. Біздің қоғамымызша айтсақ көрнекті ақын, публицист, этнограф, ағартушы, шежіреші, ауыз әдебиеті үлгілерін жинаушы. Павлодар облысының Баянауыл ауданында туған.

«Бес жаста «бисмиллә» деп жаздым хатты, бұл тағдыр жастай маған тиді қатты» - деп ақынның өзі айтқанындай, бес жасынан бастап-ақ молдадан сабақ алып хат таныған, ол 1870 жылы Хамеретдин хазіреттің медресесінде дәріс алады. Кейін Шорманның Мұсасының қолқабысымен Ташкенттегі «Көкілташ» медресесін тәмәмдайды. Молда бір ғана дін сабағын емес араб, парсы, шағатай тіліндегі кітаптарды да қатты қадағалап оқытады. Кітаптың тек қарасын танытып қоймай, ішкі мазмұн, мән-мағынасына дейін тәптіштеп түсіндіреді. Арабтың, парсының тілін үйретеді. Мәшһүр бір жыл ішінде хат танып, өнер-білімге, әдебиетке құмар болып өседі. Жеті - тоғыз жасында «Ер Тарғын», «Қозы Көрпеш - Баян Сұлу» сияқты халық жырларын, шығыс қиссаларын жатқа айтады. Сол себепті де Мәшһүр

деген атқа ие болады. «Мәшһүр» арабша белгілі деген мағынаны білдіреді. Медреседе оқып жүрген кезінде ол балалардың алды болып, 15 жасынан өлең жаза бастаған. Ол туралы ақынның өзі:

*«Жабысты маған өлең он бес жаста,
Жұрт айтты: «Не қыласың» - деді баста.
Дегенмен қоя алмадым үйренген соң,
Мінім жоқ қылған жұртқа мұнан басқа.
Шүкірлік, бергеніңе, құдай патша,
Он бесте шабыттандым жүйрік атша.
Бір күндер ұйықтап жатқан мезгілімде,
Кеудеме өлең толды сызған хатша» - дейді.*

Мәшһүр Жүсіп Көпейұлы 1875 жылдан бастап біраз уақыт оқытушы болды. «Дала уәлаяты» газетіне өлеңдері мен мақалаларын жіберіп тұрды. 1887 - 1890 жылдары Самарканд, Ташкент, Түркістан, Бұхара, т.б. қалаларды аралап, Шығыстың классикалық әдебиетімен жете танысты. Осы жылдары түркітанушы ғалым, академик В.Радловпен танысып, ауыз әдебиеті үлгілерін жинау ісімен айналысты. Жар-жар, аужар, бата, ұлағатты сөздер, ертегі, аңыздар, діни қиссаларды жинап, жариялады. Сонымен бірге «Гүлшат - Шеризат», «Ғибратнама», «Шайтанның саудасы» сияқты Шығыс дастандары үлгісін және бірнеше тарихи жырларды жинап хаттады. «Көроғлы», «Ер Көкше», «Сайын батыр» жыр - дастандары мен Бұқар жырау, Шортанбай, Орынбай, Шөже, Жанақ, Сақау секілді ақын - жыраулардың әдеби асыл мұраларын хатқа түсірді. **Бұқардан қалған сөз маржанын Мәшһүрге дейін хатқа тұтас түсіруші болмаған еді.** Бүгінгі біздің негізге алып жүрген үш жүздің шежіресін де жазып, жинақтап, мол өлшеусіз мұра қалдырған да Мәшекең әулие бабамыз.

Мәшһүр Жүсіп көзі тірісінде, яғни 1930 жылы мәңгілік мекенін екі бөлмелі етіп салдырады. Өзі қадағалап, жөн - жоба сілтеп отырады. Төрдегі бөлмесіне өзін жерлеуді және ашық қоюды өсиет етеді. Қырық жылға дейін денесі сол қалпында сақталатындығын және жыл сайын жаз айында ақ дәкемен орап отыруды ескертеді.

Мәшһүр Жүсіп кесенесі

Сонан соң кіре беріс бөлмеге құранын, кітаптарын, ыдыс-аяқтарын, ертоқым, ат әбзелдерін, насыбай үккіші мен шақшасын, басқа да өзі тұтынған заттарын сақтауды аманаттайды. Мұнысы олай - бұлай жүрген жолаушылар пайдалансын дегені. Сахара қағидасы бойынша нәрселерді ұқыпты, таза, ретімен пайдалану ләзім. Мәшһүр Жүсіп дүниеден озғанға дейін өзінің жылын өткізеді. Ол 1932 жылдың тақсіретке, қасіретке, қырғынға толы болатындығын күні бұрын білген. 1946 жылы жазушы Сәбит Мұқанов қабірдің ішіне түскен, тағзым еткен. 1952 жылы Қазақстандағы безбүйрек, құзғын саясаттың зұлымдық әрекет - кесірінен, Мәшһүр атаның қабірі, үйі қопарылып тасталған.

Ақынның 1907 жылы Қазан қаласында Құсайыновтар баспасынан үш бірдей кітабы жарық көрді. «Хал-ахуал», «Тірлікте көп жасағандықтан көрген бір тамашамыз», «Сарыарқаның кімдікі екендігі» атты шығармаларында қазақ халқын өнер - білімге баулу, елде мектеп, медреселер ашу, жер тағдыры т.б. өзекті мәселелерді көтерді.

1990 жылы Мәшһүр Жүсіп Көпейұлының таңдамалы екі томдығы, 1993 жылы «Қазақ шежіресі» атты еңбегі жарық көрді. Ақын мұрасы Қазақстан Республикасы Ұлттық ғылым академиясының қолжазбалар қорында сақтаулы.

2006 жылы Павлодар қаласында Мәшһүр Жүсіп атты шығармалар жинағының 20 томдығы жарық көрді.

Бүгінгі таңда еліміздің түкпір - түкпірінен Аллаһымның жолын мұрат тұтқандар, жолы болмағандар, қиянат шеңгеліне ілінгендер, болашағынан үміт ететіндер, жақсылық, адамшылық, имандылық жолын ұстаушылар, ақыл - ойы кемел естілер - Мәшһүр Жүсіптің мавзолей - зиратына келіп, дұға оқып, зиярат етуде.

ЖАҚСЫ ЖӘКЕМ

Өткір сөздің иесі

Өз кезіндегі сөздің шебері - Жанқұтты Ботантайұлы 1810 жылы Жезқазған облысының Ақсу - Аюлы селосының күнбатыс жағындағы Аюлы тауының баурайында дүниеге келіп, 1873 жылы қайтыс болған. Жанқұтты Ботантайұлы заманының өткір тілді, орақ ауызды шешені болған адам. Ел қадірлеп шешенге «Жақсы Жанқұтты» деген ат берген.

Жанқұтты туралы жазба дерек профессор Қ.Жұмалиевтің «XVIII-XIX ғасырдағы қазақ әдебиеті» деген еңбегінде көрсетілген.

Жанқұтты мен бала Абай

Бірде Жанқұтты шешен Құнанбайдың үйінде отырғанда Абай келіп сәлем береді. Ол кезде Абайдың жас, үйленбеген шағы екен. Абайдың

тапқырлығын, өлең шығаратындығын естіп жүрген шешен баланы қасына отырғызып:

Шырағым, дүние неге сүйенеді? - деп сұрайды, сонда Абай:

Дүние үмітке сүйенеді.

Көздің көрмесі бола ма?

Көз қабағын көрмейді.

Шам жарығының түспесі бола ма?

Шам жарығы табағына түспейді.

Болат пышақтың кеспесі бола ма?

Болат пышақ өз сабын өзі кеспейді.

Тамағына тартпайтын мақлұқат бола ма?

Өз тамағына тартпайтын мақлұқат болмайды.

Абайдың жауабына риза болған шешен оған өлең түрінде жауап беруін сұрайды. Сонда Абай:

Сіз сұңқар самғай ұшқан қиядағы,

Талпынған мен балапан ұядағы.

Өрнекті өлең сөзбен жауап берсем,

Дүиенің жалғыз үміт тиянағы.

Көз көруі жетпейді қабағына,

Шам жарығы түспейді табағына.

Өз сабын болат пышақ өзі кеспес,

Мақлұқат тартпай қоймас тамағына

деген екен. Ет желініп, қымыз ішілгеннен кейін Абай:

Ата, сізден сұрақ сұрауға болама? - дейді.

Е, шырағым, сұрай ғой, - депті Жанқұтты.

Ата, арзан не, қымбат не, дауасыз не - депті Абай.

Жанқұтты: - *Шырағым, арзан - өтірік, қымбат - шындық, дауасыз - кәрілік емес пе, жанарыңның оты бар екен ақындығың шығар, маңдайың жазық екен ойлылығың шығар, халқыңның қалаулысы бол - деп батасын беріпті.*

Шабанбайдың Жанқұттыға берген батасы

Жанқұтты он жеті жасында әкесінің айтуымен Сарым елінің беделді биі Шабанбайға бата алуға келеді. Би Жанқұттының жайын сұрап білгеннен кейін: - Шырағым, дүниеде не адал, әлемде не мықты? - деп сұрайды. Сонда Жанқұтты:

*Адал болсаң, судай бол,
Су арамды кетіреді.
Мықты болсаң, жердей бол,
Жер жаһанды көтереді - деген екен.*

Жауабына риза болған Шабанбай бала Жанқұттыны бірнеше күн қонақ етіп кетерінде:

*Аллаһқа жағам десең - азанды бол,
Ағайынға жағам десең - қазанды бол,
Халқыңа жағам десең - әділ бол,
Судай таза бол, Жердей берік бол,
Өмірің ұзақ болсын,
Аймағың суат болсын,
Сөзің халқыңа қуат болсын*

- деп батасын беріп аттандырған екен.

Мұхамметқали Әбдуов.

ҚУАНДЫҚ - ТОҚА ШОҢҒА ТАҒЗЫМ

Біз әңгімелегелі отырған болыс Шоңды Сүйіндік Шоң бимен шатыстырмау үшін ел аузындағы деректерге назар аударған жөн. Мәшһүр Жүсіп Көпеевтің «Шоң би» деп аталатын жазбасында Қуандық Тоқа руынан тарайтын Қорысбайдың асына 64 жастағы Сүйіндік Шоң би қатысып бәйгеге қосуға Жананның қараласын, балуанға түсіруге Қаржас, Ақша, Байболаттың Жаманқарасын, ақындар айтысына салуға Орманшыдан шыққан Сақау ақынды ерітеді. Қорысбай асында Шоң бидің қосқан аты бәйгеден келіп, балуаны жығып, ақыны жеңіп мерейі үстем болып, сол астан қайтып келе жатып, Тоқада үш қозы атанған Телқозы, Байғозы, Қарақозының, Телғозысына түстену үшін түсе қалғанда, Телқозының бәйбішесі саба ұстап қымыз құйып отырып, Шоңның қараласына көзі тойып, бойы иіген екен. Кідірмей бір ұл тауып, атын Шоң қоюы сол еді дейді, тоқсан ауыз сөздің тобықтай түйіні бар деп, бұл әңгімені ұмыттырмаған Сақаудың бір ауыз өлеңі:

*Мейрамның бас қосқауда бес баласы,
Бұлқайыр Қоңыр екен дуан басы.
Қуандық Қорысбайға ас бергенде,
Жананның келген екен қараласы.
Бес мейрамның ұлына түгел жеткен,
Қарқынбайдың үкілі бір сабасы*

- деген жолдар бар. «Шоң би» мақаласында. («Лениншіл Жас» газеті 25 қыркүйек, 1990 жыл). 1857 жылы Шоң Телқозыұлы Қараағашқа болыс болып

сайланады. Шоңның туысы Маймақ ақын ағасының тұлғасын былай суреттейді:

*Елу жыл елін билеген,
Қарпықтың мырза данасы.
Орыс пен қазақ беттемей,
Ақылға толған шарасы.*

Алматы мемлекеттік архивының деректері бойынша (369 - қор) 1859 жылы «почетный кафтан» шекпені, 1862 жылы 13 маусымда Станислав лентасында күміс медальмен, 1866 жылғы 22-ші шілдеде Станислав лентасындағы Алтын медальмен наградталған. Шоң Батыс Сібір Генерал-губернаторының жарлығы бойынша, бұратана халықтар үшін сыйлы дәрежелердің бірі - «жеке құрметті азамат» (личный почетный гражданин) шенін алады. Шоңның жұбайы Әйімқұл Азынақызы(Қуандық-Алтай-Сармантай) да өзіне лайық сабырлы да салиқалы, көркіне көз тоятын әйел болған екен. Шоңның замандасы Айна ақынның әзіл өлеңінде Қаспақтың сұлулығын аңғартатын жолдар бар:

*Қаспақты базарға сап сатар ма еді,
Әлсенді мылтықпенен атар ма еді.
«Шоқындыны»(Тоқа - Шоң) арбаға байлап қойып,
Қойнына Әйімқұлдың жатар ма еді...*

Әйімқұл өлгенде Шоң үш күн нәр тартпай жатып алыпты. Содан Төлебай (Қуандық-Алтай) сал келіп:

*Мырза, қосағың қосақ еді,
Хор қызына ұқсап еді.
Өзің өз болғалы,
Көрген құқайың осы-ақ еді.
Әлің кетіп бойыңнан,
Алтыс екі тамырың босап еді.
Дертіңе дауа тағы да
Бір сұлудың құшағы еді*

-дегенде Шоң:

«А, Төкім, сен бе едің» деп басын көтерген екен.

*Мәреге тұлпар жетпей, көмілген бап,
Аты өшіп, хас сұңқардан түңілген шақ.
Өтті де көңілім өсіп, Сізді іздедім,
Тәуелсіз ел болған соң, еркіндік ап.
Алашқа он бесіңде болған мағлұм,
Ел-жұрттың мінезіңнен алған тағылым.
Ақыл-ой, парасаттың кен бұлағы,
Тоқа Шоң аруағыңа еттім тағзым.
Бір ғасыр толды өмірден өткеніңе,
Жарлық кеп жас жетпіске жеткеніңде.
Артыңда айдай анық із қалдырдың,
Өшпейтін дәуірлердің өктеміне.
Ауылда мұсылманиша сауат ашқан,
Білімнің үш жыл оқып, дәмін татқан.
Дуаннан араб, парсы, орыс тілін,
Үйреніп зердесіне құйып қайтқан.
Отыз жыл болыс болған Қарағашта,
Бағы асып, талай сынды талпыныста,
Көсем сөз құдіретті Шоңкең айтқан,
Тараған ауыз болып алты Алашқа.
Жер үшін туған жанжал, ащы кектен,
Патшаның өкімімен Шоңкең шешкен.
Ақмола дуанында ол қатысқан,
Биліктен әділеттің самалы ескен.
Айырып санасымен ел арасын,
Қатесіз жаза білген жұрт жарасын.
Қарасы, төресі де құрмет тұтқан,
Қақ жарған қара қылды Әз-данасың.
Тізгінін саясаттың тең ұстаған,
Халықтың жазасын ап, еш қыспаған.*

Салалы саясаттың арқасында,
Келімсек орыстарды жолатпаған.
Билікте қара сөзге дес бермеген,
Жарамсақ жағымпазды хош көрмеген.
Аттамай ала жібін ақиқаттың,
Ұлықтан, төреден де сескенбеген.
Кәделеп патша-ағзам шапан жапқан,
Қос-қостап кеудесіне медаль таққан.
«Құрметті азамат», - деп атақ беріп,
Көтеріп мәртебесін, мерейі асқан.
Сайдалы -Сары Тоқа, Төлебай сал,
Шөмішбай, Әлсен қажы, Құтжаны бар.
Кеттебек, Бала бақсы, Тұңғышбайлар,
Жарасқан әзілі мен қалжыңы мол.
Сыйласқан Жәңгір төре, қожса Сайман,
Алшында Отыншы бай, Ерден найман.
Ажақай, Бекен, Түсіп, Әмет қажы
Бас қосса сұхбаттасып, мейірі қанған.
Сармантай қайын атасы, бай Азына,
Он екі мың мал біткен бір басына.
Тоқберген, Тәти, Нартай, Жанкелді би,
Іргелі ел, әлі күнге жұрт жадында.
Бір жылы Қарағашқа Шоқан келген,
Кеңірек танысам деп елмен, жермен.
Жанына Шоңкең еріп, жаны сергіп,
Тарихтың қатпарынан әңгіме өрген.
Атыңа жастайымнан болған құмар,
Сөзіңнен көкейіме таққан тұмар.
Ақиқат, әділеттен тұрқың биік,
Ішінде ну орманның жалғыз шынар.
Өзіңе өмір бойы болған сыңар,
Шолпандай таң алдында көкте туар.
Әйімкүл анасы еді ел-жұртының,
Ниетін, көңіл-күйін айтпай ұғар.
Ажары жаңа жауған қардан аппақ,

Жанары жаныңды өртеп, жанған от боп,
Садақтың жебесіндей кірпіктері,
Жүрекке қадалады атқан оқ боп.
Аққудың сыңғырына үнін қосқан,
Лебізі сыр сандықтың сымын басқан.
Қос ішек бір ырғақта тербеледі,
Кіршіксіз махаббаттың күйін тартқан.
Шыққандай қос меруерт бір ұстадан,
Жарасқан Шоң - Әйімкүл түп нұсқадан.
«Еркек-бас, әйел - мойын» деген сөзді,
Жадында өмір баки нық ұстаған.
Келіскен ақыл-ойы, пішім кейпі,
Анамыз Қуандықтың болған көркі.
Жарына инабатты, жаны жомарт,
Ұйытқан қылығымен дүйім көпті.
Бабамның жүзі жарқын, жолы айқын,
Төгілген көмейінен кілең алтын.
Тазаның қиқымындай кіндігінен,
Өрбіген жүздеп ғалым, мыңдап арын.
Азаттық арманы боп, сүйген халқын,
Көтерген ығымен заман нарқын.
Ішінде өніп-өскен ұрпағының,
Өзіңе болмысымен Сәкен жақын.
Шүкіршілік - тарихымда дара Шоң бар,
Түп, тегі жалғас тауып, құдай оңдар.
Құлықтың бақай есеп өңін сөгер,
Қазақта туар әлі талай Шоңдар.

Сейдіғали ПАЗЫЛОВ

ТОҚА - ШОҢ БИ (1820-1901)

*Әділдік қусаң Шоңға бар,
Шаригат қусаң Алысай Кенежанға бар.
Мырзалық іздесең Омарға шап (Тақыр Омар),
Ақыл қусаң Маймақты тап.*

Тоқа Тойымбек

Дадан Тобықтысы Нармамбет Орманбетұлы үлкен ұлы Түлік төре Жамантайұлының қызынан туған Мақсұтты «ақыл-зәкүн» сұра деп Телқозыұлы Шоңға жібереді. Бұл 1885-1890 жылдары болса керек. Шоң Сталиннің әдетіндей екі қолын артына ұстап жүретін әдетімен, қартайған шағында олай-бұлай жүріп келіп Мақсұтқа: «Ал балам тыңда, зәкүн алды орынсыз жерде артты қысқан» - деген екен. Риза болмай аттанған Мақсұт әкесіне келіп, осы сөзден басқа түк айтпайды, алжыған ба депті. Сонда Нарманбет баласына - «тұу балам-ай, Шоң тіпті бәрін де айтыпты ғой, бұдан артық сөз, ақыл бола ма мына заманда, Шоң тағы да оқығандығын білдірді ғой» - депті.

Қояншы-Тағай-Сазанбай-Бөде Серік 1865 жылы әкесі Есбайға ұлы жүздің жақсы жайсаңдарын жинап ұлан асыр ас береді. Асқа тіпті Қырғыздан бұрынғы Қырғызстан Президент! Асқар Ақаевтың тікелей бабасы Шәбден хан, ұлы жүзден Жоламан би., Бес Мейрамның балаларынан Тоқа Шоң би, Сайдалы Сары Тоқа, Аққошқар бай, Тоқа Тойымбек, Шорманның Мұсасы, Шаншар Алшынбай, Қанжығалы Бөгенбай батырдың немересі Саққұлақ би сияқты қазақтың маңдайына біткен марқасқалары жиналады. Ас Қармыста өтеді. Асты Керней-Түйте Жарылғап батырдың немересі Қанжығалы Бөгенбай батырдың жиені Бәйсейіт басқарады. Асқа таңертең келген Шоң би түске дейін ешкімге көңіл айтпай бөлінген кигіз үйінде жатып алады. Бұл кісіге не болды деп ас иелері біраз қонақ адамдармен Шоңкеңнің үйіне тақала бергенде, би келе жатқан кісілерге қарсы шығып, «Есбай да менің әкем емес пе, маған неге көңіл айтпайсыңдар, Бес Мейрамның үлкені Қуандық емес пе, жол кімдікі» - дегенде той иелері мен біраз қонақтар жығылып кешірім сұрапты. Шоңкең бұлай дейтіні Бес Мейрамның балаларының басы қосылғанда жол Қуандық балаларыныкі де, бес Бошанның балаларының ішінде жол бауыр Бошан атанған Шаншар балаларыныкі болған. Үш жүздің балалары жиналған бұл аста Бес Мейрамның балалары күтуші болған екен. Бұл атақты Есбай асына сансыз жылқы, қой сойылған. Мындаған адам

қатысқан, бір жарым шақырымға тартар жерге жерошақ қазылған. Ас көрігі қыза түсіп Тобықты Көтен палуанмен Ағыбай батырды күрестіркеші болады. Той иелері Жақсы Жанғұтты мен Байсейіт - екеуінің біреуі мерт болады деп күрестірмейді.

Кемеңгер Шоңкеңмен қырық сегіз болыс Ақмола уезінің төбе билері ақылдасып, кеңесіп отырған, сондықтан да болар қазақ жайсаңдары Шоңкеңді

«Телқозының Шоңы, жақсылардың соңы» деп батасын берген екен.

ШОҢКЕҢНІҢ ӨСИЕТІ

Ел арасында Шоңкеңнің ақылмандығы жөніндегі айтылған нақыл әңгімелер көптеп есептеледі. Солардың бірі «Арқада менен екі адам ақыл сұрамады деген екен, біреуі Кіші жүз Таманың Мананбайы - оның өз ақылы өзіне жетеді депті, екіншісі Алтай бабамыздың Аралбай буынынан тарайтын Кеттебек болды, ол туысқан бауырым өзінің кесірлілігінен сұрамады» деген екен.

Бесім бабамыздың бәйбішесі ұлы Бөтей анамыздан - Енең Тоқасы ұрпақтары болып таралады. Бөтей анамыз Кіші жүздің Тама руынан екенін мен нақты дәлелдермен бұқаралық ақпараттық құралдарында жазғанымды көзі қырағы азаматтар жақсы біледі (Орталық Қазақстан Қарағанды облыстық қоғамдық - саяси газеті сенбі, 11 шілде, 2020 жыл №74 (22 815) 7 - бетте). Бөтей анамыз шыққан Тама руына деген құрметті кемеңгер Шоңкең XIX ғасырдың өзінде - ақ танытып - Таманың Мананбайы мен Нұршасы қайтыс болғанда былай толғаған екен:

*Кіші жүздің жағасы,
Парыменен сөгілді.
Өлімге қымай Шоңкеңнің,
Қолынан сия төгілді.
Бірі тұйғын қаз еді,
Екіншісінің соққан дауылы-ай.
Қос арыстан айырылып,
Құлазып тұр ауылы - ай...*

- деп налыған екен кемеңгер Шоңкең. **Шоңкеңнің бұл өлең жолдарын қос арыстың қазасында Нұршаның бәйбішесі, Итіке бидің қызы Қаратоты анамыз жоқтау ретінде айтқан екен.**

ТҰҒЫРЫ БИІК ТҰЛҒА

СӘКЕННІҢ ӨМІР МЕКТЕБІ (Менің өмірбаяным)

Оспан жас жігіт кезінде өледі де, Сейфолла бір жарым жасында жетім қалады. Алты жасында шешесі өледі. Оны Оспанның туған ағасы - Мақажан тәрбиесіне алады. Мақажан бай да, мықты да болған кісі. Сейфолланы ол бұлағып өсіреді де, 18 жасында үйлендіріп енші береді. Әйелінің аты - Жамал. (Арғынның - Алтай - Алысай руынынан, оның ішінде Ақбура. - С.О.)

Жамалдан: Мен, Мәлік, Әбен, Мәжит деген төрт ұл, Рахима, Сәлима деген екі қыз, барлығы - алты бала болдық. Бала кезімде әке - шешем мені молдаға сабаққа беріп, қадым оқуымен мұсылманша хат таныдым. (Шәріп молда, Бармұхамбет молда - ағаш аяқ). Әкем орыс оқуына беруді қиял етіп жүрді. Бір жылы (1903ж. - С.О.) мен он жастан аса берген шақта, Нілді заводының ұстасы Төлепбергеннің баласы Әкілдекке әкем «сонда барып орысша оқы» деп мені ілестіріп қоя берді. Мен алғашқы жылы әкемнің орыс тамыры Лаврентийдің үйінде қолбала болып жұмыс істеп, әйелі Марфадан орысша тіл, жазу үйрендім. Завод қасындағы екі кластық орысша школаға оқуға

түстім. Бір жылдан кейін рудниктің ағылшын қожайынының атқосшысы Зікірбектің (Көпбаев) үйіне ауыстым.

Бұл - заводтың ағылшын капиталистерінің билігіндегі кезі. Жұмысшылары қазақтар. Аздап орыстар да бар. Тұрмыстары нашар: ақыны аз алады, шахта жұмысы өте ауыр, жатақ үйлері жаман, лас, еңбек қорғау деген жоқ, шахта құлап талайлар мертігіп, талайлар өліп жатады... Олардың құнын сұрайтын ешкім жоқ! Сұрағанымен бере ме? Ағылшын мен оның шабармандары жұмысшыларды ит-қорлықта ұстайды... Көнбейін десе - басқа тамақ асырар жер жоқ... Мал дегеннен - ада. Күшінен басқа сенері жоқ... Ауылда да таршылықта тұратын кедейлер, жалшылар болады ғой. Жұмысшылардың тұрмысы олардан әлдеқайда ауыр...

Осындай ауыр халдегі жұмысшылар 1905 жылдың қысында көтеріліс жасады. ... Қолдарына қызыл жалау ұстаған!.. екі мыңдай жұмысшы. «Бұл не?!» деп жақындасам, жұмысшылар ағылшын капиталисі тұратын үйді де, конторды да қамап алыпты. Сөздері - «жұмыс сағатын азайт!.. Ақымызды көбейт!.. Тұрмысымызды жақсарт!..» Капиталист тығылып қалған... Шабармандары үйді қамаған жұмысшыларды әрең ұстап тұр...

- «Тілектеріңді орындаймын, Ақмолаға барып ақша әкелем де, тұрмыстарыңды түзеймін» - деп уәде берген капиталист Ақмоладан ақша орнына қарулы отряд алып кеп, көтеріліске басшы болғандарды түгелімен тұтқынға алды да, қол-аяқтарын кісендеп, үскірік қыста Ақмолаға жалаңаш - жалпы күйде жаяу айдап кетті (кейінірек белгілі болғаны, Завод қожасының әйелінің айтуымен **Байшағырдың Әлісі бастаған қалың топ**, жолдан көлденең киіп кетіп, оларды босатып алады. Арбаға салып алған үлкен ішіктондарына орап аман сақтаған. Үлкен адамшылық жасапты. Өзгелерін «бас көтергеннің бәрін үсітеміз» деп қорқытты... Жұмысшылар амалсыз бас иіді... Кейін білсем Нілдінің көтерілісі Москва, Петербург сияқты қалаларда 1905 жылы болған революцияның ұшқыны екен. Нілді көтерілісін - осы араға айдалып келген большевиктер ұйымдастырыпты.

Нілді көтерілісі менің жүрегіме өшпес жара түсірді. Білімім, сана - сезімім өскен сайын, бұл жара ұлғая берді... Оның қалай жазылуын білмей жүрген шақта 1912 жылы Омбыға бардым да, учительдік семинарияға оқуға түстім. Оны 1916 жылы бітірдім. Осы уақытта, Омбыда жасырын қызмет атқарып жүрген большевиктермен таныстым. Бүкіл жұмысшы атаулының, бүкіл еңбекші атаулының қанау құлдығынан қалай құтылу жолын маған солар үйретті. Мен солардың жолына түстім...

(Сәкеннің 1936 жылы шығармашылығының 20 жылдығына орай берген дерегі «Менің өмірбаяным»)

Сәкен Сейфуллин 1921 жылы орыстың ұлы композиторы Затаевичқа Орынборда пианино, рояль сатып әперіп қазақ халқының күйлерін (1000 күй жинағы), өлеңдерін бір жүйеге келтіртіп, нотаға түсірмеді.

Олардың ішінде өзі шығарған «Тоқа күйі», «Абылайханның атты әскерінің шеруі» атты күйлері бар еді. Тоқа күйін тұңғыш рет орындаған арқаға белгілі күйші, Нілдінің (Өспеннің) тумасы, бүгінгі күнде Қарағанды қаласында тұратын зейнеткер Тұңғышбай Игенбеков ағамыз.

АҚМОЛА КЕЗЕҢІ (1908 - 1912)

Ақмолада Приходская школада оқып жүргенде оқушылар арасында патша үкіметіне наразылық пікірді көбірек таратуға себепші болған адамның бірі адвокат И. Трофимов көрінеді. Оның үйіндегі бай кітапханасын пайдалануға келген оқушы жастардың пікірлерін Кәрібай Кенетаев та қостап, Сәкен Шәймерден Ниязовтың үйінде тұрды, мен тұрған үйге көрші болатын. Оның әйелі Сәкендерге жақын Бәтен (Бәтима) деген өзі земуправта тілмаш, әрі мал фельдшері болып қызмет атқарады. Пысық, ширақ кісі. Медресенің шәкірттері үшін ауласына огород салатын, оған Сәкенді де тартып жүретін деген мәліметтер береді. Колчак түрмесінен қашқанда сол кезде Көкшетауда тұрып жатқан ұстазы әрі әкесіндей қамқоршы болған сенімді адамы Шәймерден Ниязовқа бармақшы болғаны «Тар жол, тайғақ кешуде» айтады. 1927 жылы Сәкен жергілікті халыққа жер беру, «Жер кесімін белгілеуге» байланысты Комиссия төрағасы болып барған. Үкілі Ыбырайдың Сәкенге жолығуы жайлы С. Мұқанов жазды. Сәкеннің жары С. Сейфуллиннің өміріндегі елеулі адам Шәймерден Ниязовпен қауышуы жайлы: «Шәймерден ағасын Сәкен жиі еске алатын. Олардың көріскендегі қуанышын, ерекше шаттануын өмірімде бұрын - соңды көрмеген сәттер еді. Тай сойып, хан көтеріп күтті, өзі балаша жүгіріп қызмет етті», - дейді Гүлбаһрам Сейфуллина. Естелік төте жазумен жазылған С. Сейфуллин мұражайында сақталған. - ауд. Ауыт Мұхибек).

Омбыда оқып жатқан қазақ жастарының саяси көзқарасын қалыптастырған, патшаның қуғындауынан келген, мешіттің имамы болып жасырынып жүрсе де мойымаған ардақты саяси тұлға (екінші) Шаймерден Әлжанов жайында С. Сейфуллин 1922 жылы «Еңбекші қазақ» газетінде, «Октябрь төңкерісінің құрбандары» атты мақаласында арнайы тоқтала кеткен: «1913 жылы Омбыда ең әуелі жасырынып, жастар ұйымын «Бірлікті» ашқанымызда, Шаймерденді ұйымның басқармасының төрағасы қылып сайлап едік. Шаймерден сонда-ақ төңкерісшіл еді...

1918 жылы большевиктердің декабрьдегі көтерілісіне Шәймерден әм басқа жолдастарды түрмеден большевиктер шығарып жіберді. Шаймерден Омбыдан шығып, қашып кетіп бара жатқан жерінен, 150 шақырымдай жерден біздің қазақтың «мырзалары» (Алаш- Колчак милициясының бастығы Торсан Қазыұлы) ұстап, Колчакқа әкеп береді. Ақмола губерниясында Омбыда абақтыда он айдан аса жатқан Шәймерден Әлжанұлын атты. Шәймерден дәрігерлік школасын бітірген. Омбыдағы жастардың «Бірлік» ұйымын ашатын мұрындықшының бірі, жігіттің арыстаны еді», - деп «Елім, ұлтым, қазағым» деген есіл ерді езіле еске алады.

Медресенің шәкірті Абдуллин Насыр былайша баяндайды: «Әкесі

Абдолла қалпенің өтінішімен медресенің қазақ-татар шәкірттеріне Сәкен 1912-1913 жылдары орысша оқытқандығын, оның есесіне медресе кітапханасын еркін пайдалануға рұқсат алған. Сәкеннің қолында үнемі Алекторовтың «Орысша-қазақша» сөздігі және Ы. Алтынсариннің «Хрестоматиясы» болатын», - дейді.

1905 жылы қазақ даласын шарпыған патша өкіметіне қарсы Қарқаралы петициясына қол қойған 5000 адам 1906 жылы жер аударылып, 1910-1912 жылдары саяси айдаудан қайтқан қазақ халқының марғасқа перзенттері заңгер - Рахымжан Дүйсенбаев, тілмаш әрі фельдшер - Шәймерден Ниязов және Сұлтанғазы Абылаев, Мұқан Әйтпенов, Шәймерден Әлжанов Сәкенді «ұлтқа қызмет ету» жолына баули бастайды. Шаймерден Ниязовтың үйінде жатқан баласының хал - жайын білуге елден келген Сейфолла ақсақалды Рахымжан Дүйсенбаев үйіне қонаққа шақырады, бірге ере барған бала Сәкен осы үйде тұңғыш рет Абай, Пушкин кітаптарын көріп, «Айқап» журналымен танысады.

Осы Ақмола қаласында нұралық бала Абдолла Асылбеков, Жаңаарқалық Бәкен Серікбаевпен достасып, «Шықсақ биігіміз, өлсек шұңқырымыз бірге болсын» - деп серт байласады. Олар бұл сертінде тұра білді.

ОМБЫ КЕЗЕҢІ (1913 - 1916)

Омбыда оқыған кездері туралы Шайбай Айманов бірталай деректер береді: «Жетпістен аса қазақ баласы оқыдық. Ол кезде бәріміз де жазамыз. Бірақ, Сәкен бәрімізден көп оқып, көп жазатын. Ол жастардың ауылды сағынған, оқуға талаптанған сезім күйін көбірек жазып жүрді. Лермонтов, Некрасов, Г. Тоқайды айрықша ұнатып жүрді. «Бірлік ұйымында мен де болдым. Біздің бас қосқан мәжілісімізде ағартушылық мақсаты сөз болатын. Бірақ әрқашан батыл Сәкен патшалық құрылысқа қарсылығын ашық айтып тастайтын. **Ф. Березовский мен Сәкеннің инициативасы бойынша біз Омбыда «шығыс кешін» өткіздік. «Бірлік» ұйымы атынан кітап шығарып, пайдасын мұқтаж шәкірттерге жұмсайық деген ұсыныс болғанда бірінші болып қолжазбасын әкеліп берген Сәкен болды. Жас баладай жаны адал Сәкен достыққа, айтқан сөзге мейлінше берік еді. Сыртқы кесін - келбеті қандай сұлу болса, оның жаны да сондай сұлу еді».** Пікірлескен Е.Ысмайылов. «Ақын және революция» 75б.)

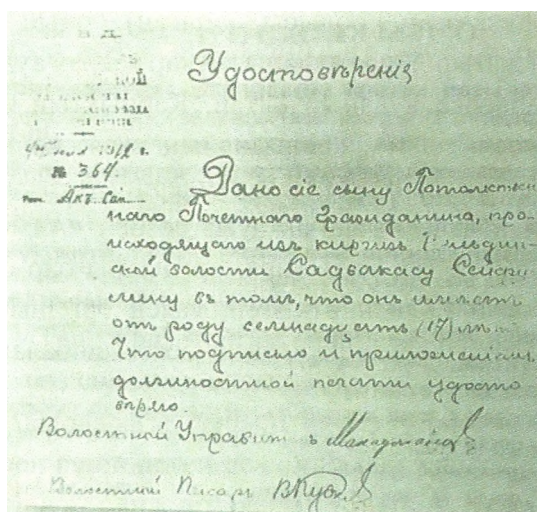

Сәкеннің досы Жұмабай Нұркиннің айтуынша: «Сәкен мен ол большевиктік іске Омбы семинариясында оқып, белгілі жазушы, қарт большевик Ф. Березовский арқылы тартылған». Жазып алған С. Мұқанов.

Қаскей Өтекиннің айтуына қарағанда: «Сәкенді Омбының тұтқын лагерінде отырғанда Ф. Березовский, ақын Д. Соколов, Жанайдар Садуақасов босатып алу амалын қарастырады. Кейін де жақын араласып, достықтары жазушылық-творчестволық жолда нығая түседі». «Тар жол, тайғақ кешудің» 1927 жылғы басылуында Жанайдар Садуақасов пен Ф.Березовскийдің бірге түскен суреті басылған. (Е.Ысмайылов. «Ақын және революция» 756.)

З.П. Катченконың айтуына қарағанда, Ақмоладағы большевиктерді Омбымен байланыстырып отырған Григорий Дризго Омбы қаласынан келген. Омбыдағы жасырын байланыстың, бәрі Мұқан Әйтпенев арқылы іске асып отырған.

Таутан Арыстанбеков. Омбы семинариясында: «... 1914 жылы август айында мен Омбыға барып, оқытушылар семинариясына емтихан тапсырып, оқуға түстім. Жатаханасына орналасайын деп, сол жақтағы үлкен есікке қарай бұрыла бергенде: - Әй, қазақ, бері кел, - деді. Кейін білсем Сәкен екен. Қасында отырған Нығмет Нұрмақов, Оқас Арсыланбеков, Тұрғынбек Байлин екен. - Биыл бір қазақ баласы алынды деп еді, сол сенбісің, қай жерден келдің, өзің сірә, кедей баласысың ғой? Бұрын үлкен қалада болып көріп пе едің? - деді.

Ендеше бұл баланың тойы бар екен ғой. Мен аюға бәрінді бастап алып барайын (ол үйде әйел тәнімен сауда етіледі)... сөйтіп тойлайық - деді

маңдайына түскен қуқылт қара шашын кейін қайырып Сәкенге таяу отырған жігіт (парик екен). Әлі есімде: Сәкен кенеттен улы жылан шағып алғандай, орнынан атып тұрып, ашулы дауыспен: - Әй, Уақас! «Аюға барып өзің бүлініп болғаныңмен қоймай, енді мына баланы да бүлдіргің келді ме? Қалаға жаңа келген жасқа үйрететін өнегең бе бұл! Уақас сасып қалды.

Нығмет: - Сәкен-ау, Уақастың өзін де, сөзін де не қыласың? Онан да

Белгібайдікіне барып қымыз ішейік, қалай қарайсың? Міне, табылған ақыл. Барып домбыра тартып көңіл көтерейік. Сендер күте тұрыңдар, мен мына баланы жатақхана бастығына апарып, орын әперейін, сонсоң бәріміз бірге барамыз - деді.

Әлгі Уақас: - Әне көрдіңдер ме! Сәкен Белгібайдың қара қызын көрмесе отыра алмайды, сол қара қыз... деп тағы қалжыңдай бастап еді,

Сәкен: Сол қара қыздың перне басқан саусақтарынан садаға кет - ау сен! - деп қолын бір сілтеді де, мені ертіп жатақханаға қарай жүрді. Орналастырғаннан кейін: ақшаң болса, маған беріп қой, біреу ұрлап алар, ертең дүкенге ертіп барып, киім әперейін» - деді.

АҚМОЛАҒА ОРАЛУ

Сәкеннің туған жері Ақмола уезіне қарасты өлке болғандықтан **«Мен Ақмолалықпын»** деуі құжат тілімен айтуы. Қазір Қарағанды облысы атанып, (бұрын Жезқазған облысы болған) оның 3-4 ауданының территориясын алып жатыр: Нұра ауданы, Бұқар жырау ауданы, Шет ауданы, Ақадыр ауданы, Жаңаарқа ауданы. Алтай, Қарпықтың жаз жайлауы, қыс қыстауы және көшпелі елдің қанатын кең жая көшетін күз, көктем мезгілдерінде балалық шақтың думанды күндерін өткізген Сәкенге жаттығы жоқ Сарыарқаның маң даласы, бір-ақ ауыз сөзбен «Ақмола уезі» атанған. Ақмола - қала статусын алған ірі өндіріс орындары бар орталық. Сәкеннің саналы ғұмырының көп бөлігін өткізген, саяси әрі шығармашылығының отаны Ақмола екендігін еңкейген кәріден, еңбектеген балаға дейін біледі.

АХМЕТ ТӨРЕ АУЫЛЫ (1916 жыл)

Сәкен Омбының Мұғалімдер семинариясын (1913-1916жж.) тәмамдағаннан кейін 1916 жылы Ақмолаға келіп, Ахмет ауылында Сұлтанғазы Абылаев дайындаған мектепте ұстаздық етеді.

Ел басына қиын-қыстау шақ туғанда туған халқымен бірге қамықты. Ол оны «отыра да алмаймын, тура да алмаймын, жүрегім тырс етіп жарылып кетердей күй кештім» деуі оның халқы үшін ұйқы - күлкіден айрылған сәтін баяндайды. Сәкеннің маңайына да халықтың қамын жеп, нұрлы болашақтан үміт еткен жігерлі жастар жиналады.

Осы тұста Сәкен халықтың кедей бөлігін біріктіру жөніндегі ақмолалық қазақ комитетінде қыруар жұмыстар атқарады. «Жас қазақ» ұйымын құрады, «Тіршілік» газетін шығарады. Оның белсенді қоғамдық-саяси және шығармашылық қызметі халықтың тарапынан ерекше қолдауға ие болды. Ақмола Совдепінің президиум мүшесі болып сайланады. Ақмола уезінің оқу ағарту жөніндегі халық комиссары болып тағайындалады.

1920 жылы Ақмола уездік атқару комитеті төрағасының орынбасары және бөлім меңгерушісі, оқу-ағарту саласына ерекше күш - қайрат жұмсады.

Уезде ауыл шаруашылық және техникалық-кәсіптік мектептер мен бастауыш мектептер, сауат ашу курстары, кешкі мектептер, мектеп интернаттар ұйымдастырылады.

Ұстаздарының қолтығынан деген сәттері көп болған. Мәселен, Орынборда «Дала уәлаяты» газетінің директоры Сұлтан Абылаев өзінің жанында бас редактор, журналист, кейін елге келгенде Ақмоладағы меншікті тілшісі қызметтерін үзбей атқарған досы әрі идеяласы Рақымжан Дүйсенбаевті ұстаған.

Алашорда өкілдері «Қазақ» газетінде оны Сәкенге еремін деп жазасын алды дейді. Керісінше Сәкенге бағыт-бағдар берген «Қазақтың Сәкені» болып шығуына қанат қағуына өлшеусіз еңбек еткен нар тұлғалар. Аяулы ұстазының айуандықпен алаш көсемдерінің қолынан өлтірілуін Сәкен кешпеген.

Тарихи құжат «Тар жол, тайғақ кешуді» зейін қойып оқыған адам халықтың алдында сөз сөйлеген шешен адвокат Р. Дүйсенбаев екенін, А.

Керенскийдің Ақмоладағы сенімді өкілі, Черновты (уақытша үкіметтің қазынашысы) сөзден сүріндірген де сол Рахаң, Қашқын Чернов Ақмоладағы «Сибирский Банктің» алтын құймаларын тонап, А. Керенскиймен Америкаға бірге кеткен. Оларға үкімет қазынасы ғана керек болғанын енді ғана біліп отырмыз.

Тәжірибелі публицист Рахымжан Дүйсенбаевпен бірлесіп, 1917 жылдан Ақмолада «Тіршілік» газетін шығара бастадық. Сәкеннің «Тіршілікті» шығаруда «көп салмақты өзіме алдым» дегенін бұрмалаушылар әлі де бар, пікір шикілігі «үлкен сыйлап, ұстаз қадірін білмегендіктен» болар. Бұл туралы сол кездің куәсі болған «Жас қазақ» ұйымының мүшесі, еңбек ардагері Салық Айнабеков былай дейді: «1917 жылдың 15 апрелінде Ақмола қаласында Сәкен Сейфуллиннің басшылығымен «Жас қазақ» ұйымы құрылды. Оған алпыстан аса адам мүше болып енді. РКП(б) платформасын қалың бұқараға жан-жақты түсіндіру үшін «Жас қазаққа» өзінің баспасөз органы қажет болды.

Рақымжан Дүйсенбайұлы «Жас қазақ» ұйымының өкілдігімен Қазан каласына шрифт әкелуге жіберілді. Бір апта ішінде Дүйсенбайұлы керекті шрифттарды екі түйеге артып әкеліп те үлгерді. Мешіт имамы Баязит Шәймерден Әлжановтың айдауда бірге болған мүдделес адамы болған, екеуі бір апта ішінде жеткізуге көмектескен. 1906 жылы «Құзырхатқа» (петицияға) қол қойғаны үшін жер аударылғанда аз уақыт болса да, Қазанда медреседе ұстаздық еткен. 1914 жылы Сәкеннің «Өткен күндер» жинағын шығаруға көмектескен. Рахымжанның ол жақта көп кідірмеуіне оңтайлы жағдай жасаған. 1917 жылы июньнің жиырмасы кезінде «Тіршілік» газетінің алғашқы номері жарық көрді. 700 данадай тиражбен басылып шығарылған газеттің бірінші саны ел арасында ілезде-ақ тарап кетті. Газеттің редакторы Рақымжан Дүйсенбайұлы болды, редактордың орынбасары Сәкен еді. «Тіршіліктің» барлық жұмысын дерлік Сәкен Сейфуллин атқарды. Газетте Сәкеннің, Абдолла Асылбекұлының, Бәкен Серікбайұлының, Жақия

Айнабекұлының, Тахауидың (әкесінің атын ұмытып қалыппын, тегі Аққозы Қанжығалы, Омбы жағының жігіті), Зияш Алдамбергенұлы, Көжебай Ерданалыұлының және басқа жігіттердің материалдары жарияланып тұрды.

«Тіршілік» газеті қазіргі аудандық газеттің форматындай, кішірек төрт бет болып шығарылды. Газеттегі мақалалардың көпшілігі Сәкендікі болатын. Бір мақалаға Сәкен, екіншісіне «Манап Шәміл», үшіншісіне тек «Шәміл» деп қол қоятын. 1918 жылдың июнь айы 1917 жылдың 10 августынан бастап «Айна» журналы шығарыла бастады. Журналдың редакция алқасының құрамында Сәкен, Абдолла, Бәкен, Жақия, Тахауи, Зияш және Мұхаметжан Оспанұлы болды. Журнал ротатормен көбейтілді. «Айна» айына бір рет, 40 дана болып басылды.

Журналды ротатормен көбейтуге менімен бірге Мұхаметжан Есанұлы, Жәкеш Ерданалыұлы қатысқан еді. «Айна» журналының үш номері ғана шығарылды».

«Тіршілік» - Кеңес өкіметі саясатын жақтаған алғашқы басылымдардың бірі еді. Бұл жөнінде зерттеуші С.Н. Имашев: «1918 жылдың басында Ақмола уезіндегі революциялық комитеттің органына айналған «Тіршілік» газеті Совет үкіметі үшін халықты күреске жұмылдыруда орасан зор жұмыстар атқарды. «Тіршіліктің» шығуына аса көрнекті қазақ жазушысы, сол кезде Ақмола Совдепінің мүшесі болған С.Сейфуллин қатысты. Газетке жариялау үшін ол Совет үкіметінің «Россия мен Шығыстың барлық еңбекші мұсылмандарына» деген белгілі үндеуін аударды» [184, 49 б.], - деген пікір айтты. «Тіршілік» газетінің негізгі жүгін көтерген Сәкен болды. «Сәкеннің журналистік қызметі 1917 жылдың апрель айында Ақмолада шыққан «Тіршілік» газетінен басталады. Оның ресми редакторы - Рахымжан Дүйсенбаев. Ал іс жүзінде газеттің редакторы, жаны, жүйке тамыры Сәкен болды, негізгі мақалаларын Сәкен жазды. Сонымен Сәкен өзінің журналистік қабілетін танытты. Газет 1918 жылдың июліне дейін шығып тұрды», - дейді.[1,24 б.]

СССР жазушылар одағының мүшесі Е.Тәжин ұстазы С.Сейфуллин жайында толғана сыр шертеді: «Ахмет төре ауылы қаладан 60 шақырымға таяу.

Нұра өзенінің ең шұрайлы жағасына орын тепкен. Көк сырмен сырланған жеңіл арбаның үстінде Омбы семинариясын бітіріп келген С.Сейфуллиннің (Ақтөбе) Сілеті-Бұғылы болысында мұғалімдік қызметінің басталуы, «желеткелі қара костюм киген, қара мұртты, ат жақты, қою кара қасты, қыр мұрынды уыздай жас жігіт Сейфолланың Сәдуақасы бізге мұғалім болып келді деп көз алдына елестете басталатын естелігінде бірге оқыған Ақылбек Ержұманов туралы дерек бере кетеді... С.Сейфуллин төре аулында мектеп болады деген кірпіш үйдің шағын бөлмесінде жалғыз тұрады...

Сабақ қыркүйек айында басталды. Сәкен аға аз уақыттың ішінде мектеп үйін жабдықтағызды. Балалар оқытатын бөлмеге тақтайдан биік стол, орындық жасатқызды... Сабақтан соң 2-3 сағат ауылдың жанындағы өзен жағасында бізге қызықты әңгімелер айтып беретін. Және серуен сабақ барысында бізді орысша сөйлесуге шақыратын. Ол тез тіл үйренуге көмектеседі дейтін еді» (Е.Тәжин. Ұстаз. 1964. 3 июнь; «Шамшырақ нұры», 28 июнь, 1984).

Шәкірттерінің бірі К.Дүйсенбеков: «40 шақты бала оқыдық. Ол ерекше ықыласпен оқытатын. Әсіресе орыс тілін сауатты жазуға үйретерде ең алдымен, орыстың классик жазушыларын баяндаудан бастайтын. Оқушыларды табиғат, жаратылыстану ғылымына жетелеп, өсімдік әлеміне, геологиялық жергілікті ерекшелікті гербарий жинатып, оны практикалық сабақтарда көрнекілік құрал етуге үйретті».

Сәкеннің тағы бір шәкіртінің естелігі: «Мен Сәкен ағаны 6 жасымда 1916 жылы көрдім. 1920 жылы соңынан ердім. Ақмоладан «Қараөткел» 53 шақырым жерде «Нұра» ауданы Сұлтан төре ауылы, Ахмет төре ауылы дейтін де, екеуі де қала тәртібімен 4 бөлмелі ағаштан зәулім үй салдырған. Ал екі төренің ауылы арасында 40 шақты төренің төлеңгіті отырды. Бұл ауылда 3 бөлмелі үйде Жәдік төре тұрды. Жәдік төренің аулында мектеп ашылды. Менің әке-шешем, нағашыларым Жәдік төренің малшы-жалшылары болған. Сәкен аға күндіз мектепке сабақ оқытуға көлікпен келіп, жататын жеріне кететін. Әкем ағаның атқосшысы болғанды.

Ақмоладан Сәкен аға келді дегенді естіп, аттылы-жаяулы үлкен - кіші шұбырып Сұлтан аулына жөнкілді. Ондайда балалар қала ма, ақ таяқты ат қылып біз де бардық. Төренің ауылы «Сарыкөлдің жағасында» көк мәйек жерге тігілген екен. Көптің алдынан салт атты жігіт шығып тоқтатты: «Ат-көлік осы жерде қалсын, өздерің мына керме арқаннан аттамаңдар Сәкен өзі келеді», - деп хабарлайды. Сәкен аға Сұлтан төренің аулында ақ отауда, жайлауға жұбайы Рахима Ақбарқызы Халфинамен келген кезі еді.

Сәкен аға Есенбақұлы Әубәкір, Жанқожаұлы Рамазанды ертіп көпшілікпен келіп амандасты. Совет өкіметі жайлы сөз сөйледі. Жанқожин «Әпитөкті» орындады. Ертеңінде Ақмолаға оқуға баратын жастарды және мені, әр үйдің есігінде жүрген жетім бала Ғабиденді арбаға отырғызып,

Ақмолада ашылған панасыз балаларға қазақ саудагері Ысқақ Доғаловтың үйінде ашылған приютқа апарды. Меңгерушіміз - А. Асылбековтың жұбайы Бану апай екен.

Үш күннен кейін Ғабиденді ауылдан ағайыны ұрлап алып кетеді. Себебі орысша оқып, кәпір болып кетеді деп. Мен 1920-1928 жылдары балалар үйінде өстім. Мектепті бітіріп, переплетчик (түптеуші) деген қосымша мамандық алып өмірге жолдама алдым, осының бәрі Сәкен ағаның қамқорлығының арқасында...

Сондықтан да Сәкен ағаны мүлде ұмытпаймын, оны ойлаймын, көз алдыма келеді: сымбаты, көркі, жүріс-тұрысы, келбеті...».

СӘКЕН ТҰЛҒАСЫ ТАРИХ ТӨРІНДЕ

С. Сейфуллиннің шығармаларына жала жабу(пасквиль), қаралау сыны көзі тірісінде айтылып, оған өзінің өткір памфлеттерімен есесін жібермей дер кезінде жауап қайтарып отырған, оның бәрі Сәкенді халықтан бөлу мақсатында жабылған нақақ жала болғанын академик Серік Қирабаев алғы сөзде айтқан болатын.

«Қазақстан республикасы егеменді ел болғанда **Мемлекет және қоғам қайраткері Сәкен Сефуллиннің азаматтық, қоғамдық келбетіне сын айтыла бастады.** Қазіргі тәуелсіз Қазақ республикасын «мың өліп, мың тірілген» Сәкен тілімен айтсақ: «еңбекші халық» құрды.

Сәкен мемлекет басқаруға өз еркімен барған жоқ. Тарихи тұлғалар өз араларынан таңдау жасап, оны лайық көрді.

Қазақ республикасына басшы болған 2 жарым жылда (1922-1925) мемлекетіміздің мызғымас іргетасын қалаған, территориялық шекарасын белгілеген; Патша үкіметінің «киргиз» деген мазағынан құтқарып; Автономия алған тұста Қырғыздармен ұлтаралық қырқысудан қорғап, «Қазақты - қазақ дейік тарихи қатені түзетейік» деп Декрет шығарған; «Қазақ тілі мемлекеттік тіл болмай «болашағымыз бұлыңғыр» деп тіл мәселесін көтерген; Енді бір жиырма жылдың ішінде Франция республикасындай

өркениетті елдер қатарына жетеміз, - деп бар күш-қайратын жұмсаған; қазақтың тарихын шығармашылығымен архивтік құжатқа айналдырған.

Совнарком председателі ұлтжанды қазақтың Сәкенін «қанды шеңгел, қызыл қырғынның басы етеміз» деп «архив-тіміскіленуші» сыншылар көбейді. Сол себепті, сыншыларға жауап ретінде тарих шындығын бұрмаламай кітапқа түсірдік.

«Егемен Қазақстан» газетінің 1994 жылғы 5 желтоқсанында жазған мақаласында: «...Сәкен-біздің ұлттық мақтанышымыз, ел үшін еңіреген ер, қайтпас қайсар күрескер. Рас, Сәкен өз заманының саясатына қызмет етті, сол кездегі жаңа құрылған қоғамның болашағына сенім артты. Бірақ ол - өз халқының болашағына деген сенім еді.

Егер ол тірі болса, бүгін сөз жоқ өзіне тән өткірлікпен, от пен судан қорықпайтын батырлықпен тек халық мүддесі жағында тұрар еді. Егемен ел атанып, тәуелсіздік туын тіккен қазақ еліне Сәкеннің үздік үлгісі, өрелі өнегесі өте керек», - деген сол сәттегі жүрекжарды пікірі осы құжаттармен танысқаннан кейін айтылған болатын.

ҚР Президенттік архиві ғылыми бөлімінің меңгерушісі, тарихшы ғалым Жұмажан Сүлейменов ғылыми тұжырымын: Қалың жұртшылық Сәкенді теңдессіз ақын-жазушы, жалынды көсемсөзші - публицист шығармашылығы жағынан жақсы біледі. Ал, ҚР Президент архивінде С.Сейфуллиннің қоғамдық-саяси және мемлекеттік қызметін жан-жақты ашып көрсететін тарихи-мұралармен толықты. **Бұл құжаттар Сәкеннің туған жұртының жоғын жоқтаған ұлтжанды азаматтығын, халқына деген шексіз сүйіспеншілігін, өз ұлтын теңдікке, игілікке жетелеген парасатты күрескерлігін танытады».** ҚР ПА 811-қ., 24 т., 243-іс, 11-12 п.; 141-қ., I-т., 1653-іс.349 п.;2783 іс.74 п.; 811-қ., II т., 81 іс., 37 п.;719 қ., I-т., 1335 іс,142144 п.; ҚР ПА, 141-қ., I-т., 5817 іс, 1 -17п./ т.б. құжаттарға талдау жасай келе, коммунистік тоталитарлық жүйе Сәкеннің қоғамдық қызметі мен әдеби шығармашылығын бағалауда біржақты партиялық негіз беруге тырысып бақты. 70 жылдан астам уақыт бойы Сәкен қаншама «қызыл» етіп боялса да, оның жарқын бейнесі туған ел - жұртының жадында әрдайым ары таза, кіршіксіз ақ адал болып сақталады», - деп түйіндейді. «Егемен Қазақстан». 24.

12.1994 жыл, 7 бет. Алматы қаласы, Президент Архиві

С. Сейфуллиннің екі жылда не шекарасы белгіленбеген, не мемлекеттік кодекс, нотариалдық құжаттары, мемлекеттік заң - актілері қабылданбаған, Банкісі тоналған, Өндіріс ошақтарын жарамсыз қылып Карно, Уркварт, Фелл т.б. ағылшын капиталистері суға батырып А. Керенскиймен Европаға қашты, алаш оқығандары құлауын тілеп отырған «аты өгей - киргиз» Қазақ республикасын қалай көтерді? 1922 жылы Орынбордағы Үкімет басындағы ұлты басқа (Авдеев - Сәкенмен Колчак абақтысында бірге отырған, Г. Коростелев - Орынборда 1918 жылы март айында Ә. Жангелдин, М. Тұңғашинмен Кеңес үкіметін құрған), қазағы бар (жоғарыда сөз етілді) Сәкенге үміт артуы, өз іштерінен неге оны лайық көрді?

Сәкеннің өсиеті: «Қазақ тілі - мемлекеттік тіл болмай, Қазақ Республикасының болашағы бұлыңғыр». Сәкеннің «Біз бәрінің басын бастап берейік, кейінгі толқын әрі қарай жалғастырып әкетеді» деген ұлағатты бастамасы аяқсыз қалған жоқ.

1926 жылы Сәкен Сейфуллин жол жүріп келе жатып, **Нілді болыстық комитетінің төрағасы, қазақтың ірі ақыны Қайып Айнабековтың** үйіне түсіп біраз уақыт қонақ болады. Аттанарында Қайып оған Қызылжарда оқып жатқан немере қарындасы Гүлбаһрамға сәлемдеме хат береді. Сәкен Гүлбаһрамды тауып алып, сәлемдемені тапсырады. Осы жүздесуде Сәкен қаракөз, бұраң бел, бұрымды бойжеткенге ғашық болып қалады. Бұл кездесуден соң ақынның «Совпарттағы қарындасыма» атты өлеңі дүниеге келеді. Бұрымды бойжеткенге ғашық болған Сәкен Гүлбаһрамға жары болуға ұсыныс жасайды. 1928 жылы Сәкен Сейфуллин Ташкенттегі Қазақ педагогика институтының директорлығына ауысып, лекция оқып жүрді. Елге барып келгеннен кейін Сәкен перзент сүйеді. Сәкен мен Гүлбаһрамның Лаура есімді қызы дүниеге келеді, баланың өкпесіне суық тиіп, ауырады. Қалы бітуге аяқталған уақытында Гүлбаһрам баласын жөргекке орап алып, Қызылордаға келеді. Сәби Қызылордаға келгеннен кейін қайтыс болады. Гүлбаһрам онда баланы жерлеп болғаннан кейін, қайтадан Мәскеуге кетеді. Сөйтіп дайындық курсына түседі. Оқып жүрген уақытында Сәкеннен хат келеді. *Баланың дүниеден өтіп кеткеніне қатты қиналдым, саған ақша жіберейін деп едім, реті болмады, тағы кездесерміз дейді.* Жазда Гүлбаһрам демалысқа шығып, Алматыға келіп, Абдолла Асылбектің үйіне тоқтайды.

Сонда таңертең шай ішіп отырғанында Сәкен келеді. Сәкен: Кешіре алсаң, кешір. Мен қателік жасадым, кешірім сұрауға келіп отырмын дейді. Сол кезде Гүлбаһрам осыған дейін жиналған бар ашу-ренішті ұмытып кетіп, Сәкеннің мойнынан құшақтай кетеді», - дейді филология ғылымдарының докторы, профессор Тұрсынбек Кәкішев. Осылайша, ақын жарымен қайта табысады. Қайта табысқан ерлізайыптылар 1937 жылдың 27 қыркүйегіне дейін, үкімет айырғанша тату-тәтті өмір сүрді. 1937 жылдың басында Мәскеуде троцкішілер соты аяқталып, тиісті жазалар берілген. Бірақ, оның суығы Қазақстанға да жақындап келе жатты. Әуелдегіні әшкере етейік,

масқаралайық деген сөздер енді, жаз ортасына қарай көзін құртайық, жер бетінен аластайық дегенге көше бастағанда Ғаббас Тоғжанов, Ілияс Жансүгіров, Әбдірахман Айсариндер ұсталып, түрмеге жабылып жатты. 1(бір) жарым жасқа жетпей шетінеген тұңғыштары Лаураны ойлап, қатты қайғырған Сәкен ұлы өмірге келгенде қатты қуанады. Мұхтар Әуезовтың ұсынысы бойынша, Мирзоянға ұқсас болсын деп, баланың атын Аян деп қояды. Гүлбаһрам мен Сәкен Аяның бір жасқа толар тойын жасауға ұзақ әзірленеді. Ақын тойға Қазақстан басшыларын да шақыруды жоспарлайды. Гүлбаһрам Аяның тойына деп бірсыпыра жаңа заттар сатып алады. Солардың бірі төргі үстелге жаюға арналған ақ дастархан еді. Өкінішке орай,

жаңа дастархан жайылмай қалады. 1937 жылғы 24 қыркүйекте Сәкен тұтқындалады.

Ғалым Жайлыбай

СӘКЕН ДЕГЕН ХАЛҚЫМНЫҢ РУХЫ ҒОЙ...

*Сәкен Сейфуллин. Соқтықпалы, соқпақты тар жол тайғақ кешулі
ғұмыр кешіп Алаштың аспанынан ағып түскен жарық жұлдыз. Сәкен
десе көз алдыңа жұртымның сыры мен жыры, әні мен сәні, жаны мен ары
келеді. Ол - әсемдіктің, тазалықтың, елдік пен ерліктің символындай
есім. Біз білетін, біздің буынның санасына адамзаттың аққуы секілді
орныққан менің Сәкен ағам өмірімен де, өлеңімен де сол осындай абыройға
лайық тұлға. Алыстаған сайын биіктейтін таулар сияқты қазақ
қауымының көңіл көлінде Сейфуланың Сәкені жарқырай беруге тиіс
жалқы құбылыс, біртуар ер.*

Кейде оңынан, кейде солынан соққан замана желі біздің халықты тәуекелдің желқайығына қанша рет мінгізді екен. Сондай мың өліп, мың тірілген сын сағатта халқының сөз бастаған шешені, топ бастаған көсемі Сәкен еді. Күндердің керуені ұзап, ойлар алыстап, жылдар жылжып жатыр. Сынаптай сырғыған уақыттың өз айтары бар. Қоғам өзгерді, заман өзгерді, адам өзгерді. “Жақсының аты, ғалымның хаты қалады” - деп бұрынғылар бекер айтты дейсіз бе? Осы тұста өткенге зерделі тұжырым, әділ баға беру де

халықтың арына сын. Арзан ой, үстірт пікір жаңсақ ұғымға жетелейді. Қанша заман өзгерсе де Сәкен секілді күрделі тұлғаға біржақты кесім де, шешім де айтуға болмайды. Үлкен ақын, дарынды әнші-композитор, талантты қоғам және мемлекет қайраткері, биік парасат иесі, арлы азамат. Сәкен - халқының бақыты үшін басын бәйгеге тіккен боздақ. Ол бүгін де, ертең де солай болады. Сәкен - ең алдымен халқының ұлы, уақыттың перзенті.

*Бар жазам күштілермен алысқаным,
Жыртқаным сорлы жұрттың намыстарын.
Теңдікке нашар жұртты жеткізуге,
Көп жауыз ұлықтармен қарысқаным*

- дейді Сәкен бір өлеңінде. Осы жылдарда оның сезім дірілі, жан сыры, жүрек лүпілі бар. Сәкеннің атағы - мәңгілік атақ. Не бәрі 43 жас қана өмір сүріп, оның өзін талас-тартыста, халқының бақыты үшін, толассыз күресте өткізген Сәкен аға, көзінің тірісінде-ақ аты аңызға айналып, халқының жүрегіне берік ұялаған. Сол сегіз қырлы, бір сырлы сұлу Сәкен, дауылпаз Сәкен, еліне сіңірген еңбегімен де, қайталанбас дара тұлғасымен де, тіршіліктегі үлгі-өнегесімен де, артына қалдырған мол мұрасымен де, екпіндей жарқырап жиырма бірінші ғасырға енді. Ол Сәкен даңқы ғасырдан ғасырға жетті деген сөз. Сәкеннің аты, әні, сәні ел аузында, қайраткерлігі халық жүрегінде. Тарих та, қазақ өмірінің жылнамасында мұндай өміршең тұлға санаулы-ақ қана. Ол артына, халқына асыл мұра қалдырып кетті. “Мұралардың ең қымбаты - сөз. Сөз күн шалмас қараңғы көңілді шалады. Күн жылытпас суық көңілді жылытады. Асылы, адам да, нәрсе де тозады, жоғалады. Асыл сөз мәңгі жасайды. Сәкен мақсатына тулаған толқындармен алыса отырып жетті” - деп толғаныпты Сәкеннің тұстасы, аса ірі жазушы Ғабиден Мұстафин. Дәлелді де, әдемі айтқан. Меніңше, Алаш жұртының ары болып, бақытына көтерер байрағы болып Сәкен аға, тулаған толқындармен мәңгілік алыса беретіндей. Сәкен Сейфуллиннің туғанына 100 жыл толу қарсаңында оқырманға ұсынылып отырған бұл зерттеулер мен естеліктер жинағы - Сәкен аға жөніндегі парасатты пайым, салиқалы сыр, орамды ойлардан тұратын жаңарған, жаңғырған сөз, ескірмейтін естеліктер кітабі. Сәкен есімін құрмет тұтар халыққа тойда ұстатар тәбәрік. Бұл жинақтың ішіндегі зерттеулер мен мақалаларды тірнектеп жинап жарыққа шығуына үлкен еңбек еткен Сәкен рухының шырақшысы, ақынның немере қызы Рымжан Мәжитқызы Сейфуллинаға, ол кісінің жұбайы, ғалым Қарпық

Құсайыновқа мың алғыс...! Мынау алмағайып кезеңде Сәкен қорын құрып, ыстығына күйіп, суығына тоңып жүрген аяулы жандардың ақ ниетінің қайтарымы Аллаһдан болсын..! Қазақ әдебиетінде Серік Қирабаев, Тұрсынбек Кәкішев бастаған Сәкентану ілімі арналы асыл қазынаға айналар. Бұл жинақта кәсіби әдебиет зерттеушілері, ғалым тарихшылар - Қажым Жұмалиев, Ғабит Мүсірепов, Мүсілім Базарбаев, Манаш Қозыбаев, Кеңес Нұрпейісов, Нұрғожа Оразбен бірге көрнекті қоғам, мемлекет қайраткерлері - Қасым Тәукеқажы тегі, Қазтай Ұлтарақов тағы басқа зиялы ел азаматтары да Сәкен аға туралы сыр шертеді. Олар Сәкендей халық аяулысын ардақтап мәңгі есте сақтауға, Сәкен болмысын, оның жарқын бейнесін, халқын бақытты етудегі жан аямай күрескенін әділ бағалауға шақырады. Бұл жөнінде үлкен жазушы, Сәкеннің досы Галина Серебрякованың жазғандарының өзі бір төбе. Жаңа ұрпақ Сәкен ағалары туралы жаңа сөз, жарқын ойларын айтар. Қолдарыңыздағы осы жинақ сол арлы арнаға қосылар мөлдір тұмадан бастау алған жырлы да сырлы жылғаға айналып жатса, мақсаттың орындалғаны.

Ер Сәкен, өр Сәкен, сұлу Сәкен туралы алғысез орнындағы аз сөзімді ақын ағаға арнаған “РҰХ” - атты өлеңіммен түйіндегім келеді:

*Құлагерін көңілімнің қамшылама,
Сәкен десе ет-жүрек жаншыла ма?
Қара орманның қайғысын қара киіп,
Арсыздықтан келеміз аршып аға.
Арысым - деп, Арым - деп ел айтады,
Сарыарқаның сырнайлы желі айтады.
Есіл, Есен, Нұраның көлі айтады,
Көп айтады...*

Білмесе неге айтады?!

*Ғұмырыңды ғасырлар ұзартады,
Атанына азған жұрт тұз артады.
Сені қапқан қанденнің күшіктері,
Бүгін бізге көздерін қызартады.
Күндей көркің көңілге медеу бекем,
Сыр сандығын сезімнің бебеулетем.
Сұңқар - дейді Сәкенді самғайтұғын
Сұңқар - деген Сәкенге теңеу ме екен ?
Ақбоз атты құлатқан жала-керме,
Магаданға мола іздеп бара берме?*

*Сәкен деген халқымның рухы ғой
Рухтарды көмбейді қара жерге.
Аққулардың арман бар ұясында,
Ор, Абаның зарлы ән бар қиясында.
Маңдайына сыймап ең алты алаштың
Алты шумақ өлеңге сиясың ба?!*

Ғалым ЖАЙЛЫБАЙ,
ақын, халықаралық Алаш сыйлығының лауреаты,
2 шілде 2002 жыл.

МУҚАЖАН ӘКЕМ

Көзінің тірісінде мырзалығымен аты аңызға айналған Жұмажан Мұқажанов әкеміздің атқарған қызметтері: 1927-1929 жылдар арасында Петропавл партия - кеңес қызметкерлерін дайындайтын курста оқыған. Жаңаарқа ауданының комсомол ұйымының алғашқы төрағасы(1929), аудандық үгіт - насихат, ауылшаруашылық бөлімінің меңгерушісі(1929 - 1933), Еркіншіл ауданындағы мемлекеттік банктың(1933-1937), Қорғалжын, Жаңаарқа аудандарының қаржы бөлімдерінің(1937-1942) бастығы болып істеген. 1942-1944 жылдары Қу аудандық Кеңесі атқару комитетінің төрағасы, 1944 жылы облыстық банктің бастығы, 1945-1953 жылдары Ұлытау аудандық Кеңесі атқару комитетінің төрағасы, Жаңаарқа аудандық мал

дайындау, кейіннен мал бордақылау кеншарының директоры қызметтерін атқарды.

МАҢҒАЗ

Жалғанда жайсаң жаны жасымаған.

Алып тұлға қарасаң бейнесіне,
Бар Сарыарқа сыйғандай жейдесіне.
Маңғаз Мұқаң қол жетпес шоқтығына,
Алпамыс болып түседі кейде есіме.
Көрген заман дауылын, құйынын да,
Шын болаттай шыңдалған қиынында.
Айдынында көңілдің аққу ұшып,
Ұя салған көзінің қиығында.
Аямаған жігерін халықынан,
Аспай-таспай өткен жан қалыбынан.
Ағасы да болды ол, жағасы да,
Адаспады жолынан алып ұлан.
Ақау салмай пейілдің кеңдігіне,
Арқау болды ұрпақтың елдігіне.
Алысты да, жақынды бауыр тартты,
Ақылшы боп кешегі, ендігіге.
Қысқанымен халықты нарық бүгін,
Елі, жұрты жайнауда жарып гүлін.
Өскен ұрпақ елжіреп еске алады,
Арысым деп өзіңді, жарықтығым!
Жайсаң көңіл, құшақты жайған жансың,
Ар-намысқа ту болып байланғансың.
Сарысуыңның тыныстап жағасында,
Шапағатты күмбезге айналғансың.
Алып тұлға көз тоймас бейнесіне,
Алтын Арқа сыйғандай жейдесіне.
Алатаудай Мұқанды елестетсек,
Алпамыстар түседі кейде есіме.

Қалиақпар Әбілдин
Қазақстан Журналистер
Одағының мүшесі

ДАЛА КЛАССИГІ ӨМІР КӘРІП АҒА

Өмір Кәріпұлы - 1940 жылы 5 мамырда Қарағанды облысы, Жаңаарқа ауданының Құмдауыт ауылында дүниеге келген. ҚарПИ-дің филология факультетін бітірген. Ауыл мектептерінде жиырма жыл ұстаздық қызмет атқарған. 1980 жылдан бері Ақадыр - Шет аудандарында тұрады. Аудандық «Ақадыр таңы» газетінде журналистік мектептен өтті. Аудандық «Қазақ тілі» қоғамын басқарған. 1997-2003 жылдары аудандық «Заман» газетінде қызмет атқарды. Проза жанрында «Сарыбел сазы» (1977), «Атасының баласы» (1980). «Есіктоған» (1985), «Бұрқақ» (1991), «Тайталас» (2001), «Серілер мен перілер» (2003) кітаптарын ұсынды. 2020 жылы «Дала сыры» атты ел мен жер атауларының аңыз-әпсанасына арналған кітаптың авторы. Қазақстан Республикасы Жазушылар Одағының мүшесі.

ӨМІРІ ӨНЕГЕЛІ ӨМІР АҒА

Ақадыр кентінің рухани һәм мәдени өмірінде алатын орны ерекше тұлғаның бірі - белгілі жазушы Өмір Кәріпов. Қаламына кие қонып, құт дарыған жазушы Жаңаарқа ауданының қазіргі Байдалы би ауылында дүниеге келген. Балалалық шағы қойыны құтты Қызылтаудың топырағында, Шажағай өзенінің бойында, Сарықұлжаның сары белдерінде өтті.

1958 жылы Жаңаарқадағы орта мектепті бітіре салысымен қалаға тұра шаппай, ауылда қалып, екі жылдай еңбек етті. Қой бақты, ой бақты. Еңбекпен пісіліп-жетілгеннен кейін барып, Қарағанды педагогикалық институтының филология факультетіне оқуға түсті. Жоғары білім алғаннан кейін Қызылтау, Ақтау кеңшарларында ұстаздық етті. Жиырма жылдай бала оқытып, жас ұрпақтың бойына құдіретті ана тілдің қасиет дәнін сіңіргеннен кейін барып, Ақадырға қоныс аударды. Осында шығатын “Ақадыр таңы” газетіне жұмысқа тұрып, қаламын құлаштай сермеп, еркін көсілуге мүмкіндік алды. Газетте істеген жылдары Ақадырға қарасты ауылдарды бірін қалдырмай аралап, құлаш-құлаш очерктері мен майын тамызып жазған мақалалары басылым бетінен түспеді. Журналистік мамандықтың қамытын екі-үш жыл кигеннен кейін аудандық мәдениет бөлімне ауысты.

Өмкең тәуелсіздіктің таңы атып, ұлтымыздың рухы оянып, ана тіліміздің көкейкесті мәселелері көтеріле бастаған кезде аудандық “Қазақ тілі” қоғамының төрағасы болды. Осы жұмысты 1998 жылға дейін абыроймен атқарды.

Содан кейін, Шет аудандық “Заман” газетіне барып, бір кездері өзіне нәсіп болған кәсібіне қайта оралған. Бес жылға жуық уақыт “тұзы сор” мамандықтың жілігін шағып, майын ішті. Осы жерден зейнеткерлікке шықты.

Өмір Кәріпов ағамыз Ақадырдың мәдени-рухани өміріне білек сыбана араласқан жан. Ақадыр аудан болып тұрғанда тұңғыш рет ақындар айтысы мен билер сайысын және “Қымызмұрындық” мереке-жәрмеңкесін ұйымдастырды. Ақадырда облыстағы аудандар арасында бірінші болып мешіт ашу ісіне де сүбелі үлесін қосып, ықпал жасады.

Өмкеңнің ең алғашқы кітабы “Сарыбел сазы” деген атпен 1977 жылы жарыққа шықты. Одан кейін жазушының қаламынан “Атасының баласы” (1980ж.), “Ескі тоған” әңгіме-повестер жинағы (1985 ж.), “Бұрқақ” (1990 ж.), “Тай-талас” (2002ж.) романдары және “Серілер мен перілер” әңгіме-повестер жинағы (2004 ж.) туды.

Қолынан қаламы түспеген Өмкең таяуда “Тамызық” деген жинағын баспаға ұсынып қойыпты. Әр жылдары жазған өлеңдерін де жинастырып, жеке кітап қылып шығармақшы екен. “Қазір “Халық педагогикасы” деген кітап жазып жатырмын”, - дейді жазушы. Өмкең өмірлік жары Бәтен Түсіпқызы екеуі жеті баланы бағып-қағып өсіріп, олардан он немере көріп отыр. Міне, он бес жыл болды бес уақыт намазын қаза қылған емес. Әулетінің, ел мен жердің амандығын Аллаһтан тілеп, ақ қағаздың бетіне ақ жүрегінің айтқанын түсіріп қойып жүріп жатыр.

ТОҚА - ЖЕТІМЕКБАЙ АСЫНА АРНАУ

2001 жылдың 25-ші тамызы күні Арғын-Мейрамсопы Қуандық - Қарпық-Көзей-Тоқа-Бесім-Қарашора-Жетімекбайдың рухтарына арналып кұран бағышталып, ас берілді. Асқа төрт жүз түтіннен астам ұрпақтары Нілді ауылының Қаражартас бөлімшесінде кіндігінен сегіз ұл өрбіп-өскен бабаларына арнап мәрмәр тастан ескерткіш белгі орнатты. Жүзден астам ақшаңқай үйлер тігіліп, аламан күрес, үш жүздің майталман атбегілері қатысқан аламан бәйге ұйымдастырылды...

Шежіре-толғау

«Атанған егіз көкжал Алтай - Қарпық,
Дәуірлеп дәулетті боп өткен шалқы.
Туыпты сол Қарпықтан батыр Көзей,
Ұйпаған қастасқанды өрттей шарпып.
Көзейдің бел баласы Қаратоқа,
Әкеден өсіп, өн деп алған бата,

Қайысқан қара ормандай ұрпақтары,
Кіндікті Қара тоқа өскен ата.
Үлкені болған дейді - Бесім дара,
Ол бір кез қалмақ шапқан ара-дара,
Көзейдің көз сауытын киіп алып,
Дұшпанға атой салған ойран сала.
Бесімнің үлкені екен Қарашора,
Жігіттің сұлтан еді өскен дара,
Ер жүрек жаудан қайтпас батыр болған,
Күшіне ақылы сай сөзге сара.
Жауласқан қазақ - қалмақ заманында,
Байыздап жүру қайда саналы ұлға,
Озғындап Қарашора дараланып,
Дұшпанын салған дейді табанына.
Соғыста бір сұлуды олжалапты,
Кім қисын күн дидарлы, ай қабақты,
Некелеп қалмақ қызын алған дейді,
Ұл тапқан әлгі ару - дөй дарақты.
Шындықты кәрі тарих жасыра ма,
Өзгеше бабамыздың аты дара.
Шыр етіп сәби жерге түскен бетте,
Үзіліп кеткен дейді асыл ана.
Жалп етіп оңай соқпас сөнсе жарық,
Арманда көз жұмған ғой есіл ғаріп,
Бабамыз «Жетімек» деп аталыпты,
Жөргекте шешесінен жетім қалып.
«Жетімек» - бір әулеттің ар-намысы,
Еліне ерен бопты қолқабысы.
Жау келсе ел шетіне атой салып,
Жігіттің аттаныпты жолбарысы.
Ерменен саңлақтанып ел түлеген,
Біз үшін қайран бабам, сенсің ерен,
Жетімек - сан жорықта қолды бастап,
Бабаның көз сауытын еншілеген.
Аталмас ер есімі тегіннен жай,
Атанған заманында Жетімек бай,
Қой өріп қора-қора ауылынан,

Алты қос жылқы біткен құлындап тай.
Ел болған атам қазақ бірлігімен,
Содан да шаңырақты түндігі кең.
Жетекең үш әйелде некелепті,
Өрбіпті сегіз бала кіндігінен.
Өміртай атанған ғой Қалбак, Жалбак,
Олдағы заманында ұшқан парлап,
Сері екен Мырзакелді шашпа-жомарт,
Құдайы қонағына мінгізіпті жүйрік таңдап.
Жабағы өңшең өрен Көтен, Төлек,
Болыпты шаңырақты әруақ жебеп,
Алашқа ұрпақтары олжа салып,
Топ жарып ұландары болған ерек.
Кенжалы, Ақбота мен Жоламан-дар,
Әруақты шеттерінен болған абзал.
Шаңырақ Кенжалы да оны да біл,
Қастерлеп үлкен үйді бағалаңдар.
Шыққан ғой жетімектен жігіт дүрі,
Келеді шеттерінен өңшең ірі,
Шетінен сөзшең келеді қариясы,
Жүз жаста Ахметбек шалдың көзі тірі.
Байлығы Жетімектің Лекерге ауған,
Бір жазда үш жас бие бірден сауған.
Бұралап жабағыны отқа жазып,
Қыста да бие ағытпай қысыр сауған.
Жорғала ақ қағазда жүйрік қалам,
Бір міндет жүктеліп тұр тағы саған.
Тәңірім медет бергей, әруақ қолдап,
Өлеңді өрнектейін келсе шамам.
Жарыста озу емес менің сертім,
Парық қып кім бағалар сөздің көркін.
Өлеңмен шежірені нұсқалайын,
Әруағы Қаратоқа қолдай көрсін.
Үлкені болған дейді «Бесім» дара,
Ол бір кез жау жарақты ара-дара,
Әкеден алты көкжал дараланып,
Дұшпанға атойлаған ойран сала.

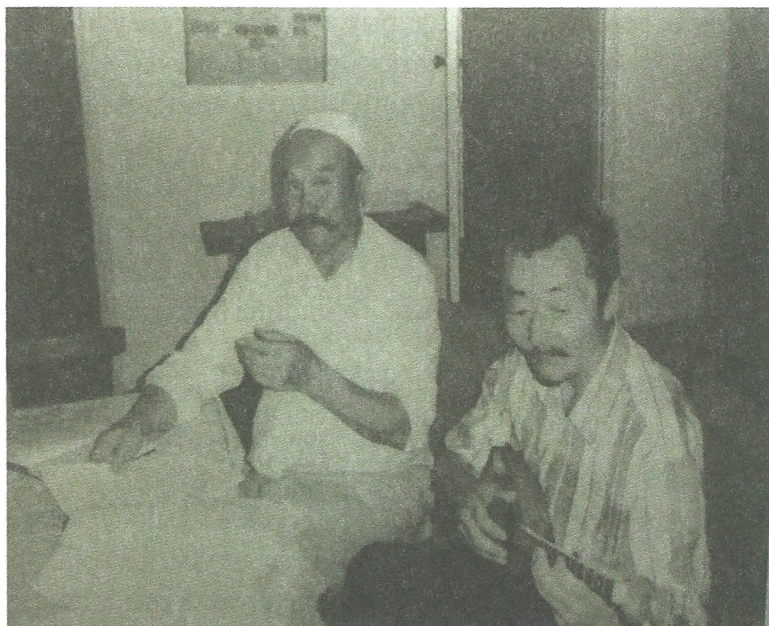
Бесімнен Қара, Сары, Есен туған,
Өзгеше нәсіпті боп дара туған.
Тегі Төре-Барғана; Айтқожжа, Сатыпалды,
Бетті боп салған екен тыңнан жолды.
Жорықта жаудан беті бұрылмаған,
Қолда нық ұстаған туы жығылмаған.
Бесім ер риза болып Қарашора баласына,
Көзейдің көз сауытын ырымдаған.
Ақынның бастау болған жырына нық,
Жыраулар мадақтаған қыбы қанып.
Жорықта жауды ұйпаған «Қарашора»
Бабаның көз сауытын киіп алып.
Ерлермен саңлақтанып ел түлеген,
Біз үшін, қайран баба, сенсің ерен.
Бақ қонып, қыдыр дарып, Жетімекке,
Есепсіз мол дәулетті еншілеген.
Ел болған алты алаш бірлігімен,
Содан да шаңырақты түндігі кең.
Жетекең үш әйелді некелепті,
Өрбіпті сегіз бала кіндігінен.
Лекерден «Қордабай би» дара шыққан,
Баласы Жалғабектен қасы ыққан.
Жамаудың Дәудебайы батыр болып,
Ығысқан ызбарынан сыртқы дұшпан.
Аманбек - дараланып Мекке барған,
Туысы Жалғабекті қасына алған.
Қос қажы ел есінде сақталған ғой,
Кімдерден өтпес дейсің дүние жалған.
Кім білмес Жұмажанов Мұқажанды,
Мырзалық өз кезінде одан қалды.
Жомарттың бабасынан ауысқан ғой,
Тірлікте сан кедейге олжа салды.
Тағы бір Мұқажаны Рахымбектің,
Кезінде артылмаған одан бектік,
Ұзақ жыл ел басқарды көсем шығып,
Ол дағы жақсысы еді асыл тектің.
Жақсыда Мергенбайдың Қасені өткен,

Сыншы еді ар жағыңды айтпай ұғар.
Құдайымберлі - олдағы нар еді ғой,
Жайсаңы Жетекеңнің, міне бұлар.
Нар тұлға қайран Мұқаң ерім еді,
Тірлікте жүйріктейін желіп еді.
Бүгінде жақсылардың қатарында,
Кәдімгі Мұқажанның Елібегі.
Ауылдың ақсақалы Рахметолла,
Тарақсымас сарақсып қолда барға.
Еркіндікке салдырған мешіт үйін,
Шын тахуа пірадар аузында Аллаһ.
Тәжікен - тахуаның нағыз өзі, Аманбек,
Жалғабектің тірі көзі.
Жүзінен имандылық нұры жанып,
Жастарға мол ғибрат айтқан сөзі.
Ұрпағы Лекер байдың Қапан мырза,
Бойынан мін таппайсың салсаң сынға,
Шын асыл, күміс кісе секілденген,
Тәуірі Жетімектің бұл бір тұлға.
Бұл атадан не бір шоң шыққан абыз,
Алаштан иығы асып болған аңыз.
Ас беруге ұйтқы боп жол көрсеткен,
Тұяқбектің Қапаны ерім нағыз.
Жұмағали кәдімгі Диярұлы,
Ел ауызында дейді оны жгігіт дүрі,
Ұстаздық пен әкімдік қос қанаты,
Иығында заманның ауыр жүгі.
Бақ құтылмас деген бар баталы ерден,
Оқ жонады деген ғой ата көрген.
Жұмағали - бұл астың президенті,
Ахметбек ақсақал бата берген.
Дәнекер -Лекер баймен бірге туған,
Атадан тәуір шығып белін буган.
Салауат - тарихшы ол, проректор,
Алдынан дәріс алған өңшең ұлан.
Аллаһлап, әруақ қолдап нұрын төккен,
Дарыған шын қасиет арғы тектен.

Мақтаны бұл атаның Кәрібай, Өкен,
Қос ғалым дара шықты Жетімектен.
Жақсымен өріс кеңіп қыр асасың,
Кәрібай, Өкен тұлғасы бұл атаның.
Қазақтың дәл бүгінде мақтанышы,
Бабадан абзал туған нағыз дарын.
Өнер соғып өтіпті Тұңғатарға,
Жетімекке жетіпті қоналқаға.
Жетекеңнің ұрпағы кіл өнерпаз,
Қасымхан Асанұлы шыққан дара.
Өнері асқан елінің шын ардағы,
Қасымхан бұл атаның шынар-бағы.
«Қаражартас» валісін тамылжытқан,
Еркіндіктің ән сүйер ұландары.
Бәйбіше ер бағалы Рымбала,
Ас беруге сыбанып шықты дара.
Рахымжан әулетінің би анасы,
Әйелдің ақ шолпаны алтын жаға.
Игілік тарайды ғой Оңғарбайдан,
Озғындап қатарынан қанат жайған.
Шүкіманның Жеңісі сесті азамат,
Қолы ашық зыр жүгіріп қалмас тойдан.
Дауым жоқ Байболұлы Серік дара,
Озғындап қатарынан шықты дара.
Мұқажанның Асыманы ол да ілкімді,
Дұшпанға ағайынын етпес таба.
Бүгінде күштен гөрі білектегі,
Жігер қайрат өтімді жүректегі.
Қос мырза Серік, Асыман қатар шықты,
Еркіндіктің тас шайнар түлектері.
Сембекұлы Мұқанды кім білмейді,
Жаны жаз күй табақтай күмбірлейді.
Шәкіртіне ұлагат сөз ұқтырған,
Мұғалім боп төккен ол маңдай терді.
Асқар, Асхат кәсіпкер қос қабылан,
Асып түскен талабы бас қамынан.
Ата даңқын шығарар нағыз өрен,

Замананың көрінер асқарынан.
Түсіпбектің Құрманы жақсы туыс,
Ағайынға жұғымды жақын-біліс.
Қиыспайды туысқан жеме-жемде,
Ат сауырын бұлдас қайран туыс!
Зейнолла баласы еді Тұяқбектің,
Ол дағы ұрпағы ғой асыл тектің.
Қантайұлы Нәби де ер азамат,
Қысынын келтіреді қолда жоқтың.
Қысырауынтегі Амантай дара шықты,
Досы тайқып, бетінен қасы бұқты.
«Мастер спорт» атанды дер шағында,
Белдескенді жапырып түгел жықты.
Мәрт мінезді апайтос от жүректі,
Арғы әкесі кезінде батыр десті.
Қоқы Бақыт аңқылдақ ер көңілді,
Нағыз қасқа шолғыншы алғы шепті.
Төлегеннің қоңыры әнші сері,
Күнде думан, күнде той жүрген жері.
Ит жүгіртіп, жұмарлап қасқыр соққан,
Жігіттің ақ алмасы нағыз пері.
Ұйымы бір - бай Жетекем ұрпақтары,
Дүрілдетті ас өткізіп дараланды.
Кім білген ауқымды ас болатынын.
Бата беріп дүйім жұрт, күн нұрланды.
Бағдарлайды қонақтар дидаарымен,
Шапшаң қимыл-ұрпақтары шуағы кең.
Бір адамдай бәрі де қимылдайды,
Қабыландар іспетті өрісі кең.

Өмір Кәріп,
Қазақстан Жазушылар Одағының мүшесі.

АЛАШТЫҢ АҚАДЫРЛЫҚ ҚОС АБЫЗЫ

Ел абыз деп ғасырлар бұрын өмір сүрген түрлі жыр сүлейлерін, басқа да өнер иелерін айтса, мен бүгінгі күннің абыздарына тоқталмақпын. Ол Қарағанды облысы Шет ауданының Ақадыр кентінде тұратын қос абыз. Бірі майталман жазушы, ақын, қайталанбас сөз зергері - Өмір Кәріпұлы, сенбесеңіз кітаптарын оқыңыз.

Жазуының идеялық бағдар самалын көрмейсіз бе, бүгінгі заманның тамырының бүлкілін тап басып, оған түзету енгізіп, еліне нағыз ақылшы абыздықтың кемеліне келіп -жіліктің сары майындай төгіліп тұрған жоқ па, әрбір сөзінің мазмұнды оралымдары қандай, әсіресе прозалық құнарлылығы жөнінен менмін деп тұрған кез - келген шығармаңызды бірнеше орап алады. Осындай ортамызда жүрген әдебиеттің нар тұлғасына, тиісті бағасы көзінің тірісінде берілсе қандай құптарлық іс болар еді...

Шығармашылық өнер жолында егіздің сыңарындай, бүгінде марқұм болған екінші ағамыз, заманымыздың ірі сазгер - композиторы болған Ақадырлық қандасымыз Ысқақ Тәукейұлы (1938-2013) әкеміз.

Өмір ағаның жан дүниесін бірден - бір білетін азамат ретінде айтарым, шығармашылықта жан дүниесі үндесіп сырласқан, Ысқақ ағасын Өмкең, бүгінгі күндері күні -түні жетімсіреп іздейтіндігіне күмәнім жоқ...

Әттең шіркін не керек,... жүген - құрық тимеген шу асаудай, Алаштың қос абызының жүректері бір соғып, тулаған рухани дарияны мойындатып, бетін енді қайтара бастаған кезеңде, Өмкеңнің Ысекеңі ортасынан озды...

Ысқақ ақсақалдың бабалары апай - топай, аумалы - төкпелі замандарда өр Алтайды мекендеп, кейін, Қобда мен Баян - Өлгей асқан. Өздері алты ағайынды. Өнер қонған шаңырақ. Сұлтан бауыры Ұлан-Батырда тұрады. Саясаткер, парламент депутаты, қоғам қайраткері. Сонымен қатар есімі монғол еліне мәлім романшы, жазушы. Тәйіп інісі - актер. Қалған бауырлары да өнерден құр алақан емес.

Исекеңнің (Ысқақ) әкесі бай баласы деген атпен жалалы болып сотталады. Содан хабар - ошарсыз кеткен. Сазгерлік өнер - анасы Миуадан жұққан екен. Ол кісі тоқсанға таяп өмірден озыпты.

Қасиетті саз өнерінің әр жанрында Исекең сүбелі туындылар әкелді. Өткен ғұмырында үлкенді - кішілі жанрда қырықтан астам көлемді шығармалар жазса, соның жиырма сегізін көкірегі ашылып ата жұртқа келгеннен кейін жазған еді. Алпысқа тарта жазған әнінің отыздан астамын қасиетті Ақадырда дүниеге әкелді. Бұл кісі қазақтың күй өнері, оның ішінде Арқаның шертпе күй дәстүрін дамытушы сазгерлігі бір төбе, қазақтың қара домбырасынан оннан аса күй шығарған.

Екі қазақтың бірі симфония жазбайды. Жазған осы - Ысқақ Тәукейұлы. «Жеңіс» атты симфониясы бар. Мәлғаждар Әубәкіровпен бірігіп “Ана-Жер Ана,” “Қозы Көрпеш- Баян Сұлу” драмаларына музыка жазған. Ол аз десек, қырықтың үстінде ән-романстары бар екен. Бір адамға жетіп артылатын - ақ құнды мұра емес пе.

Әрине Аллаһтың құдіретімен бұлай кеуденің ашылу сырының түпқазығы, тарихи атамекенге оралуымен үндесіп жатқандығы бес енеден белгілі.

Исекең көзінің тірісінде бірнеше рет, Қарағанды қаласындағы Қали Байжанов атындағы концерттік бірлестігінің Тәттімбет атындағы Академиялық оркестріне шығармашылық іссапармен бара жатқандығының талай рет өз басым куәсі болып едім, әрине бұл келешекте арнаулы бөлек әңгіме болуы мүмкін.

Еліміз тәуелсіздік алысымен шетелдерде тұрып жатқан қандастарымыздың ішінде елім, жерім, атамекенім деп ешқандай қиындықтарға қарамай Қазақстанға бет алған осы монғолиядағы бауырлар болды. Сол бір тарихи Отанына бет алған екінші Ұлы көшті ақын Бақытбек Бәмішұлы былайша жырлап еді:

...Шығыстан өрттей лаулап ек,
 Ұмтылғанда ұрандап.
 Бір пойызға сиыспай,
 Жүз пойызды жаулап ек.
 Ошақ қалды бұрқырап,
 Үйір қалды шұрқырап.
Айттырып қойған арда төс,
 Ару қалды шырқырап.
 Ата жұртқа садаға,
Ағайын туыс бар ма деп.
 Кіре елдің шетіне,
Топырағыңа аунап ек.
 Біз осылай саулап ек.
 Ата жұртқа ауған ек,
 Иә, құдай тәуба деп!

Исекең ақсақал - жазушы, ақын Өмір Кәріп мәтінін жазған «Сағынады елі Сәкенін» атты өлеңге сазын өте сәтті шығарып еді, оны тұңғыш рет Нілдіде (Қарағанды облысы, Шет ауданы, Успен селолық округі) Сәкеннің 160 жылдық мерейтойында, елімізге белгілі Қарағандылық әнші Бота Ноғаева орындаған еді. Бұл әнді бүгінде барлық қазақ елі орындауда. Шүкір!

Өзгеше туған, Келісті тұлғаң,
 Өр дауысты қыраным.
Ұрпаққа олжа, Келінге қалжа,
Сыршыл да сылқым жыр-әнің,
Аққудың үнін, Сұлудың мұңын,
 Өзіндей жырлап өтті кім?
Арқаның белі, Ұмытпас елі,
Сәкендей сұңқар текті ұлын.
Тау іші ән сап, Әлемге жар сап,
Тұрғандай аңсап, Қарашілік мекенің.
Сарыарқа сайын, Тал, терек қайың,
Білсем деп жайын, Аңсайды бәрі Сәкенін!
Ошақта шоқ боп, Жүректе от боп,
 Алаулап мәңгі жанасың.

Еркіндік алып, Қазағың қарық,
Тәуелсіз бүгін Алашың!

Исекең көзі тірісінде «Аңсау» (2012) атты ғұмырбаяндық естелік кітап шығарып кетті. «Арқада туған әндер» атты ән - күйлер (2008) жинағын шығарды. Туған бауыры Тайф Тәукейұлының демеушілігімен Исекеңнің «Сары өзек» (өлеңдері мен поэмалары) жинағы Уланбаторда басылып шықты.

Талантын бағалады Қазақ елі,
Халқына қадірі бар, бағалы еді.
Толғанып ауыл жайын ойлағанда,
Қолына домбырасын алар еді.
Ән-күйің елге мұра өзің жазған,
Талапкер шәкірттерің шырқап салған.
Есімің ел есінде қала берер,
Кімдерден өтпес дейсің дүние-жалған.
Елім деп көшті бастап келіп едің,
Қайыспай қиындыққа төзіп едің.
Жатырсың ата жұртта мәңгі тыншып,
Ақадыр - ұмытпайды қалың елің.

Исекең мен Өмкең ағаларымыз меніңше Шет ауданы - Ақадыр емес, Арқа емес - ау, еліміздің өнер майданындағы тиісті бағаларын ала алмай, ауылда тұрғандықтан тасада қалып, еңбектері қалың еліне еленбей келе жатқан алыптар, қазақ елінің әдебиет пен өнердегі өлшеусіз тау тұлғалары деп есептеймін. Бұл екі өнер тарланын Аллаһ Тағалам алақандай Ақадырда жүздестіріп, қазақ елінің өнерін жиырмасыншы ғасырдың соңында, жиырма бірінші ғасырдың басында біраз қияға шырқатсын деп, тел қозыдай тебістіріп, бірі - бірін толықтыртып, өрістерін шексіз жазираға айналдырып, рухани әлі де болса сусап тұрған Алашының, әдебиет пен өнер майданының қозғаушы күші болсын деген ау...

Оған дәлелім Өмір Кәріп ағамыздың 2020 жылы шыққан «Дала сыры» атты кітабынан ағасын, қатары, сырласы, мұңдасы Ысқақ Тәукейұлын іздеп, шөлдеп, шөліккеп, жоқтағанынан үзінді беріп отырмын:

«Мен Ысқақ Тәукейұлымен шығармашылық ынтымақта (1997-2013) болғанымды өзіме үлкен мәртебе санаймын. Ол кісінің жиырмадан аса әніне мәтін жаздым. Сонда бір қиналған едім. Арқа даласы Сарыарқаға арнап жазған әніне өлеңді дұрыстап жаза алмай, бір емес бірнеше мәрте қайталап жазып, зордың күшімен ыңғайға келтіргенім бар. Сонда ол кісі шегір көзін өңменімнен өткізе:

«Сендер туған жердің, ата жұрттың қадірін сезіне қоймаған тоқмейіл қазақсыңдар. Біздер, оралмандар, артық айтсам ғапу өтінемін,.. тәуелсіз заманды ежелден бері аңсап, ата жұрт Қазақстанды зарыға сағынып келген шеркөкірек шермендеміз шетімізден» дегені бар-тын.

Содан, «жайшылықта бәрі ат, жан қысылғанда арда қызыл аттың» керіне басып ән мәтінін өліп - талып шығардым-ау, әйтеуір!

Сарыарқа сайын самалды дала кең мекен,
Жүрегім бұлбұл сайраудан танбас сен десем.
Іңкәрім де өзін, мұң-зарым да өзің жәннатым,
Сүймесем әсте зарығып аңсап келмес ем.
Бұлбұлың болып,
Талыңа қонып,
Жалықпай таңнан сайрадым.
Кермарал керім,
Қазағым елім,
Асқардай биік ардағым.
Самалы жұпар, сағымы торғын желпіген,
Қылықты қызы, жігіті жомарт ер кілең.
Қойны кенді, қойнауы нулы жазира,
Алыстап сенен жат елді қалай жерсінем.
Айнакөз бұлақ,
Сыбызғы құрақ,
Мұңдасымдай етене.
Сарыарқа сәнім,
Шырқайтын әнім,
Өзіңе мекен жете ме?

Затында, ол кісі мейлінше ұстамды болатын. Әннің мәтініне ризаланғаны шығар, көзіне жас алды. Менің де көңілім босап еді. Ысқақ Тәукейұлы(1938-

2013) өзі аңсап келген ата қоныста, Ақадыр жерінде дамылдап жатыр». Шүкір!

Екі елдің өнерін тел емген Саф алтындай бірегей ағамыз күнделікті өмірде өте биязы, қоңыр мінез, қарапайым, кішіпейіл, бірақ өнерге келгенде асқақ, асау, Өмкеңше айтсаңыз шегіркөз - көкірегі күмбірлеген апайтөс өнер иесі еді. Монголия және Қазақстан Композиторлар одағының мүшесі, ай мұндай қазақ баласы аракідік ау...

Тарлан таланттарымызды танып зерделеп, тиісті бағасын беру жағы ақсап жатыр - ау деген ойдамын. Өнер саласында ғылыми еңбек жазамын деп құштарланған жастар болса, ашылып зерттелмей жатқан, Алаштың қос абызының әдебиет пен композиторлық - саз өнері саласындағы еңбектері ұшы қиыры жоқ дария...

Бірақ, Аллаһтың бұл жаратқан наршөккен кесек тұлғалары, тума таланттары - шен-шекпен, марапат деп өзін де, басшылықты да әуре-сарсаңға салмайды,.. халқына еңбек сіңірсе болды, қалғанын Раббысынан ғана күтетін иманы биік тақуалар ғой...

Арқаның қос абызы - Алаш елі, келешек жастары - буырқанған бүгінгі көш көрігінде, Сіздердің баға жетпес құнды еңбектеріңізді көз ілеспес жылдамдықпен тауып алып көз майын тауысып оқитын, сарқылмас, өшпес мұраларыңызды аршып, мәңгілік рухани азық қылатынына, Сіздермен марқайып, мақтан тұтатындығына мен кәміл сенімдімін!

Алатаудың асқарындай қадірлі Ысқақ аға, інжу-маржан өнеріңізді бойында тұмар етіп ұстайтын, артыңызда қалған қалың еліңіз бар, асқар тау сыңарыңыз, жабырқаулы Өмкең бар - Сізге бақилық мәңгілік өмірде иман байлығын тілеп, Раббым жаныңызға жәннат, мекеніңізге жұмақ бұйыртуын тілейміз!

Жұмағали Мағзи.

Шет шұғыласы газеті,

24 маусым 2021жыл 25 (10 853)

ҚАДЫР ҚАЖЫ

ИМАНЫ КЕМЕЛ ЕЛ МЫҚТЫ

Доңғал бекеті мен іргелес Ақсарлы ауылына ортақ мешіттің имамы Қадыр Орынбекұлын бұл өңірде білмейтіндер кемде - кем. Екі ауылдың аузында Алласы бар адамдарын имандылыққа ұйытып дін мұсылманның барша ізгілігін жастарға үйретуді өзіне парыз санаған Қадыр қажы бес бала тәрбиелеп өсірген ардақты әке. «Иманы кемел ел - мықты» деген қанатты қағиданы ту етіп ұстаған ауыл мешітіндегі Қадыр қажының игілікті ісі көпке үлгі болғандай.

Жасынан білуге, білімге құштар болып өскен Қадырдың әкесі Орынбектен үйренгені көп. Әкесінен шағатай тілін, ескіше жазылған діни дастандарды, қисса, мұхтасар кітаптарын оқуды меңгерген сезімтал бала өсе келе түркі, парсы, араб тілінде жазылған кітаптаптарды жете түсініп оқып қана қоймай, осы тілдерде жазған ғұламалардың еңбектерін азды - көпті қазақшаға аударумен де айналысқан.

Араб тілінің 29 қарпімен өзі білгенін өзгелерге үйретуді қолға алып, мешітке бала жинап тірлік қылған. Онысы нәтижесіз де емес. Шәкірті Бауыржан Сейтқазыұлы Оспанов, Ерғали Омаров, Данияр Изатовтар тәп - тәуір сауат ашып қалды. Тіпті, Бауыржан құран шығаруды меңгеріп, өзге шәкірттерге үлгі болуда.

Шағын бекеттегі ауыл адамдарын жұма сайын азан шақырып, намазға жығылуға ұйыта білген Кәкең рамазан айында ораза ұстаудың, бітір - садақа берудің сауабы жайлы уағыз айтып, мұсылмандарға уәжіп еткен бес парыз

жөнінде үнемі әңгімелеп отырады. Бітір, садақалардан түскен қаражат мүміндердің қажетіне жұмсалып тұрады.

Өткен 2004 жылы қажылыққа барып қайтқан Қадыр ақсақал қасиетті Мекке - Мәдинеден алған әсерін бізге былайша жеткізді:

Мұсылмандықтың бес парызының бірі - қажылыққа барып, қол тапсыру. Осы парызымды Аллаһ нәсіп етіп өтеп қайттым. Қазақстан Мұсылмандары діни басқармасының көмегімен «Спутник - Қазақстан» фирмасы арқылы барған сапарымыздың жолбасшысы Әбдіхалық Аманкелді Еренғайыпұлы болды. Қасиетті Мекке топырағына табанымыз тиген сәттен - ақ бойымыз жеңілденіп сала берді. Дін ислам қағидаларын қатты ұстанатын бұл жердің адамдарының тазалығы, тақуалығы, ізгілігі мен әдептілігі, мәдениеті еріксіз мойын бұрғызғандай. Мұсылман қауымына жат дүниенің бәрі де таса, көңілден ұмыт болғандай. Бір біріне бауыр екенін сездірген қауышулар мен әр жүз, екі жүз қадам сайын кездесетін мешіттерде құлшылық еткен елді көргенде қуанышыңызда шек болмайды екен.

Заман табына сай жабдықталған оқу орындарында тегін білім берілді. Қажылыққа келушілердің саны қаншалықты көп болса да, мейрамханалармен қонақ үйлер ас - сумен жеткілікті қамтыған. Мұның бәріне негізгі қаржы өкімет тарапынан қарастырылса да, Хажы айларында халықтан түсетін бітір - садақалар қажылыққа келгендердің жабдығына жұмсалады. Бәрі де сыпайы, байы да, кедейі де ақ көйлек киген, сабыры жылы жүзді адамдардың жанында жүріп, пендешілікті, күфірлікті ойға алудың өзіне де жол жоқ екенін іштей түсінесің. Мекке мен Мәдиненің арасы 450 шақырымдай жер екен. Мәдине қаласындағы пайғамбардың мешітіне зиярат еткен соң тарихи жерлерді араладық, - дейді Кәкең.

*Әуесхан АМАНЖОЛТЕГІ
Доңғал бекеті.*

ЭТНОГРАФ - ЖАЗУШЫ

Төрехан Майбас 1954 жылы туылған. Журналист, өлке тарихын зерттеуші. Шет ауданы Ақшатау кентінің тумасы. Қ.Сәтпаев атындағы ҚазПТИ-дің автоматты есептегіш техникалар факультетінде оқыған. Е.Бөкетов атындағы ҚарМУ-дің түлегі, оқытушы-филолог. Журналист-жазушы, этнограф. Ақадыр аудандық «Ақадыр таңы - Агадырская новь» редакторы болған. 1998 жылдан облыстық «Орталық Қазақстан» газетінің бөлім меңгерушісі. ҚР Мәдениет министрлігінің «Мәдениет қайраткері» белгісінің иегері (2004). Көптеген этно-танымдық мақалалардың, «Кенді өлке» (1990, орыс тілінде), «Керней шежіресі» (2002, 2005) кітаптарының авторы. 2020 жылдың желтоқсан айында мемлекет тарапынан үшінші дәрежелі «Еңбек даңқы» орденімен марапатталған.

Жұртының тұнығынан жүзіп ішкен

«Жақында өткен мыңжылдықтардың ұлы адамдарының тізбесі жарияланды. Тура жүз адам. Ең басында Мұхаммед Пайғамбарымыз тұр. Бұл «Құран Кәрім» деген сөз. Бұл поэзия деген сөз. Біз поэзияға бет алып барамыз. Бұл поэзияны мойындау деген сөз. Осы мойындау - мойындау. Құлағы қылтиып тұрған ақырзаман шегінеді. Адам Ата мен науа Ана ұрпағының

ғұмыры ұзара түседі. Өйткені, әлгі тізімде басқа да ақындар тұр. Ғұмар /Гомер/ шал бар. Маркс шал бар. Бұрын мұндай тізімге ақындар кірмейтін. әкімдер кіретін. Құдай адамның пиғылына береді. Адамның пиғылы түзелді Енді әлемді поэзия билейді». /Төрехан Майбас. "Құсқанаты - көктем елшісі" «Орталық Қазақстан», 29 наурыз, 2000 жыл/ Журналистикада аудандық облыстық, ұлттық ойлау жүйесі деген бар. Мына сөз кең, бір керім кеңістікке шығып, ойланып толғана алатын қаламгердің лебізі.

Төреханның тұла бойы ұлттық қазынаға толы десе болады. Ол қазаққа қатысты дүниенің бәрін қалт еткізбей, көзімен бағып отырады. Осы жігітпен сөйлесіп, әр нәрседен сыр тартқан кезде оның ұлттық менталитетінің тереңдігі мен кемелдігіне тәнті боласың. Ақселеу Сейдімбек ағасы айтатын Даланың Ауызша Тарихнамасын /ДАТ/ кеудесіне сыйғызып алған жігіт бұл. Сонау тарих қойнауынан сыр төгетін рулар шежіресінен бастап, осы Орта жүзден шыққан ұлтымыздың түп қазығы, аузымен құс тістеген Қаздауысты Қазыбек, Жидебай, Қараменде билер мен дүбірінен жау сескенген Көкбөрі Жарылғап, Тоқтар, Итқара сынды баһадүрлердің ұмытылуға айналған ғұмырнамасын Арқада осы жігіт сомдап келеді. Сарыарқадағы бір жұмбақ бейне Дияқажыға /1871 - 1931 жж/ байланысты жұртқа беймағұлым деректерді осы Төрехан Майбас тауып, қалың оқырманның көзайымына бөленді.

Көшпенділер цивилизациясының соңғы тұяқтарының бірі һәм бірегейі Дияқажы бір өзі бір тайпа елдің сөзін ұстаған ірі тұлға екен. Қарқаралынын сайынан сайғақ құрлы сая таппай тентіреген Мәди, Ақбайдың Жақыбымен бірге оқыған алашордашы Бодаубек Райымбеков Ақшатауға келіп, осы Дияқажыны паналаған. Ол да 1931 жылы халық жауы болып атылады. Сол кісінің өксік пен шерден туған 4000 жолға тарта өлеңі осы Төреханның қолында сақтаулы.

Даланың ауызша тарихнамасы тілге тиек болғанда Төрехан Майбастың оны өзімен көп білетініне тәнті болам да отырам.

Мұны мен емес, сіздің білгеніңіз жөн еді ғой?- дейді інім менен де сыр тартып.

Бетіңнен от шығаратын сөз. Бұдан кейін отаршы жүйенің бодауынан шыға алмай, қазақтың сайын даласынан гөрі орыстың орманын көбірек шиырлап кеткенінді мойындау ғана қалады.

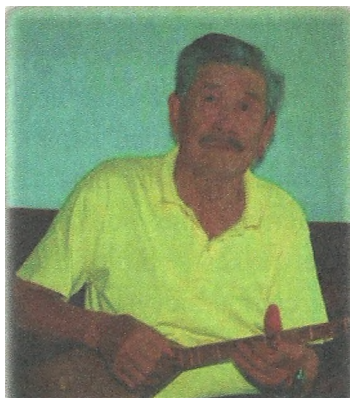
Тәуелсіздік деген ұлтыңның төрт құбыласын түгендеу деген сөз! Соның нақты бір куәсі осы Төрехан бауырымның шығармашылығы. Қазақ әдебиеті ғана емес, қазақ көсемсөзі, қазақ журналистикасы да ұлттық бояуға малынып тұруға тиіс дейді ол. Орыс публицистикасынан мұра болып қалған бөгде ойлау жүйесі, қазаққа жат жазу үрдісі мен қатып - семген догмалардың заманы өтіп барады. Дүние құбылыстарына ұлттық көзбен қарап, саф таза ұлттық талғам қалыптастыратын кез келді. Соны алдымен осы Төрехандар аңғарып, ұлттық журналистиканың соны ізденістеріне бой ұра бастады. Цивилизацияның айдынында балықша жүзген жақсы, әрине. Бірақ ұлттық үрдіс, ғасырлар бойы қалыптасқан қазақы әдет, салт - дәстүрлердің ғаламдасу процесінің көлеңкесінде қалмаудың қам-қарекеттерін алдымен осы қаламгерлер қолға алмаса кім алады?

Бодан кезінде қазақ ұлтшылдықтан таяқ жеп еді. Елдің бетке ұстары мен көш бастары Алаштың ар-намысына бола қара басын қатерге тігіп, құрбан болса, енді қазақтың түбіне ұлтсыздық жеткелі тұр. Ана тілі мен ата дәстүрін тәрк еткен бүтіндей бір ұрпақ дүниеге келіп, іштен шыққан шұбар жыланға айналып барады. Қазақ ұлтының болашағы жоқ деп кесіп айтып, ұлы орыстық шовинизмнің сойылын соғып жүрген масановтар солардың типтік бейнесі. Мұндай типтерді тәубесіне түсіру үшін қазақ Төрехан Майбастардың қаламына зәру.

Журналистика кәсіп емес - тағдыр. Қазақ баспасөзінің басындағы Ахмет Байтұрсын, Міржақып Дулатовтардан бастап, бүгіндегі Камал Смайыл, Шерхан Мұртаза, Нұрмахан Оразбек, Марат Қабанбайлардың қаламынан шыққан дүниелерді көзбен сүзіп шықсаң, елім деген ердің өксігі өкпеңді қауып, көзіңнен жас, көкіректен зар шығарады. Ұлттық журналистика -Алты алаштың биігіне сүйініп, аласасына күйіну деген сөз. Салпақтап тобырдың соңынан еріп кетпей тұлғасымен бірге толғанып, ойлану деген сөз!

Баспасөздің басында осы Төрехан Майбас сынды талантты да қанатты қаламгерлер жүрсе, ол күндердің күні төртінші билікті олжаламай қоймайды...

Серік АҚСҰҢҚАРҰЛЫ
ақын, ҚР еңбек сіңірген қайраткері.

ДӘУКЕҢ КҮЙШІ

КҮЙ ӨНЕРІНІҢ САҢЛАҒЫ

Дәулетбек Сәдуақасов (1938-2009) Шет ауданының Жастерек ұжымшарда (қазіргі Тағылы ауылдық округі) туған, көрнекті күйші. ҚР Мәдениет қайраткері. Ауыл шаруашылығы саласында түрлі қызметтер атқарады. Шет ауданы Тұтынушылар қоғамы шикізат дайындау мекемесінің директоры болды, зейнеткерлікке шыққаннан кейін күйшілік өнермен біржола айналысты. Жеті жасынан домбыраға әуестеніп, 1950 жылы елге келген атақты күйші Әбікен Хасеновтың көзін көріп, күйлерін үйренеді. «Мәңгілік сарын», «Күй керуен», байқауларына қатысып, «Қазақтың жүз күйі», Қазақ радиосына Арқа күйлерін, оның ішінде Шет ауданынан шыққан атақты шертпе күй шеберлерінің - Қыздарбек, Әбди, Сембектердің күйлерін жаздырды, әрі ұмытыла бастаған күйлерді осы уақытқа жеткізуші. Күйтабақтары көп таралыммен шыққан. Күйші жөнінде деректі «Телағыс» т.б. фильмдер түсірілген. 2008 ж.күйшінің тікелей басшылығымен республикалық «Күй - керуен» байқауы Шет ауданының орталығы Ақсу-Аюлыда өтті. Өзі де күй шығарған. Оның «Аралбай баба: бірінші толғау», «Аралбай баба: екінші толғау», «Қуаныш», т.б. күйлері ел ішінде кеңінен мәлім болып отыр.

Дәукең біздің Қуандық - Тоқа - Жетімекбай (Көтен - Өтебай - Ботантай - Әбіш - Дәнәпия - Дәукеңнің анасы) еліне туған жиен.

Қош, Күй - ғұмыр...

Жақында ғана ауруханада жатқанында арнайы барып, Дәукеңнің - Дәулетбек ағаның көңілін сұраған едік. Көңілі көтеріліп-ақ қалғанын, әңгімеге құлықты екеніне де бейіл танытып, жайдары отырды. От алып, қамысқа түскен қу тірлік-ай десеңізші, түкке тұрғысыз бір шаруаға алаң болып, көп отырмай, асығыс кетіп едік сонда. Енді бізді ұратын адам жоқ. Енді біздің жанымызды шанақтан ұшып, жаһанға кеткен қоңыр үн өкініш болып, үнемі мазалайды да жүреді...

Кімнен айырылғанымызды, қандай асылды жоғалтқанымызды жүрегімізді мұз қарып, енді сезініп жатырмыз. Дүниеден могиқандардың соңғы тұяғы өтті. Күйдің киесі қонған қаракөк сегіз ата Кәрсөннен шыққан Қыздарбек, Әбди, Мақаш, Сембек, Әбікен, Бегімсал сынды шертпе күйдің хас шеберлерінен қалған өнерді, асыл қазынаны бүгінге жеткізген Арқаның ардақты ұлын, атақты күйшісін, аты жүйрік ажал бізден қапыда айырып әкетті. Қара домбыраның шанағы қақырап, шегі үзілді. Бірақ оның үні біздің жүректерде қалды, қазақ күй өнерінің алтын қорына жазылды, қабырғамыз қайысып тұрып бұған да шүкір дейміз. Аллаһтан - рахмет, Пайғамбардан-шапағат, алдыңыз бейіш, артыңыз кеніш болсын, өлмес өнердің өшпес шырағына айналған Күй - Ғұмыр.

***Өмір Кәріпұлы, Төрехан Майбас,
Кентай Ахметов, Болат Қалиев, Жексен Әбдірахманов,
Серғазы Қабылдаұлы, Қайрат Әбілдинов.***

Қайран Дәукең

Қоңыр домбыранды нәзік жаныңа серік еткен сен де өттің дүниеден... Жас арамыз алшақтау болса да қарым - қатынасымыз сәнді де, мәнді еді. Шамалы көріспесек шұрқырап қауышушы едік. Өнерде жан-тәніңмен сүюші едің. Кешегі күйші бабаларымыздың шығармаларын бүгінге жеткізуде орасан еңбек сіңірдің, оның қадір-қасиеттерін көкке көтердің. Ақырғы демің

біткенше жас ұрпаққа үйретуден жалықпадың. Топырағың торқа болсын, қадірлі аға.

Зәрубай Сүйіндікұлы.

ӨЛКЕТАНУШЫ - ЭТНОГРАФ

Ардагер ұстаз, өлкетанушы, ұлттық қазынаны дәріптеуші. Нілді (Успен) жерінің, мекен еткен елінің көне тарихтарын тағылымдаушы абыройлы ағамыз. 2001 жылы шыққан «Сәкен елі» атты кітапшаның авторы.

Ереуілтөбе

*Көшеге шықсам, төбені жартылай бұзып, өзі де бұзылып, алып
экскаватор тұр екен...*

«Өсек төбе» жалған ат,
«Ереуіл төбе» шын аты.
Төбе тұрған тарих- тақ,
Мәрт жігіттер шығатын.
Топорнин мен Байшағырдың Әлісі,
Невзоров, Қарабақсы Әбіші.

«Орыс - қазақ» ұйым боп алғаш шыққан,
Корно, Фелльдің жақпай қалып әр ісі.
Талайыңның төбеге әкең шыққан,
Қазақ, орыс, неміс те шешен шыққан.
Қызу қанын қазақы намыс буып,
Иман, Жаман, Ошақбай, Бөкем шыққан.
Барымтаның басылмай дау - дамайы,
Ер жігітке ер намыс болды лайық.
Қалың қолға қарсы аққан жалғыз оқ боп,
Сол төбеден Жамаудың Дәудебайы.
Тіршіліктің гудокпен таңы ататын,
Гудок үні шахтаға жарасатын.
Өкпесін мыс жайлаған жампоздарға,
Қан қақыртып, «селикоз» жала артатын.
Гудок үні, ақырған Ахаң даусы,
Қалыптасқан заң қатты әрбір ауысым.
Ақтаев пен Есболдың Сәдуақасы,
Инженер ерте оқыған білім тауысып.
Мыс оқтың жауға атқан онның бірі,
Өндірілді Нілді (Успен) да соғыс жылы.
Мыс - селикоз көрінген ажал болды,
Тамға толды Нілдінің ойы - қыры.
Осы төбе басы сан тойлардың,
Нілді (Успен) үлгі басы еді той тойлаудың.
Томаш елді үйіріп мұртыменен,
Аманбай - ұйтқы спортшы атойлаудың.
Қара қазақ, өр шешен, сары орысы,
Тойы бір, ұйымы бір сол дұрысы.
Той қызығы бәйгеден үзбей келуші ед,
Себектің қауын қақтай Қақ торысы.
Соның бәрі сарбазы сол төбенің,
Төбе кие байқап бас, тас себеді.
Тұяғы ұшты тырнағы тиген «ердің»,
Бағы ұшады киесіз дегендердің

**Файзолла Нұржанов,
Нілді(Успен) энциклопедиясы.
2017 ж, Қыркүйек.**

Өспенім - махаббатым

Күнгейде ай жүзіне күн шағыла,
Өспенім Нілді таудың құшағында,
Ай ару - ақ махаббат қол бұлғайды,
Айналған тәтті қиял, гүл сағымға.

Қайырмасы:

Өспенім жүрегімнен орын алған,
Сәкеннің табанының табы қалған,
Ардақты асқақ атың,
Өспенім - махаббатым.
Өспендікпіз, Өспенде бағы жанған.

«Мың шұңқыр» мың жылдағы құрдасымдай,
«Ой қала» ойымдағы сырларымдай.
Нілдінің қойнауында саябағым
Сұлудың сәндеп күткен бұйрасындай.

Қайырмасы.

Кіндігі Сарыарқаның жерімдегі,
Түндігі Жаңаарқаның төріндегі.
Көз алдымда көлбеңдеп есімді алды,
Керілген керім марал керім бе еді.

Қайырмасы.

Әні: Қ. Мерсәлімов
Сөзі: Ф. Нуржанов

СҰҢҚАР СӘКЕННІҢ ІЗБАСАРЫ

Жәнібек Әлиман - 1990 жылы мамыр айының 25 жұлдызында Қарағанды облысы Шет ауданы Нілді (Өспен)) ауылында дүниеге келген. Нілді ауылындағы Сәкен орта мектебін тәмамдап, 2008 жылы Академик Е.А. Бөкетов атындағы ҚарМУ-дың филология факультетінің журналистика бөлімін аяқтаған. Қазір аталмыш оқу орнының магистрі. Облыстық «Орталық Қазақстан» газетінің бөлім меңгерушісі. 2020 жылы «Дала жырлары» шығармасы жылдың ең үздік поэзиясы деп танылып «Алтын тобылғы» республикалық байқауының жүлдегері атанды.

ДАЛА ЖЫРЛАРЫ

(Цикл) Ұлытау. Петроглифтер...

Не гәп бар тастан ұлы, тастан ірі,
Сол тасқа көмкерілген аспан үні.

Жеті қат жердің сыры, елдің сыры,
Көмескі дәуірлердің дастаны ұлы...

Адамның тас жақыны, тас тамыры,
Тарихтың сонда көшкен таспа жыры.
Таңбалап кеткен бабам тебіреніп
Кешірген ғаламатын бастан ұлы...
Жасанған адамзаттың һас қалыбы
Қашалған тас дегенім - ес тәңірі.
Мыңжылдық тастан көшкен махаббаттан
Пенденің еридi екен тас бауыры.
Қашаннан тас тәңірі - қас керусіз...
Ал, адам жаралған ба әсте мұңсыз?
Сол сұрақ - сен өлгенде қабіріңде
Қала ма бір ескерткіш тас боп үнсіз...

Туған жер

(Нұртөре Жүсіп ағама)

Арқаның жусан иіс сесті уыты,
Әрісі - жетпіс ата, дешті жұрты,
Берісі - жеті атамның ескі жұрты!
Боз жусан... оны қалай ұмыта алам,
Жап-жасыл ес боп біткен уыты әмән...
Менің көк тамырларым тарап содан
Бойымды қызыл отпен аластаған
Жаныма басқа тіпті жараспаған...
...Мың-мыңдап бабам кеше қайыратын,
Сонда өріп жылқысы да жайылатын.
Ақыл-ес, жан боп тұнған жасылынан
Тіріде түрім жоқ-ау айығатын...
Шайнап көр нанбасаң сол сес түмені
Жап-жасыл уытынан ес кіреді.
Содан ба, жеріңді бер десе біреу
Жаныңды бер боп маған естіледі!

Арқада өскен итмұрын
Жүрегі түкті мен көрген
Жердегі жалғыз жидек ол!
Бұтасы тікен-тікенді
Тақалып кетсең тырнағы
Шығарар түте-түтеңді!
Түкті жүректі сүймеген
Жақын баруға именер!
Таялып барар тек қана
Мінезін түздің білген ер,
Мінезін түздің сүйген ер!
Арқаға біткен итмұрын!
Елжіреп мамыр туғанда,
Тікенді бұта өзегін
Жарып бір шыққан аппақ гүл,
Алақанындай анамның
Бұтасын гүлмен аптап тұр.
Қырық күн шілде Арқаны
Қуырғанында аптап құр,
Аппақ гүл әлгі біз көрген
Жап-жасыл жидек боп шығып,
Бұтаға кетер қаптап бір.
Жүрегі түкті итмұрын!
Саршаның күні болғанда
Сарғайып дала толғанда,
Сарғаймай жасыл сол жидек
Тамызға жалғыз барған да,
Сүмбіле суық шашқанда,
Қызарып оттай жанған да!
Соққанда суық ақырап,
Қабарып барлық атырап,
Сөнбей бір қалған далада
Шашылған шоқтай шатынап,
Түктеніп түбі кетеді
Жүректей кекті жалғанға!
Қараша қары жауғанда,

Жемістен күллі құт қашқан...
Қасқайып жалғыз далада
Жұртына бола қалғанда!
...Елін кеп кәуір алғанда
Жүрегі хандай түк басқан,
Тілегі таудай - бұлтты ашқан,
Сөнбеген сол от жүректен
Қалған шоқ құрлы бармақтай!
Арқаға біткен итмұрын,
Қып-қызыл шер боп маздайтын
Арқама біткен аруақтай!..

Айқас

Арқаның жасыл шалғыны түстес кесіртке,
Бөленген бастан топырақ иісті бесікке.
Шалғыннан сусып зымырап бара жатасың
Тымсақтай суда балдырды жүрген кешіп те.
Зып бердің қалың жол тауып шөптің ішінен,
Мен тоқтап, сен де сәл ұзап тоқтап - түсінем:
Биіктен бағып асқақтап қарап мен тұрдым,
Сен туа біткен жаратылыстың күшімен -
Тоқтадың... бірақ, арамыз бірер қадам-ақ,
Сол - алыс саған көрініп, маған - шамалы-ақ...
Мен жетіп басып өлтіре салсам болады-ақ,
Алыс-жақынды ақылмен тұрдым шамалап...
Баспадым, бірақ, бақырая қарап тұрдың да,
Жөнep ап кеттің қалың шалғынға - құрдымға...
Сен адаспайсың, адассаң өкінбейсің де,
Адасқан біз ғой ақыл, ар, сезім - қырғында...
Тағы бір көрдім кесіртке шек пен қарынын,
Шұбалған сүйреп барады әрең, таныдым...

Мені де түсін: ақыл, ар, сезім, ғадауат...
Шақшадай басты зорға алып жүрмін, Тәңірім!

Ағажай көктен аппақ бұлт көрдім сәлделі,
Арғымақ жел кеп қуып кетті оны кеуделі.
Қиялым қоса ілеспек еді ергелі
Ақылым тағы алқымдап ерік бермеді.
Ұшпалы бұлтын аспанның анау сәулелі,
Желқұрсақ жүйрік қақпайлап кетті кеуделі.
Көңілмен құшып ойыммен тұрғам ергелі
«Ақымақсың» деп зиыным шықты зерделі.
Аспанда жүзген ақ ұлпа бұлттан ең кемі,
Тартпақшы ед ойым домбыра жасап пернелі,
Төскейден құйын соғып бір кетті жел кері,
«Әуейі неме, есалаң!» деді ел мені!
Не істесем екен, не істесем екен енді оны?..

Жалғыз шоқ гүл Нілдіде сағым қашқан,
Сағым қашқан далаға бауыр басқан,
Сол қазықтай шоқ гүлден басталады
Менің мына өмірлік жолым дастан.
Жанып тұрған сезімдей жаңа кешкен,
Шықпай жүр-ау сол гүлдің жанары естен.
Жер анасы, жарықтық, күн әкесі,
Қабағына солардың қарап өскен.
Бұлақтардай өзі де бір ақмаңдай,
Маңдайынан иіскеген шуақ қанбай.
Хош аңқыған жұпардан бойындағы
Сыр ақтармай тұра ма жыр ақтармай?
Мұң шағады ол күнге де, ауаға да,

Аспанға да, жерге де, далаға да,
Сәби күйі қап қойған бір бейкүнә

Дүниеге келгендей жаңа ғана.
Сонау ерте күндермен бір жасаған,
Шығар, бәлкім, бұл заман құрдас оған,

Болашаққа барары тағы да анық
Ол жақтанда табылып сырлас адам...
Жер мен көктің батасын қабыл алып,
Болашаққа барады ол анық, анық.
Сосын көпке жүреді сырын ашпай
Онда да бір жалғызын тауып алып...

Жалғыз шоқ гүл Нілдінің бауырында,
Жұмағым да осында тамұғым да...
Сезем анық, түйсінем деймін, бірақ,
Түсінбеймін ештеңе анығында...

Құдай қашып кетіпті бұл қаладан,
Мен қазір ымыртты ішіп түнге барам.
Түнге барам, сонан соң жыр қамаған,
Қара түнге жаныммен бір қаранам,
Құдай қашып кетіпті бұл қаладан...
Мезі қылған зымырап, көшіп бейне,
Көліктердің дауысын есіткенде,
Кесір шалған төрден де, есіктен де,
Кеңістікте уақыттай дамылдаған,
Жарқырата жаққан да шамын қала,
Қап-қараңғы қалтарыс, көшелерден,
Тіпті, құран оқылған мешіттен де...
Қараулығын көрмеуге, есітпеуге...
Саялауға бір жүрек таппағасын,
(Таппағасын, несіне мақтанасың?!)
Махаббаттан жаралған ата-анасы,
Тани алмай өзінің жат баласын...

Қарай-қарай артына қайрыла алмай,
Тергемей де ұлының ақ-қарасын...
Бауырына басқысы келеді Оның,

Сен жолатпай алақтап шет қонасың,
Шет қалғанда құмарлы қызығыңнан,
Атын айтып ерніңмен ақталасың...
Құдай қашып кеткенде бұл қаладан,
Қара басып кеткен де, мұнда заман...
Жырқылдаған жын-жыбыр, түнгі серуен,
Түні бойы тойлайды Күнді сөнген.
Көпқабатты үй сияқты қаңқалары,
Шам түсіріп, жанымды жаңқалады.
Өз ішіңнің жарығы болмаған соң
Көбелектей сен соған анталадың.
Қансыз, жансыз қалған соң қаңқа-сүйек
Мүрде емес пе?

Онда нең бар, қарағым?!
Жалғыз сен деп келген-ді әлгі ата-ана,
Мұқтаж емес, зәру тек... жарлы атама.
Сен лап қойдың қаңқаға, ал, ата-анаң,
Жолықсам деп түзде жүр жанботама!..

* * * * *

Патшалардың көрініп ішпейтіні сияқты...
Жұрт көзіне түспейтіні сияқты...
Қорлық екен мына жай:
симфониялық оркестр концертінің
ортасында қол соғуға болмайды екен,
Құдай-ай?!

Бірақ, соны білмей ме екен, біле ме,
Ел соңында орындықта ең шеткі,

Отырған жан кеш үстінде қол соқты.
Елдің бәрі жалт қарады сол жанға,
Бәлкім, надан, қараңғы деп қорлауға.
Анау, білем, еркіндігін көрсетті
Адамдарға ақыл-ойы кем, шекті.

Сөйтіп оның рухындағы еркіндік
Күллі залға табиғатын ерсі етті.
Мен қайранмын мәдениетке көптегі!
Тым сыпайы көрінетін боп, тегі.
Ел қатарлы жата берер мүләйім
Жетпей бара жатса-дағы оттегі...
Маған әлгі жігіт қатты ұнады
Жастау албырт ақын еді ол, өйткені.
Ақын екен баса алмаған арынын,
Ұлы өнердің біле-тұғын қадірін,
Ақын екен: азаттығын жанының,
Бостандығын арының,
Жасырмайтын,
Мінезіне сата алмайтын жабының...
Бұл мінезім жақпаған соң амалсыз,
Сіз де маған тасырайып қарарсыз.
Адамзаттық мәдениетті сылтау ғып,
Қарсы айтуға қырық мысал табарсыз.
Маған мейлі...
Жұрттың бәрін разы ғып,
Ел қатарлы жалтақтаудан қажыдым.
Саған қалай жетпеді осы, қайранмын,
Сол қасиет маған қойған жазылып.

Жәнібек ӘЛИМАН

БАБАЛАР ТАҒЫЛЫМЫ

ЕКІНШІ ХАДИС: Адамның өзіне қатысы жоқ пайдасыз істерді тәрк етуі, оның көркем мұсылманшылығының белгісі;

Әбу Дәуіт.

Аты шықпаған таудан,
Аты әйгілі төбе артық.
Бәйге алмаған тұлпардан,
Белі берік бесті артық.
Байламы жоқ шешеннен,
Үндемеген есті артық.
Мұнарланған күндізден,
Жұлдызды жарық түн артық.
Парадан алған түйеден,
Адалдан жиған ешкі артық.

Байсерке би.

**АРҒЫН - Мейрамсопы - Қуандық - Қарпық - Көзей - Қаратоқа (Тоқа) -
Бесім - Қарашора батыр - Мамай, Жетімекбай шежіресі.**

Қарпық бабамнан Көз сауытты Көзей батыр, Көзей батырдан қасиеті мен рухы, аруағы асқақ - Қаратоқа (Тоқа) бабам, Қаратоқадан ерлігі мен батырлығы қазақ тарихына мәшһүр - Бесім батыр, Бесім батырдан Мамай батыр мен Жетімекбайдың әкесі Қарашора (Ершора) батыр туады.

Қарашора батырдың ең үлкен баласы Мамай, екінші баласы Жетімек бабамыз. Жетімек баба жөнінде ауызы дуалы бабалардан келе жатқан мынадай өнегілі сөз бар: «Өнер қайда барасың дегенде - Тұңғатарға түстеніп. Жетімекке қонамын» деген екен... Сондықтан болу керек, Жетекең ұрпақтары шетінен өнерлі десем артық айтпаған болармын. Бабамыздан тараған ұрпақтарды ел ішінде «Қалмақтар» деп аталуы - Қарашора батыр қалмақтармен үлкен бір соғыстан оралғаннан кейін, әкесі Бесім батыр әкелген олжаларды таратпастан: «бұл еңбек Қарашораныкі, нағыз ерге, батырға тән еңбек жасады, сенің атың енді бұдан былай «Ершора» деп те атауларына болады деп елге жариялайды да мағұрланып, кәлимасын оқып, олжадан келген айдай сұлу қалмақ қызын Қарашораға қосып, келінінің атын өзгертіп, «артыңнан құрттай қайнаған ұрпақ ерсін, босағама береке мен құт әкеле гөр қарағым, Аллаһға тапсырдым» - деп есімін **Қайнар** деп өзгертіп батасын береді...

Маған ұлы қалмақ анамыздың атының Қайнар екендігін, жоғарыдағы тарихатты Ахметбек Аманбекұлы атақты Жетімек - Лекер байдың тікелей ұрпағы Жамауұлы Рахымбек бабамыздан естіпті. Рахымбек әкемізге ұлы әкесі Лекерден жеткен екен. Берекесі мен дәулеті тасыған Қайнар ана өзінің өмірі кенеттен үзік қалса да, артында қалған ұрпақтарына ниеті...ақ болды. өркендеп өсті, Аллаһ тағала Бабамыздың батасын, Анамыздың ақ ниетін қабыл етті, сансыз шүкіршілік етем, Раббым ұрпақтарын екі дүниенін нығыметіне жеткізсін...

Мамай да Көзей, Қарашора ұлы әкелеріне тартып батыр болған, ел қорғаған, елге пана болған деп үлкендер айтып отырады екен...

Мамай бабамыздың жасаған ерліктеріне сәйкесетін мынандай тарихи жазбаша деректер көп ойға жетектейді... Шет аудандық «Заман» газетінің жиырма бірінші қыркүйек 2002 жылғы санында жарияланған қазақ еліне белгілі жазушы Кәмел Жүністегінің «Мамай бұлағы» атты мақаласын сөзбесөз беруді жөн көрдім:

«Аңызға толы Ортаудың әрбір қиясы мен әр сайы тұнып тұрған тарихтың көне шежіресіндей. Ортаудың қатпарлы тарихын халықтың санасынан өшіру үшін, сай саласының барлығын қызыл империя тұсында нөмірленген хуторға толтырып баққан екен. Байын - бандит, бай ауылын - бандит ауылы атап жіберіпті. Сонда да жергілікті халық өткенін ұмытпауға тырысып баққан.

Жарты әлемді жаулап алып, билік жүргізген Ұлы Шыңғысханның бел баласы Жошының алғашқы ордасын осы Ортауға тіккенін академик Әлкей Марғұлан жазса, атағы жер жарған Мамай батырдың Ортау жерінде туғаны туралы жазылған дастанды бертінге дейін Кенбай Жұмабекұлы деген жыршы жырлап келген екен. Кезінде жыршының аузынан дастанды ешкім жазып алмапты.

Бүгінде Мамай туған Ортаудағы кең шатқал 13-ші хутор атанып кеткен. Сол Мамайдың Бұлағын іздеп тапсақ деген көптен көңілде жүрген оймен ат басын Ортаудағы Боқан ақсақалдың үйіне тірегенбіз. Боқан ақсақал 13-ші хутор жайын жақсы біледі екен.

Баласы Қошқарбай бізбен болған әңгіме арасында Жошының қиясынан садақтың екі жебесін тауып алғанын айта отырып, көне жәдігерді бізге тапсырған. Мамай батырдың бұлағын таптық. Бұрын жазықыз жазаланғандарға арналған лагердің базасы болған хуторда мал қоралары әлі тұр. Сол маңдағы шөпшілерге Мамай бұлағының жай-жапсарын әңгімелеп, жәдігерге қатысты тарих айтылды. Мамайдың әкесі туысқандарына ренжіп, көтеріле көшіп келіп 15 жылдай осы Ортау өңірін мекен еткен екен. Міне, Мамай батыр сол кездері туыпты. Мамай бұлағының басына белгі қойылғанын Ортау ауылының әкімі Өмірәлі Ысқақов айтты. Ұрпақ алдындағы бір борыш осылайша атқарылғандай болды».

Екінші Жаңа-Арқа жеріндегі Қараағаш территориясында Мамай батырдың жерленген орны бар. Ертеректе жазу-сызу сақталмаған елде, аңыздарда түрлі жаңсақтықтар болып отыратыны белгілі. Сондықтан мені осы аталған жоғарғы деректер бойынша біздің бабамыздың тарихи іздері ме деген негізді ой мазалайды...

Мамай батырдың еліне қорған болғандығы сонша, қалмақтармен үлкен бір соғыста ер азамат деген шағында о дүниелік болып көз жұмған. Соңында қалған халқы күңіреніп жылап «Мамай өлді қор болдық», - деп еңселері түскен. Күні бүгінге дейін ел аузында аңыз ретінде айтылып жүрген «Өлді Мамай қор болдық» деген сөз қилы заман уақыттарынан қалған. Мамай батырдың артында ұрпақ қалмаған. Мамайдың некелестіріліп, құда түсіп әперген қызы Тоқа - Бесім - Айтқожа -Құттыбай - Тәңірберген -

Сапақбайдың апасынан туады екен. Кейін анамызды әменгерлік жолымен Жетімекке қосады. Ол анамыздан Алысай баба дүниеге келеді.

Жетімектің жеңгелей алған бірінші әйелінен Алысай, қыздай алған екінші әйелінен Мырзакелді, Көтен, Төлек, Жабағы, Кенжалы(Игілік Тілеубек ағамыздың айтуынша анамыз Найман руынан болған), жеңгелей алған үшінші әйелінен Ақбота мен Жоламан туады.

Жетімекбай заманында Ботақара, Шешенқара деген жерлерді де жайлапты. Сол өңірде мың жылқының қорығы деген шұрайлы жер болғандығы жөнінде де Ақандардың (Ахметбек) аузынан талай рет естідім.

Ахметбек Аманбеков әкем «Бесім бабамның халқын қорғауға сіңірген еңбегі зор болған, қазақтың Абылайханын хан көтерген хан ордасы тігілген Ұлытауда да «Бесімнің бес сабасы» деген үлкен алап жер бар деп үлкендер айтып отырушы еді, әрине оны іздеп табу жастар сендердің міндеттеріне жатады» деп сөзін түйіндеді!

«Тарихқа үлес» кітабы(2003)

Жұмағали Мағзи.

АҚСАУЫТ

Қарпық бабамыздың бел баласы Көзей батырдан таза күмістен соғылған қасиетті ақсауытты киіп, жауға шапқаны тарихта айқын бар, себебі ақсауыт деген сөздің төркіні соғысқа киіп шабатын бабамыз Көзейдің көз сауытынан бастау алады. Бізге жеткен үлкендердің әңгімелері бойынша бұл қасиетті Ақсауытты бабамыз өзінен тараған ұрпақтарының үлкен ұлдарына мирасқа қалдырып отыруды тапсырған.

Бұл ақсауыт Көзей бабамыздан Қаратоқаға, Қаратоқадан Бесім батырға. Бесімнен Қарашораға, Қарашорадан үлкен ұлы Мамайға қалдырылған. Мамай қалмақтармен үлкен бір соғыста қайтыс болғаннан кейін, Қарашора баба қалмақ қызынан туған Жетімекті оң тізесіне отырғызып, **Ақсауытты** кигізіп халқының алдында мұралыққа табыс етеді.

Жетімекке байлық батыр ағасы Мамайдан, әкесі Қарашорадан, ұлы әкесі Көзейден қалған. Күш атасын танымас дегендей ерте заманда байлық ақылды адамдарға ғана емес, ақыл-айламен қоса жойқын батырлық қосақтасқан жерде ғана сақталған сияқты... Жетекеңнің кіндігінен туған сегіз ұлының ішінде үлкен әкелеріне тартып батырлық Төлек пен Жабағыға дарыған Жетекең балаларының ішінен ырыс пен құт Көтеннің Өтебайынан туатын

Ебентайға, кейін Тәтісінен туатын Лекерге қонған. Атақты Қуандықтың Лекер байының сан мыңдаған жылқыларына ие болатын Жалғабек, Жамау, Қарабек, Төлеу Жылу, Балғабек, Қасқырбек деген ат үстінде ерен ерлік көрсететін батыр ұлдары болған. Міне, Аллаһтың жазуымен байлықтың «ыңғайласатын» жерін көріңіз...

*«Тарихқа үлес» кітабы(2003),
Жұмағали Мағзи.*

БЕСІМНІҢ АҚСАУЫТЫ ҚАЙДА?...

Еншісі бөлінбеген Қарпық пен Алтай ұрпақтарында ертеден келе жатқан **Ақсауытқа** байланысты мынандай аталы сөз бар:

Көзейдің ақсауыты Жетімекте, Алтайдың ақсауыты Нұрбайда сақталған деген...

Қаратоқа (Тоқа) бабамыздың бел баласы Бесім батырдың соғысқа киетін ақ сауыты баласы Қарашора батырда, Қарашора батырдан баласы Мамайға, одан Жетімекте қалады. Жетімектен 40 (қырық) байталға (1628 жылы Дәулетбике анамыз біздің елге түскен кезінен есептесек) - он жеті мыңнан аса жылқы біткен ірі бай, өзі би болған, Тоқа - Айтқожа - Тәңірберліұлы Сапақбай (1770 - 1840) сатып алады. Сапақбайдан ұрпақтан-ұрпаққа беріліп, кейін тікелей ұрпағы Омаш Бекмағанбет (Сапақ - Көпжасар - Тілепберген - Тәукеш - Бекқожа - Исақожа - Әнәпия - Ысқақ - Аққожа - Бекмағанбет - Омаш) әкемізде сақталған екен. Сәкен Сейфулиннің 90 жылдығын Жаңаарқада 1984 жылы атап өтетін тұста, күйші Тоқа - Мырзамбет - Досқана, бүгінде Қарағанды қаласында тұратын белгілі күйші Тұңғышбай Игенбек ағамыздың айтуынша, Ленин мектебінің тарихшы ұстазы - Далбай Ізтөлеу (Тоқа - Жетімек - Көкидің Әбүйірінің апасынан туады)әкеміз Сәкеннің өмір жолы, Жаңаарқаның тарихы туралы мектепте мұражай ашып, біраз материалдар жинайды. Осы тұста 1984 жылы Жаңаарқаның сол кезеңдегі СЮН-нінің (станция юнных натуралистов) директоры болған Манат Қасеноваға (СЮН-да бөлінген бөлмеге тапсырады) Омаш Бекмағанбеттің қызы Кәмпит Бекмағанбет, Бесім бабадан үзілмей келе жатқан ақсауытты, «Сапақтың ақсауыты»... деп шағын мұражай - бөлмеге тапсырады...

Бесім батырдың ақсауыты үлкен ұлы Қарашора батырда болады. Қарашора батыр бұл ақсауытты Мамайға, одан Жетімекке қалдырады дедік. Туғаннан

анасынан айырылып жетімдікті көп көрген баласын - Жетімегім, Жетімегім деп еркелетіп өсірген Қарашора батыр, қалмақ әйелінен туған ерекше баласын, қайтыс болған Жетімектің ағасы Мамайдың жесіріне он үш жасында қосады да... Жетімекті оң тізесіне отырғызып, бабасынан келе жатқан қасиетті ақсауытты кигізіп ақ батасын береді.

Бүгінгі күндері сексеннен асқан әкеміз Игілік Тілеубекұлының айтуынша. Мамайдың жесірі, Жетімектің жұбайы... атақты Сапақ байдың немере апасы екен. Жасы жолдасынан әжептәуір үлкендеу Шешеміздің ақылымен... Жетімек бабамыз байлығымен дәуірлеп тұрған қайнағасы, шешеміздің төркіні, әрі туысы Сапақ байға қырық байталға ақсауытты сатады.

Жоғарыда айтылған Омаш әкеміздің қызы, Сапақбай ұрпағы Кәмпит Бекмағанбет 1984 жылға дейін төрт ғасырға жуық сақтап келіп, Сәкеннің 90 (тоқсан) жылдығын Жаңаарқада атап өтілер қарсаңында, атадан-атаға жетіп, бабаларымыздың киелерімен шыланған, Алланың қалауымен ұрпақтан ұрпаққа беріліп келе жатқан, ғасыраралық өлшеусіз мұралық құнды дүниесін кезіндегі СЮН-нің директоры Манат Қасеноваға тапсырған, одан аудандық музейде қаймана қазақтың игілігіне 10(он) атадан астам уақыт бойы ұрпақтан - ұрпаққа жетіп пайдаланылып келе жатқан **Ақсауыт бүгінгі күнде ізім - қайым жоғалып отыр, артында мыңдаған іздеушілері бар ұлттық мұра табылар,... себебі бұл еттен өтіп, сүйекке жететін қасірет кімге болса да Аллаһтың назарындағы Ардың таразысы, кінәлі адамның өзіне, ұрпақтарына мәңгілік өшірілмейтін дақ болып қалуы мүмкін, қандай жүрегінде ұлттық мұраға деген ізгілігі жоқ, Аллаһтан қорықпайтын пендесі талан-таражыға түсірді екен, мүмкін қайтарар деген зор үміттеміз...**

Маған сексенді белдеулеген Игілік Тілеубек әкем айтты; «Ахметбек Аманбекұлының қара шаңырағындағы Бахтияр Ахметбекұлының жылқылары Сапақбайдың қырық байталынан өрбіп-өніп өскен «Ақсауыт жылқыларының» тұқымы, Жетімекбай ұрпағында еншілес болған Оңғарбай мен Аманбек қажының жылқысында тұқымы сақталған еді. **Бүгінгі күнде «Ақсауыт жылқыларының» тұқымы үзілмей Бахтияр Ахметбекұлында күні бүгінге дейін Аллаһтың жазуымен сақталып келеді» деді.**

Мен жуырда осы сәуір айында ақсауыттың жырымен Жаңаарқадағы аудандық мұражайдың директоры Тама жігіті Ербол ініме барып жолықтым. Бүгінгі күндері 80 жастан асқан қария әкеміз Мұса Тайтөлеу ақсақалмен тілдесіп біраз мағлұмат алдым...

Тұңғышбай ағаның айтуынша, төрт ғасырдан астам уақыт сақталып келген Бесім батырдың ақсауыты, 2000 - 2006 жылдар аралығында Жезқазғанға

көрмеге апарылған. 2006-шы жылға дейін Жаңаарқада аудан әкімінің орынбасары лауазымын атқарған Жақан Исламұлымен Тұрар Ахметұлы Алтынбеков арқылы Тұңғышбай Игенбеков ағамыз үш, төрт жыл бұрын байланысып сұрағанда, Тоқа - Бесімнің Ақсауыты Жаңаарқаның мұражайына қайтып әкелініп барып жоғалғанын нақты түрде айтыпты...

Бесімнің ақсауытын біраз жылдар бойы Мұса Тайтөлеу әкеміз іздесе, кейінгі уақытта Әліп Жайлыбай (өмірінің соңына дейін) және Нілділік (Өспен) күйші Тұңғышбай Игенбек және бүгінгі күндері құрметті демалыста, көп жылдар полиция басшысы болған - Нілділік полковник шенді Борах Сұлтанұлы Әлиев (Тоқа - Естемес) ағаларымыз құқық қорғау органдары арқылы, ресми түрде іздестіру жұмыстарын жүргізуде. Аллаһға тапсырдық!

Осы Ақсауыттың жоғалуы жөнінде Мұса Тайтөлеуов пен Ғани Әбілқасымовтың (08.04.2016 «Service Press» баспаханасы Алматы қ), 2016 жылы шыққан «Теміржолшы әулеті» атты кітабында былай жазыпты;

«Осындағы Қарпықтың Бесімі олжаланған Дәулетбикеден Барғана, Айтқожа және Сатыбалды туады, батырдың жорықта киген киімдері атадан балаға табыстау Айтқожаның еншісіне тиеді. Осы үрдісті кейін Сапақ жалғастырады, одан кейін Омаш ақсақалдың үйінде сақталады. Омаш ақсақалдың қызы қазірде көзі тірі Кәмпит Бекмағанбетова жәдігерді 1984 жылы ауданда мұражай ашылғанда директоры болған Манат Хасеноваға, осы жұмысқа мұрындық болған Далбай Ізтелеуов екеуі қабылдап алғандығы туралы «Жаңаарқа» газетінде жарияланған. Кейінде бұл Жезқазған мұражайында болып, қазіргі кезде су аяғы құрдымға кеткенге ұқсайды. 1992-1993 жылдары Жезқазған мұражайында Қайырбек Сәдуақасов директор болып қызмет атқарған кезде, сол мұражайдың қызметкері Күлғайша Жангелдина жәдігер Жаңаарқадан Нияз батырдың сауыты деп таныстырғандығын еске алады. Кәмпиттің өз қолымен тапсырған құнды жәдігері құрдымға кетпеуі керек, олай болған жағдайда бұл аудан жұртшылығын ғана емес, тәуелсіз еліміздің әрбір азаматын ойландыруы керек. «Жезқазған тарихи - археологиялық мұражай көрме залымен» ҚМҚК директоры З.С. Чумакова ханымға Жаңаарқа аудандық С.Сейфулин атындағы мұражай директоры Зәмзәм Мияшұлы Аманов мырзаның осы әрекеті құптарлық емес, еліміз қазақ хандығының 550 жылдығын тойлайық деп жатқанымызда бұл қалай болғаны? Қарағанды облысының мәдениет, мұрағаттар және құжаттар мемлекеттік мекемесінің басшысы Жаңаарқа мен Жезқазған мұражайындағы келеңсіздікті орнына келтіреді деген сенімдемін.

Аудан әкімі Қ.И. Омаров бұдан бойын аулақ салмауға тиіс, бұл ру шежіресі емес. Жәдігер арқылы ауданымыздың, еліміздің беделі сынға түспек».

МЫРЗА БАБА - МЫРЗАКЕЛДІ

Бай бабамыздың ағасы Мамайдың жұбайы болған бірінші жолдасынан Алысай, қыздай алған екінші жұбайынан Мырзакелді, Көтен, Төлек, Жабағы, Кенжалы атты бес өл, үшінші жұбайынан Ақбота, Жоламан бабаларымыз өмірге келеді. Мырзакелді жастайынан сүйекпен туа біткен мырзалығымен ерекшеленеді. Құт - берекесі тасыған бай әкесінің қара-құрымдай көп жылқысының басшысы болады. Әкесі жер еншісіне Мырза баласына Нілді ауылының оңтүстік батысында орналасқан шұрайлы, қыратты - суатты бүгінгі Малдыбай өңірін еншілеп береді.

Жетімекбай-Мырзакелді ұрпақтарының көңі жоғарыда айтылғандай атамекен Нілді ауылынан оңтүстік батысына қарай бұйырлай орналасқан шұрайлы Малдыбай өңірі болып сан ғасырлар бойы сақталып келеді. Мырзакелді ұрпақтарының көңінен алыс емес алапта бейіттер, яғни қорым жайғасқан. Мырзакелді ұрпақтарының пешенесіне Аллаһым мәңгілік бұйыртқан осы өңірге зиярат етіп, мал шалып құран оқыту, өсіп-өніп келе жатқан ұрпақтарының(сансыз шүкіршілік етем) пәни дүниедегі тапжылмас қасиетті де киелі борыштары...

О жалғыз Аллаһ - Нілдінің Малдыбайындағы қорымда о дүниелік болған құлдарыңның, бабаларыммен - аналарымның пәни дүниедегі пендешілікпен жасаған қателіктеріне, күнәларына барынша кешіріммен қарап, жәннаттан орын бұйырта көруін тілеймін...

Жетімекбай ұрпақтары Мырзакелді тұқымдарын аға баласы деп құрметтейді. Аллаһ берген атына сай Мырза әкеміз Тоқа ұрпақтарының ішінде қайталанбас мырзалығымен тарихта аты қалған бірден-бір адам. Оған бабалардан келе жатқан мынандай әңгіме дерек куә. Ен далада әкесі Жетімекбайдың жер қайысқан жылқыларына басшылық жасап отырған Мырзакелдіге, жүк тиелген керуені су жүріп кеткен өзеннің арнасында қалған көш иелері, құдайы қонақпыз деп келіп көмек қолын сұрайды... Мырзакелді баба жылқышыларға керуенді тез арада ағынды өзен суынан алып шығару үшін, жылқылардың басы есептелетін тоғыз торыала айғырларды беруін бұйырады... Арнасы өте енді өзен суынан айғырлар керуенді сүйреп шығарады. Ал керуен иелері болса, айғырларды қайтарып

рахмет айтудың орнына, көшін (керуенін) тоқтатпай жүре береді. Біраз жылқы кісінесіп, жылқышыларға бой бермей суға құлайды, шығын болады. Бай - Мырзакелді баласының бұл мырзалық «қылығына» ашуланып «Мырзакелді мас болды, Көтен, Төлек жас болды, ал Шуақ сенің еркелігіңді қайтейін» - деп назаланған екен.

Осындай т.б. ерен мырзалығымен аты шыққан Мырзакелді бабамнан бесінші атада мырза Мұқажан Жұмажанұлы туды. Мырзакелді бабаның қиыншылыққа ұшыраған, халыққа көмек қолын созған мырзалығы төл ұрпағына құт, ұлықтық болып қонды. Мұқажан әкемізге айшықты бабасынан сүйекпен берілген мырзалық қасиетерін әрістес болған, барлық орыс-қазақ біледі десем, артық әсірелемеген болармын. Ал, осы кітапты жазып отырған мен Мырзакелді бабамның **жетінші ұрпағы** боламын.

Ардагер ұстаз, бүгінде құрметті зейнеткер **Мұқан Сембекұлы** ағам менімен байланысқа шығып, «әкең Мырзакелдінің Көктіңкөлінде ас бергенін білесің бе?» деп сұрады. Мен болсам бұрын соңды естімегенімді айтып, қандай дерек көзден алып отырғанын айтыңызшы дедім...

«Сен Жаңаарқадағы көнекөз жазушы Мұса Тайтөлеу ағамызға шық, ол кісінің екеуіміздің Мырза бабамыз жөнінде жазған кітабы бар, ол кітаптың аты **«Теміржолшылар әулеті»** Мақатаев көшесі 129/1 тел: 8(727)2797134) деп аталады, авторы Мұса Тайтөлеу өзі және Ғайни Әбілқасым деген азамат, ол кітап менде бар» деді. Мен осы Мұқан Сембекұлынан кітапты Жаңаарқадан алдыртып оқып шығып, автордың жазбасын сөзбе сөз беруді жөн көрдім.

«Қарашорадан - Жетімек - Мырзакелді болып таралатын қысқа шежіредегінің соңғысы «Шоң балам жаратылысың бөлек, іс-қимылың кесек деп сырттай қанық болған соң келіп, кезінде 125 жасқа келген абыздың Жәнібек батырға берген батасын есіне сала келіп: Абыз батасының әрбір жолының соңында «...бол, балам» деп отырған ғой, мен сен үшін ата орындағы адам болған соң да сен туралы ел аузында жүрген жағдайларға үш болыс Бөтей шешейден тараған Енең Тоқасы атанған Қарашора, Сарықожа, Есенаман ұрпақтарының арасында отырып әңгімелессек деген ниетімді айтқалы келдім. Сарықасқа ояз өткізетін мәжілістен кейін келіскен жағдайда ұдайы бірге жүретін құрбың Сары Тоқаны қасыңда болып, еліңмен таныссын деп келіп отырмын деп, келгендегі бұйымтайын жеткізген.

Үлкен басыңызбен шақырып келгенде бармағаным азаматтығыма жараспас, меселеңізді қайтармаймын, барамын деп бірден қош алады. Мырзекең (Жетімек-Мырзакелді) келердің алдында өзін аяқ астында, ойда жоқ жерде, екі болыстың «құда болайық» деген қыспағын арашалап қалған,

ұдайы бірін-бірі қолдап жүретін «Бұласарының» келісімін сұрамастан барамыз деп уәделесті. Сары Тоқа бар болғаны «Шоқынды» айтты, «құп болады» деп бас изеді.

1880 жылы мамырдың орта кезінде тұс - тұстап Көктіңкөлдің жағасына Арқадағы қырық сегіз болыс елдің басшылары ағылып келіп дем алып, Ортаудағы Жәнібектің Мұстафасының (Ескене - Бәйбек - Жәнібек Мұстафа) болып тармақталған шежіредегінің соңғысы. Мұстафадан Кәкен, одан Тақай туады. Тақай Кәкенұлы Петербордағы Герцен атындағы университетте оқыған. Жүйрік ат, қыран бүркіт, құмай тазы ұстаған саясаткер. Мал тұқымын асылдандыратын селекционер болған адам. Кезінде (Сәкен Сейфулин бірге оқыған, құрастырушылар тобынан) ауылында өтетін мәжіліске қатыспақ еді. Сарықасқа ояз табиғат масатыдай жасыл кілемін жайып тастаған кезде, күн жаңа қызып, тіршілік жаңа еркін тыныс ала бастаған, құстар да құйқылжыта сайрап, адам назарын тарта түскендей мезгілде бас қосуды бір жыл бұрын ескерткен. Көктіңкөлі жағасында болыстардың тоқтауының басты себебі межелі мерзімнің жақындауы болатын. **Мырзагелді ақсақал** осы мәжілестен кейін Шоңның баратыны туралы келісімін алып ауылына қайтқан.

Ауылға келісімен Мырзагелді ақсақал тездетіп Енең Тоқасының мына адамдарына хабар жібереді: Сарықожадан тарайтын Күшікбай ұрпақтары Бақмағанбет (қажылық парызын орындаған) пен Ақшолаққа (бұл кісі ел арасында Указ деп аталған). Шыныбек баласы Биязбекке, Жәйілбек баласы Омарбекке (баласы Иса қажының басына іс түскенін біліп «Құранда айтылған: басыңа ауыртпашылық әлде қысымшылық түскен болса, діннен уақытша қайтуға болады. Бұдан аман есен құтылып кетсең, жолыңды артынан жалғастыра бересің деген). Айылбек балалары Шырымбек пен Нағманға. Ескене балаларынан: Оспанның Тақауи мен Сейфолласына, Алтынбектің Тишмағанбетіне. Естекбайдың Ұйтқыбегіне, Балтаның Тойымбегіне. Бердалының Шонына, Айту Жұмырға. Бәйтерек руынан: Дайрабайдың Рақышына, Тәттібайдың Кеңсалына, Бәйбек балаларынан: Жәнібектен Мұстафа мен Мақажан және Мұсбектің Әбілқасымына, Қарнақ руынан: Мәнсіптің Лекеріне, Тайымның Өнербегіне, Қарашора ұрпақтарынан: Тәтидің Лекеріне, Қожамберлінің Садырбайына, Мырзағұлдың Аманбегіне. «Уақыт тар келетін болсаңдар, бір жеңнен қол, бір жағадан бас шығару жағын ойластырып тез келіндер» деген хабар жетісімен бірі қалмай белгіленген

жерге жетуге асықты. **Мырзагелді** хабаршыларға ырғалып-жырғалуды уақыт көтермейді, барлық дайындықтарымен келсін деген тапсырысты қадап айтты. «Тас түскен жеріне ауыр» демекші, қалай болар екен деп қарап отырмай бел шешіп іске кірісті, соның нәтижесінде ас дайындайтын, ыдыс-аяқ сақтайтын үйден басқа алты қанат 15 ақшаңқай үйлер тігіліп, сойыстары әкелініп, саба-саба қымыздар әкелінді. Жанында Сары Тоқа бар, Енең Тоқасының азаматтарының шақыруымен Шоңкең келетін көрінеді дегенді естіп, аяқ жетер жерден әнші-күйшілер осылай қарай келе бастаған. Сөйтіп бауырларына үлкен салтанатпен қарсы алуға мұқият дайындалады. Мырзагелді келетіндердің барлығы жиналған бетте бастарын қосып «Тойынбек ел арасында көп жүресің, беделің де баршылық, сөз көмейінде тұратын Айту-Жұмыр екеуің осыны ұйымдастырсаң» деген ойдамын, деп жиналғандарға қарағанда, барлығы «Осы екеуі дұрыс» деп қостай жөнеледі.

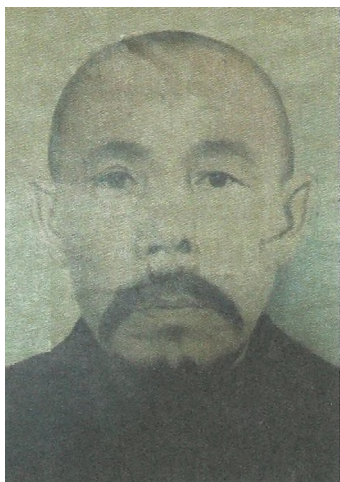
Сырттан келетіндер оның ішінде әнші, күйшілер, ұлттық ойынға қатынасатындарды қай үйге түсіру керектігін Мырзагелді аксақал және Тойынбек пен Жұмыр ақылдасып шешті. Енең тоқасының сыйлы адамдары және Шоң мен Сары Тоқаның жанына ергендер барлығы үш үстел адам Мырзагелді тіккен үйге түсіп, сонда тамақ ішіп, басқа шаралар далада өтетін болып келісілді. Шоңды көреміз, сөзін естиміз, Сары Тоқаның өнерін көреміз деп жан - жақтан келген жұртты құрметтеп қарсы алу жағы құтты ұлан асыр тойға жиналғандай болды. Бауырлардың кездесуін басқарушы Тойынбек оның жақсы, думанды өтуіне баса көңіл аударды.

Білсін, жастай естіп - қанбаса, буыны қатайған соң кісі жадына сөздің қонуы әлсірейді. Шоң балам осында қатысып отырған бауырларыңмен таныссын, олардың сен туралы білгісі келгеніне жауап берсең, шамамыз келгенше осында балаларды да қатыстырып отырмыз. Кейінде де талай әңгімелер естіп жүрміз ғой, бірақ солардан гөрі, сонау балалық шақта естіп білгендер көңілге хаттай сайрап тұрады. Кісіге өнеге, білім үйрететін, ілгеріге ұмтылып, талаптанатын да балалық шақтағы құлаққа сіңген жайлар болмақ. ***Мырзагелді ақсақал «бүгінгі жиынға әрбір ауылдан балалар жиналды, осыларға арнап батырлар туралы әңгіме айтасаң, Шоң атамыздың аузынан естіген едік» деп айта жүретіндей болсын деген қолқа салудан бастады.***

Телқозының Шоңы бауырлары Енең Тоқасының азаматтарымен пікірлесіп, думан өткізуге мұрындық болған аталары туралы сөз қозғалды».

МЫРЗАКЕЛДЫ - ҚЫСЫРАУЫН ЖАЙҚЫШҰЛЫ ҰРПАҚТАРЫ

Менің ұлы бабам Қысырауын Жайқышұлымен - ұлы анам Дәмелі Құмайқызынан (руы Қуандық - Алтай - Мұрат) төрт ұл, үш қыз өмірге келеді. олар менің ұлы әкем Мағзи, Файзолла, Болат, Құбаш, Қамаш, Шопан, Сәгін*. Соңындағы шежіреде толық жазылды, қысқа қайырсам Мағзидан - Дияр.

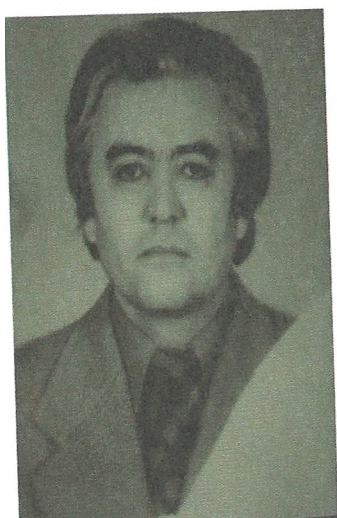
Мағзи Қысырауынұлы
(1897- 1973)

Дияр Мағзиұлы
(1933-2007)

Фатиха Шәріпқызы - Мағзи Әсия Садырбайқызы - Файзолла
Қысырауынұлының жұбайы Қысырауынұлының жұбайы

Қабыкен Файзоллаұлы

Ботан Файзоллаұлы

Сағат Қысырауын. Амантай Қысырауын. Қайыржан Файзуллин.

Солдан оңға қарай - Айткүл Қабылқызы немересі Абдулламен, **Бәтила Құбашқызы Қысырауынтегі**, Жұмағали Диярұлы, жиен Сайран Магелланұлы

Қамаш Қысырауынқызы **Бәтеш Болатқызы Қысырауынтегі**
жолдасы Сембек Қасқатайұлы

Қамаш Қысырауынқызының
баласы - Ауданбай Шибүтұлы

Қамаш Қысырауынқызының
баласы - Құрал Шонтайұлы

Мырзағұл Қыздарбекұлы -
Шопан Қысырауынқызы

Шопан апамның баласы
Жұмабай

Шопан апамның қыздары -
Мәрия, Айтжан

Шопан Қысырауынқызының
баласы - Елубай Мырзағұлұлы
жұбайы Қалкеш Айтжанқызымен

Ұлы әкем Мағзи Қысырауынұлы Жайқыштегі анам Бәтиха Шәріпқызы үшеуіміз дастархан басында отырған кезде айтқан сөзі көкірегімде жатталып қалыпты: «Аллаһтың дінімен алысқан, тіл тигізген мемлекеттің де, адамның да түбі құрдым болады» деп жарықтық айтып отырушы еді, нені мегзегені белгілі ғой, бәрі де асығыссыз келе береді екен, оған өмір өткен сайын көзім жете түсуде.

Анам Бәтиха Шәріпқызы (руы Тоқа - Күшікбай) атасы Қысекең туралы еске алып: үлкендердің, туыстардың айтуынша Қысырауын атамның көріпкелдігі басым адам болған. 1931 жылы түсінде Аллаһтың жазуымен аян беріп, келер 1932 жыл халыққа нәубет жыл болып төнетінін, осы жылы қыстың көзі қырауда өзінің көз жұматынын алдын-ала айтып, халықтың көшіп қонбауына ақыл береді. Содан ерте күзде, жер қарада өзінің қабірін көзінің тірісінде Балажартастағы көңінен (Қысырауын көңі - белгітас орнатылған, Жыланды тауының түстігіне қарай шамамен бір шақырым жерде), теріскейге қарай жүз елу метр жерден қаздырып қояды. Айтқанындай отыз екінің қақаған қысында бақилық болады. Тарихтың бұл тұстарын ел арасында сөз зергері атанған нағашыларым Тайшықтың Қашқынбайы және Ақадырда Қоржынбай Бөкенов ақсақалдан өзім естідім.

Қысырауын бабамның бейіті Жыланды тауының оңтүстік шығыс етегіндегі Балажартаста қорымнан 150 метр жерде жанында орналасқан.

2007-ші жылы әкем Диярды балаларыммен бірге алып Қысырауын бабамыздың бейітін табу үшін Жыландыға бардық, әкем тура таба алмай абыржыған соң, Жыландыдан туғаннан артық сүйек болып кеткен, кезінде бірге тұрған Садыш Досмағамбет (руы Жалықбас) ақсақалды әкелдік, кәрия бабамыз Қысырауын бабамның бейітін мүдірместен тауып берді. Аллаһ екі дүниенің бақытына бөлесін!

Содан әкем Дияр екеуіміз Садыш әкемізді зор рахмет айтып Жыландыға апарып салып, әкемнің бауыры Бәтилә Құбашқызы Қысырауынтегін көлікке отырғызып алып, әкесі Мағзидың тапсыруы бойынша, Бәтилә апамызға аяқ Босағадағы бейіттердің ішінде мәңгілікке дамылдаған әкесі Құбаштың жатқан «бесікше» бейіттің орнын көрсетіп, құран бағыштадық.

Үйге келген соң әкем Дияр көзіне жас алды, сонда айтқаны - жылдар бойы мойнымда келген әкемнің тапсырмасын орындап, арқамнан зіл батпан түскендей болып тұрғанымды қарашы деді...

Сөйтсем, Әкем Диярдың әкесі Мағзи баласы Диярға бауыры Құбаштың қызы Бәтиләнің тарихтың талқысымен Нәукенова болып жүргенін, Қысырауын әулетіне қосуды тапсырған екен. Бәтиләның әкесі Құбаш Қысырауынұлы 1939 - 1940 жылдары... ауырып жүріп қайтыс болғанға дейін Оспанқызы Ақыш шешемізге үйленіп, өмірге Алланың жазуымен Құбашқызы Бәтилә келеді. Ақыш шешеміз бұған дейін Мырзамбет- Күшікбай батыр ұрпағы Бейісбекұлы Шәріп, менің ұлы нағашыммен тұрмыс құрып үш баласы болған екен, олар Шәріпқызы Айнакүл (жолдасы Қожамбердин Қажы - руы Тоқа - Жетімек), Мәнү (жолдасы Қосылбеков Тұяқ - руы Тоқа - Жетімек), Шонабай (жолдасы Өскенбаев Тілеуқабыл - руы Алтай - Аралбай)

Ақыш шешем Алланың жазуымен бірінші ұлы нағашым Шәріп Бейісбекұлымен тұрмыс құрады, екінші әкем Құбаш Қысырауынұлына, үшінші халықтың басына нәубет төнген соғыс жылдарында Наукен Әбдірахманұлы Толқынбектегіне (руы Тоқа - Күшікбай - Орақ) тұрмысқа шығып Елубай өмірге келеді.

Менің ұлы анам Шәріпқызы Бәтиха сіңлісі Зурә екеуі Бейісбекұлы Шәріп нағашымның бірінші жұбайы руы Тоқа - Мырзамбет - Балапан руынан Нұрмағанбетов Нығымет марқұмның апасынан туады.

МАҒЗИ ЕМШІ

Үлкен әкем ел арасында емшілігімен ерекшеленген адам. Ол туралы «Сәкен елі» атты кітабының авторы Файзолла Нұржанов көзімен көріп, өзі қатысқан «құлын телу» жайтын былай әңгімелейді: «Мағзи әкеміз құлыны өлген біздің үйдің биесін маған мінгізіп біраз шауып әбден терлетіп әкел деді. Содан әбден терлеп шаршаған биенің көздерінің астыңғы, үстінгі терілерін біріне бірін тігіп, көзі жабылып қалған биені қараңғы қораға байлатып қойды. Бір уыс тұзды аузына салып шайнап, өлген құлынның терісіне бүрікті де. құлынның енесінен сауып алынған сүтті теріге әбден сипап сіңдіріп, екінші телінуші құлынның үстіне жауып қойды. Осындай процестерден кейін құлыны өлген бие, бөтен құлынды бауырына алып кетіп, қос биені еміп, таудай болып өсті» - деді. Мағзи әкемнен өзімнің көргенім бармағының арасына бритва салып алып, биенің ішінде өліп қалған құлынды ота жасап алғандығы, жылқының киеңкісін, алмаспен емдеу, аузынан таңлағын алу. көздің доғаласын алу, айғырларды кестіру т. б. ем - дом жұмыстарды кәнігі дипломы бар дәрігерше емдейтінін ел арасы жақсы біледі. Бұны әдейі толық жазып отырғаным, әкемнің емшілік қасиеттерін, бүгінгі ұрпақтары тәлім ретінде қабылдасын деген мақсатпен жазып отырмын. Біздің өңірдегі ел ортасы менің әкемнің Аллаһ сүйекпен бітірген емшілік қасиеттерін менен де жақсы біледі. Әкем **Дияр** 1950 - ші жылға дейін Жарық (Сәкен) кентінде орыс мектебінде оқып, бесінші кластан бастап Нілді (Өспен) орта мектебінде орыс класында жалғастырады.

Мектеп бітіргеннен кейін Қарағанды қаласындағы Тау-кен (Горный) техникумына түсіп, оны бітіргеннен кейін әскер қатарына алынады. Үш жылдан аса әскер қатарында Забайкальенің Чита, Украинаның Харьков қалаларында кеңсе қызметкері (писарь) қызметін атқарады.

1964 жылға дейін Нілді (Өспен) Мыс Руднигінің Басқармасында (Управление Успенского медного рудника) екі қазақ азаматы ғана қызмет атқарған, оның біреуі менің әкем Қысыраунов Дияр Мағзиұлы есепші-кассир), екіншісі Сейсенбеков Нұрлығайын(есепші) әкелеріміз болған. Әкей қысы - жазы аң аулауды кәсіп еткен және темірден түйін түйетін ұста - ісімер адам болды. Бұл соңғы қасиет оған Бәтиха анамның әкесі Тоқа - Күшікбай - Орақ - Бейісбекұлы Шәріп түп нағашыма тартып дарыған екен.

Бейісбекова Фатиха (1912 - 1997)
Шәріпқызы - шөбересі
Думан Жұмағалиұлымен.

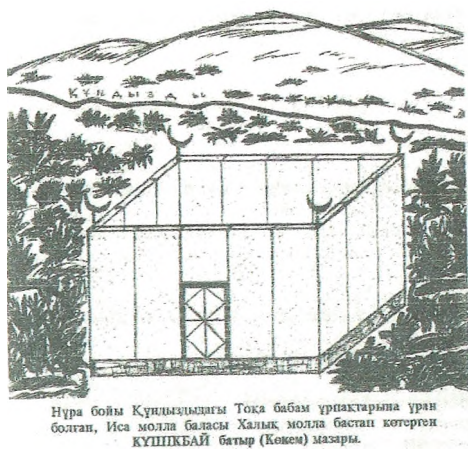
Бәтима Құлмендеқызы
Амалбек
(1940)

Мағзи бабамның келіндері
Төменгі қатар: оңнан солға қарай
Бәтима Құлмендеқызы, Айткүл Қабылқызы.
Гүлнәр Бітімбайқызы, Толғанай Бағдатқызы.

Белгілі шежіреші, жазушы Бақтияр Елшібайұлының Шәріп нағашым туралы айтқанына сүйенсем: «Шәкем ағам заманында барлық байлар, атқа мінерлер түсетін асқан ұста, қонды адам болған. Нілді (Успен) де бірінші жүріп жатқан паровоздарды замандастарымен көріп тұрып бір құрдасы, Шәкемынау қолыңыздан келе ме десе, біраз тосылыққырап барып, дүрілдегені болмаса, басқасын үлкен еңбекпен жасауға болады» деген екен. Ұсталығымен аты шыққан Бейісбекұлы Шәріп нағашым Қара домалағым деп жиені Диярға өз қолынан жасап сыйлаған домалақ ауыр күміс шынжырлы - күміс қалта сағаты, бәкісі менде сақтаулы. Осындай асыл **Шәріп ұста** нағашымнан Нәбилә, Сәбилә, Бәтилә, **Фатиха (Бәтиха)**, Зурә, Айнакүл, Мәну, Шона атты аналарым өмірге келген.

Анам Фатиха Шәріпқызының жақын ағасы 1968 жылы атақты Иса молланың баласы Халық молла туыстықпен біздің үйге ат басын тіреп, ондағы мақсаты Көкем - Күшікбай батыр бабамыздың Нұрадағы Құндызды өзенінің жағасында орналасқан бейітін ел боп көтеру үшін «**Ошақ май**» жиынын өткізу үшін келген еді.

Кеңес үкіметінің дінге деген қылышынан қан тамып тұрған сол кезеңнің өзінде Халекем (Халық молла - белгілі кәсіпкер Сағынтай Халықұлы Исатегінің әкесі) тарихи теңдессіз зор өткірлік, жігерлілік танытып, Көкемнің (Күшікбай батыр) басын 1969 жылы 3 тамызда бұхара болып бастап көтерткені, кезіндегі екі болыс Енеңнен, жеті болыс Дәулетбикеден өсіп өнген ұрпақтарына аян, бүгінде зиярат ететін құт қонған мекен.

Менің әкем Дияр Мағзиұлы Қысырауын - Жайқыштегі - Жетімекбай - Мырзакелді бабамның ұрпақтары ішінде Құлтегі - Моншабек (ағасы Тиыштыбектен - Жайқыш - Қысырауын ұрпақтары өскен) - Қадыр бабамыздан туған Шүкімән әкеміздің баласы -

Дәнипа жеңгей мен Жеңіс аға

бүгінгі күндері Нілді ауылдық округінің Еркіндік бөлімшесінде тұратын, халық алдында абыройы биік, құрмет пен береке қонған бауыры - Жеңіс Шүкімәнұлына деген пәни өмірде бауырлық шынайы сый - құрметі ерекше еді...

КҮШІКБАЙ БАТЫРДЫҢ (КӨКЕМ) ӨСИЕТІ...

Сонымен Қарашора батыр (Ершора) Жетімек бай ұрпақтарын таратпас бұрын Бақтияр Елшібайұлы мен Файзолла Нұржантегінің авторлықтарымен шыққан «Сәкен елі» атты кітапшаның бесінші беттегі мына жазуларға сілтеме жасауды жөн көрдім, онда: «Барған жері бай ауылы екен, Жалықбас - Үмбетбай жездемізді апай (Қуандық - Жасыбай батырдың қызы) амалға көндірген ғой. Кезекті жұрттан көшер алдында құрт қайната қойып, туыстарына сол құрттың соңын тосып отырғандай сыңай танытыпты да, олар көшіп кеткен соң құртты төгіп тастап, кері көшіп Тоқа елін бетке алады. Жайлаудағы елді тап басу қиын, елге жақындағанда ағайындылар Қалмамбет

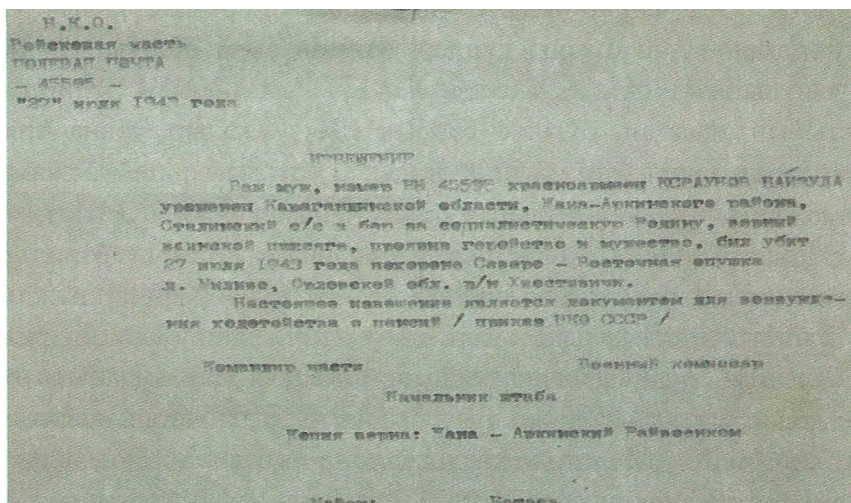
лен Мырзамбет бір - біріне қарап «кімге түсеміз» деп тосылыққырапты... Сонда апасы «басқасын былай қойғанда Қарашора - Жетімегім бар емес пе» депті. Орекеңнің (Орал Сембек) Бөкеңе «Әншейінде бапандайсың, жаның қысылғанда мені табасың» дейтіні осы тарихты мегзегені - деп жазылған. Бұдан Жетімек бабамыздың тарихтың қиын - қыстау кезеңдерінде оралған Қалмамбет - Мырзамбет шөбере бауырларына жасаған міндетті борышы деп есептеймін.

Әруағымен Қарпық, Алтай руларына ұлық Көкем - Күшікбай батыр ұрпақтарының келешегінің иманды болуын ғасырларға жетерлік бұрын ойлаған көріпкел, данагөй адам. Оған дәлел өз халқының діни тұрғыда ілім-білім, иманын көтеру үшін зор еңбекпен Қаратаудан Айнақожа бабамызды алдыртуы. Көкем ұрпақтарының келешек өмірде күйкі тіршілікпен пендешілікке ұрынбасы үшін, қалдырған «Өсиетін» көнекөз қариялардан естіп, қанып өстік. Ол кейінгі ұрпақтары біздер үшін мәңгілік әліпби болып қала бермек, онда: «Менің рухым, әруағым о дүниеде тиыш жатсын десеңдер, ақарлы, шаһарлы ел болып өсіп - өнем десеңдер - Қожаберген (Жалықбас) және Айнақожа (қожа) тұқымдарын қадірлеп, қасиеттеп өтіңдер» деген өсиеті. Бұл екі ата ұрпақтарына құрметін дана Көкем - Күшікбай батыр осылай бағалаған.

БОСАҒА ТОҒАНЫ ТАРИХЫ

Еліміз тәуелсіздік алып, ешкімге жалтақтамайтын заман туғаннан бері он жылдан асты. Осы еркін ойлап, оны баспасөз арқылы қалың бұқараға жеткізетін заман туған бүгінгі күндері өзімнің әкем Жайқышев Файзолла Қысырауынұлының осыдан алпыс бес жыл бұрын елінің басын ұйымдастырып жасаған, бүгінде барлық Шет, Ақадыр, Жаңа-Арқа өңірі халқы пайдасын көріп, жаз айында демалыс орталығына айналып отырған «Босаға» тоғаны туралы айтпақпын. Әкем Файзолла бүгінгі Шет ауданына қарасты Нілді (Успен) ауылы территориясына жататын **Малдыбай - Керегетас** жерінде 1912 жылы дүниеге келіпті. Әкей Қарағанды қаласында жерлесі Тайшықов Шымшамен бірге тау - кен техникумын бітіріп, еңбек жолын бұрынғы Асанқайғы - (қазіргі Жаңа - Арқа) ауданына қарасты Молотов колхозының есепшісі (счетоводы) болып бастап, кейін агроном болады. Содан кейін «Молотов» колхозы мен «Еңбек» колхозының ауылдық кеңестерінің хатшысы болып, кейін 1932 жылдан - 1942 жылға дейін осы

аталған екі колхоздардың басқармасы болады. Басқарма болып бекіген әкем 1932 жылы аудан басшыларының ұсынысымен халық шаруашылығына аса қажет «Босаға» елді - мекенінің жанынан табиғи орналасуы ыңғайлы Ортау тауларының, батыс, терістік жағындағы ағынды суларды тоқтатып, «Босаға» тоғанын жасаудың алғашқы құрылыс жұмыстарын бастайды. Содан бұрынғы Асанқайғы ауданына жататын отыз екі колхоздың жұмыс күштері біріктіріліп, алты жүз шақырым жердегі Ұлытаудың Қарсақбайынан арбамен жарылғыш динамиттер тасиды. Ақыры техника ештеңе жоқ ол кезеңде, жергілікті халықтардың ерен еңбектерінің арқасында судың деңгейін реттеп отыратын тоспасымен (шлюз) бірге, 1936 жылы «Босаға» тоғанының құрылысы салынып бітіп, халық шаруашылығына пайдаланылуға беріледі. Нілді (Успен) ауылының тұрғыны, бүгінде жетпіс жастан асқан Қысырауынов Дияр Мағзиұлы бала кезінде көзімен көріп есінде қалған мынандай жайтты айтады, -«Тоғанның суы кенеттен толып кетіп, тоспаны (шлюзді) халық болып көтеріп жатқанда белтемірі суға түсіп кетеді. Тоспаны көтеруге басшылық жасап тұрған **Жайқышев Файзолла Қысырауынұлы** тоғыз метр тереңдікке қорықпастан сүңгіп түсіп, тоспаның белтемірін алып шыққаны туралы» күні бүгінге дейін айтып отырады. Әкей Файзолланы сол кезеңдегі Жаңа-Арқа ауданының бірінші хатшысы болған Асқаров деген азамат жұмыстың қауырттығынан бір жыл соғыстан алып қалып отырып, тек 1942 жылы ғана соғысқа жібереді. Содан Ұлы Отан соғысында 1943 жылы әлемге «Курск доғасы» деген атпен мәлім, Орел облысының Хвостовичи ауданы, Милово селосының Солтүстік шығыс «опушкасында» жерленгені жөнінде бүгінгі күнге дейін жіберілген түпнұсқасын сақтап отырмын.

Жаңа-Арқа ауданының Орталығы Атасу кентіндегі Ұлы Отан соғысы ардагерлеріне арналған Мемориалдық тақтада әкейдің аты жөні жазылып тұр. Осы «Босаға» тоғанының әкем Файзолланың басқаруымен салынып біткенін, осы үстіміздегі жылы жүз жасқа толып отырған, Нілді(Өспен) ауылының Еркіндік бөлімшесінде тұратын, кезінде «Еркіндік» колхозының басшысы болған, сол атқарылған жұмыстарға өзі қатысқан, көзі тірі шежіре әкеміз Ахметбек Аманбекұлы ақсақал жыр қылып айтып отырушы еді. «Өлі риза болмай, тірі байымайды» дегендей, қазақтың етінен өтіп сүйегіне сіңген нақыл сөзімізді басшылыққа алып, тарихымыз қайта жазылып, жаңарып, түлеп жатқан бүгінгі өмірде бұрынғы, кейінгі ұрпақтары біліп, түсініп еліміздің тарихына кішкентай тамшы ретінде қалдырған, әкемнің маңдай терін қосып әсірелемей, нақты еңбегін бүгінгі ұрпақтары білсін деген игі мақсатпен жазып отырмын.

Шет аудандық «Заман» газетіне жазған баласы
Қабыкен Файзоллаұлы Қысырауынов,
тамыз айы 2003 жыл.

АЛҒАШҚЫ АСТАР - АХМЕТБЕК ҚАРИЯ БАТА БЕРДІ

Бүгінгі ұрпақтары Мамай- Жетімек бай бабаларына арнап 2001 жылы 25 тамызда атамекен Қаражартас ауылында ас берді. Жетімекбай бабамыздың асына тоқталмас бұрын Жаңа - Арқа, Шет аудандары төңірегінде тұрып

жатқан, еншісі бөлінбеген Тоқа бабамнан тараған, алғашқы болып ас берген ұрпақтарының шағын тарихынан бастауды орынды көрдім.

Баянды болғай еліміздің тәуелсіз мемлекет болғандығының он жылдығын атап өтер тұста (1991-2001 ж.ж. 16 желтоқсан) алғашқы болып Тоқа бабамның ұрпақтарының ішінен Мырзамбеттің Марқа буынынан тарайтын **Жантүгел баба ұрпақтары 2000-шы жылы, 9-шы қыркүйекте бас болып ас берді.**

Айса станциясының батысында шұрайлы Айса өзенінің бойында беріліп жатқан бұл асқа, халық өте көп жиналды, бабалар рухы тәуелсіз елде ортамызға оралды, халық еркін тыныстады, қандай ғанибет десеңізші!

Екі ғасырдан астам... уақыт көлемінде мұндай еркін бабалар әруағына тәу етіп көрмеген дүйім халық құранға ұйыды, бір адамдай Аллаһға жүгінді. Астың әдетінше палуандар белдесті, бәйгіге аттар шапты. Асқа Тоқа әулеті болып Жетімекбай баба ұрпақтары атынан Ержан бидің туған жиені Тұяқбектің Қапаны да киіз үй тігіп, баба аруағына арнап мал шалып, құран оқытса, Қалмамбет-Мырзамбет баба ұрпақтары атынан Сағынтай Исатегі киіз үй тігіп, мал шалып, құран бағыштатты.

Жантүгел баба асын Тоқтамыс Ысқақұлы мырза басқарып жүргізді. Осы асқа құрметті қонақ ретінде шақырылған Жетімекбай ұрпағы - 100 жастағы Ахметбек ақсақал, інісі Тұяқбектің Қапанымен өзара ақылдасып, Мамай-Жетімекбай бабаларына арнап осындай бір ас беру жөнінде сөз байласады. Ақаң ақсақал Мамай-Жетімек бабаға арнап жеке ас беруге келісуін келіссе де, бір туғаннан артық болып кеткен, Мырзамбет баба ұрпақтарынан қалай жеке бөлініп ас беру мәселесі мазалайды,... әлде бөлінбей бүтіндей Енең болып, **ана мен баба** әруағына арнау керек пе деген сауал толғандырады...

Жантүгел бабаға арналған ас өткізілгеннен кейін Қалмамбет, Мырзамбет бабаларымызға арналған ас өткізу туралы сауалды Көкем-Күшікбай батыр ұрпағы Халық молланның баласы Сағынтай Исатегі қозғады. Бірінші бас қосу осы Сағынтайдың үйінде өтті. Осы отырысқа Жетімек бай баба ұрпақтары атынан өзім қатыстым. Жаңаарқадан Бақтияр Елшібай әкеміз бастаған біршама адам келді. Отырыста әңгіме Қалмамбет, Мырзамбет бабаға ас өткізу жөнінде өрбіді. Екінші ақылдасу отырысы Сағынтай Исатегінің ұсынысымен, менің басқаруыммен, 2001-жылдың ақпан айында Ақадырдағы «Ақшатау» асханасында өтті. Халық көп жиналды, дені Жаңаарқа, Нілді (Успен), Еркіндіктен келді.

Осы көп халық жиналған ас өткізу жөніндегі ақылдасу жиынына 2000 жылы «Тоқа шежіресі» атты үлкен оқулық шығарған, осы кітаптың авторларының бірі профессор Исабек Көпейұлы Тұяқ мырза әдейі шақырылып, Ақадыр жерінде баба ұрпақтарына арналған шежіре кітаптың тұсаукесері өткізілді, профессор мырзаға тұңғыш мұндай кітаптың сүйіншісі ретінде Сағынтай отбасы атынан тарту-таралғы берілді. Сөйтіп, Қалмамбет - Мырзамбет бабаларымызға ас өткізу бас жиыны өз жұмысын бастап кетті. Ұзын-ырғалы ойлардың барлығы ас өткізуге тоқайластырылды.

Енең Тоқасы ұрпақтарының төрінен орын алатын Айнақожа бабамыздың ұрпақтарының атынан ұстаз Файзолла Шәкімұлы қатысып, өз сөзінде «Енең Тоқасы ұрпақтары бөлінбейік, асты Тоқа бабамызға арнап бірақ берейік» - деген ұсыныс сауал айтты...

Бірге туған бауыр Жетімекбай ұрпағынан Рахметолла Дәулетбекұлы інісі Тұяқбектің Қапаны екеуі сөз алып, ауылда Ахметбек ақсақал бастап ақылдасып, Жетімекбай бабаға, ол кісіден туған сегіз ұлына арнап, бір туғаннан артық тарихи сыйласып жүрсек те, жеке ас өткізетіндері жөнінде басы ашық айтты.

Сонымен, осы жолы **Қалмамбет - Мырзамбет бабаларымыздың асын өткізу 2001 - жылдың 21 - ші шілдесі күні өткізіледі** деп белгіленді. Асқа қонақтар Қазақстанның түкпір - түкпірінен келді, тарихи түрлі шежіреге бастау бола алатын, атақты Әлінің жалының батыс жақ бөктерінің басына мәрмәр тастан Қалмамбет-Мырзамбет бабаларымызға мәңгілік ескерткіш орнатылды.

Асқа Тоқа (Қаратоқа) баба ұрпақтары атынан Аллаһтың қалауымен бір ғасыр жасап отырған (сол уақытта) Жетімекбайтегі Аманбекқажы (Араб түбегіндегі Джидда қаласы төңірегінде топырақ бұйырған) ның баласы Ахметбек қария батасын беріп құран бағыштады...

Аламан бәйгіге аттар шапты, үлкен күрес додасы ұйымдастырылды. Аламан бәйгенің бас жүлдесін Тоқа баба әулетіне танымал, діндар Омарбек Қалпе - Иса моланың немересі белгілі кәсіпкер Сағынтай Халықұлы отбасы атынан қамшы тимеген автокөлік қойды.

Бабамызға арналған тарихи асты Нілді (Успен) ауылының тумасы, Жезқазған - Қарағанды өңіріне танымал азамат Алтынбектегі Тұрар Ахметұлы басқарды.

«Тарихқа үлес», Жұмағали Мағзи.

2003 жыл

ЖЕТІМЕКБАЙ БАБА АСЫ

Бай бабамыздың асын өткізу үшін «ошақ басы» жиынымыз Қаражартас ауылында бірнеше мәрте өтті. Баба рухынан әбден шөліркеген ұрпақтары ас өткізуге арналған ұйымдық мәселелерде бір адамдай ұйымшылдық танытты. Ас өткіземіз деп дабыл қағылған уақыттың алғашқы күнінен бастап, бір ғасыр жасап отырған атақты Аманбек қажының баласы Ахметбек әкеміз ұйымдастыру Кеңесін құрып, алғашқы үш - төрт отырысын өзі басқарды. Отырыстарды тапжылмай бағдарлап отырған, ел құрметіне бөленген көнекөз кәрия Ахметбек әкеміз қорытынды сөзінде былай деді: «Бабамыздың осы алғашқы асын басқарудың тізгінін аға баласы Мағзидың Жұмағалиына тапсыратынын айтты». «Жас келсе іске» - деп, ақсақал ақ батасын өз үйінін қара шаңырағында беріп, иығыма шапан жапты.

Ас өткізуге баба ұрпақтары өз «ошақ майларын» бір адамдай тапсырды. **2001 жылдың 25 тамызы күні - бабамыздың рухына тәуелсіз елінде Республикамыздың түкпір - түкпірінен халық көп жиналды.**

Қарашора батыр баласы Жетімекбай баба ұрпақтарының Аллаһ бұйыртқан қорымдары Қаражартаста, Нілдінің оңтүстігін жағалай орналасқан, сол бақилық болған бабаларымыздың рухын асқақтату мақсатында, екі қабаттан тұратын мәрмәр қошқыл тас Қаражартастың түстігінен мәңгілікке орын алды. Мәрмәр тақта таста «Тоқа - Жетімек бай балалары Алысай, Мырзакелді, Көтен, Төлек, Жабағы, Кенжалы, Ақбота, Жоламан бабаларына ұрпақтарынан» - деп ойылып жазылып, күншығысқа қаратып орналастырылды. Ескерткіш тақта тастың бетін ашу рәсімі Жетімекбай баба ұрпақтарынан қажы шаңырақтары атанған Аманбек қажының баласы Ахметбек ақсақалға және Лекертегі Жалғабек қажының немересі Қапан мырзаға берілді. Ашылу рәсімінен кейін Өмірзақ қажы Бекқожатегі мен қасиет қонған, қара суды теріс ағызған Қалқа қожаның немересі, Бішкек қаласындағы жоғарғы дін оқуын бітірген Бекболат Зілкешұлы құран бағыштады.

Тақта тастың ашылуы аяқталысымен барлық тойшыл қауым елді мекеннің батысындағы Тойтөбеге бет алды. Тойтөбенің шығыс жақ алқабында жарты ай үлгісінде жүзден артық ақшаңқай кигіз үйлер орналасқан. Бір метрге биіктетілген үлкен күрес алаңы жасалған. Ал Тойтөбенің дәл басында жартылай тігілген кигіз үйде бай бабамыз және одан тараған ұрпақтарын ұлықтауға арналған алқалы салтанатты жиналыс басталып кетті. Баяндама жасау үшін сөз Аманбек қажының немересі - медицина ғылымының докторы, профессор Аманбеков Өкен Ахметбекұлына берілді.

Салтанатты жиында президиумға Шет ауданы әкімінің кезіндегі 1-ші орынбасары - Боранбай Жұмкин, облыстық Мәслихаттың депутаты - Сәкен Қойшанов, Жұмажанов Мұқажан әкемнің қимас досы Д.А.Чернов, атақты Сапақ бидің жиені, Қарағанды облысы кәсіби аурулар емханасының бас дәрігері Б.А.Досов, бай ұрпағынан медицина ғылымының докторы, профессор Кәрібай Садырбаев мырзаларды жиынға төрағалық етуші ретінде шақырып орналастырдым. Баяндама соңынан келген қонақтарға, әр атаның құрметті асты тамашалаушы өкілдеріне, бай баба асынан ескерткіш ретінде оқалы шапандар табыс етілді. Сонымен 35 (отыз бес) шақырымдық қашықтыққа арналған аламан бәйте басталып кетті. Бәйгеге республикамыздың түкпір түкпірінен отыз жеті ат шапты. Өте тартысты

өткен бәйгеде мәрені бірінші болып жергілікті Батықтық Саябек деген азаматтың аты келсе, екінші орынды Алматы облысынан келген таза қанды «Бесқасқа» деген ат еншіледі. Аламан бәйгенің бас жүлдесіне «Ауди» автокөлігін бабасының әруағына тәу ету мақсатында, кәсіпкер Жетімекбайтегі **Қоқы Сәкенайұлы Азамат** мырза тарту етті. Бәйгенің бірінші жүлдесіне кілем жабылған атты Қапан Тұяқбекұлының нағашылары атынан, Жантүгел бабамыздың асын басқарған Тоқтамыс Ысқақұлы мырза өз қолымен табыс етті. Бәйгіге бас аяғы алты жүлде тігілді.

Құдайға шүкір, 400 (төрт жүз) түтіннен асқан Бай баба ұрпақтары 100 (жүз)ден аса кигіз үй тігіп, бақилық болған бабалар мен аналардың рухтарына арнап, еркін, тәуелсіз елде құран ең бастысы бағыштадық. Әумин!

Тоқа

Қарашора батыр Жетімек бай

асына арналған “Қазақша - күрес”

БАҒДАРЛАМАСЫ

Қаражартас ауылы,
2001 ж. 25 тамыз

ПАЛУАН КҮРЕС

Күрестің бас төрешілігі бұрынғы Кеңес Одағының спорт шебері, ұлттық дәрежедегі төреші, Қарағанды облыстық балалар спорт мектебінің жаттықтырушысы Амантай Қысырауын жүргізді.

Жарыстың бас хатшылығы - Қазақстанның спорт шебері, халықаралық төреші, Қазақстанға еңбегі сіңген жаттықтырушы, Ақадыр кентіндегі жасөспірімдер спорт мектебінің директоры - Сейсенбай Жанасылға тапсырылды.

Боз кілемдегі төрешілік - аттары елімізде аңызға айналған, әлем, европа чемпиондары, әлем кубогының жеңімпазы - ағайынды Байшолақовтар әулетіне тиді.

Палуандар күресінде алты салмақ дәрежесі бойынша алғашқы үш орынды алған палуандарға Тоқа - Жетімекбай бабамыздың аруағын ұлықтауға арналған сый - сыйапаттар, грамоталар берілді. Күрес барлық салмақ дәрежелері бойынша тартысты өткенімен, 100 кг - нан жоғарғы салмақ дәрежесіндегі түйе палуандар арасында аса тартысты өтті.

Астың түйе палуаны атағын - спорт шебері, жас өспірімдер арасындағы әлем чемпионатының қола жүлдегері Арман Қайроллаұлы Әбіл иеленді.

Екінші орын Қарағанды қаласынан келген, дзю - до күресінен спорт шебері, 1999 жылғы Германияда өткен халықаралық турнирдің жеңімпазы Назаров Валерийге бұйырды. Үшінші орынды Ақадырлық спорт шебері Еркебұлан Алшынбайұлы Ахметбек иеленді. Түйе палуан атанған Әбілтегі Арман Қайроллаұлына жүген құйрық тимеген «Урал» мотоциклін отбасы атынан осы асты ұйымдастырушылардың бірі - **Жетімекбайтегі Қоқы Нұржанұлы Бақыт** өз қолымен табыс етті.

БАЯНАУЫЛҒА САПАР - АХМЕТБЕК ҚАРИЯ БАТАСЫ

1999 - 2000 жылдары мен Ақадырда қызмет атқарып жүрген кезімде Қарпық - Тоқа шежіресін жазу мақсатымен қажетті тарихи рулық материалдар жинап, тұңғыш рет Жарылғасын Бикенов және Тұяқ Көпей ағаларымызбен жүздестім.

Жарылғасын Бикенұлы
(1943-2020)

Тұяқ Көпей
(1950 ж.)

Қарпық - Тоқа руына жататын кез - келген азамат бұл екі ағамызға қарыздар, себебі еліміздің түпкір - түпкірін аралап тарихи материалдар жинады, қыруар еңбек етті, алғашында 2000 жылы «Тоқа шежіресі», 2008 жылы толықтырылған «Қарпық және Қожа шежіресі» жарық көрді. Жарылғасын аға «Құрмет» (2010), «Парасат» ордендерінің иегері, «Нұра ауданының Құрметті азаматы». Тұяқ аға ҚарТУ-нің профессоры, техника ғылымдарының докторы (2018), ҚР Жаратылыстану ғылыми академиясының академигі.

Осы ағаларымыздан тәлім алған біздер тарихи деректер жинақтау үшін Баян еліне (Павлодар облысы) 2002 жылы іссапар ұйымдастырдық.

«Қаратоқа» (Тоқа) бабамыздың ұрпағы Қарашора батырдың бел баласы Жетімекбай бабамыздың әруағына тәу ету үшін, төрт жүзден аса түтіннен тұратын Нілді (Өспен) ауылының Қаражартас - Еркіндік бөлімшесінде ұрпақтарының атынан мәңгілік есте сақтау үшін мәрмәр тастан ескерткіш орнатылғаннан кейін, Жетімекбай бабамыздың өсіп - өнген ұрпақтары жайлы шежіре - дерек кітапша шығару үшін, Аманбекұлы Ахметбек қарияның батасын алып, Тоқа бабамыздың тараған ұрпақтарының нақты тарихи ізді естеліктері Павлодар облысының Баянауыл ауданының территориясында, бүгінгі күнге дейін нақты сақталған деген халық ауызынан, әсіресе ақсақал Бақтияр Елшібайұлынан естіп едім, мысалы: «Қаратоқа адыры», «Қарашора батыр», «Жасыбай көлі», «Жетімек тауы», «Лекер ауылы», атақты көп малдың басын жұтқан «Қарасор» батпағы т.б.

Сонымен осы жоғарыда аталған бабалардың әруағына сиынып Жетімекбай баба ұрпақтары - Оңғарбаев Игілік Тілеубекұлы, Жалғабеков Қапан Тұяқбекұлы және мен Мағзиев Жұмағали Диярұлы 2002 жылдың маусымының жетінші жұлдызында Керекудің Баянауылына бет түзедік. Баян жері Қуандық - Тоқа ұрпақтарына жат емес, себебі ұлы ақын, мемлекет қайраткері Қазақстан үкіметінің тұңғыш басшысы Сәкеніміздің (Сәдуақас) әкесі Сейфолла бабамыздың нағашы жұрты осы Баян, әрірек барсақ - қазақтан шыққан діндәр ғалым, бірегей әулие, үш жүздің баласының шежіресін жинақтаушы, анасының сүйегі - Арғын - Мейрамсопы - Қуандық - Алтай - Мұрат Танаш байдың қызы Ұлбала шешеміздің ұлы Мәшһүр Жүсіп Көпей туған ел, Баянауылдың дуанбасы Шорманның Мұсасының елі. Осы орайда Ұлы ғұлама, діндәр Мәшһүр Жүсіптің шенді Мұсаға арнаған мынандай тағылымы мол екі ауыз арнауын жаза кетуді орынды санадым:

*«Аруағыңнан айналайын Мұса мырза,
Жеті ұлттың тілін білдің,
Жеті жұрттың қамын жесдің»*

- деген ұрпаққа тәрбиелік ауқымы ұшан теңіз, екі ауыз сөзде дінге, тілдер арқылы - білімге, әр адам тек өз басының күйтін ғана ойламай, шамасынша халықтың қамын ойлауға мегзейтін тағылымының кейінгі ұрпақтарға деген тәлімі қандай десеңізші.

Атағы жер жаһанға тараған Баян жеріне жетпей Баянауыл аудандық округінің Егіндібұлақ бөлімшесіндегі мемлекет тарапынан ұстазға тиісті барлық шен - марапаттардың иегері, қырық жылдан аса мектеп басшысы

болған, айтар сөзін құндап қана ағытатын, жетпісті межелеген сымбатты да, сырбаз - Шолпанбаев Зекебай әкеміздің үйіне тоқтадық. Жолсапардың бағыт-бағдарын, қанша айтып отырсақ та, зиялы да салиқалы ағамыздың әңгімесінін ауаны Мәшһүр Жүсіп бабамыздың халқына сіңірген, артында қалдырған еңбектері туралы өрбіді. «Мәшһүр» атты шығарған тамаша кітабын тарту етті. Міне, Мәшекең еліне де келіп жеттік.

Баянауылда Игілік ағамыздың туған қайнағасы, танымал шежіреші Төлепберген құданың үйіне тоқтадық. Құданың шежіре туралы айтқан сөздерін бақсақ, Мейрамсопы бабамыздың үлкен ұлы Қуандық бабаның ұрпақтарының атымен Жасыбай көлі, Лекер ауылдық округі, Ақмола облысының Ерейментау ауданымен шектесер аймақтағы Өлеңті, Шідерті өзендерінің солтүстігінде Жетімек тауы, бүгінгі Жасыбай көлі маңындағы Жасыбай асуының солтүстігінде Естекбай тауының етегі Естемес - Естекбай қыстауы аталады деп сарнатып отыр. Баянауылдың тумасы, Бегендік бабамыздың «Козған» руының ұрпағы, Баянауыл ауданының ақсақалдар алқасының мүшесі, өңірге танымал шежіреші жасы жетпістен асқан, ескіше төте жазуды оқитын Төкең құда іссапарға барған мақсатымыздың бет пердесін ашып, бару мақсатымыздағы ынта-жігерімізді жаный түсті. Бірақ, бізге бұл жаңалық аздық етті. Ел ақсақалы Төкең бізді 1985 жылы қайтыс болған Жанақ ақынның, Мәшһүр Жүсіптің шежірелерін негізге алып жазып, артынан қыруар еңбек қалдырған Садық Сапабеков ағамыздың баласы **Кенжебек Садықов** замандасымның үйіне келіп дидарластық.

Мұнда өлшеусіз тарихи құжаттардың сақталғанының куәсі болдым. Бұл қыруар төте жазумен жазылған еңбекті Төкең құда аударып отырғанда. Сүйіндік - Олжабай батырмен Қуандық - Жасыбай батырдың қимас жолдас болғанының куәсі болдық. Ерте уақыттағы қалмақтармен бір соғыста «Кер жүйрік» атымен жүретін Жасыбай батырды қапылыста қалмақтың «Құбамерген» деген батыры маңдайынан атып өлтіреді. Өліктің үстінен келген Олжабай батыр мүрдені құшақтап жылап жатып, қалмақтың Құбамергенін денесінде жаны болса өлтіретінін айтып, оған көзінің жасымен ант ете алатыны туралы жазылған, сонымен тарихи-түпнұсқа дерекпен таныса түстік. Бүгінгі Жасыбай көлінің ол уақытта қалмақтардың атауымен «Шойынкөл» аталғанын білдік. Олжабай батыр баба Жасыбай бауырынын өшін алу үшін «Сиректас» деген жерде орналасқан қалмақтың қалын қолымен ұрысқа шығып, Құбамергенді тірідей қолға түсіреді де, жүген-құрық тимеген шу асаудың құйрығына байлап жіберіп өлтіртеді. Сөйтіп қалмақтар мекен еткен «Сиректас» деген жер бүгінге дейін «Қалмаққырған»

деп ел аузында аталып кетіпті. Жасыбай батыр қаза болған тау асуы «Жасыбай асуы» деп аталып, батыр өзі осы қаза болған жерде жерленіпті, ал, осы асудың алдында орналасқан қалмақтың «Шойын көлі» Жасыбай батыр бабамыздың атымен «Жасыбай көлі» деп аталып кеткен екен. Бұған жоғарыда төте жазудың түпнұсқасын Төлепберген құда аударып, Мен жазып отырғанда қатысып отырған Игілік пен Қапан ағалар куә.

Баянауылдағы іссапарды әрі қарай жалғастырып, Баяннан 30 шақырым жерде орналасқан Лекер ауылдық округіне келдік. Бұл жерде жөн сұрасқаннан кейін, біздің келуіміздің мақсатын тез бағдарлай білген, көзі ашық ауыл ақсақалы Қуан Боранбайұлы, сүйегі - Құлболды - Ақбура «ертеректегі ақсақалдардың отырысында Қуандық - Лекербай қалың жылқыларымен бауырлас Баян жерінде қоныстанып, содан бір қыс қатты болған жылы, «Қарасор» батпағына жылқыларының түсіп қырылғаны туралы айта келіп, осы Лекер ауылының батыс жағында бір-екі шақырым жерде орналасқан, Лекербайдың қыстағының үйінді орнына апарды. Жарты шақырымдай жерге созылып жатқан үйіндіге айналған бай бабамыздың қыстағының орнын көргенде қуанышымызда шек болмады», міне тарихи мұра дегеніңіз осы. Бабамыздың қыстағынан алшақтау жерде Шорманның Мұсасының, Ақылбай байдың (сүйегі - Сүйіндік - Күлік) баздарының да үйінділері қалған екен. Жергілікті халықтар Лекер байдың базының ұзындығы жергілікті байлардың базынан екі есе ұзын болғанын өздері адымдап жүріп көрсетті. Соңында үйіндісі ғана қалған баздардың жанында орналасқан о дүниелік болған әруақтарға бағышталып құран оқылды... Содан сабақтай келіп Бахтияр Елшібай ағамыздың «Тұлпарлар» атты кітапшасының «Лекер бай» атты бөліміндегі атақты батпақты «Қарасорға» бет алдық. Жергілікті халықтардың айтуы бойынша Баян жерінде ондай сорлы - батпақты жерлер баршылық екен. Бірақ, бізге қажетті осы Лекер ауылының батыс жағындағы 10 шақырымдай жерде орналасқан «Қарасор» болатын. Аты шулы Қарасорымыз ойпаңдау жерде, көп алқапты ала орналасқан екен. Сордың аумағы шамамен 200-ға жерді алып жатыр, ортасына таман әжептәуір көлшік бар, жан-жағы қалың батпақ. «Қарасор» көлшігіне жақын орналасқан елді мекендердің малдары күні - бүгінге дейін түсіп кетіп, әуре-сарсаңға түсіп жататынын, Лекер ауылының халқы жыр қылып айтып отыр.

Жоғарыда айтылған сүйегі Қаржас - Садық Сапабаев әкеміздің келіні - Шолпан Тымаққызы Ақылбаева сүйегі - Сүйіндік - Құлболды -Тұлпар әңгіме үстінде үлкен бір сыр ашты...

Бақсақ, Садық әкеміз көзінің тірісінде арабша жазылған шежірелерін қазақша жазуға өзі аударып, жоғары білімді келініне жаздырта берген екен. бірақ, оны Қарағандыда тұратын біз де білмейтін **Жәкен Рақышов** деген азамат алып, құнды қағаздарды қайтармай отырғандығы туралы қинала айтты... Атасының қазақшаға аударып жазғызғанын терең тоқый отырып жазған Шолпан келін - Жасыбай көлі, Лекер ауылының аттары сүйегі - Қуандық азаматтарының атымен аталғандығы жөнінде Садық атасының бір жақты пікірде болғанын кенеттен жайып салды.

"Айтып отырғандағы мақсатым, - деді ол, атамның айтып қалдырған тарихи парызы мойыныма қарыз болмасын, тарихты адастыруға болмайды" - деп көзіне жас алды.

Бұған дейін жұмбақ болып келген бабаларымның Баян жеріндегі өлшеусіз тарихи мұрасының бірінші парағы ғана ашылды. Баянда біздің өңірден тұратын аса бауырмал ағамыз Борааш Сұлтанұлы осы өлшеусіз еңбектердің куәсі болды. **Борааш ағамыз Қарашора батыр (Ершора) бабамыздың ерліктері туралы жазылған өлең түріндегі кітапшаны өзі оқығаны туралы тебірене айтты.** Бұл әрине, ұрпақтары үшін әзірше жабық жатқан тарих беттері...

2003 жыл қазан айы.

Міне, бабаларымыздың мекен еткен, бұған дейін сырын ашпай келген. Баян жеріндегі ағайындардан осындай тың мағлұматтар алып, келешек ұрпақтардың еншісіне, таразылауына кәрі тарих құшағын айқара ашты

Жетімекебай баба ұрпақтарына арналған шағын кітапша шығару мақсатындағы іссапарымыз үлкен бір тарихтың бетін ашты.

ОСПАН БАТЫР

Таулы Алтайда Қазақ мемлекетін құру үшін күрескен соңғы батыр.

2009 жыл. Аллаһтың жазуымен Ақадыр кентінде әкім лауазымын атқарып жүрген кезім, кабинетке баса көктеп таяғымен еденді қаттырақ тарсылдатып, әжептәуір еңкіш кейіпте бір жасаңдау қыз баланың жетегінде кейуана кіріп келе жатыр... Осы сәтте тоқсанға келіп қайтыс болған менің үлкен шешем Фатиха Шәріпқызы Бейісбектегі анам есіме түсіп бір қуана, бір қаймыға қолын ұстап сәлемдесіп, демеп отырғыздым.... Әжеміз біраз асықпай отырып, демін басып, көзәйнегін сүртіп алғаннан кейін, жан - жағына бажайлап қарап алып: «Әкім мырза біздің елде мынандай жаттанды сөз бар болатын, келісті шаруа шешу үшін болысқа пара берме, тыйтықтатып бара бер дейді, мен бірақ ондай мақсатпен келіп отырғам жоқ, мына жоғарғы оқу орнын бітірейін деп отырған немеремді жолсерік ретінде алып, балаларыма осы немеремді сылтауратып, мүмкін болса оқу бітіргеннен кейін жұмыс сұрайын ба деген түрлі саясатпен...оларды алдаусыратып сізге жеттім». Шешей іш пыстыратындай, мүлде асықпай сөйлейді. Бұл анамыздай тоқсанды белдеулеген кейуананың әрбір сөзінің, қимылының - жілігінің майын ішкен мен үшін... бір ұшы-қиыры жоқ көкжиектей мұнарған кейіп байқалады...

Анамыз сөзін әрі қарай жалғастырып, «тоқсанға келіп отырып сенің осы саясатта нең бар деп отырған шығарсың балам, сапарымның бетін ашайын. Сен Арғынның ішінде қай сүйек боласың, менің естуімше Сейфолланың Сәкенінің Тоқасысың ба» деді. Апа дәл түстіңіз дедім, «олай болса шикілігің жоқ па деп қадаңқырап сұрады». Мен болсам - Апа осы уақытқа дейін ешкім ондай сөз айтып көрген жоқ, әйтпесе ел арасы баяғыда бетімді қаратын еді ғой дедім.

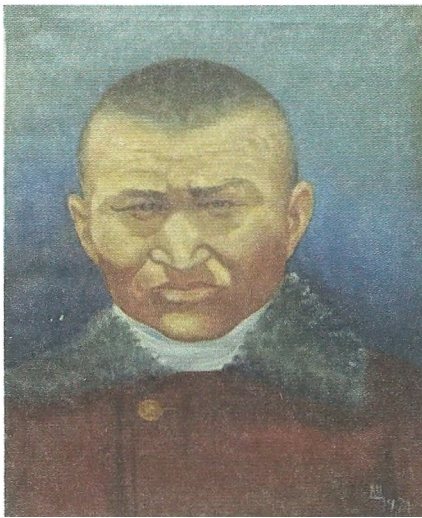
«Олай болса есікті жақсылап жап, үкіметтің қызыл столын Аллаһым саған бұйыртқан екен, ғасырлық құпияның бетін ашайын... Қарағым - қазағым Тәуелсіз мемлекет болды деп, екінші Ұлы көшпен елге келіп қуанып жатырмыз, бұл Тәуелсіздік үшін қыршынан қиылған қазақтың азаматтары аз болмаған, солардың ішінде Оспан батыр туралы естіп пе едің» деді.

Апа естідім, (өктем сөйлейді) бірақ толығырақ біле қоймаймын, біз бұл тарихтан жұтаңдау ортада өстік дедім.

«Жарайды ол белгілі, ендеше ол былай қарағым, қазақ елі орысқа бодан болып кірді, енді олар уысынан шығармайды деп, Оспан батыр Шығыс Түркістанда ұлт-азаттық қозғалысын жүргізді, мақсаты Тәуелсіз Қазақ мемлекетін құру еді, не керек үш алып Шүршіт, Монгол, Кеңес үкіметі бірігіп өлтіріп тынды. Оспан қазақтың Тәуелсіздігі үшін күрескен соңғы батыры қарағым, ол сенің әкең болады, сүйегі Арғын - Қуандық - Тоқа - Молқы руынан» деп айды аспанға бірақ шығарды...

Құрметбек Әбілқасымұлы Жанаргүл Құрметбекқызы
22.09.1956 30.09.1983

Әбілхасым Зархымұлы
1910-1968

Кәлимаш Қуанғанқызы
02.06.1911-22.02.2011

«Қарағым, мен сенің тоқсанға келіп отырған анаңмын, руым Керей - Жәнтекей - Ботақара, саған Аллаһтың алдында аманат, мына құдай қосқан жарым Әбілқасымның балалары талай жылдар бойы тағдырдың тәлкегімен, өзінің руының нақты кім екенін білмей адасып жүр, енді қандас туыстарымен қауышсын деп отырған мақсатым балам» деп қайырды анамыз.

Мен болсам сол кезеңдегі Шет аудандық газетінің редакторы Серғазы Қабылдаұлына телефон шалып шақырттым. Серғазы болса бұл үлкен жаңалықты айдай әлемге таратты. Қазақ баспасөз беттері әжеміздің бейнежазбаларын бере бастады, қазақ халқы Тәуелсіздік үшін күрескен соңғы батырының тарихымен тереңірек қауышты.

2016 жылы қазан айының басы болу керек, Жаңаарқаның Ақтайлағында тұратын, анам Фатиха Шәріпқызы Бейісбектегінің бауыры нағашым Ислам Мұқышұлы кенеттен қайтыс болып, Жаңаарқада қонақасында танымайтын жігіттермен дастархандас болып қалдым. Азаматтардың әңгімесінің ауаны, ертең Тоқа - Молқы бабамызға ас беріп құран оқытамыз деп айтып отыр екен, мен болсам араласып, Оспан батырдың Молқы екенін білесіңдер ме деп сұрадым да... Қалимаш шешеміз айтқан тарихты жайып салдым..., қысқасы ертеңгі болатын асқа қалатын болдым...

Аста Оспан батыр туралы барлық Қалимаш апам айтқан... аманат тарихты айттым, шамамен екі жүзден астам адам қатысты, асқа өнер танушы Жаролла Фазылұлы, белгілі этнограф, шежіреші Төрехан Майбас.

Атасу кенті, 09.10.2016 жыл.

Қарағандының «Болашақ» университетінің профессоры, ғалым Болат Кенелұлы Сыздық, Оспан батырдың Ақадырдан арнайы келіп отырған шөбере бауыры Құрметбек Әбілқасымұлылар қатысып отырды. Жалпы асқа жиналған халық батыр бабамыздың рухы ортамызға оралғанына қуанысып тарасть.

2018 жылы Жаңа - Арқада тұратын көп жыл бойы ұстаздық еткен сабырлы да биязы Ахмедияұлы Мелс ағам (Арғын - Мейрамсопы - Қуандық - Тоқа (Қаратоқа) - Мырзамбет - Өтебай) маған телефон шалып, сен Оспан батыр туралы дүйім жұрттың алдында Қалимаш шешеміздің айтқанын жақсылап айтып едің, ал Керей бауырлар болса Оспан батырдың 120 жылдық мерейтойын атап өтіп жатыр десін.., мен болсам батыр халыққа ортақ, әр қазақ атап өтуге міндетті дедім да ойға қалдым...

Жақын деген Мелс ағам бұлай деп отыр,.. мынау ұят болды-ау деп. Қарағанды облысы, Шет ауданы, Ақадыр кентінде тұратын марқұм Қалимаш шешейдің баласы Құрметбек Әбілқасымұлымен (руы Арғын-Мейрамсопы Қуандық - Қарпық - Көзей - Тоқа (Қаратоқа) - Молқы) байланыстым да, өзімді тарих алдында арымды сақтау мақсатымен, мәңгілік сақталатын бейнежазба түсіруге Ақадырға бардым.

Барлық қазақ халқының тарихына мәңгілік мұқалмайтындай тарихи дүмпу... енгізген (бұл тарихи деректің анық - қанығын өмір өзі дәлелдейді...)

Қалимаш шешейдің тілегін қаз қалпында еліне жеткізу ол менің азамат ретіндегі міндетім, бірақ жоғарыда телефон шалған ағаларымыздың сөзін көңіліме алып, менің атыма халықтың арасында теріс пікір қалыптаспасын деген оймен, он жылдан кейін Қалимаш шешеміздің 2009 жылы маған аманат ретінде айтқан құнды тарихи дерегін қайта жаңартып, Құрметбектен және кейуананы жетектеп келген, бүгінде Ақадырда тұратын немересі Алмагүлден бейнежазба сұхбат алдым да, баспасөз беттеріне және фейсбук желісіне салдым.

Жұмағали Диярұлы Мағзиев

«Қарағанды технология және сервис колледжінің» директоры,

02.07.2020 жыл.

Оспан батыр ұрпақтарынан бейне сұхбат алынып әлеуметтік желіге (фейсбук) 04.04.2018 жылы салынды.

ҚУАНДЫҚ - ҚАРАКЕСЕК ҰРПАҚТАРЫНА ОРТАҚ ЕРЖАН БИ

Қазақта мал дауы, жер дауы әрдайым текетірес тудырып отырған. 1920 жылы Тектұрмас съезінде көптеген даулы мәселелер шешімін таппайды. Содан 1922 жылы Қазақстанның құрылғандығының бір жылдығы қарсаңында Ақадырдың шығыс жағында орналасқан Сырлытамда атақты «Сырлытам съезі» өтеді. Съезге Байдаулет - Спасск өңірінен Алтай - Қареке-Ақбура Саңырақ байдың немересі Қияштың Нұрланы қатысса, Қарпық ұрпақтарынан Тоқа Шоңның баласы Ахметжан қатысады.

Болатқожа - Қаракесек баба ұрпақтары атынан Шаншар Рахымбай Сапақов мырза бастаған азаматтар ойларын ортаға салады. Съездің төбе билігі жылқы барымтасынан жәбірленуші жақ ретінде және де аға балалары деп Тоқа Ержан биге, Алтай - Сайдалы Бекқожа биге жүктеледі. Кәрсөн Көпбайұлы Мақаш би де билікке араласуға құқы бар деп есептеледі. Қияштың Нұрланының Болатқожа ұрпақтарына жиен екендігі баса ескеріледі. Съезд шешуімен би - болыстар пәтуа - бітімге келіп Кәрсөн - Аралбай Боранқұл - Райымқұл жағы бес жүз жылқы қайтаруға келісімге тоқтайды. Осы съезде Қояншытағай - Сазанбай тұқымы Көшкінбай би мен Тоқа Ержан бидің басшылықтарымен солтүстіктен тартылып келе жатқан теміржол Жарық - Нілді (Успен) - Ақадыр арқылы өтілу проектісі бекітіліп, құжат Совнарком басшысы болып отырған Сәкен Сейфоллаұлына ұсынылады. Алтай - Сайдалы Сары Тоқа мен Қарпық - Ескене Мұстафа болыс бір отырыста келіспей қалып. Сары Тоқа Мұстафаны шапшаңдықпен тілдейді. Ал, Мұстафа болса Сары Тоқаға қол жұмсайды. Пәтуалық айып салу шешіміне келгенде Сары Тоқа жәбірленуші жақ ретінде Ержан биді таңдайды. Ержан би билік шешімінде Сайдалы Сары Тоқаның екі - үш жас Мұстафадан үлкендігін ескеріп, бір атаның баласы бола тұра ағаңа қол жұмсадың деп, азуын айға білеген Мұстафаға атшапан айыппұлын салады,.. бірақ ат азусыз, шапан жағасыз болсын деген сөз тіркесін қоса айтады. Мұндай шешім болатынын күтпеген халық түсінбей тұрғанда, бітімге қатысушы Тоқа Шоң би жағы мырс етіп күлген екен. Ержан бидің шешіміне риза болмаған Мұстафа өзінің ағайын аралық наразылық сөзін айтады... Отыз жылдан астам билік жасаған Ержан би тапқыр ойлы, шешен тілді, адал билігімен ел арасында аса беделді адам болған. Ержан бидің бейіті Ақадырдан солтүстікке қарай он сегіз шақырым қашықтықта «Бірناзар» тауының етегінде орналасқан.

Ержан би мазары

Ақадыр кенті, Ержан би көшесі - 2000 жыл.

1920 жылғы «Тектұрмас», 1922 жылғы «Сырлытам» съезінің алдында Тайатқаншұнақта «Сарыбұлақ» бітімі өткізіледі. Бұл бітім негізінен Қуандық - Қаракесек ұрпақтары арасындағы мал дауына арналады. Бұл дауға атақты сексен жастағы Қараке - Ақбұра - Саңырақтың Қияшы келмей қалады. Себебі малды Қуандық - Бесім - Мырзамбет - Арыстанбек батыр алыпты, ал, мал иесі Қояншы - Тағай Көшкінбай би ауылы. Қаракесек балаларына Қияш өзі күйеу бала болса, баласы Нұрланға нағашы жұрты болады. Қатарлары Қияшқа неге бітімге бармадыңыз дегенде, «Қаракесекке барсам балам Нұрланнан кетем, Қуандыққа барсам құдайдан кетем» - деген екен. Мұны түсінген билер Қуандық балаларына малдарын қайтартқызып, екі бауыр ата бабаларын татуластырады. Бұл Тайатқаншұнақтың «Сарыбұлақ» өңірі, Қуандық, Қаракесек, Тарақты, Шұбыртпалы ұрпақтарының шекара жайлауларының түйіскен жері болған. Бітімгершілікте төбе би Қуандық Бекқожа би, Қаракесектен - Кәрсөн Көпбай, Қояншы - Тағайдан Дүйсенбай би қатысыпты. Бұл бітімге Ержан би қатыспаған екен. Төбе би Қуандық атадан болатыны, жол әрқашанда үлкендікі, Қаракесек ата ұрпақтары әрқашанда жол беріп отырған.

*«Тарихқа үлес», Жұмағали Мағзи.
2003 жыл.*

ҮШІНШІ ХАДИС: Кімде кім өзіне қалағанды мұсылман бауырына да қаламайынша, толық иман еткен болмайды;

Әбу Дәуіт.

Арғымаққа міндім деп,
Артқы топтан адаспа.
Күнінде өзім болдым деп,
Кең пейілмен таласпа.
Артық үшін айтысып,
Достарыңмен санаспа,
Білімім жұрттан асты деп,
Кеңессіз сөз бастама.
Жеңемін деп біреуді,
Өтірік сөзбен қостама,
Асанқайғы

МЕНІҢ ЖОЛЫМ

Мен 1960 - шы тышқан жылы 15 - ші қыркүйекте аптаның жұма күні Нілді (Өспен) мыс руднигінде Аллаһтың жазуымен өмірге келдім.

Әкем - Қысырауынов Дияр Мағзиұлы 1933 - ші тауық жылы туған, ал анам - Амалбекова Бәтима Құлмендеқызы (Арғын - енең Тоқасы - Айту) 1940 жылы туған. Әкем Диярдың әкесі менің ұлы әкем - Жайқыштегі Қысырауынұлы Мағзидың алдындағы жолдасынан туған балалары шетіней берген соң, өзінен бір мүшелден астам кіші, менің әкем Диярдың анасы Бейісбекова Фатиха Шәріпқызымен (Арғын - енең Тоқасы - Күшікбай (Көкем) - Орақ) отбасын құрады. Фатихадан (ел ішіндегі аты - Бәтиха - Бақам) Аллаһтың бұйыртуымен жалғыз Дияр дүниеге келеді. Ұлы әкем Мағзидің (Мақаң) баласын Дияр деп атауы, түсінде Аллаһ Тағалам аян береді, «Әппақ киінген ақсақалды, қолында ұзын аса таяғы бар ақсақал: «ей Мағзи, оң қолыңды тос, мына құсты қондырамын, аты Дияр деп ұсынады»...

Аллаһ зарықтырып көрген Диярдан төрт ұл, үш қыз өмірге келді, ең кенже інім Ербол (Тілек) марқұм он тоғыз жасында созылған науқастан 1994 жылы төртінші сәуірде өмірден озды.

Осы балалардың үлкені мен боламын. Менің ұлы анам **Бәтиха мені** - немересін шарана кезімнен (өмірге келгенімнен он күннен кейін...) анам Құлмендеқызы Бәтимадан бір жақты алып бауырларына салып алады да, ұлы әкем Мағзи екеуі мені тәрбиелеп, оқытып, тоқытып бір Аллаһтын қолдауымен бүгінгі күнге жеткізді.

Осы жерде айта кететін маңызды жайт бар, менің бір емес үш анам болған, ол туған анам Бәтима Құлмендеқызы, сүт анам Сметова Рымбала Сметқызы (руы Қаракесек - Қояншытағай - Өміртай). Мені отыз жеті жасыма - дейін өсіріп - өрбітіп тәрбиелеп, оқытып, жеткізген анам - әкем Диярдың анасы **Бейісбекова Фатиха (Бәтиха - Бақам) Шәріпқызы.**

(солдан оңға қарай) Шұға келін, Ержан, Күлпәш, Менің сүт анам Рымбала Сметқызы - немере - шөберелерімен, Айткүл, Жұмағали немерем Абдулла Дулатұлы Мағзи.

ФАТИХА (БӘТИХА) АНАМДЫ АҢСАУ!

Туған анам қасымда ғой, шүкір!

Бірақ мені тәрбиелеп өсіріп, осы күнге жеткізген Бәтиха анамның аялаған алақанын, махаббатын Мен ғана түсіне алам....

Менен басқа ешкім түсінбейді, себебі ондай нәзік жүрегінің ішіне салып алып аялайтын Ана бұл ғаламда жоқ шығар...

Жаның жаннатта болсын Ұлы анам, осы сәтте Мен Сізді қалай сағынып отырғанымды менен басқа ешкім түсіне алмауы мүмкін...

Жарты сағаттан асты көзімнен жас тыйылар емес - Жан Анам!

Екі дүниеде Аллаһ Тағалам Сізге сүйікті құлы болуды бұйыртуын тілеймін!

Менің отбасым, 2000 жыл.

ДОС СЫРЫ

*Мен осы жоғарыдағы Анамды аңсау - тебіренісімді Фейсбук парақишсына салған едім, жасымнан біте қайнап он жыл бірге оқыған Бәтиха анамның көзін көрген, қолынан дәм татқан, жолдасымның **пікірін** жариялап отырмын:*

- Ия, Жқмеке қаншаға келсеңде, өзің әке,өзің ата болсаңда анаңды аңсаған шақта сол баяғы балдан тәтті бала күнің, анаңның әр қимыл қозғалысы, әр айтқан ақыл сөздері, мейірлене еркелеткен тәтті шағы ойыңды билеп, жүрегіңе сағыныш ұялатары анық. Біз кім болсақта ананың аялы алақанын сағынбау мүмкін емес екен. Ер мінезді, бір тоға, жатты жақын ете білген, дастарханы берекелі мол, жүрегі мейірімді, екі сөйлемейтін, тереңнен ойлап, шешімді ақылмен кесе айтатын ойы жүйрік, сенің анаңдай адам, әр адамның көңілінде жақсы жағымен қалғаны рас. Сенімен бірге жүріп Анаң туралы жүрегімде қалған мейірімді бейнесін өзің аңсап отырған соң жазуға тура келді. Жаны жәннәтта болсын, сол кісіден тәрбие алған Жұмеке Сіз бақыттысыз. Үйлі - баранды, Айтжандай(Айткүл) адал жар, немерелер сүйіп отырсыз, осының өзі үлкен жетістік деп ойлаймын.

*Қойшыбай Тақауиев,
кластас досым.*

ТУҒАН ЖЕР

1964 жылы 17-ші маусымда Өспен мыс руднигі жабылды. Рудникті Долгих, жабылар кезінде Бочарев деген тау кен мамандары басқарған. Рудниктің басшылық ұжымында жергілікті үш қазақ азаматтары қызмет атқарған, олар менің әкем Қысырауынов Дияр - есепші кассир, Сейсенбеков Нұрлығайын - есепші және кәсіподақ ұйымының хатшысы Болатбекова Қазкен шешеміз болған. Есепші кассир менің әкем Дияр рудник басшысына ведомостьпен ақша апарғанда, рудник басшысы мен бас инженердің қызылкенірдек болып ұрсысып жатқанын, кейін Нұрлығайын әкей екеуі әңгімелеп, мыстың запасы жеткілікті еді деп, жабылуының шикілігін айтып отыратын...

Біздің Нілді (Өспен) нің өндірістік даму тарихы, сонау ХІХ ғасырдың қырық жетінші жылдарынан, яғни Ресейге бодан болған кезіндегі Нілді болысынан бастау алады. Ол Ғабит Мүсіреповтың «Оянған өлке» романында айтылғандай бірінші Ресей, кейін Англия, Франция өндіріс алпауыттарына сатылғанын, кеніште алғаш рет 1905 жылы Әлі Байшағыров пен Петр Николаевич Топорнин бастаған жұмысшылардың көтерілісі болғаны, осы көтерілісті кеніштің орыс мектебінде көптеген жергілікті балалармен бірге оқып жүрген кезінде, болашақ Қазақ кеңес мемлекетінің негізін қалаушы, балаң Сейфолланың Сәкені (Сәдуақас) революциялық жағдаяттармен қанығып шыңдалуы, осы туған елінен бастау алғандығы анық көрініп тұр.

**РЕСПУБЛИКАМЫЗДЫҢ КӘСІПОДАҚТАР ФЕДЕРАЦИЯСЫ
ЕЛІМІЗДЕГІ КӘСІПОДАҚТАР ҚОЗҒАЛЫСЫ 1905 ЖЫЛЫ НІЛДІ
МЫС КЕНІШІНЕН БАСТАЛҒАН ДЕП ТАНЫЛДЫ**

2020 жылы Тәуелсіз республикамызда кәсіподақтар федерациясының 30 жылдығы ресми түрде аталып өтілгендігі белгілі. Осы үлкен шарада кәсіподақтар қозғалысының 115 жылдығы қазақ жерінде тұңғыш рет бүгінгі Шет ауданына қарасты Өспен селолық округі орналасқан, кезіндегі Өспен (Нілді) мыс кенішінде құрылғандығы аталып айтылды. Осы тұста айта кететін бір жайт, бұл көтеріліс 1905 жылдың 6-шы желтоқсанында жұмыс беруші ағылшын - француз инвесторларына қарсы ұйымдастырылған еді, ол біздің қазақ елінің тарихында, яғни Нілдіде тұңғыш рет бастауыш кәсіподақ қозғалысы құрылғандығы туралы аталып өтті.

История профсоюзного движения Казахстана берет свои истоки с начала XX века.

Созданный 6 декабря 1905 года Союз рабочих Успенского медного рудника, который находился на территории нынешней Карагандинской области, официально признан первой профсоюзной организацией в стране.

В советское время деятельностью всех профессиональных союзов Республики Казахстан руководил единый центральный орган - Казахский совет профессиональных союзов (Казсовпроф), который был образован в 1948 году на основании Постановления XIX Пленума Всесоюзного Центрального Совета Профессиональных Союзов (ВЦСПС).

10 - 11 ноября 1948 года в соответствии с решениями XIX Пленума ВЦСПС была проведена первая областная межсоюзная Конференция и образован Карагандинский областной Совет профессиональных союзов. Он объединил 11 отраслевых обкомов профсоюзов, 9 группомов и рудкомов.

10 октября 1990 года на XIV съезде профсоюзов Казахстана была принята Декларация об образовании Федерации профессиональных союзов Казахской ССР - правопреемника Казсовпрофа.

Федерация провозгласила свою независимость от органов государственной власти, работодателей и политических партий, поставив главной целью своей деятельности - консолидацию действий профсоюзов, представление и защиту социально - экономических, трудовых прав и интересов членов профсоюзов и обеспечение прав и свобод профессиональных союзов.

Учредителями и членами Федерации стали отраслевые профессиональные союзы и региональные межсоюзные объединения.

3 марта 1992 года принято решение о переименовании Федерации профсоюзов Казахской ССР в Федерацию профсоюзов Республики Казахстан (ФПРК)

Именно 1905 году на Карагандинской земле на Успенском медном руднике 6 (шесть) рабочих впервые объединились и создали первый профсоюз - это были Али Байчагиров, Каскабаев, Жилин, Невзоров, Незавитин, П.Н.Топорнин которые выдвинули первые требования работодателю о поднятии заработной плате и снижении цен в торговых лавках.

**Болат Камзинович Жумабеков -
Председатель Профсоюзного
Центра Карагандинской области.
Февраль, 2020 год**

2020 жылы Тәуелсіз республикамызда кәсіподақтар федерациясының 30 жылдығы аталып өтілуімен және осы шараларда кәсіподақтар қозғалысының 115 жылдығы қазақ жерінде тұңғыш рет Өспен мыс кенішінде басталғандығы, оның бастауында Нілді - Өспен (бүгінгі Шет ауданы Өспен селолық округі кенішінің шахтерлары Әлі Байшағыров, Петр Николаевич Топорнин, Қасқабаев, Жилин, Невзоров, Низавитиндер тұрғандығы ресми аталып өтті.

Мені (Жұмағали Диярұлы) 60 жылдық мерейтойыммен және кәсіподақтар қозғалысының 115 жылдығы Өспен мыс кенішінен бастау алғандығы жөніндегі негізді құжаттар менің де еңбектерімнен толыққандығын атап өтіп, облыс басшылары құттықтап, Құрмет грамотасын табыс етті.

НІЛДІ. 1905 ЖЫЛ. ӘЛІ КӨТЕРІЛІСІ

Мен бала кезімнен «Әлінің жалы» деп аталатын Нілді ауылын терістігінен көмкере орналасқан таудың етегінде өстім. Есейе келе бұл «Әлінің жалы» тауының тарихы тереңде екендігіне қанықтым. Үлкендер, әсіресе үлкен әкем Мағзи дастарқан басында Байшағырдың Әлісі деген революционер ағамыз болған, ол 1905 жылы халықтың әлеуметтік жағдайын оңдау үшін көтеріліс ұйымдастырғанын, сол кезеңде шетелдік кеніш басшыларымен орыс тілінде және басқа тілдерде де халықтың атынан сөйлей білген, әділдікті жақтаған бетті адам болған деп айтып отырғандарын талай рет естіген едім. Сондықтан сол әкелеріңнің халыққа сіңірген еңбегіне сай, мынау Нілдінің терістегіндегі ұзын жал тауды «Әлінің жалы» деп атаған деп әрдайым айтып, құлағымызға құйып отыратын.

Енді Әлімжан(Әлі) Байшағырұлы әкеміздің туған жер-атамекен Нілді өңіріне, (Қазақ жеріндегі тұңғыш өндіріс ошағы) жалпы қазақ елінің тарихына сіңірген еңбегі бүгінгі Тәуелсіз еліміздің тарихында айтылмай, еленбей тасада қалып жатқандығына тоқталып, ол кісінің ел келешегіне сіңірген өлшеусіз еңбегіне талдау жасауды жөн көрдім...

Байшағыр әулеті ақарлы - шақарлы бірсыпыра шаңырақ болған, дөңгелек ауқаттары бар, енші бөліспеген. Әлі бабамыз 1860 жылы туған, әкесі Байшағыр болса 1890 жылдардың басында дүние салған. Әлі еті тірі пысық, алғыр, ұйымдастыру қабілеті зор адам болады. Інілеріне бас - көз болып, мал басын құрайды. Көкқауға деген жерге переселендермен ұжымдасып, ел

ортасында бірінші рет егін салады. Бұған құрдасы және досы Сейфолла қосылады.

Бұлардың қырманынан, қапталған ақ тары өртеңжал бидай қазақтарға малға айырбасталса, Нілді жұмыскерлерінен қант-шай, кездеме, бұйым сатып алып тұрмыстары түзеле бастайды. Переселен орыстармен араласа жүріп, тіл үйренеді, інілерін аяқтандырады. Сөйтіп өзіне өзі келген соң туыстарымен ақылдасып, Нілдіге жұмысқа тұруға бекінеді. Әлінің бұл әрекетіне бауырлары азар да безер болып қарсы тұрған, «Әкең Байшағырға ұқсап Нілдінің көк тасының тозаңын жұтып сенде қыршыныңнан қиылғалы жүрсің бе?..

Біздің қыстақтың астында кен бар екен деп орысқа сатып, бір шұбырған екенбіз. Әкеміз жұмыскер болам деп жатақта қалды, шахтаның тотияйын көк тасы Қуандық-Қаракесектің қаншасының басын жалмады. Аптал азаматтардың ең әулиесі он жыл жер астына түсуге жарамайды. Өкпелеріне көк беріш байланып қор болып өледі. Сенде солардың кебін кимекшісің бе?» - деген сияқты желеулер айтады.

Расында мыс рудасын өндіретін шахта жұмыскерлерді жұтып тажал десе болғандай. Өндіріс ашылмай тұрғанда Нілді ауылының төңірегінде бірде - бір мола - қорым болмайтын. Бірен - саран қайтыс болған адамды әркім жайлаудағы өз ата - бабаларының қорымына апарып жерлейді екен. Әлінің аталары **Өсектөбе** (бүгінде Ереуілтөбе) атап кеткен етектегі төбешік төңірегі қазір өлілер қалашығына айналып барады. Төбенің бір жағында қазақтардың моласы болса, екінші жағында бесікшесінің басына крест қадаған орыстардың молалары да көбейді. Жібi түзу салынғандары жоқ, үйілген тас томпайып қалған, топырақтар ғана болған.

Ағайындардың айтқанына көнбей Әлі шахтыға түскен еді. Жұмыскер болуы әке жолының әрі жалғастырғандығы емес. Нілді шахтасының бейнеті ауыр болғанымен, келешегі мол. Ел отырықшылыққа айналады. Келешекте қала болады десіп жүр. Мектеп ашылатын көрінеді. Бұрын орыстардың қарауындағы кезде жұмысшылар тұтынатын бұйым, азық - түлікпен жабдықтау жағы онша болмаған. Ағылшындар келгелі дүние мүлік көбейіп, халықтың тұрмыс жағдайы, әсіресе шахтерлардың тұрмысы біршама бері қараған. Оны басқа адамдарға ақшасына да сатпайды. Тек жұмыскерлерге ғана бөлек алатын бағасында жүретін қағазбен есептеп қана босатады.

Әлі: «Денсаулығыма зақым келе бастаса кетіп қалармын, біраз жыл бұл кәсіпті де байқайын» деп жұмысқа орналасты. Қарулы азамат шахта астының жұмысын тез меңгеріп кетті. Жұмысшалар арасында беделі артты. Переселен

орыстардан егін салу кезінде үйренген шәлдірлік тілі де кәдеге асты. Топорнин Нілдіге жеткенше мыс кенішін Екатеринбург қаласының екінші гильдиялы көпесі Никон Ушаков, А.Т Рязанов және Т.П Зотовтар Париж қаласының тумасы, тау - кен инженері Клод Эрнст Жан Карноға сатуға Николай II патша рұқсат береді. Жан Карно Нілді (Өспен) мыс кенішін А.Т Рязанов мұрагерлерінен 776 мың сомға сатып алады.

Орыс көпестерінің қала берді ағылышын - француз капиталистерінің Нілді кенішіне келіп жұмыс істеулерінің басты себебі, руданың 50 - 60% - нан мыс алынған, мыстың құрамының сапалығы жөнінен әлемде алғашқы орындардың бірінен саналған.

Өндіріс басшылары қазақ жұмысшыларымен осы Әлі арқылы ғана сөйлесетін болады. Әлекең рудниктің бастығы Мартин - Қарасақалдың көзіне түседі. Француз - ағылшын компаниясың Нілдідегі бастығының аты - жөнін қазақтар білген емес, тек оның түр түсіне қарап, «Қарасақал қожайын» дейтін болған. Сол Қарасақал Әліге «бүгін кешке біздікіне кел, елкамызды көр, жаңа жылды қарсы аламыз» дейді. Қожайындар қоныстанған қалашықтың сырты темір шарбақпен қоршалған. Аула ішіне талай кіргенменен Әлі қожайын тұратын үйдің табалдырығын аттап көрмеген еді. Әлекең шараларға қатысып жүріп вальс, кадрилл, мазурка би түрлерінің болатынымен де таныса түсті. Қарасақал 40 - қа жаңа іліккен Әліден төрт - бес жас үлкен, еңгезердей денелі, бет бітімі нұрлы, еркекке тән айбары бар еді. Ақылды алғырлығын айқындап тұратын аясы ашық көкшіл көзі қадалса, қарамағындағылар ұрмай - соқпай жерге кіріп кете жаздайды. Әсіресе орыс инженерлері мен техник - мастерлер, есеп - қисап жүргізетін қызметкерлер Қарасақалдан зәре - құты қалмайды. Ал Әлі үшін бәрі бір, оны жұмсайтын да, жазалайтын да одан төменгі бастықтар. Не екенін кім білсін, Қарасақалдың Әліге ықыласы түсті. Қатардағы забойщик болып жүрген жерінен Уралдағы Нижний Тагиль қаласына тау - кен мамандарын даярлайтын қысқа курсқа жіберіп алды да, қызметін нарядчикке жоғарлатты. Сол кезеңдегі жергілікті қазақ азаматтарының ішіндегі өжет, әділдікті жақтайтын, орысша тіл білетін Әлі әкеміз ғана болған. Әлекең бұл қалада жұмыскер отбасынан шыққан, жан жақты білгір Петр Николаевич Топорнин атты орыс азаматымен танысып, жақын дос болады. Жұмысшылар әулетінен шыққан Петр Николаевич Топорнин Ресейдегі түрлі саяси ахуалдармен қоса, батыс Европадағы митингтердің, демонстрациялардың қалай өтіп жатқандығынан да хабардар болған, тіпті батыстың сол кезеңдегі «Лебор Лидер», «Юманите» газеттеріне де шолу жасап отырған. Ол Ушаковтың Нілді кенішін жергілікті Естемесов Боздақ

деген қазақтан сатып алғанына дейін сарнатып айтып береді. Әлі әкеміз Петрдан тұңғыш рет «Жұмысшылар одағы» деген ұйым болатынын, олар бірігіп жалақыны көбейтуді, жұмыс уақытын қысқартуды басшылардан талап етуге болатынын тұңғыш рет естіп қанығады. Қайтар кезде Әлекең Петр Николаевич Топорнинді Нілдіге шақырады, ол келуге уәде береді.

Кеніш Ушаков - Рязанов иелігінен ХІХ-шы ғасырдың аяғы ХХ ғасырдың басында француз - ағылшын компаниясының иелігіне өтеді. Жергілікті қазақтардың білетін «Қарасақал қожайыны» шетел азаматы атқарушы директор Мартин еді, ал бас инженер болып Рабинович деген еврей азаматы болады. Тіл білгендігінен, білгірлігінен Мартин - қожайын Әлі әкемізді өзіне жақын тартып, әйелі Нэльданың көңілін тауып әңгімелесіп, табиғатқа шығып қыдыртып жүруін сұрайды. Әлі әкеміз Мартинның әйелі Нэльданың пианина тартқанын, компания басшыларының белка, преферанс ойнағандарын көріп жақын араласып жүреді. Қарасақал қожайынның әйелі Нэльда - орыстарға ерте сіңген Москвадағы капиталист ағылшын фабрикантының қызы болатын. Оның өмірге деген көзқарасы жалпы демократиялық ағартушылық бағытта болған, Лондонда, Москвада консерваторияның фортепиано класын бітірген, музыка мектебінде де сабақ берген, педагогикаға жақын адам болған, ал Қарасақал болса ағылшын мектебінен өткен нағыз капиталист еді.

Сонымен Қарасақал (Мартин) қожайын рудниктегі жұмыстың қауырттығынан ерке өскен ағылшын дворянының қызы Нэльданы елді аралатып таныстыруды Әлі ағамызға тапсырады. Әлекең Нэльданы қазақ халқының салт - дәстүрімен, бай - бағландардың киіз үй - жиһаздарымен таныстырып, қыдыртып жүріп жылқының етінінің, сүтінің адам ағзасына пайдалы екендігімен қанықтырады. Туғаннан өкпесінің сырқаты бар Нэльда қымызға күшала салып ішіп, денсаулығын бірсыпыра жақсартады. Нэльдаға әсіресе Әлекеңнің жолдасы Бибінұр анамыздың күшала қосқан ақ мамық қымызы ұнайды екен. Нэльда ханымға қымыз құй - деді Әлі Бибінұрға.

Дастарқан басындағылардың бәрі қымызды торыала тостаған, сары шара аяқ сияқты ыдыстармен ішіп отыр еді. Бибінұр орнынан тұрып кесеқаптан қазақтар метр кесе деп атайтын үлкен кәрлен кесе алып шайып сүртті де, қымыз құйып, Нэльдаға ұсынды. Қымыз құйылған ыдысты сыпайы ұстап білдірмей жұтқан Нэльда сусынын орталап барып, орнына қойды. Басқалар да соны қайталады. Нэльда дирижер сияқты, басқалар соның жасағанын қайталаушы. Бұл үнсіздікті Нэльда ыдыратты.

Жаңа біз сыртта тұрғанда тартылған қандай музыкалық аспап, орындаған кім? - деді.

Ол қобыз деп аталатын құрал көрінеді. Жаңа сіз сияқты мен де сыртта тұрып қасқыр ұлып, ит ырылдағандай дыбыс естіп үйге кірсем, біздің кузнец қобыз тартып отыр - деп түсіндірді Топорнин. Әр тарапты, сауатты жас жігіт Топорнинді Нэльда да ұнататын. Топорнин оқуға сұраған кітаптарды қалтқысыз беріп тұрушы еді. Топорнинның отырғанына Нэльда да қуанып қалған.

Онда кузнец мырза сол күйін тартсыншы Алимжан Байшагирович - деп Нэльда өтіне үй иесіне қарады.

Ал, Төбел, итіңді абалат, қасқырыңды ұлыт - деп күлді Әлі.

Төбел Ықыластың «Қасқыр» күйін тартты. Нэльданың есі шығып, орнынан ұшып кете жаздады.

Тағы, тағы, - дейді.

Мынау Ықаңның «Аққу» деген күйі еді - деп Төбел басқа сарынға ауысты. Бұл күйді естігендер есеңгіреп қалды.

Классика, авторы кім, нотаға түсіру керек - деп Нэльда пікірін Топорнинге асығыс мақұлдатып, Төбелге қарай береді. Қобызшыдан Ықылас күйлерінің тарихын әңгімелеп беруді өтінді. Ол күйді тарта отырып оқиғаларын баяндады. Ел ден қоя тыңдады. Қожайынның бәйбішесінің көзіне түссін деді ме, болмаса баласын осындай шаршы топта домбыра тартып төселе берсін деді ме Қасен:

Мына кісі біздің Әбікенжанды да тыңдап көрсінші - деді Әліге қарап.. Қаршадай бала қайыра домбырасын алдында өңгерді. Сайдалы Сары Тоқаның «Сарыжайлауы», Тәттімбеттің «Былқылдағы», Қыздарбек, Мақаш, Әбдінің «Қосбасарлары» деп бала бірінен соң бірін сілтеді. Нэльда музыка ләззатынан дел - сал болып қалды. Енді сөзді қойып ойша бүкіл Европа әлеміндегі аты әйгілі композиторлардың шығармаларын есіне түсіріп, жаңағы тыңдағандарын салыстырды. Бах, Бетховен, Моцарт, Брамс, Шопендерге ұқсас дейді. Жоқ, олай емес. Ықылас, Тәттімбет, Тоқалардың күйлері оларға тақырыптық жағынан сабақтас деп салыстырады. Осы кезде сырттан домбырасын көлденең ұстай келген біреу айғайлап өлең айта кірді.

*«Жаяулап алыс жақтан әрең келдім,
Кәсібім - терең бойлап өлең тердім.
Алдыменен Ассалаумағалейкум,
Әруағына Байшағыр сәлем бердім.
Өспеннің тас шыдамас дәрісіне,*

*Орыстың таныс болдық әр ісіне.
Өзі би, Өзі старшын болғаннан соң
Мен келдім Байшағырдың Әлісіне,»*

- деді сырттан келген кісі. Бұл Қаракесек Жиренбайдың Қақпаны еді.

*«Болат қожа Қаракесек атым Қақпан,
Жүйрікпін шығанақтан шыға шапқан.
Тәңірім жеті жаста көзімді алып,
Соқыр ғып әр нәрседен мені қаққан»*

- дей келіп төрге шықты. Үйде отырғандарды сұрастырып, білетіндеріне бір - бір ауыз мақтау өлең арнауда. Соқыр Қақпан Сәкен сияқты оқушы балалардың атын естігенде:

*«Жігіттер, өнер үйрен заманыңда,
Денсаулық, елің барда аманыңда.
Жайылып Сарыарқада босқа жүріп,
Қалыптық надандықтың табаныңда»*

- деп сілтеді ақын. Әңгімеден әңгіме туып ақын Шортанбай Қанайұлы сөз болды. Осы отырғандардың көбі Шортанбайды көрген, өлеңін жатқа соғатын адамдар.

- Жарықтық менің пірім Шортекең ғой, жөргекте жатқанымда аузыма түкіріпті. Менің он жеті жасымда қайтыс болды. Өлеңімді тыңдап, батасын берген еді ғой жарықтық. Өлерінің алдында біздің туыс Сарым руынан тарайтын Жанғұтты деген кісіге өлгенде мені осы Ақсуға, Сақал қажының аяқ жағына қой. Басыма мола соқпа депті. Семей жағында ел қыдырып өлең айтып жүріп бір күні тағдырым таяу, менің Бұғылы - Тағылыға жетуім керек деп қос атпен тартады ғой. Содан Ақсуда отырған ауылға жеткен күні қайтыс болады. Марқұмды ақ жуып арулап қойдық - деп Қақан, еді деп Шортанбай өлеңдерін жаңа бастай бергенде, Асар қолға су құюға шіләпшін, шәйнек алып кірді.

Қақпанның өлеңін зейін сала тыңдап отырған Сәкен ретін тауып: - Ақын ата, Абайдың айтқаны бар емес пе:

«Шортанбай, Дулат пенен Бұқар жсырау, Сөзінің бірі жыртық, бірі құрсау» депті...

Бұны қалай айтқан? - деді.

Қапияда қойылған сауалға бөгеліп қалған Қақпан:

Мынаны айтып отырған қай бала, тегі кім - деп көретін кісіше дауыс шыққан жаққа үңілді.

Сейфулланың Сәкені, осында орыс мектебінде оқиды - деді Қасен.

Тектінің тұқымы екен ғой, сауалы салмақты, өзі де тегін болмас. Абай ғұлама ақын балам, оларды олқысынып тұр ғой - деп Қақпанның сөзі осымен бітті дегендей қырын қарап отырды.

Сәкенжан, атаңмен сөз қағыстырып көрмейсің бе, - деді Қасен.

Қақаңның теңі мен емес, Жағаласу үлкенмен жас ұрпаққа жөн емес деп Сәкен тақпақтап жіберді. Ақынның әңгімесі үзіліп қалуына өзі себепкер болғанына өкінді. Іштей «шіркін - ай, Абай, Шортанбай, Шөже. мына кісі сияқты ақын болсам ғой» деп қиялдады. Осы кезде «Сәкен Сейфуллаевич, «Габрош» ұнады ма» деген Нэльданың даусынан селк ете түсіп барып өзіне келген бала:

Ұнады, кітап өзіңізге қайтарайын ба? - деді.

Жарайды сен ал сол кітапты. Оны оқитын менің сендей балам жоқ - деді де, Нэльда еркелете Сәкенді басыннан сипады.

Осындай бір демалыстардың бірінде Әлекең Нэльданы "Еркесайдағы" Ысқақ болыстың үйіне апарып, Нілдіден орысша оқытатын «приходская школа» ашуға бастамашы болады. Өзі ағартушы - ұстаз Нэльдаға да мектеп ашып, сонда ұстаз болып орналасу нағыз ойынан шыққан іс болатын. Сөйтіп Нілдіден мектеп ашудың қаржысының жартысынан көбін рудник, қалғанын өңірдегі байлар бірігіп мойнына алып мектеп ашылады. Мектептің ұстазы болып Ақмоладан арнайы шақыртылған Роман Николаевич Скеякин тағайындалады.

Әлі Байшағыровпен жақын араласатын Сейфолла ақсақал алғыр баласы Сәкенді 1902 жылы.... орыс мектебіне береді, онда Нілді заводының ұстасы Төлепбергеннің баласы Әкілдекпен бірге жібереді де, кейін досы Лаврентийдің үйіне жатқызады.

Қазақтар өздерін руға бөледі. Қуандық жағы әнге үйір болса, Қаракесектер домбырашы болады екен. Әнді нотаға түсіруден көрі домбырамен тартқан

күйді жазу қиын. Сайдалы сары Тоқа, Тәттімбет, Дайрабай, Қыздарбек, Мақаш, Әбди деген халық композитарларының күйлері көп орындалады екен. Күйлерді жазудан бұрын домбыраның құлақ күйін келтіруді нотаға түсірді. Домбыраның бірінші шегі кіші октаваның соль дыбысына, екінші ре(шегіре) дыбысына келтіріліп бұралады екен. Домбыра тартуда қағыстың түр - түрі болатынын көрді. Соның ішінде ең керектісі - серіппе күйде тремоло, шертпе күйде пиццикато қағыстары қолданылады екен. Әрбір перне арасының дыбысы жарты тон құрайтынын аңғарды. «Қосбасар» аталатын күй көп екен. Аты бір болғанымен сарыны басқа - басқа. «Қосбасарлар» пиццикато қағысымен жұмсақ, әрі мұңлы орындалады екен. Нэльдаға Тәттімбеттің «Былқылдағы» қатты ұнады. Оны қолма - қол пианинода ойнады. Қазақтар бимен әуестенбегені болмаса, би әуеніне лайық әндері де, күйлері де көп екен. «Былқылдақты» ойнап отырғанда көз алдына Нақия сияқты шат көңілді, еті тірі, сымбатты, сұлу, ширақтығына жігіттер жіп есе алмайтын пысық би билеп жүрген қазақ қызын елестетеді. Қазақ домбырашылары қанша күйді нотасыз жатқа ойнайтындарына таң қалады. Бұлардың естігенін еске тұтқыштық қабілетін байқамақ болып: - Мен сіздерге қазақтан басқа халықтың бір күйін тартайын, соны естеріңізге тұтып домбыраға қайыра орындап бере алар ма едіңіздер - деді Нэльда.

Әуелі тыңдайық әруақ жар болса тартармыз - десті домбырашылар. Мұғалімдікке құштар Нэльда мектепке барып оқушыларға батыстың ұлы музыканттарының шығармаларын пианинода орындайды. Соның бірінде Моцарттың **«Рондасын»** тыңдатады. «Сілтідей тынып қалған домбырашылар тағы бір қайталауын сұрайды. Осы басқосуда Сәкен «Дайрабай» күйін жаздырған еді. **«Ронданы» бірінші болып Сәкен орындады.** Тақырыбы жалпы сарыны жобаға келгеніменен, көп жерін қазақшалап өзінше варияцалайды. Бірақ музыкалық әсерлілігі жойылмаған, қайта жаңа түр алған сияқты болады. Сәкеннің жіберген кемшіліктерін басқалар түзеп, ақыры Моцарттың шығармасы қазақ жерінде, екі шекті домбыра арқылы тұңғыш рет үн қатады. Бұл Нэльда үшін асқан жаңалық болғанымен, домбырашылар үшін жаңадан үйренген бір жылдам ойналатын лепірме әуен күй есебінде қалды».

Петр Николаевич Топорнин айлап жүріп Әлі Байшағырұлының шақыруымен Нілді руднигіне келіп, кәнігі тау - кен маманы ретінде заводқа жұмысқа орналасады.

Петр Николаевич Топорнин (1880-1951) Өспен мыс кенішінде 1905 - 1907 жылдары революцияға қатысушы. Төменгі Тагиль кен - металлургия училищесін бітіргеннен кейін (1900) Орал мен Сібірдің кен кәсіпорындарында жұмыс істеді. 1905 жылы сәуірден Қарағанды көмір кендерінде, Спасск зауытында және Өспен кеніштерінде еңбек етті. Топорнин рудникте социалдемократиялық идеяларды насихаттады. «Орыс - қазақ одағын» құрушылардың және 1905 жылы желтоқсанда Өспен кеніші жұмысшылары мен қызметшілері ереуілі басшыларының бірі болды. Ереуілді белсенді ұйымдастырушылардың қатарында кеніштен шығарылды. Ұлы Октябрь социал революциясынан кейін Сібірдің кәсіпорындарында еңбек етті. Новосібірде жерленген. Қарасақал болса Топорнинді бас инженер Рабиновичпен жүздестіріп, жер асты жұмысының жауапты учаскелеріне қояды. Топорнин мұғалім Скеякинмен танысып, мыналардың Нілдісі қалай, контордың қасбетіндегі паспортында Нілді (Өспен) руднигі деп тұр деп Скеякинге сұрақ қойды? «Нілді байырғы жер аты, ал «Успен» деген рудник ашылғаннан кейін берілген аты. Менің ойымша жоғарғы патшалық Москвадағы қасиетті соборлардың бірінің атын бере салғанға ұқсайды, сен оны айтасың Нілдіні жергілікті ұлт өкілдері Завод деп те атайды деді».

Әлекеңнің үйінде жататын Топорнин жеке әңгімелерінде Мартиндардың жергілікті халықтың құқығын қорлап жатқандығын, ақшаны мүлде аз төлейтіндігі туралы айтып, Әлекеңе жақын жүрген жергілікті азаматтардың да басын қосып насихат жұмыстарын жүргізеді. Сонымен қатар жұмысшылар мен қожайындардың арасында шарт жасалып, есеп айырысу кітапшасы болатынын туралы да үлкен мағлұмат береді, бұлар туралы жұмысшылар

мүлде білмейтін еді. Бір сөзбен айтқанда жұмысшылардың құқы деген мүлде сақталмайды, қанша жұмыс атқарғаныңды есептеп жатқан адам жоқ, қағазыңа «Да» деп белгі қойса еңбегіңнің ақталғаны, «Нет» деп жазылса еңбегіңнің зая кеткені... Жұмысшылардың тәбілшіктен кейінгі жаулары десятник, мастер, штрейгер дегендер. Осындай жергілікті халықтың ілім - білімі біршама көтеріліп тұрған уақытта бас инженер Рабинович жердің бетіне жақын жатқан қырқыншы гаризонттағы рудаларды алуға тапсырма береді, Топорниннің бұл жерді қазуға болмайды, қауіпті деп айтқанын шахтерлар ескертсе де, бас инженер тыңдамайды. Шахтаның төбесі құлап жергілікті азаматтар қайтыс болады... Қаралы митинг ұйымдастырылады, оны Әлі Байшағыров басқарады.

Ертеңіне өндіріс түгел тоқтайды. Жұмыскерлер апаттан өлгендерді «Бауырластар қабірі» деп атап бір молаға қоюды ұйғарады. Қаза болғандардың көңілінде дақ қалдырмас үшін Әлі мен Топорнин сөйлейтін болды...Топорниннің насихатымен біршама қаруланып жүрген шахтерлар компания басшысы Қарасақалдың үстінен Ресей патшасына «петиция» жазады.

Жазушы А.Жұмаділдиннің «Жанжал» атты кітабында былай жазылған: «Қарасақалға петиция апаруды қазақтардан Әлі Байшағыровқа, орыс жұмысшыларынан Михайло Жилинге тапсырады. Петицияның текстісін Петр Николаевич Топорнин айтып отырып, приходская школаның жоғарғы класында оқитын Сәкенге жаздырады. Өз қолымен жазуға қауіптенді. Өйткені күндердің күнінде бұл жазған қағаз патша жандармдарының қолына түспесіне кім кепіл. Топорниннің қолтаңбасы оларға Томск политехникалық институтында оқыған кезеңдерінен белгілі еді.

Ресейдің түрлі баспасөз беттерінде де петициялар жарыққа шығып тұрады, мысалы «Петиция рабочих и жителей Петербурга для подачи Николаю II 9 января». «Бұл Топорнинге белгілі Қанды жексенбі, мұндай революциялық қозғалыстардың жайымен Топорнин толық танысқан».

Қарасақал тексеру барысында Әлі әкемізді «нарядчик» қызметінен босатады, Топорнинді күдікті ретінде жауапқа тарта бастайды.

Орыс-қазаққа бірдей сүйкімді Нэльда ханым шөп буыны қата төсек тартып жатып қалады. Марқұм ғұмырының ұзақ емес екенін сезсе керек, Москвадан адвокатын шақыртып, өсиетін қағазға түсіріп заңдастырыпты.

Басқасынан бұрын кітапханасын мектепке қалдырған. Мектепке оқу құралдарын, көрнекті құралдар сатып алуға біраз қаржы бөліпті. Күтушісі Марфаны да байытып кетеді. Өзін Нілді тауының басына жерлеуді өсиет

етіпті. Ол бүгінгі күндегі Нілдідегі Тарақты - Байғабыл, Жамаш әкелеріміздің үйлерінің артындағы қыраттың үстіне жерленген, ол жерде күні бүгінге дейін белгілері тұр... Бұл тарихат жөнінде менен бір мүшел жастай үлкен Сағынтай Дәулетұлы Келмағанбет және Сабықан Сенбекұлы Әбдірайым ағаларымыз әкелері Дәулеттен, Сабықан ағамыз Қамажан Омартегінен естігендері туралы айтты.

Май тойы Томпақ бұлақта өткізілетін болды. Онда сөз сөйлеу тағы да Әлі мен Топорнингге тапсырылды. Ұлт ойындарын, жиналғандарға тамақ беруді ұйымдастыру Әлпейіс пен Савченкоға жүктелді.

Әлінің ата қонысы Томпақ бұлақ Нілді тауының терістігінде. Рудникпен арасы бес - алты шақырым, Әлінің жалы деп аталатын таудың етегі көз көрім жерге дейін жазық. Томпақ бұлақтағы қыстау маңы қара - құраға толы. Бұлақ басына бірнеше киіз үй тігілген. Рудник жақтан топ - тобымен шұбырған жаяулар, осы маңға келіп, бастары қосылуда. Ат жетер жердегі Қуандық - Қаракесек болыстарының да адамдары тойға жиналып жатыр. Орыс - қазақ жұмысшылары одағының шешімі бойынша май тойында Нілді руднигінің тұрғындарының санына лайықтап киіз үйлер тігіліп, қыстаудағы үйлер де ыңғайланған еді де, қыста Әлінің үйінде сауылған үш қысыр бие сойылған еді. Жұмысшылардың май тойын өткізуге дайындалып жатқанын естіген Нэльда Әліні шақыртып алып, жағдайды сұраған. Әлі тойды өткізу жөнінде өздері келіскен жобаларын айта отырып:

Өкімет май тойын тойлатпайды дейді ғой. Біз бұны қазақтың көп ас - тойының бірі сияқтандырып өткізбек болдық. Соған байланысты, Нэльда ханым, сізге салар қолқамыз болып тұр - деген.

Сұраңыз, қысылмаңыз, Алимжан Байшагирович, - деп күлімсіреді Нэльда жөтел қысса да өзінің биязы кейпін бұзбай.

Менің қолымда сіздің қыста саудырған екі ту биеңіз бар. Соны өзімнен бір бие қосып тойға жаратсақ деп едік. Құнын төлейміз.

Оның құны қанша еді?

Елу сом күміс сөлкебай ғой.

Ондай капиталдарыңыз бар ма? - деп күлді Нэльда сынай Әліге қарап.

Көп түкірсе көл деген емес пе, **бірінші тойланғалы отырған мейрам** болған соң әркім шама - шарқынша тиын - тебендерін берді. Сіздің биелеріңіздің пұлы мынау - деп күміс сөлкебайлар салынған қалтаны әйелдің алдына қойды. Нэльда ақша салынған қалтаға қарап қабағын шыта иегімен нұсқап:

Ананы салып алыңыз, - деді.

Апырмай, қолдағы қоңды мал сол екі бие ғана болған соң сізге сеніп едік. Келіспедіңіз бе? Кәзір жыл шығып тұрған қазақ балаларының жылқысынан пышаққа жарайтын мал табылмайды, қанша сұраса да сатып алар едік, - деп Әлі ренжіп қалды.

Алимжан Байшагирович, сіз мені түсінбедіңіз. Қолымдағы биелердің мен қымызын сатып алғам. Ол сіздің иелігіңіздегі мал. Неге жаратам десеңіз де ерік өзіңізде. Одан соң тойларыңызға қажетті қант - шай, ұн, күріш, басқа да дастарқан мәзірлерін менің есебімнен алып жұмсаңыздар. Дүкенші ноғайға тапсырамын. Тек өкініштісі, өзім қатыса алмайтын болып отырмын. Біріншіден - денсаулығым жарамайды. Екіншіден...

Нэльда сөзінің аяғын айтпады. Өкімет тарапынан тиым салынған саяси мейрамға қатысуға жүрексініп отырғанын түсінген Әлі неге деп сұраған жоқ. Рақмет айтып шығып кеткен еді.

Тойға тігілген Әлінің алты қанат киіз үйінің алдыңғы үзігіне айқара жабылған қызыл матаға “1 - Май жасасын!” деп жазылған ұранды ол тойға жиналғандардың оқып, оның мәніне ой жүгірткен ешқайсысы болған жоқ. Сән үшін жасалған әшекей деп түсінді. Белдеуге қыстырылған құрық басындағы желбіреп тұрған қызыл туды әруақтарды қастерлеп, әлем байлаған екен ғой деп ұқты. Бүгінгі ауа райы да жан жадыратарлық. Орыстар гармошкасын құйқылжытып, частучкаларын айтып билеп мәре - сәре. Той десе есі шығатын дағдысымен қазақтар да алқа қотан отырып алып кей бірі әңгіме соқса, егде тарта бастағандары, ел ағасы атанған ақсақалдары киіз үйлерге жайғасқан. Бір үйде Төбел тартқан қобыз сарнаса, екінші бірінде Әлпейіс салған ән естіледі. Бәйменде, Откөз, бала домбырашы Әбікеш тартқан күйлер тыңдаушыларының есін алып, егілтіп отыр. Біресе қазан - ошаққа араласып, бірде игі жақсыларға шай, қымыз бере отырып ара - тұра шырқаған Нақияның ашық даусы сыр ақтарып, қуаныш қотарып жатқандай.

Тойға Нілді жұмыскерлерінен басқа маңайдағы елдің, малшы, шаруа адамдары түгел жиналған. Бұнша көп халықтың келу себебі Әлпейіс той болады, ат жарыс, балуан күрес, өнер жарысы болады деп жылқышыларға ескертіп, бәйгі аттарың болса әкеліндер деген. Қазақта той, ас беру, жаназаға шақыру деген хабар біреудің құлағына тисе, өртше қаулап лезде тарайтын әдеті. Оған арнайы шақырылмағандар да жиналып, той болса қызығып тамашалап, өлік жөнелту болса асын ішіп, Аллаһуәкпарын айтып тарайтын әдеті. Сол дағдысынша Нілді жұмысшылары той жасап жатыр дегенде, маңайдағылар тік көтеріле келген.

Бұл жиынға тек кедей-кепшіктер, мал баққан шаруа, егінші жатақтар емес. болыс-билер де, болыстыққа дәмесі бар шарға түскелі жүрген байлар да келіпті. Олардың мақсаты - жүйрік аттарын бәйгіге қосып, балуандарын күреске түсіріп атын шығару болса, екінші мақсаты - алдағы болыс сайлауына жұмысшы-шаруалардың дауысын жинап, өз партиясы жағына елді топтастыру еді. Осы жазда келетін болыс сайлауында шарға түсетін Мешкей Битен балуанды ертіп келіпті. Тарақты руынан жас жігіт Кеншімнің Сәдібегі, Қаракесектен ұрлықтан аты ояз елге тараған Боранқұл жүйрік атын, түйе балуанын ала келіпті. Әлінің үйінің төрінде Тоқа руының кәзіргі ақсақалы Шойынбек отыр. Бұлардың сайлауда, партияда жұмысы жоқ. Байшағырдың Әлісі той жасап жатыр, Қарашұнақ атын бәйгіге қосады дегенді естіп. тұлпардың өнерін көруге келген.

Атшабарлап төбе басына ел жиналатын мезгіл бола қойған жоқ. Табақ тартып үлгере алмай жатыр. Мектептің Сәкен бастаған ересек оқушылары да елдің қолына су құйып, орамал ұсынып қызмет көрсетіп жүр. Сәкен әңгіме айтылған, ән шырқалып, күй тартылған тұсқа көбірек бөгеледі. Асар үсіген екі аяғына киіз байпақ киіп алған, балдақпен жүр. Сәкен Шойынбек отырған үйге кірді. Ақсақал бір ұзақ әңгімеге киліккен екен. Орта кезінен бастап тыңдауға отырды.

Біздің бұрынғы мекеніміз - Қараөткелге жақын, екі Нұранын құйылысында болған екен, - деді Шойынбек.

Бұл жаққа қалай келгенсіздер, бізбенен қырықпышақ болу үшін бе?- деп қағыта күлді Боранқұл.

Абылай ханның балалары көп болыпты ғой. Соның бірі орысқа бағынса, бірі патшамен соғысты емес пе. Біздің бала кезімізде хан тұқымынан оңбай жеңілген орыстың 150 солдатты азып-тозып Қараөткелге қайтып келе жатқанда, жылқыларын амандап жүрген Ескене әкемізге жолығып көмек сұрайды. Қандай көмек дейді әкеміз. Солдаттардың бастығы;

Атымыз арықтап жүрмей келеді, азығымыз таусылды - дейді. Ескене әкеміз олардың арық аттарын жылқысына қосып, 150(жүз елу) құр ат мінгізеді, баратын жеріне жетерлік азық береді. Бастық орыс:

Сен ақ патшаға көмек көрсеттің, патшадан не тілесең соның орындалады, болыс боласың ба?- дейді.

Әкеміз айтады:

Маған болыстықтың керегі жоқ, қолыңнан келсе Құлыбек деген балам бар, соған әпер болыстығыңды - дейді. Анау да сөзіне тұратын мәрт адам екен, сонымен Құлыбек болыс болып шыға келген. Қош деңіз. Нұра бойының

жері тарыла бастаған кез. Оның үстіне тағы Кенесарының әлегі басталып, патша солдат жібереді. Құлыбек жолбасшы болсын деп тапсырады. Содан Құлекең бізге қараған атаны тік көтеріп көшіріп солдаттармен бірге Ортаудың сыртындағы Ор аба, Қотыр аба деген тауларға әкеліп қондырады. Естемес балалары мына Әлінің әкелеріне Сүйір аба деген жер тиеді. Оның шөбі сұйық, сіңбірік боз мал тоқтамайды. Көктемде Тағылы тауының алдындағы осы жатаған бұйратқа көшіп келсе, таудың іші толған бұлақ, қияғы төңкерілген қорық. Әулиетастың айналасы шалқар көл. Содан суы көп, **көк тасы жер бетіне шығып жатқан таулы-қыратты біздің өңір Нілді(көк тасты жерді Ніл деп аталған) атанып кетіпті.** Нілді тауының іші-тысына Естеместің жеті баласы жеті ауыл болып қонсын да алсын. Ал Құлыбектен Жәнібек, одан Мақажан, Мұстапа, ана Сейфуллалар. Осы тойда Сейфулла көрінбейді ғой. Соның бір баласы орыс оқуын оқып жүр деп естіп едім, рас па?

деп ақсақал жан-жағына қарады.

Рас. Сәкенжан, бар атаңа сәлем бер - деді, Әлі есік жақта отырған балаға қарап. Сәкен имене барып, шалдың екінші рет қолын алды. Осында келгенде Сәкен сәлем беріп, атын байлағанда шал “уай, қай баласың” деген соң Сәкен жөнін айтқан. Қария: - “Ой, садағаң кетейін, жақсының көзі екенсің ғой” деп, мандайынан иіскеген. Онысын ұмытып қалып, Сәкеннің тағы бетінен сүйіп, батасын беріп жатыр...

Биыл Топорнин орталықпен жиі байланысып большевиктер партиясының саясатын іске асыруға қолынан келгенінше тырысқан еді. Әлі Байшағыров екеуі Нілді жұмысшыларын бүкіл россиялық ереуілге әзірледі.

Жұмысшы советінің депутаттарын құруға талаптанды. Әрбір ел жиналған орынды пайдаланды. Ең ақыры Қарасақалдың әйелі Нэльданы жерлеуге жиналған қаралы жиынды да митинге айналдырған еді.

Нэльданың өліміне қайғырмаған жан кемде - кем. Өзі серуендейтін төбе басынан скважина бұрғылап динамитпен атып, Нэльданың қабірін қазды. Ханымның денесін жер қойнына тапсырар алдында небір жақсы сөздер сөйленеді. Жерлеу қаражаты Қарасақалдан болғанымен, жөнелту рәсімін жұмысшылар одағы жүргізді. Қарасақал(Мартин) марқұм жұбайымен қысқаша сөз сөйлеп қоштасқаннан кейін Әлі дауыстап:

«Уа, халайық біз Нэльда ханымды ұзақ сапарға жөнелте тұрып кімнен не үйрендік, кімнен не жақсылық көрдік дегенге ой жүгіртуге тура келеді. Мен өз басым ханымнан көптеген көрегенділік, ізеттілікті, білімдарлықты үйрендім. Бұл кісі елдің бәрін бірдей санайтын мейірбанды адам еді. Нілдіде

орыс мектебінің ашылуы осы кісінің арқасында жүзеге асқан еді. Басқасын қойғанда биылғы тұңғыш тойланған езілген таптың мерекесі 1 - майды өткізуге жұмсалған қаражат осы кісінің жомарт пейілінің бір нышаны еді. Жатқан жерің торқа болсын, пейіштің төрінен орын ал» - деді.

Топорнин Нэльданың қазақ халқының фольклорын жинау, ән - күйлерін нотаға түсірудегі еңбегін, ол кісінің ағартушылық - демократтық бағытын, қазақтан шыққан ғалым Шоқан Уәлихановтың еңбектері мен Достоевскийдің кітаптарымен танысуына себепкер болғанын айтқан еді. «Нэльда ханымның ұнататын күйі еді» деп Төбел атты азамат «Ерден» күйін қобызда тартып берді.

Нельданың нағашысы неміс халқына еңбегі сіңген еврей Карл Маркс болатын, сонымен қазақ даласына марксист келді, оны әкелген ағылшын қызы, неміс халқының жиені, орыстың салт - дәстүрін қабылдаған Нельда болатын. Нілдідегі көтерілістің тез өршіп кетуіне ойламаған жерден себеп табылды. Дүкенде анда - санда ет сатылады. Дүкенші ноғай еттің тәуірлерін бастықтарға алып қалады да, нашарын жұмыскерлерге сатады. Оның өзі біреуге жетіп, біреуге жетпейді. Қарашаның қары жауып, еріп кетіп ауа райының құбылып тұрған кезі. Дүкеннің ашылуын күтіп тұрғандар бүрсең қағады. Қасапханада сойылған сиыр, қой еттерін әкеліп түсіргелі де бірсыпыра уақыт өтті. Сыртта тұрғандар есікті тепкілеуде. Бір заманда дүкен ашылды. Сырттағылар лап қойды, бірінші кірген Михайло Жилин қарт дүкенші ноғайға қанша ет өлшеу керегін ескертті. Сатушы қойдың мойыны мен қара қабырғасын таразы табағына салып жатыр еді, Михайло:

Ей, маған сиырдың сан етін өлше - деді.

Сиыр еті жоқ.

Жаңа түсірген ет қайда?

Ол сатылмайды.

Неге?

Бастықтар мен қожайындардікі.

Мен саған бастықты, қожайынды көрсетемін, сайтанның баласы - деп Михайло дүкеншіні жағадан алып сыртқа қарай суырып алды. Сол - ақ екен төбелес басталып кетті. Тигені дүкеншіні, тимегені жерді ұрып жатыр. Жанжалдың жуан ортасында Башар (Әлінің Алтай - Сайдалы жиені) бар. Кейбіреулері керегінше етті өздері шауып алып, кетіп жатыр. Осы кезде полиция келіп, тобырды таратты. Төбелес шығарған тоғыз адамды апарып, жауып тастады.

Орыс - қазақ жұмысшылар одағы 6 - шы декабрь күні жалпы жиналыс шақырды. Түрмеде жатқандарды, оның ішінде Михайло Жилинді босатып алу жөнінде Оралдан келген байырғы орыс жұмысшылары Невзоров, Низовитиндер сөз сөйледі. Осы жиналыста тау - кен кәсіпшілігі басқармасына алты тармақтан тұратын петиция жазып, оны жетінші декабрьде рудник басшыларына тапсырды. Қожайындар орындаудан бас тартты. Рудник кеңсесінің есік - терезесін қиратты. Әлпейіс бастаған бір топ жігіт рудник басшыларын шахта ауласында таяққа жығып, соққыдан тұра алмай қалғандарды қол арбаға тиеп, қалдық порода төгілетін ескі карьер окпанына апарып аударып тастай берді. Қарасақал мен Қызылтұмсықты (Рабинович) еш жерден таба алмады. Бу қазаны тоқтады. Компрессорлардың трубалары майысып, шлангілері қиылды. Оныншы декабрь күні Қасқабайдың Ысқағы, Әшлэй (Айғыржалдық Ашляевтардың бабалары) Телібектің Ахметі, Сауранбайдың Аяғаны, Қойбастың Мәкені, Ахметтің Ысқағы, Әлпейіс сияқты забойщиктер, Төбел, Игілік сияқты ұсталар бастаған топ рудниктің лавкасын бұзып, ондағы нәрселерді жұмысшыларға таратып береді. Көпшілік шоғырланған жерде Топорнин РСДРП Орталық Комитеті мен Жұмысшылар депутаттарының «Финанс манифесін», Москвада болып жатқан қарулы көтерілісті қолдау туралы шақыруын түсіндіреді. Байшағырдың Әлісі «Бауырларым, біздің бұл жанжалымыз Қуандық - Қаракесектің арасындағы жер дауы, жесір дауы, барымта шапқыншылығы емес, езілген таптардың қанаушыларға қарсы қан майданы. Өліспей беріспеуіміз керек. Кешегі тапсырған петициямыз орындалмаса, бұл жанжалды жалғастыра береміз. Езілген тап, есеңе талас, төбелес! Топорнин айтқан сөздің мәнін жете түсініңдер» деді.

Бұл кезде Қарасақал Спасскіден бір взвод солдат әкелген еді. Олар топталғандардың жүрегін шайлықтырмақ болып, аспанға оқ атып, жалаң қылыштарын жарқылдатып, көшеге шықты. Қараусыз халық тым - тырақай қашты. Бұндай әрекеттің боларын алдын - ала ойластырған Әлі мен Топорнин қарулы қақтығыс бола қалғандай күн туса, қарсы тұруды да қарастырып, табанды күрескер жұмысшылардан отряд жасақтап, қос мылтық, бесатар сияқты қарулармен жарақтанған жүз қаралы жігітті дайындап қойған. Болыс - билердің арағайындық әрекетінен де алғашқы күні нәтиже шықпады, жұмыскерлер баррикадасының маңына жиналған елде есеп жоқ. Нілді жұмысшылары тік көтеріліп ереуілге шықты. Жазалаушы отряд қимыл жасай алмай, бұғып қалды. Он екінші декабрь күні келіссөз басталды. Оның қорытындысында жұмысшыларға тұрмыстық жағдайын жақсартатын болып,

есеп айырылысу кітапшалары беріліп, азық - түлікпен қамтамасыз етуді жақсартатын болды. Ереуіл аяқталысымен, жұмыс қайра жүре бастады»

Патша жандармериясы рудниктің жұмысы қалпына келгеннен кейін кенеттен П.Н.Топорнинді, біраз кейін Әлі, Әлпейіс, Михайло бастаған көтерілісшілерді де алып кетті.

Петицияға байланысты Ақмоладан арнайы тергеуші келіп күдікті адамдардың үйіне тінту жүргізген кезде, Сәкен жатқан үйден біраз кітаптар табылады. Сөйтіп тергеуші оқушы Сәкенді тергей бастайды.

«Кітаптарды алып кеткеннен бастап Сәкеннің жүрегі ұша бастаған еді. Қайдан алдың десе не деп жауап беремін деп қысылуда. Топорнин тығып қой деген еді, мақтанып мектепке алып келді. Топорниннің кітабы десе оған пәле болады. Топорниндер көбіне жасырын жиналыстарын Сәкен жатқан үйде өткізеді. Кеңеске жиналған жұмысшылардың жасырын әңгімелерін құныға тыңдайтын. Патшаға қарсы ұйымдасып жүргендерін де білетін. Осы ойлармен дал болып үрейі ұшып отырған баланы полиция бөлімінің кеңесіне алып келді.

Қай класта оқыйсың? - деді тергеуші майда үнмен күлімсірей.

Приходская школының соңғы класында.

Сәкен тергеуші жылы сөйлеген соң жүрегі орнына түсіп, өзінше байсалды болуға тырысты.

Қай жылы туғансың?

Мың сегіз жүз тоқсан төртінші

Жасыңды шегеріп жаздырғансың - ау, - тергеуші тағы да күлімсіреді.

Былай қарағанда жан баласын жазғыратын адам дерлік емес. Сезімтал Сәкен оның кішіпейілділігінде жасандылықты ажырата алмаса да, секем алады да орыс мектебіне түсерде екі жасын шегеріп жазғанын айтпады.

«Гаврош» қызық па екен, оқыдың ба? - Қызық.

Бұны кім берді саған, ұрлап алған жоқсың ба, тағы қандай кітаптар оқыдың - деді тергеуші, кітап бетіндегі штампқа үңіле отырып. Онда «Личная библиотека Нельды» деген белгі болатын.

Маған Нельда апайдың өзі басы бүтін берген. Мен ол кісіден Пушкин, Лермонтов, Надсон, Блоктың кітаптарын да алып оқыдым.

Ал мына екеуін қайдан алдың?

Тауып алдым. - Қайдан?

Дүкенге келген заттар салынған жәшіктің түбінен.

Бұны содан алғаныңды растайтын куәң бар ма?

Жоқ, ешкімге көрсетпей алып кеттім.

Жәшіктің түбінде кітап болатынын қайдан білдің?

Дүкеншінің балдызымен бірге оқимын. Дүкенші ноғай босаған жәшіктерді сыртқа шығарып үйгізеді. Зат оралған газет, жазуға жарайтын ақ қағаздары болса соны біз жинап аламыз. Бір жәшіктің қағазын сыпырып алғанымда, астында осы екі кітап жатыр екен. Ешкімге көрсетпей тыға қойдым.

Қасыңда кім бар еді?

Дүкеншінің балдызы.

Зат ораған газеттер де келеді дедің бе?

Иә кейде келеді.

Сәкеннің бұнысы рас еді, бірде осындай көп газеттер келген.

Кейбірін білемін.

Есінде қалғандарын айтшы.

«Искра», «Борьба», «Вперед», «Известия совета рабочих депутатов» деген газеттер - деп Сәкен өзінің көп білетініне мақтанып соғып жатыр.

Оларды не істедіңдер, ешкім алып оқыды ма, қолыңда қалғаны бар ма?

Онымен кітап тыстаймыз, дәретханаға апарамыз.

Үлкендердің алып оқығаны болды ма?

Бас инженердің баласы әкесіне апарып берген, басқалары қайтеді оны.

Саяси әдебиеттердің таралуының тағы бір каналын анықтаған тергеуші, басын шайқады. Баланы қоя берді де енді дүкенші ноғайды шақыртты...

«Кеудесін кек кернеген бала Сәкен де приходская мектебін бітіріп Нілдімен қош айтысты. Ақмолаға оқуға аттанып кетті.

Қазақ даласындағы тұңғыш революциялық толқудың жалыны жалп етіп сөнгенімен, қоламтасы қозданып қалды. Үп етіп жел тұрса қайра тұтанатындай еді.»

«Байшағырдың көңі Әулиетаста болатын деп жалғастырды Шойынбек қария.

Әулиетас деп қалай атаған?

Бағана айтқанымдай, Сүйір абадан Естеместің жеті баласы осында қоныс аударған. Мына Әулиетастың айналасы шалқар көл. Арғы жағы жазық, белден шалғын. Көл суының бір тамашасы қотыр, қышыма, жара атаулыға мың да бір ем, оның үстіне Боздақ әкеміздің Қарабақсы деген үлкен баласы «маған тәңірім аян берді, түсімде бір алтын түлкі Әулиетастың көліне беттеп, тастың үңгіріне кіріп кетті. Мынаның асты толған кен. Мен соның иесімін

деді. Енді мен құдай жолына түстім» деп тақуа болды. Кейін ол Қарабақсы атанды.

Байшағыр Томпақ бұлаққа қалай шығып кетіп жүр? - деді тағы біреуі.

Шыдасаңшы, айтамын ғой. Кенесарының қолы кетіп, ел тынышталған кез. Астымда Кенесарыдан қалған Найзаторы. Ел қыдырған есер шағым, жаз айы еді, әулиетастың сыртында жайлауда отырған Естемес ауылына келдім.

Осында екі орыс көк тас жинап жүр екен, Әулиетастан тас сындырып әкеліп бергендерге алтын сөлкебай береміз - дейді деп күлді Байшағыр.

Иә, сөлкебайларыңды алдыңдар ма? - деймін.

Қайдан аласың?

Неге?

Әулиетастан кім олардың айтқанына тас сындырып әкеледі. Онын үстіне Қарабақсы Әулиетасқа соқтықпаңдар, киесі атады, аяқ - қолдарыңнан айрыласыңдар - дейді.,

Сол орыстарыңды маған көрсетші, сөлкебайларын қағып алайын деймін. Ол кезде мені Шойынбек батыр атап, елдің есіртіп жіберген шағы. Бір тәңірден басқадан қорқуды білмеймін...

Әлі Байшағыров әкеміздің бүгінгі тәуелсіз Қазақ еліне сіңірген, меніңше әлі тиісті бағасы қазақ тарихы алдында бағаланбай тұрған мынандай ерекше еңбектері бар, олар;

Алғашқылардың бірі болып орыс тілін меңгеріп, мүлде тіл білмейтін жергілікті халықтың құқын шет елдіктердің алдында қорғау жағына шығуы.

Әлекең Сейфолла ақсақалмен бірге орыс переселендерімен бірігіп егін егіп, оны рудникке өткізіп сауда жасап, тұрмыстарын біршама түзетуі.

Рудниктің бастығы Мартин - әйелі Нельданы Әлекең өзіне тапсырып демалдыруын... ақылмен пайдаланып, Еркесайдағы Ысқақ болыстын құзырымен орыс мектебін Нілдіде аштыртуы.

Топорнинмен жолдастығын ұтымды есептеп, түрлі насихат жұмыстарын жүргізіп, халықтың көзін ашып, тұрмыстарының көтерілуі үшін зор өжеттік жұмыстар атқарып ұйымдастыруы.

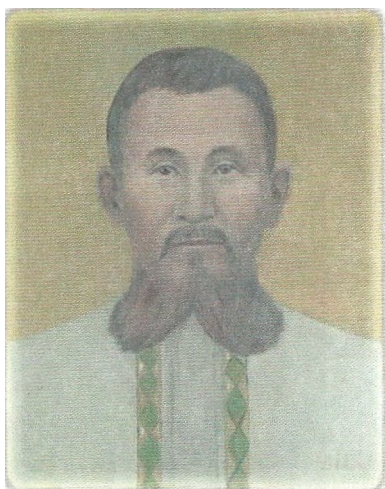
Шетел инвесторларының әділетсіз іс қымылдарын беттеріне басып, Топорнин екеуі қазақ жерінде тұңғыш рет кәсіподақтар қозғалысын ұйымдастырды.

Әлекеңнің жоғарыда аталған іс - қимылдарынан туған жеріне, туған еліне деген өлшеусіз мемлекетшіл зор еңбегі қылаң береді, оны келешек жас

ұрпақ ыждаһаттылықпен оқып, тарихтан тиісті орнын беру жолын іздестіру қажет...

Сырттан келген Топорниндер... жергілікті ұлт өкілдері тарапынан қолдау таппаса, бүкіл әлем білген Өспен мыс кенішіндегі 1905 жылғы қазақ жеріндегі тұңғыш шет ел инвесторларына қарсы кәсіподақ қозғалысы - көтерілістің ұшар басында Әлі әкеміз тұрғаны - тарихи бұлтартпас айғақ.

Нілді мыс руднигінің тарихымен өмір жолы астарлас жатқан, Нілділік тарихи тұлға - Қазақ елінің өркендеуіне өзіндік ерекше зор үлес қосушы - Байшағырдың Әлісінің кіндігінен өскен ұрпақтарды Қазақ елі білсін деп, мызғымас ерен еңбегіне тиісті бағасы келешекте берілсін деген мақсатпен таратуды жөн көрдім...

Әлі Байшағырұлы
(1860 - 1914)

Әбдрахман Әліұлы
(1894 - 1957)

Байшағырдың Әлісінен - Әбдірахман, Әбдірахманнан - Сұлтан мен Ұлтан туады. Бұл екі кісіден бәйтеректей жайқалып өскен Сұлтан ұрпақтары болды. Сұлтаннан: Жетпісбай, Боранбай, Жұмабай, Алтын, Егінбай.

Жетпісбай әкемізден: Қайыржан, Қайырбек, Қайыркен, Индира.

Бораштан: Өмірзақ, Күміс, Гаухар, Толқын.

Жұмабайдан: Меруерт, Маржан, Қайрат.

Егінбайдан: Мақсат, Әсет, Жанат, Әсем.

Ұлтаннан - Қанат, Айсана

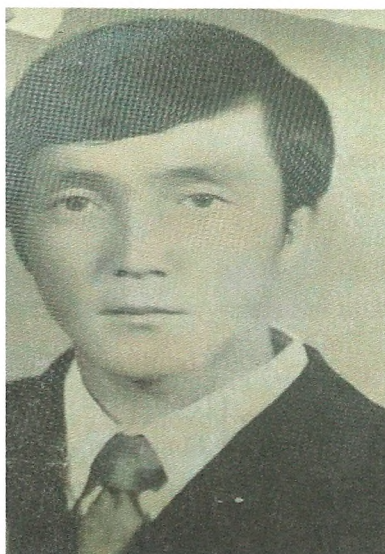
Сұлтан Әбдірахманұлы
(1924 - 1992)

Жетпісбай Сұлтанұлы
(1947 - 2004)

Боранбай Сұлтанұлы
(1949 жыл)

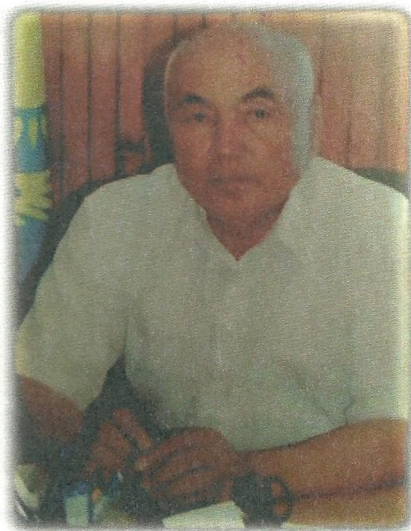

Жұмабай Сұлтанұлы
(1950 - 1988)

Нілді ауылындағы Әлінің жалының терістік етегіндегі Әлі Байшағырұлының «Томпақ бұлақ» атты көңінің жанында төртқұлақ бейіті орналасқан.

Алтын Сұлтанқызы
(1952 жыл)

Егінбай Сұлтанұлы
(1954 жыл)

Сәкенше айтсам, тар жолда тайғақ кешкен Әлімжан Байшағырұлының кіндігінен тараған ұрпақтары, бүгінде еліміздің тәуелсіз тұғырының бекуіне әр салада аянбай еңбек сіңіріп жатқан азаматтар...

Нілді мыс кеніші жабылды

Рудник жабылған соң 1964 жылы Нілді (Успен) совхозы болып қайта құрылды, бірінші директоры И.К. Ладик (1964 - 1975 ж.ж.), кейін Р.Б. Көпбаев (1975 - 1985 ж.ж.), М.Қ. Сәдуақасовтар (1985 - 1995 ж.ж.) басшылық еткен.

Бүгінгі күндері «Успен-Өспен» ауылдық округі деп аталады, жоғарыда Әлі көтерілісінде Сәкен бабаның ұстазы Скеякин Топорнинге айтқанындай: «Москвадағылардың Успенский деп бір қасиетті шіркеулердің атын қоя салған ғой» деп нақты тұжырымдағанындай, «Успен-Өспен» деген атты Нілді деген тарихи атауын қайтаратын кез келді...

Мен Жаңаарқа ауданына қарасты Нілді (Успен) мыс руднигінде туып, 1967 жылы Нілді (Успен) совхозы кезінде 1-ші класқа бардым.

Мен Жаңаарқа ауданына қарасты Нілді (Успен) мыс руднигінде туып. 1967 жылы Нілді (Успен) совхозы кезінде 1 - ші класқа бардым.

Он жыл мектепте оқығанда екі класс жетекшіміз болды, олар 1 - ші кластан 4 - ші класқа дейін Кәман Ахмедияқызы (Қуандық - Тоқа - Естемес) мұғалім. 5 - тен 10 - шы класс бітіргенше Нақан Қыздарбекқызы (Қуандық - Тоқа - Жетібек) мұғалімдер болды, осы қос ұстаздарымыздың, басқада сабақ берген ұстаздардың еңбегінің арқасында біздің кластың балалары мектеп бойынша қай саладан алсаңыз да, алдыңғы қатарда болуымызға сіңірген еңбектері өлшеусіз, Аллаһтан қайтсын!

Өспен (Нілді) орта мектебі, 1977 жыл.

7 - ші, 8 - ші класс оқып жүрген кездерімде төмен кластарға вожатый болып істеп, алғашқы рет ұстаздыққа қызығушылық таныттым. Спортты жақсы көрдім, оның ішінде стол теннисінен және үш шақырымға жүгіруден мектеп қабырғасында жақсы көрсеткіштерге жеттім.

1977 жылы мектепті жақсы оқып бітіріп, Қарағанды педагогикалық институтының дене тәрбиесі факультетіне түспекші болып, жолым болмады.

Туып өскен ауылым Нілдінің (Өспен) жөндеу механикалық шеберханасында (РММ) токарьдің шәкірті және слесарь жұмыстарын атқардым. Басшым бүгінде марқұм болған Әбуләйісов Бақытжан (руы Тоқа - Күшікбай - Орақ) ағамыз болды.

ҚАСИЕТТІ ЖЕЗҚАЗҒАН

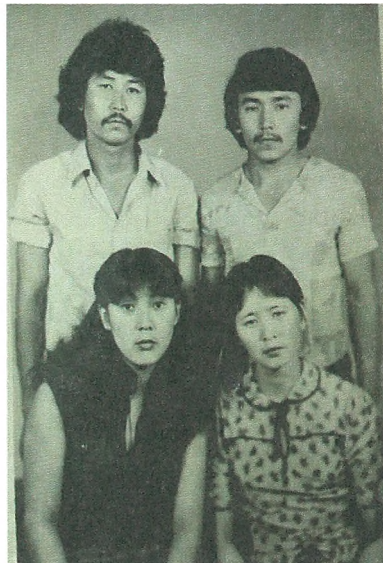
1977 жылы анам Бәтиха Шәріпқызының бауыры Жанайдар Қашқымбаев ағамыз қызмет атқаратын Жезқазған педагогикалық институтының жаратылыстану - география факультетіне Аллаһ талабымды қолдап оқуға түстім.

Жезқазған қаласының жоғарғы оқу орындарында оқитын Жезқазған облысы Ақадыр ауданының жастарын мейрамханада бастарын қосып ескерткішке фотоға түсіруді бірнеше мәрте ұйымдастырдым. 1982 жыл.

1982 жыл, Ленинград -
Петр сарайы. IV курс.

Нұржан, қарындастарым
Алмагүл және Гүлжан.

Институттың 4-курсында оқып жүргенде Жезқазған қаласындағы №7 мектепте мемлекеттік практикадан өттім. Өмірімде тұңғыш рет мектеп оқушыларына география және биология пәндерінен сабақ бердім, класс жетекшілікті атқардым.

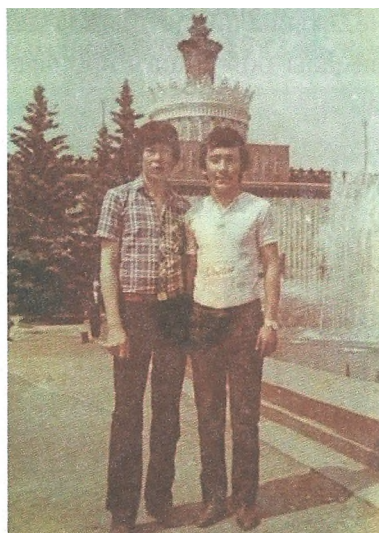
Жезқазған қаласы, 1982 жыл, №7 мектеп

1982 жылы шілде айында мемлекеттік - өндірістік практикаға институттың жолдамасы бойынша Европаға бет түзедік, Қарағанды қаласында Москваға шығарып салуға Қарағанды мемлекеттік университетінің тарих факультетінде оқитын жасымыздан бірге өсіп, біте қайнаған ағам Кентбеков Салауат Қамшыбайұлы бір топ жолдастарымен қаланы аралатып, шығарып салды.

Сол сәттерден естелік, 1982 жыл

Осы 1982 - ші жылы төртінші курс оқып жүргенімде бір ай шамасында Москваның (Бородин ашайқасының панорамасы сәулет өнері ғимараты т.б), Ленинградтың (Санкт - Петербург, Петр сарайы сәулет өнері ғимараты т.б), Литваның Вильнюс қаласы - Гедиминас мұнарасы, Тракай, Даугавпилс қалаларында, Белоруссияның Минск, Брест, Курган Славы Мемориалында, Беларусь тракторын шығарылатын заводта, атағы жер жарған Хатынь қасірет мемориалы сияқты тарихи ескерткіштер орындарында, сәулетімен жер жаһанға белгілі жоғарыда аталған қалалардың өркениет жетістіктерімен танысып, өндірістік - практикалық тәлімдер алдым.

Мәскеу-1982

Институтта оқып жүрген кезімде үш жыл бойы Қазақстан Республикасына еңбегі сіңген бапкер, Жезқазған қаласының Құрметті азаматы, елімізге еңбегі сіңген жаттықтырушы Мұхаммед Әлиәкпаров ағамыздың жетекшілігімен өтетін бокс секциясына қатысып, Қостанай қаласында өткен «Қайрат» спорт

қоғамының Республикалық біріншілігінде 3 - ші орын алдым, сөйтіп ересектер арасында 1 - ші разрядты қорғадым.

Бапкерім Мұхаммед Әлиәкпаровпен дайындықтан соң.

Стол теннисінен де облыстық жарыстарда бірнеше рет жеңімпаз атандым. 1982 жылы шілде айында мемлекеттік - өндірістік практикаға институттың жолдамасы бойынша Еуропаға бет түзедік, Қарағанды қаласында Москваға

шығарып салуға Қарағанды мемлекеттік университетінің тарих факультетінде оқитын жасымыздан бірге өсіп, біте қайнаған ағам Кентбекоів Салауат Қамшыбайұлы бір топ жолдастарымен қаланы аралатып, шығарып салды.

Институтты 1983 жылы бітіріп жолдамамен Ақадыр ауданына келдім. Сол уақыттағы Ақадыр аудандық оқу бөлімінің басшысы Кәкен Аскенов мырза мені туған ауылым Нілдідегі Сәкен атындағы орта мектебіне география және биология пәнінінің ұстазы ретінде жіберді.

Осы 1983 жылы Аллаһтың жазуымен 16 маусымда Айткүл Қабылқызы Мұқаметқалимен отбасын құрдым.

16 - шы маусым, 1983 жыл.

Айткүл екеуміздің отау құрған тойымызды атқаруға үлкен үлес қосқан, маған әке орнында келетін жеті атаға жетпейтін қандас туысқаным Кеңес аға Маханұлы Қадыртегі жұбайы Бақыт тәте екеуі көп еңбек сіңірді, Аллаһ екі дүниенің нығыметіне жеткізсін!

Бақыт тәте жолдасы Кеңес ағамен

Жолдастарымнан туысым Бақыт Кокин мен он жыл бірге оқыған кластасым Ғазиз Сайлауұлы Балғабековтардың еңбектері ерен еді. Бірінші әрине Аллаһ тағаланың, әке - шешеміздің, ағайын туыстардың, достарымның, тойға қатысқан қонақтардың ақ баталарының арқасында өніп - өсіп келе жатырмыз, Раббыма сансыз шүкіршілік етемін!

Сол кезеңде Нілді (Успен) орта мектебінде директордың тәрбие жөніндегі орынбасары болып қызмет атқарған, марқұм Қапсемет Тәпі ұстазымыз мені оқушылардың және ұстаздардың комсомол ұйымының хатшысы етіп сайлады, осы тұста ұжыммен жұмыс істеудің алғашқы қыр - сырларын игере бастадым.

Өспен орта мектебінің ұжымы, 1983 жыл.

1983 жыл, оқыған мектебіме ұстаз болып оралдым, осы оқушыларыма тұңғыш рет класс жетекшісі болып тағайындалдым.

1986 жылы аудан бойынша мектептің комсомол ұйымының жұмыстары үздік деп танылып, бірінші Аллаһым, екінші физика пәнінің мұғалімі, мектептегі бастауыш партия ұйымының хатшысы, иманды болғыр Белгібаева Рымжан Белгібайқызының ұсынысымен, Ақадыр аудандық комсомол комитетінің бірінші хатшысы Виктор Митрофанович Алейник мырзаның Ақадыр аудандық ұйымдастыру бөлімінің меңгерушісі Алтынбеков Тұрар Ахметұлының, аудандық партия комитетінің идеологиялық мәселелер жөніндегі хатшысы Сара Зәкірқызы Мұхамедияровалардың қолдауымен партияға кандидат болып тіркеліп, 1987 жылы партия қатарына өттім.

Қазақ мемлекетінің негізін қалаған, мемлекет қайраткері Сейфолланың Сәкені бастап оқыған мектептен қанаттанып, ұшып шыққан жастар Тәуелсіз мемлекетіміздің түкпір - түкпірінде үлкен лауазымды басшылық қызметтер атқаруда. Мен 1983 - 1987 жылдар аралығында Өспен (бүгінде Сәкен атындағы орта мектеп) және Қызылтау орта мектептерінде (бүгінде Байқозы батыр атындағы орта мектеп) ұстаздық қызмет атқарған кезімдегі менің оқушыларымның өзі республикамыздың қалыпты дамуына үлкен үлес қосып жатқан азаматтар. Атап айтсам бір Қарағанды қаласының өзінде екі оқушым үлкен лауазым иесі болып отыр, олар:

Қарағанды қаласының әкімі Ермағамбет Қабыкенұлы Бөлекбаев

ҚР Ұлттық Банкінің Қарағанды филиалының директоры Ғазиз Бақытұлы Шегенов және Қайрат Көпбаев, Динара Үйсінбайқызы Салхаева, Жұмағазы Кешубай, Олег Рогожин, Расул Әбеуов, Дархан Қанатбеков, Мұхамеджан Қапияшев, кәсіпкер Асқар Құсайын және Қызылтаулық оқушыларым Нұртаза Сабырахымұлы Жөлеу, Жанар Мұқатайқызы Төлеутай, Жанар Мұхаметкәрімқызы Бәшек сияқты еліміздің түкпір - түкпірінде, шет елдерде үлкен лауазымды жауапты қызметтер атқарып жүрген оқушыларымды мақтан етемін.

ҚАЗЫНАЛЫ ҚЫЗЫЛТАУ

Құтты қоныс, ырысты, берекелі,
Биік тұғыр - алпыста мерекелі.
Ұл - қыздары көрінген биіктерден,
Қызылтауым - құлпырған ел мекені.
Сағынтай Әбіш.

Қызылтау - ауылы, Шет ауданындағы Қызылтау селолық округінің орталығы. Қызылтау Шет ауданының орталығы Ақсу - Аюлының оңтүстік

- батысында 170 км, Қарағандының оңтүстік батысында 250 км жерде орналасқан. Іргесі 1953 жылы қаланған. Халқы 400 адам (2006). Жер көлемі 400 025 гектар. Халқының ұлттық құрамы: 99,7 пайызы қазақ, 0,3 пайызын өзге ұлттар құрайды. Қызылтау селолық округінің солтүстігінде - Ортау ауылдық округі, Солтүстік - шығысында - Ақадыр кенті, шығысында - Босаға ауылы, оңтүстік - шығысында - Айран станциясы, оңтүстігінде - Шет ауданының қосалқы жерлерімен, батысында - Жаңаарқа ауданының жерлерімен шекаралас.

1985 - 1987 жылдары бұрынғы Кеңес Одағы Социалистік Республикасының Бас хатшысы Михаил Сергеевич Горбачевтің батыстың демократиялық үрдістерін кіргізе бастаған кезеңдері болатын. Осы дүрбелең уақыттарда Ақадыр аудандық партия комитетінің бірінші хатшысы болған Иван Андреевич Колбасин өзінің идеологиялық мәселелер жөніндегі хатшысы Сара Зәкірқызы Мұхамедияроваға мені тапсырып, «мына жас жігіт Горбачевтың қайта жаңаруының біздің аудан бойынша алғашқы қарлығашы» деп, мені 26 (жиырма алты) жасымда Кәрім Мыңбаев атындағы асыл тұқымды мал шаруашылығы совхозына, яғни Қызылтау селосындағы Қызылтау орта мектебіне, 1987 жылдың 3 - ші ақпанында директор етіп тағайындады.

Қызылтау орта мектебі, 1987 жыл

Қызылтау орта мектебінің ұжымы, 1987 жыл наурыз.

Осы 1987 жылдың ақпан айына дейін Қызылтау орта мектебінің директоры болып көп жылдар бойы Қазақ Кеңестік Социалистік Республикасының (КазССР) Халық ағарту ісінің озық қызметкері Құрақбай Ысқақұлы Ысқақ, Құрекеңе дейін Халық ағарту ісінің озық қызметкері Нұрлан Мәдиұлы Мәди ағаларымыз басшылық жасаған екен. Директордың оқу ісінің меңгерушісі болып Халық ағарту ісінің озық қызметкері, математика пәнінің озық мұғалімі Гүлшат Яқияқызы Қарсыбек, тәрбие ісінің меңгерушісі болып Мұхамедия Кішкентайұлы аға - апаларымыз қызмет атқарған екен.

Мені бұл ауылдың мектеп ұжымына сол кезеңдегі аудандық атқару комитеті төрағасының орынбасары Станислав Валентинович Филипович таныстыруға апарды, мектепке отырғызудан бұрын, сол совхоздың директоры лауазымындағы Сатыбалдин Мағауия Медетбекұлымен таныстырды.

Бұл өңірге тұңғыш рет аяқ басқан маған Мағауия ағамыз жас екенсің деп алып, «бұл кеншарды аудан орталығынан алыс деп (90 шықырым) қамықпа, бес бөлімшеміз бар, бәрінде шағын комплектілі мектептер бар, оның бәрі сенің қарамағыңа жатады деп бір қайырды да, совхозымызда 32000 - ға жуық қой, бес отардан тұратын 2500 бас жылқы түлігі бар деді, оңтүстігімізге қарай 100 шақырым жерде Ұланбелмен шекараласпыз, ол Жамбыл облысының Мойынқұм ауданына шектесіп жататыны туралы айтты».

Қызылтау ауылы, Әліппемен қоштасу салтанаты

Сонымен Қызылтау орта мектебінде Алланың жазуымен 1994 жылдың қаңтар айына дейін басшылық қызмет атқардым.

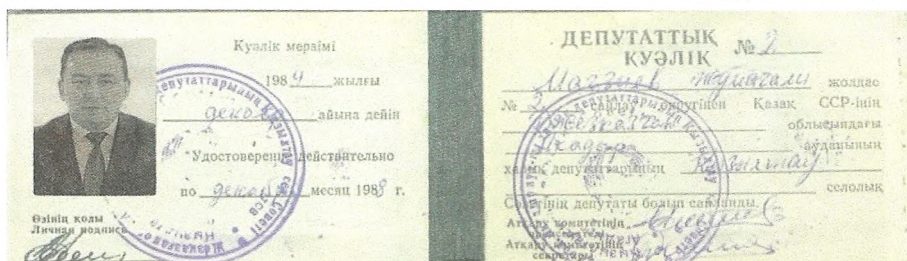
Бір күні менімен Қызылтауда бірге тұрған үлкен шешем Фатиха (Бақам) Шәріпқызы бір құпия әңгіме бар балам, қаласаң айтайын деді...

«Менің Өспендегі замандасым Әбеннің Кемалы арнайы маған келіп жолығып, Қызылтаудағы қоныстарың құтты болсын!

Фатиха келгендегі басты мақсатым Қызылтау кеншарында басшылық қызметте бұрынғы жолдасымнан туған Ораз (1949) атты балам бар, бүгінгі күнде тегі Қатпағұл болып жүрген көрінеді,.. сенен өтінерім менің сол балам Оразбен тілдесіп, менімен кездестіру жолын ойластыруыңды сұраймын».. деді. Мен Ораз баламмен Қызылтауда үйге шақырып тілдестім,.. туған әкесі Кемалмен кездесуін сұрадым. Сонымен шешейдің тапсырмасымен Орең ағамды мен жеңгеміз Бәтимамен, немерелерімен, қырық жылдан астам, тағдырдың тәлкегімен жүздеспеген Кемал әкеміздің шаңырағына Өспенге алып келіп табыстырдым...

Бүгінгі күндері екі анадан туған Кемал әкемнің балалары өмірдің қызық - шыжығының барлығын бірге атқарысып жатыр, Аллаға шүкір!

Қызылтау селолық Кеңесінің 1988 -1994 жылдарындағы екі шақырылымындағы селолық Кеңестің депутаты болып сайландым.

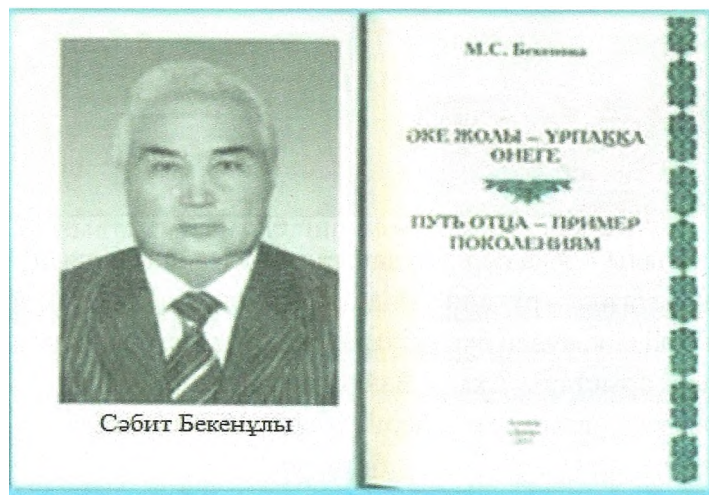

1992 жылы Ақадыр ауданында алғашқылардың бірі болып «Халықтық педагогика - рухани қайнарымыз» атты облыстық деңгейде үлкен конференция өткіздік, аудан басшылары қатысты, осы оқу жылының басында Абайдың, Алаш арыстары Ахмет Байтұрсыновтың еліміздің тәуелсіздігімен байланыстырылған асыл мұралары бейнеленген жаңаша үгіт - насихат безендірілу жұмыстары жүргізілген болатын.

Халықтық педагогиканың қайнар көзі қариялар Наурыз мерекесінде, менің Фатиха анам астыңғы қатарда төртінші болып отыр, қызылтау 1992 жыл.

1992 жылы Торғай облысының Арқалық қаласына Міржақып Дулатовтың мүрдесін Карелиядан белгілі ғалым, тарихшы Марат Оралбайұлы Әбсеметтің бастамасымен әкелінуіне тұстастырылған, сол кезеңдегі білім министрі Шайсұлтан Шаяхметовтің басқаруымен ұйымдастырылған «Халықтық педагогика қазынамыз» атты республикалық конференцияға, Жезқазған облысынан облыстық оқу басқармасының бастығы Сәбит Бекенұлы Бекенов екеуміз біздің облыстан бардық.

Мен туып өскен Нiлдi ауылында үлкен қарияларымыз Жаманның (өзен) бойындағы Батыр басына бардық, құран бағыштадық, Тарақты Байғозы Батырдың әруағына тәу еттiк деп отырғандарын құлағымызға құйып өстiк. Осы тұрғыда Аллаһ демеу берiп Қызылтау орта мектебiнiң атын иiсi қазаққа ортақ, Байқозы Батырдың атына беру туралы ойды Аллаһым түсiрiп, Ақадыр кентiнде тұратын белгiлi жазушы Өмiр Кәрiппен ақылдасып, сол кезеңдегi Ақадыр ауданының прокуроры Сайлау Қарабектiң, аудан басшыларының қолдауымен Қызылтау орта мектебiнiң атын Байғозы Батыр атындағы орта мектеп деп, 1993 жылы ауыстырдық.

Байқозы батыр Наймантайұлы кесенесі.

Батыр атындағы осы мектепте өлкетану мұражайын аштық, түрлі тарихи құнды материалдар жинақталды, оған мектебіміздің тарих пәнінің мұғалімі иманды болғыр Мұхамедия Кішкентай көп еңбек сіңірді, осы мұражайда арқаға белгілі Битабар палуан көтерген шойынтас та әкелінген болатын.

Қызылтау ауылы, 1993 жыл

Қызылтау орта мектебі, 1993-ші жылдан Байқозы Батыр атындағы орта мектебінің ұжымы 1992-ші жылы Монғолияның Баянөлгей өлкесінен көшіп

келген қандастарымызбен толықты, олар өз пәнінің білгір мамандары, қазақ тілі және әдебиеті пәнінің мұғалімі Кеңесхан Мәдібай, бастауыш сынып ұстазы Сәлима Қабдырашқызы, Байжұма Біләлұлы, Кәмел Біләл, Мәдинаш Нұрсалиқызы, Гүлира Байжұмақызы сияқты мамандар мектепте жемісті еңбек етті.

Тұңғыш демалыс. Ялта.

1988 жылғы желтоқсан айында Ақадыр аудандық оқу бөлімінің меңгерушісі Нариман Ысқақұлы - «партия жаңа қызметке кірген жас азаматтарға қолдау көрсетіп, кәсіподақ арқылы демеу көрсетуді тапсырды» деп, мені Қырымның Ялта қаласына дем алуға арнайы жолдамамен жіберді.

Қырым, Ялта-1988

Ялтадағы Тоқтамысханның қызы
Жәніке ханымның мұражайы

Байғозы батыр атындағы орта мектебінің ұстаздары мен оқушылары волейбол, баскетбол спорт түрлерінен аудан бойынша үздіктер қатарында болды. 1988-ші жылы мектепке жергілікті азамат, бокстан спорт шебері Дулат Сапаржанұлы Бөкебай дене шынықтыру пәнінің мұғалімі болып келді. Өзі сүйген спортының нағыз кәсіби маманы Дулат мырза, ауылдың балаларын жаппай бокске тартты. Сол ауыл балаларының ішінен түрлі салмақтар дәрежелері бойынша мектеп оқушылары ауданда, облыста бірнеше дүркін жеңімпаз атанып, жүлделі орындарға ие бола бастады. Солардың ішінен суырылып шыққандары спорт шебері Оңғар Ермекұлы Тайжан, спорт шеберлігіне кандидат Аманкелді Сабырахымұлы Жөлеу, жастар арасындағы облыс біріншілігінің жеңімпаздары: Ғазиз Мананбай, Нұрсейіт Ибраһимұлы Жөлеу, Тілек Құсайын, Медет Еспенұлы Тілеген, Ғалым Алдыоңғарұлы атты мектеп оқушылары чемпиондар қатарынан көрінді.

Бокстен спорт шебері Оңғар Ермекұлы түрлі республикалық, халықаралық турнирлердің жеңімпазы болып, Қазақстан чемпионатының қола жүлдегері атанды.

Дулат Сапаржанұлы Бөкебаев (сол жақта)
AIBA төрешісі (2007ж.)

Оңғар Ермекұлы анасы Көкіш
Орынбасарқызымен.

Осындай бокстан спорт саңлақтарын тәрбиелеп, алақандай Қызылтау (К.Мыңбаев) ауылының атын республикаға танымал еткен спорт шебері Дулат Сапаржанұлы Бөкебай бауырым, әріптесім бүгінде Маңғыстау облысының балалар мен жасөспірімдер спорт мектебінің директоры, Ерен

еңбегі үшін медальінің иегері (2013ж.) атанған майталман азамат.
Халықаралық дәрежедегі АІВА төрешісі (2007ж.), бокстан Маңғыстау
облыстық төрешілер алқасының төрағасы.

Қызылтаудан оңтүстікке қарай Шолақеспе бағытында негізінен Тарақты
руына жататын бақилық болған адамдардың көптеген бейіттері, қорымдары
орналасқан.

Сәкен Сейфуллин тар жолда тайғақ кешіп жүрген кездерінде Тарақты
руының басқарушы жігіттері қол созып, зор демеу болғандықтары туралы
сұңқар жазушының шығармаларында кеңінен орын алғандығы бұхараға
белгілі.

Қызылтау ауылдық округінің оңтүстік - шығыс жағында Тайатқан - Шұнақ
деген жерде қазақ халқының ұлт - азаттық көтерілісінің басшыларының бірі
және бірегейі Ағыбай батырдың кесенесі орналасқан, бұл кесене мемлекет
тарапынан қорғалады, шырақшысы бар.

Тайатқаншұнақтағы Ағыбай батырдың кесенесі.

Абылайханның немересі, Орта жүздің сұлтаны Кенесарының Ақжолтай
Ағыбай батырға берген бағасы мынау: «Ағыбайдай ер қайда, Сарыарқадай
жер қайда» деген екен, қандай теңеу...

**ПОБЕДИТЕЛИ И ПРИЗЕРЫ 1
ДНЯ ЧЕМПИОНАТА АЗИИ ПО
САМБО И МОЛОДЕЖНОГО
ПЕРВЕНСТВА АЗИИ ПО САМБО
В ТАШКЕНТЕ**

4 Июня 2021 | ФИАС

Осы жылдың 04 маусымы күні Қазақ еліне сүйіншілеген хабар жетті. Барлық баспасөз беттерінде, әлеуметтік желілерде жастар арасында самбо күресінен Ташкент қаласында өтіп жатқан Азия чемпионатында Қарағандылық Болат Сапар Мұхтарұлы Азиянын чемпионы атанды делінген...

Болат Сапар Шет ауданының Қызылтау ауылының тумасы, менің бажам Әшімов Сәкен Сапарұлының бауыры - Әшімов Мұхтар Сапарұлының баласы, марқұм Сапар Әшімұлы Текенов құдамыздың немересі - Болат Мұхтарұлы баламыз үстіміздегі жылы самбо күресінен жастар арасында еліміздің чемпионы атанған еді.

Қазақстандықтар, Қарағанды облысы Шет ауданы, оның ішінде Қызылтау ауылы - Аллаһ Тағаламнан **Болатымыздың** сапарын әлемдік додаларда жеңіс биігіне шығаруын тілейік!!!

Қасиетті Қызылтауды зерделеу

*Қаралы жылдар қармағы.
Қаймағын қазақ ілген жер.
Қап-қара таңба - «Карлагы»
Сарбаздар қаны сіңген жер.*

Мыңбай Рәш

Аллаһымның қалауымен менің бүгінде жауапты басшылық қызметте жүргеніме отыз үш жылдан асты, лауазымдық шенде 1987 жылы бетімді ашқан осы Қазыналы Қызылтау елі мен жері болатын, сондықтан осы елдің тарихын зерделеу парызым деп отырмын. Қызылтау өңірі негізінен қазақи шежіре бойынша Арғын - Алтай - Қалыбек руының атамекені болып есептеледі. Қызылтаудан оңтүстікке қарай Ұланбел бағытында жоғарыда айтылғандай Тарақты руының азаматтарының қоныстары болған. Қызылтаудың солтүстік жағындағы жерлер Тоқа руының жерлерімен, оның ішінде қазақ мемлекетінің негізін қалаушы, қайраткер жазушы Сәкеннің әкесі Сейфолланың ата қонысы «Қарашілікпен» шектескен.

Қызылтау өңірі өткен ғасырдың жиырмамыншы жылдарының орталарынан бастап, 1953 жылы Сталин өлгенге дейін аты әлемді дүрліктірген қанқұйлы Карлагтың иелігінде болған. Карлагқа бүгінгі шамамен Ақмола және Қарағанды облыстарының жерлері тиесілі болып, яғни жалпы көлемі екі Франция мемлекетінің территориянан артық жерді алып жатқан, яғни «мемлекет ішіндегі мемлекетке» айналған.

Түрлі лагерлердегі отырған ғалымдардың еңбегі кеңінен пайдаланылған, Жергілікті шаруашылық жерлерін отырған ғалымдар зерттеумен шұғылданып, топографиялық, гидротехникалық, ботаникалық, метеорологиялық, топырақтану зерттеулерін жүргізген.

1953 жылы наурыз айында И.Сталин өлгеннен кейін Карлаг бөлімшелері жабыла бастап, аталған жылдың маусым айында Карлагтың Қызылтау бөлімшесі, ҚКСР-сы Ауыл шаруашылығы министрлігінің қарамағына беріліп, орнына «Қызылтау» совхозы құрылған.

Шаруашылықтың алғашқы директоры болып, осы жылы партия тапсырмасымен Осакаров ауданынан жіберілген Рахымбеков Садық әкеміз тағайындалады. Садық ағамыз 1910 - шы жылы Баянауылда туған, басшылық

қызметте ысылған, жергілікті халықтың айтуы бойынша ұлтжанды азамат болған екен.

1940 жылдары Оңтүстіктің Шу өңірінде құрылған, кейін Жамбылдың ұлан белінде орналасқан Бетпақдала тәжірбие станциясы, 1963 жылы Қызылтауға көшіріліп әкеліп, Кәрім Мыңбаев атындағы асыл тұқымды мал шаруашылығы тәжірбие станциясы деп өзгертіледі.

Аз уақыт тәжірбие станциясының директоры болып В.Крылов деген азамат қызмет атқарса, кейін Мұқас Мәдиев, Жұмағұлов Баян Арғынұлы деген азаматтар басқарған. Мал шаруашылығы оның ішінде жылқы және қой шауашылығын асылдандыруға арналған ғылыми тәжірбие станциясымен бірге, бүгінде тәуелсіз Қазақстандағы бірегей ғалым, ҰҒА академигі, ауыл шаруашылық ғылымдарының докторы, профессор, Қазақстан Республикасының еңбек сіңірген қайраткері Игорь Николаевич Нечаев келген.

Игорь Николаевич Нечаев

Кәмен Қанапин

Нечаев мырза тәжірбие станциясы директорының ғылыми жұмыстар жөніндегі орынбасары лауазымын атқарған, жылқы және қой шаруашылығын сұрыптап асылдандыру жұмыстарымен шұғылданып, ғылыми зерттеулер жүргізген. Белгілі ғалымның ғылыми жұмыстармен айналысқан шәкірттері аз болмаған, олар: Қ.Бақтыбаев, З.Ысқақов, К.Қанапин, М.Тілегенов, А.Атымтаев, В.Лопушкин, Н.Кикебаев т.б. болған.

Ұлы жазушымыз Мұхтар Әуезовтың күйеу баласы жылқы шаруашылығының білгір маманы Рысмағанбетов Бейсенбай әкеміз де абыройлы қызмет атқарған, жолдасы Әуезова Фаузия Ахметовна Қызылтау

орта мектебінде математика пәнінен сабақ берген, ғылыми жұмыстар жүргізген, ғалымдардың жолдастары негізінен осы орта мектепте ұстаздық еткен.

1960 жылдары тәжірбие станциясына Орал облысынан әкелінген Еділбай қойлары жергілікті қойлармен араластырылып, еділбай қойының Сарыарқа түрі шығарылса, жергілікті жылқылар Якутиядан және Мұғалжардан әкелінген, Жабы тұқымдас айғырлармен будандастырылып, «Сарыарқа» атты жылқы тұқымы пайда болып, 1990 жылы ресми түрде К.Мыңбаев атындағы асылтұқымды жылқы шаруашылығы болып ресми тіркеуден өткен.

Кәрім Мыңбаев (1906-1948)

Бетпақдала экспедициясымен.

1969 жылы тәжірбие станциясының соңғы директоры ретінде Баязит Садықов болса, 1977 жылы совхоз директоры лауазымын Мағауия Медетбекұлы Сатыбалдинға тапсырады. М.Сатыбалдин ағамыз болса 1988 жылға дейін 11 жыл бойы совхозды абыройлы басқарып, Ақадыр аудандық ауыл шаруашылық басқармасының бастығы болып ауыстырылады. Мағауия Медетбекұлынан совхозды Әділ Қадырұлы Бәкіров қабылдап алып, 1994 жылға дейін басқарса, 1994 жылы кеншарды жекелешендірудің алдында, бүгінде марқұм болған асыл азамат Байғазинов Рахметолла Бердігүлұлына өткізеді.

Бәйғазит Садық

Мағауия Сатыбалды

Әділ Бәкір

Рахметолла Байгазы

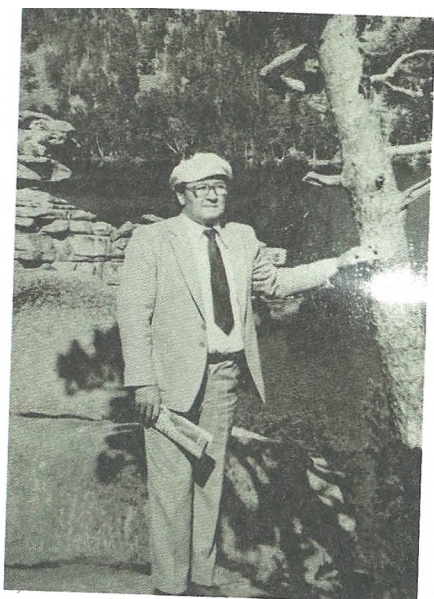
Өмірәлі Ысқақ

Ораз Кемалұлы

1995 жылы Рахметолла ағамыз қызмет бабымен аудан орталығына ауысып, еңбегімен ел таныған жергілікті абыройлы азамат Қожанбердин Дулат Қасенұлына тапсырады.

Мен 1987 жылы 27 жасқа қараған шағымда, Қызылтау еліне мектеп басшылығына келгенде, бауырларына тартып, жақсылығымды асырып, кемшілігімді жасырып оң бағыт берген, Ақадыр аудандық оқу бөлімінің меңгерушісі болған, иманың тасығыр Ысқақов Нариман Ысқақұлына, совхоздың басшылық аппараттарында қызмет атқарған Мағауия Сатыбалдинға, Сейіткамал Шағыртаев және Мұқатай Төлеутаев ақсақалдарға, Әділ Бәкіровке, Сапар Әшімұлына, Аманғали Мұжтабаұлына,

Дулат Қожанбердинге, Шалғынбай Темірбековтерге ризашылығымды білдіремін.

Нариман Ысқақ

Мұқатай Төлеутай

Қазақтың өнер тарландарымен...

Аманғали Мұжтабаұлы зайыбымен

Сейіткамал Шағыртай

Шалғынбай Темірбекұлы

Қызмет бабымен туған ортадан алыстадым ау деген кезеңде Қызылтау елінде әкемнің туған нағашысы Ислам Мұқышұлы (руы Тоқа-Мырзамбет Күшікбай - Орақ) мен жақын бауыр апам Балпан Шәкенқызын (руы Тоқа Жетімек - Мырзакелді) кездестіріп қуанышқа бөлендік. Себебі менің

балалық шағымның көп кезеңі Нілді кеншарының Еркіндік бөлімшесінде тұратын ұлы нағашым Сәтмағанбетұлы Мұқыш (Мұқышев Жаңбырбай марқұмның әкесі) әкеміздің үйінде өсіп еді. Бүгінде марқұм болған Ислам Мұқышұлы нағашым Қызылтауда бас агроном қызметін атқарған болатын, не керек, Исекеңе жақын жүрген азаматтар ол кісіні біледі, ер жігіттің Жампозы еді ау, жаныңыз жаннатта болсын асыл нағашым, жездем!

Апай Балпан Шәкенқызы және Ислам Мұқышұлы

Осы арада сәл шегініс жасасам, қазақ халқының маңдайына сыймай тым ерте өмірден озған, бір туар қайталанбас тұлға К.Мыңбаевтың бастап кеткен ісін ғалым И. Нечаевпен тізе қосып жалғастырған Қожанбердиндер әулеті жайлы айтпай кетуге болмайды. Осы әулеттің үлкені Құсайын әкеміз (1883-1956) өткен ғасырдың басында арнайы мал - дәрігерлік білім алған, Ақмола совдепіне мүше болған азамат.

Қожабердин Хасеннің әулеті

Қожанбердин Құсайын Сәкен Сейфуллин екеуі туыстыққа тартып сенімді жолдас болған. Ақ гвардияшылар Ақмолада Кеңес үкіметін құлатқанда, ол да атаман Анненковтың азап вагонында 47 күн азап шегеді. Құсайын ағамыз азап вагонынан аман құтылғанымен « отыз жетінің ойранында» өз қолымен орнатысқан Кеңес үкіметі « халық жауы» ретінде қайтадан ұстап, тағы да азап шегеді. Қожанбердин Құсайын Ақмолада Кеңес үкіметі орнаған кезеңде, Кәрім Мыңбаевтың ағасы Тұрысбек Мыңбаевпен, Сәкен Сейфуллиндермен бірге болып, қиын да жауапты жұмыстар атқарған. Кейін ақталып келген соң Қарағанды облысының Қаражал қаласында тұрып өмірден озады.

Інісі Қасен Қожанбердин де он екі жыл өмірін Кеңестің азап лагерьлерінде өткізіп, Жамбыл облысындағы Меркі селосына жер аударылып, 1954 жылы Қарағанды облысы, Жаңаарқа ауданының Қытай ауылына, кейін «Қызылтау» кеңшарына көшіп келеді де, кеңшардың жылқысын бағады. Әкесінің игілікті ісін жалғастырған балалары Дулат және Мұрат Қожамбердиндер кеңшар орталығынан тоқсан шақырым жердегі «Шолақеспе» бөлімшесіне көшіп барып, жылқы бағумен айналысып, кеңестік кезеңде 500 биеден орта есеппен 92 құлын алуға қол жеткізген еңбектерімен ер атанып жүрген Қазақ елі танитын майталман азаматтар.

Бүгінгі таңда Қызылтаудың темірқазығына айналған ағайынды Қожанбердин Дулат пен Мұрат, әкесі Қасеннің қасиет пен кие қонған нөқтасы мен тізгінін одан әрі берекелендіріп, бүгінде «Бақытбек» және «Шолақеспе» шаруа қожалықтарын құрып, еліміз бойынша асыл тұқымды жылқы түліктерін өсіріп өркендетіп отырған берекелі отбасы.

Сәкен Сейфуллиннің кеңес беруімен Ташкентте жоғары білім алған Кәрім Мыңбаевта, Сәкен ағамыз тәрізді «сегіз қырлы, бір сырлы» талант иесі болған. Ұлы Отан Соғысы жүріп жатқан жылдары Кәрім Мыңбаевты Иосиф Сталинның өзі шақыртып алып сөйлескеннен кейін...

«Сендей ғалымдар Отанға керек» деп елге қайтарғаны тарихтан белгілі. Кәрім Мыңбаев (руы Қуандық - Тоқа - Құлымбет) ағамыз 1942 - 1944 жылдары Қазақ ССР Мемжоспарлау (Госплан) комитеті төрағасының орынбасары, 1944-1948 жылдары ВАСХНИЛ-дың Қазақ филиалы президиумның төрағасы, Қазақ ауыл шаруашылығы институтының селекция және генетика

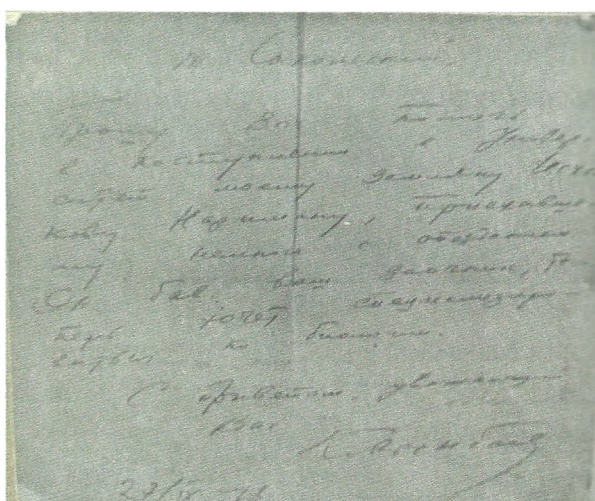
кафедрасының меңгерушісі қызметін қоса атқарған ұлы тұлға. К.Мыңбаевтың бастап кеткен мал тұқымдарын асылдандыру ісі бүгінгі күндері Қазақстанда жалғасын табуда.

Соның бір жарқын мысалы, Кәрім Мыңбаев ұйымдастырған Қызылтаудағы шаруашылықта, Қожанбердин Дулат және Мұраттар елу жылдан астам уақыт бойы, сексеннің сеңгірінен асқан, Мыңбаевтың шәкірт И.Н Нечаевпен бірігіп қоян - қолтық үлкен жұмыстар атқаруда.

И.Н Нечаев болса, 1956 жылдан бастап К.Мыңбаев ұйымдастырған Қазақ мал шаруашылығы ғылыми зерттеу институтының жұмыстарын шәкірттерімен бірге жемісті еңбек атқарып жүрген бірегей тұлға. Жаңаарқа ауданына қарасты Нілді (Успен) руднигінің орта мектебінде тарих пәнінен сабақ берген жездеміз Нариман Ысқақұлы Ысқақовтың (ағасы Бүркіт Ысқақұлы Ысқақов кезінде «Есеп» партиясын құрған), кейінірек Ақадыр ауданында көп жылдар бойы білім саласында басшылық қызметтер атқарғаны жоғарыда айтылды. Нариман жездеміз 1948 жылы Алматы қаласындағы Қазақ педагогикалық университетінің тарих факультетіне түспекші болып барғанында, қабылдау комиссиясы құжаттарынан болмашы қателіктер тауып қайтарып береді, Нариман Ысқақұлы (руы Тарақты - Әлі) болса Нұралық жерлесі, белгілі ғалым Кәрім Мыңбаевқа барып жолығып қол үшін беруін сұрайды. Мыңбаев болса, сол кезеңдегі университеттің ректоры Сокольский мырзаға төмендегідей қолхат жазып беріп жібереді.

Нариман Ысқақұлы

Түпнұсқаның көшірмесі

Нарекеннің шаруасын Аллаһ тағала қолдап оңынан шешіліп құжаттарын тапсырады...

Өкпебай ақсақалға совхоз директоры
Мағауия Сатыбалды құрмет көрсетуде.

Біздің қазыналы Қызылтауда Қожабеков Өкпебай ақсақал өмір сүрген. Құдайға шүкір артында ақарлы - шахарлы ұрпақтары өніп - өсуде. Бұл әкемізге арнайы тоқталып отырғаным, Кәрім аға қазақ халқының маңдайына біткен ұлты қазақ биология ғылымдарының тұңғыш докторы, 1944 жылдан бастап ВАСХИЛ-дің Қазақ филиалы президиумының тұңғыш төрағасы болады.

Өкпебай ақсақал біртуар ғалым Кәрім Мыңбаевтың туған апасы Мариямнан туады.

Қызылтау тойының алғашқы құрылтайына қатысушылар

1954 - 2014 жж. Қызылтаудың 60 жылдығы атап өтілді.

Менің басшылық қызметте бетімді ашқан Қазыналы Қызылтау елі 2014 жылы өзінің торқалы 60 жылдық мерейтойын атап өтті.

БЕРЕКЕСІ ТАСЫҒАН АҚАДЫР

1994 жылы қаңтар айында сол кезеңдегі Ақадыр аудандық оқу бөлімінің меңгерушісі марқұм Нариман Ысқақұлы Ысқақов маған Байғозы батыр атындағы орта мектебіне телефон шалып, ауданға тез жетуімді өтінді...

Шақыртқан аудандық атқару комитеті төрағасының орынбасары Әбдікерев Рысқали Қалиақбарұлы екен. Ол азамат маған Ақадыр аудандық мәдениет бөлімінің меңгерушісі лауазымын ұсынды да,...сол кездегі аудан әкімі болып жаңадан тағайындалған Амантай Абсалықов мырзаға кіргізді..

Аудандық мәдениет бөлімі.

Ауданда мәдениет бөлімінің басшысы болып, Ақадыр ауданы таратылғанша, яғни 1997 жылдың тамыз айына дейін қызмет атқардым.

Ақадырға келіп Жезқазғандағы институтта менен бір курс жоғары оқыған Қарсақпайлық Шахмұрат Кәменұлымен және Ақтоғайлық Оразбай Жүзбайұлымен кездестім.

Шахмұрат Кәменұлы жұбайы Бақыт Жақыпқызымен

Бір оқу ордасын бітірген біздер туғаннан кем емес араласып, барлық қызық - шыжығымызды бөлістік. Шахаңның басқа қызметтерін айтпағанда 1987 - 1999 жылға дейін Ақадырдың оқу - өндірістік комбинатының директоры, 1999 - 2007 жылдары ҚР - ның Білім және Ғылым министрлігінде, 2007 - 2013 жылға дейін «Қазақстан темір жолы» АҚ ҰК - сында, 2013 - 2019 жылға дейін зейнеткерлік демалысқа шыққанша Қазақстан Республикасы Президентінің жанындағы Мемлекеттік басқару академиясында басшылық қызметтер атқарды.

Бүгінгі күндері өмірден озған жолдасым Оразбай Жүзбайұлы 1984 жылы ұстаздықты Успен селолық округіне қарасты Айғыржал бөлімшесінде бастады.

Оразбай жолдасым жұбайы Әлиямен

Кейін Ақадыр кеншарындағы Ақадыр орта мектебінің директоры, Ақадыр аудандық атқару комитетінің инспекторы, Ақадыр ауданы әкімдігі әкімшілігінің басшысы, халық депутаттары Ақадыр кенттік Кеңесінің төрағасы, Ақадыр аудандық мұрағатының директоры қызметтерін атқарды.

ҰЛЫ АБАЙДЫҢ 150 ЖЫЛДЫҚ МЕРЕЙТОЙЫ

1995 жылы тамыз айында ҰҰлы Абайдың 150 жылдық мерейтойы ЮНЕСКО деңгейінде аталып өтілді. Осы қайталанбас үлкен шараға Аллаһым қолдап, Ақадыр ауданы атынан үлкен делегацияның құрамында мен де бардым. Семейдің жасыл жазира даласында республикамыздың түкпір - түкпірінен апарған мыңнан астам киіз үй тігілді, барлық қажетті инфраструктуралардың барлығы сақталған. Бұл шараға еліміздің сол кездегі Президенті Нұрсұлтан Назарбаевпен бірге, сол кезеңдегі ЮНЕСКО - ның төрағасы Федерико Майор келіп ашып берді. Өтілетін шаралардың көптігі сондай Қазақстанның түкпір - түкпірінен барған делегациялар бес күн бойы түрлі шараларды көрсетумен болды.

Қазақ халқының жүздеген жылдар бойы сарыла аңсаған Тәуелсіздіктің таңы енді атып жатқан кезеңде, ұлтымыздың келешекте дамуына рухани тұрғыда үлкен бір қозғаушы күш болған, рух берген атаулы қайталанбас мерейтой болды.

Абай мен Шәкәрімнің "Жидебай - Бөрілі"дегі мемлекеттік қорық - музейі.

Абайдың әжесі Зере және анасы Ұлжанның зиратына тәу еттік.

1995 жыл, тамыз айы. Семей - Қарауыл.

Менің жеті жыл бойы қызмет атқарған қазыналы Қызылтаудан осы мәдениет саласында жұмыс атқарып жүрген кезімде, жергілікті абыройлы ақсақал Мұқатай Төлеутаев телефон шалып ойымен бөлісті,..

«Қызылтау жері менің әке шешемнің ата қонысы, яғни Алтайдың Қалыбек буынынан тарайтын азаматтардың барлығының ата бабалары сонау Ортаудың күнгей жақ желкесіндегі Алабас тауларынан, сонау Ақтау бекінісін көмкере біздің жеріміз, қарағым саған айтпағым Шабал Бейсекқызы туралы болып отыр. «Бейсек көңі» деген жер атауы бар, ол КСРО Мемлекеттік сыйлығының лауреаты (1949), Қазақстанның халық әртісі, опера әншісі болған Шабал Бейсекқызының әкесінің жері және қорымы орналасқан. Ұсынысым осы Шабалдың атына Ақадырдағы мәдениет үйінің атын беру болып отыр», мен қолдадым, бұл ұсынысты Қызылтау, Ақтау әрісі Жаңаарқа өңірінің жер атауларының тарихын зерттеп жүрген, Қазақстан жазушылар одағының мүшесі, белгілі жазушы Өмір Кәріп те қолдады. Сонымен аудандық ономастикалық комиссияның шешімімен, Ақадыр кентіндегі мәдениет үйіне 1996 жылы опера әншісі Шабал Бейсекқызының аты берілді.

Шабал Бейсекқызы

Жары - Кәукен Кенжетайұлы

Ақадыр аудандық мәдениет бөлімінің ұжымы, 1997 жыл.

Сонымен 1994 жылдан 1997 жылдың шілде айына дейін, Ақадыр ауданы таратылғанша аудандық мәдениет бөлімінің меңгерушісі қызметін атқардым.

АҚАДЫР КЕНТІ ӘКІМДІГІ.

1997 жылдың қыркүйегінен 2003 жылдың қарашасына дейін, Шет ауданы Ақадыр кенті әкімінің орынбасары қызметін сол кезеңде кент әкімі лауазымын атқарған Дулат Аймағанбетұлы Қашкеевпен, 1998 жылдан 2004 жылға дейін Қуантай Қалиевпен қызметтес болдым.

АҚАДЫР ҚАЗПОЧТА БАЙЛАНЫСЫ ТОРАБЫ

2003 жылы бастығым марқұм Қуантай Қалиұлы «сені аудан әкімі Кәкімжан Ахметжанұлы Сарханов шақырып жатыр деді».

Аудан басшысы болса... «Сенің бухгалтерлік есеп және аудит мамандығы бойынша екінші жоғары білімің бар екен, сондықтан Ақадыр Қазпочта торабының басшылығына ауысуымды сұрады, мен кідірместен келісім бердім. Содан 2003 жылдың қарашасынан 2004 жылдың шілдесіне дейін Ақадыр Қазпочта байланысы торабының бастығы қызметін атқардым.

Ақадыр «Қазпочта» ұжымы, 2004 жыл

Ақадыр Қазпочта байланысы торабы - почта деп аталғаныменен бұл екінші деңгейдегі мемлекеттік банк. Құрылтайшысы Қазақстан Үкіметі мен Ұлттық банк болып есептеледі. Сол кезеңдегі АҚ «Қазпочта» Қарағанды облысы филиалының басшысы Ертай Рахимжанұлы Асаинов мырза мені тағайындар алдында әңгімелесу барысында, «Ақадырдың Қазпочтасы өзін - өзі ақтамай жабылардың алдында тұр... Сондықтан сізге біраз тер төгуге тура келеді, оның басты кілті - Ақадырдың басында өндіріс орындары өте көп солардың жалақыларын біздің банктен алғызуымыз керек, сонда ғана сіздің банктің табысы молайып, қаражат айналымы күшейеді, осы бағытта жұмыс жасау керек» деді. Қазпочтада мен тоғыз ай басшы қызмет атқарғанда Ақадырдағы кәсіпорындар мен мекемелердің елу пайызға жуығы жалақыларын (зарплатный проект) біздің банктен алатын болып, жарты жылдан кейін табысты кәсіпорынға айналдық. Бұл жағдайлардың бәрін сол кезеңде менімен бірге қызмет атқарған азаматшалар, басшылар жақсы біледі.

АҚАДЫР КЕНТІ ӘКІМДІГІНЕ ҚАЙТА ОРАЛУ

2004 жылдың шілде айында сол кезде Шет ауданының әкімі шенін жеті жылдан аса абыройлы басқарған, Жезқазған өңірі, Қарсақбай кентінің тумасы, Қазақстан Республикасы ауыл шаруашылығы Ғ.А. корреспондент мүшесі, ауыл шаруашылық ғылымдарының докторы Кәкімжан Ахметжанұлы Сарханов мені шақыртып алып, Ақадыр кентіне әкім етіп тағайындады. Ақадыр 1937 жылдан 1950 жылға дейін «станция» деп аталып келеді. Ал 1950 жылы Ақадыр кенті деп аталып, поселкелік-кеңестік жүйеге бағынып, поселкелік атқару комитеті құрылады. Оның тұңғыш төрағасы Ұлы Отан соғысының ардагері Шырынжан Жақанов деген әкеміз болған. Ақадыр кенті 1961 жылға дейін Жаңаарқа ауданына қарады да, кейін Ақшатау өндірістік ауданында болып, одан кейін барып Шет ауданының құрамына енді. Ал 1973 жылы Жаңаарқа және Шет аудандарының ортасынан Ақадыр ауданы құрылды да, 1997 жылы қайтадан таратылып Шет ауданына қосылды.

Ақадыр туралы қысқаша зерделеуді теміржолшылардан бастайын деп отырмын, себебі Ақадыр республикамыз бойынша ірі темір жол станциясы болып есептеледі, «мемлекеттің ішінде мемлекет» дегендей. Бұлай айтуыма негіз Ақадырда кезінде жиырмаға жуық кәсіпорындар ҚТЖ-на қарады, бес мыңнан астам жұмыскерлер осы кәсіпорындарда жұмыс істеді, күш органдарының қызметкерлері аудандық заң органдарының қызметкерлерінен бейтарап болды. Сондықтан Ақадырдың темірқазығы болып есептелетін, елімізге белгілі теміржолшылардың ерекше еңбектері бар азаматтарды атағым келіп отыр.

Ленин орденді еңбек озаты, теміржолшы Ықыш Ыбырайұлы ақсақал.

1971 жылы Ықыш Ыбырайұлы КСРО - ның ең жоғарғы наградасы Ленин орденімен марапатталды. Сол жылы ол «Құрметті теміржолшы» белгісінің иегері де атанды. Сегіз бала тәрбиелеп өсірген ардақты әке отбасында да бақытты ғұмыр кешті. Балаларының үшеуі - өзінің жолын қуған теміржол шыл ар.

Ақадырдың халқының абыройына айналған Иген Бошаев және кондуктор Кәлен Тәтиев деген ақсақалдар болғанын байырғы халықтың мәңгілік есінде сақталған. Ал теміржол құрылысына басшылық еткен Иван Пупков деген азамат болған.

Жетпіс жыл тарихы бар депо мен кенттің қабырғасын қолымен қаласқан, оның жылнамасын маңдай терімен жазып кеткен ақсақалдың өнегелі өмірі мен даңқты еңбек жолын кейінгі ұрпақ үлгі тұтып, орденді еңбек озатынын ұлағатты өмірбаяны Ақадырдың ажырамас бөлшегіндей болып қала береді. Ықыш әкеміздің еселі еңбегін жалғастырған Ақадырлық абыройлы азаматтар аз болған жоқ.

Ғабдолла Мяхмұтұлы МАХМҰТОВ, 1967 жылдан Ақадыр депосын басқарған маркасқа қызмет кабинетінде, жұмыстың қызған шағында.

Ахатай КӨКЕНОВ, Құрметті теміржолшы, ұзақ жылдар бойы тепловоз машинисінің көмекшісі болды.

1997 жылы Ақадыр ауданы Елбасының жарлығымен таратылған кезеңнен, 2011 жылға дейін кентте басшылық қызметтер атқарғанымда, бүгінде зерделеп білгенім, 2005 жылдарға дейін, Ақадыр кенті халқының әлеуметтік-тұрмыстық жағдайлары шешіле қоймаған кезең болатын...

Ақадыр кенті аудан орталығы болған кезеңде 15 мыңға жуық халық тұрса, 2000 - шы жылдары халық саны 5000 адамға дейін азайып, 10 мың адамның үстінде ғана қалды. Қалалық инфрастрүктураға қалыптасқан, Кеңестік

дәуірде өндірісі өрге басып, халқының менталитеті, өмір сүру деңгейі қала халқымен теңдескен кентте, әлеуметтік жағдайлар шиеленісе түсті, яғни 1988 жылы, 100 ден аса көпқабатты үйлерді, көптеген жер үйлерді, жылумен бір орталықтан қамтамасыз етіп тұрған КЕ-24-10 жылу қазандығы (ЖЭС-ТЭЦ) жұмысын біржолата тоқтатуға бет алды,.. оған себеп Ақадырдың Локомотив Депосы нарық талаптарына сай бірнеше ЖШС - терге бөліне бастады. Оған қаржылай байланған (субсидия) «Ақадыржылу» (КЕ-24-10 жылу қазандығы - ЖЭС-ТЭЦ) ЖШС-гі (директоры Ораз Жұмақанұлы Серіков болған) қаржылық тұрғыдан әлсіреп, рентабельді болмауына байланысты жұмысын біржолата тоқтатты. Қалалық жәйлі тұрмыстық жағдайларға көптеген жылдар бойы әбден үйренген кент халқы, әлеуметтік мәселеде айтуға келмейтіндей ауыр уақытқа тап болды, дағдарып қалдық... Билік басындағы біз де, кенттің халқы да, үлкен бір дағдарысты жағдайды бастан өткердік, әйтеуірі не керек, көп қабатты үйлерді жылытудың шешімі табылған сияқты болып,... үйлердің бәріне бір жазда көмірмен жағылатын автономды пештер орнаттық, бірақ бұл салынған пештер ешқандай техникалық өрт қауіпсіздігі тұрғысында және басқа да технологиялық талаптарға мүлде сай келмейтін еді, халық не істесін, осы лажға көнді... Қазақтан нақыл сөз артылған ба, «жұт жеті ағайынды» дейді, Ақадыр ауданы таратылып Шет ауданына қосылып, көп қабатты үйлер орталық жылытудан ажыратылып жатқан кезеңде, электр жарығы да бірде жанып, бірде сөніп, халықты шаршатып тұрған кезең болатын... Аудан әкімі Кәкімжан Сарханов 2004 жылы денсаулығына байланысты өз еркімен жұмыстан босаған Қуантай Қалиевтің орнына Ақадыр Қазпочта торабы басшысы қызметінен мені ауыстырып, Ақадыр кенті әкімдігіне қайтадан алып келіп әкім етіп тағайындады.

Өзінің бірінші орынбасары Бәкен Төлеуқұловтың, қатысуымен маған қатаң тапсырмалар берді...

«Жұмағали мен сені арнайы түрде абыройлы қызмет атқарып жүрген банк саласынан шақыртып алып отырмын, себебі Ақадырдың халқының әлеуметтік - тұрмыстық жағдайын сен жақсы білесің. Бүгінгі таңда қай жағынан алсаң да тұрмыстық мәселелері сын көтермейтін сияқты, халық қатты мазасыздануда, басшылықта сенің тәжірибең мол, Ақадыр халқының тұрмыс жағдайын ауданда отырған біз емес, жылдар бойы әкімнің орынбасары болып абыройлы қызмет атқарған, ішінен сен жақсы білесің. Себебі көп жылдан бері суығына тоңып, ыстығына күйіп келе жатқан азаматсың. Сондықтан барлық түйіні ауыр мәселелерді тәуелсіз шешуге рұқсат беремін, өзің сұрамасаң біз араласпаймыз, сен қандай шешу жолын ұсынасың, соны біз қолдаймыз, мысалы Ақадырдың электртоғы мәселесі т.б. жылдар бойы шешімін таппай отыр. Сондықтан сен барлық түйіні қиын мәселелерді шешуде жеке (персонально) жауап бересің, менің тарапымнан сұраныс қатал болады» әкім мырза қатқыл ырғақта қорытындылады.

Үлкен балам Думан жоғары оқу орнын бітірді. 2005 жыл

Ақадыр кенті әкімдігінің ұжымы.

Тапсырмадан кейін Ақадырды жарықпен қамтамасыз етіп келген

«Ақадырэнерго» ЖШС-нің директоры Бәкіров Нұрлыбек ағамыз басқарған кәсіпорынмен келісім шартты бұзып, сол уақытта теміржолдың ЭЧ-12 кәсіпорны кәсіподағының төрағасы болған, сәйкесті жоғары білімі бар Серіков Амандыққа жүгіндім, бұл азамат алдында маған келіп ЭЧ-12 кәсіпорнының сол кезеңдегі директоры Словгородский мырзаның кемшіліктерін маған жайып салып жүрген болатын...

Сонымен Амандық мырза «Электрмен жабдықтау» ЖШС - ін ашты, жарық мәселесі кентте құдайға шүкір «толғақсыз» шешілді. Бүгінде естуім бойынша осы аталған кәсіпорын Ақадыр өңірі түгілі Шет ауданы тұрғындарын электр жарығымен мүлтіксіз қамтамасыз етіп отырғанын естігенде, Аллаһ жеке шешімімді дұрыс жолға қойғызғанын мақтанышпен еске алатынымды Сіздерден жасырмаймын.

2005-ші жыл болуы керек, кәсіпкер Мұрат Қайранбеков әкім ретінде менің атыма өтініш жазып, бүгіндегі «Серік» супермаркет - мейрамханасы тұрған жерді сұрады, ондағы мақсаты өзінің кәсібін өркендету үшін, жаңадан

құрылыс жұмысын бастау қажет екенін айтты. Содан ол жерді босату үшін кентіміздің соғыс және еңбек ардагерлері: Өмкең Сергекбаев, Алексей Петрович Чеботарев, Жаңабай Насырханов, Виктор Быков, Ермек Иманбаев. Владимир Волков, Сейдірахман Тамабеков сияқты т. б. ақсақалдармен ақылдаса отырып, «егер осы жердің берілуі шешілген жағдайда, үлкен құрылыс алаңы басталып, келешекте кәсіпкерліктің дамуының кенттегі қозғаушы күшіне айналатыны туралы және кенттің келбетінің көркеюіне де үлкен үлесі болатындығы туралы түсіндірдім», ақсақалдар қолдады, ортақ бір шешімге келдік...

Содан Ақжал тау - кен байыту комбинатының бас директоры, облыстық маслихаттың депутаты болған Мейрам Баданов мырзаға жүгіндім, ол азамат өзінің техникалары мен жұмыскерлерін әкеліп, бір ай шамасында көшіру. құрылыс жұмыстарын жүргізіп, бүгінгі соғыс ардагерлері алаңын жаңалап жарақтады.

Бұл көшіру, құрылыс жұмыстары біткеннен кейін, кәсіпкер Мұрат Қайранбековтің өтінішін қанағаттандырып, келешек «Серік» супермаркетіне **Берекебасы** тілеп, бірінші қазығын қақтым...

Кәсіпкер Бауыржан Кенжебаев бауырым да еңбекқор, іскер азамат.

Кезіндегі ашық - тесік қалған екі қабатты тұрғын үйді тамашалап жөндеп. өзі отбасымен құрылыс дүкенін ашып, бүгінде орталық көшенің өңін кіргізіп тұрған берекелі бизнес ошағына айналдырды, барлығына шүкіршілік етем.

Ақадырдың мешітке барып ғибадат ететін ақсақалдарының арасында. шамамен 2005 - ші жылдардан бастап, Мешіт үйінің атын сол кездегі белгілі кәсіпкер Исин Сағынтайдың ұлы әкесі Иса молланың атына, екінші бір ұсыныс Ысқақ молланың атына беру туралы айтылып жатты. Ақсақалдар көп талқылады. 2007 - ші жыл болуы керек... Орталық Муфтияттың шешімі шығып, Аллаһтың Ақадырдағы Мешіт үйіне Иса молланың аты берілді.

Ақадыр өңірінің абыройын арттыруға, кенттің көркеюіне үлкен үлес қосқан тұлғаларға, азаматтарға көшелердің атын ауыстырып бергенімізде жергілікті халықтың тарапынан ешқандай реніш туындамады. Себебі еңбектері халық аузындағы азаматтар еді, олар: біртуар Ағыбай Ақжолтай батырға, қазақ халқының мақтанышы, жерлесіміз, сегіз бөлімнен тұратын 1960 жылы жазылған «Ғасырлар үні» ораториясының авторы, композитор. Мемлекеттік сыйлықтың лауреаты, КСРО-ның халық әртісі Сыдық Мұхамеджановқа (1924 - 1991 жылдар, Қарағанды облысындағы Шет ауданының Үлкенбұлақ ауылында дүниеге келген), Ержан би бабамызға.

Мухамедия Тұяқовқа, Иван Андреевич Колбасинға, Кәкен Оспановтарға көше аттары берілді.

Елдің алғысын арқалаған құрметті ағамыз Ақадыр аудандық ауруханасының бас дәрігері болған Тілеуқұл Мұсахметұлына арнайы алаң беріліп, ұрпақтары ескерткіш орнатты.

ҚҰРАН ХАТЫМ

2008 жылы сол кездегі Иса молла атындағы кенттік мешіттің имамы Мәкішов Илиястың қолдауымен Ақадырдың жерін, халқын табиғаттың түрлі **кесепаттарынан** Аллаһ тағаланың сақтауын, халқының бастаған кәсіптерінің, жұмыстарының берекелі болуын және кенттің өркендеуіне мол мүмкіншілік ашылуын Аллаһтан тілеп, еліміздің оңтүстік өңірінен келген діндар қариларға **Құран Хатым** түсіртуді Аллаһым маған бұйыртты, соған Раббыма сансыз шүкіршілік етемін! СубханАллах! Альхамдулиллях!

Халық көп жиналды, менің жанымда болған біраз азаматтар және қатысқан халық ризашылықтарын білдіріп, «тілегімізді Раббым берді ау деп, мынау бір өте киелі де, қасиетті ұйымдастырылған шара екен, Аллаһ тағалам қабыл етсін» деп көңілдерін білдіріп, тарасып жатты...

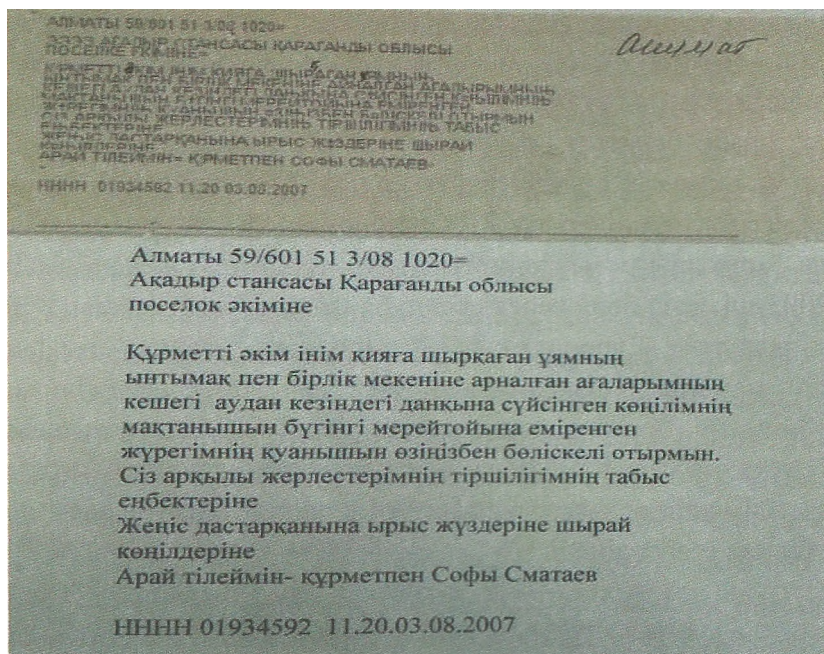
2007 жыл - ел еңсесін көтере бастаған кезең болатын, осы жылы тамыз айында Ақадыр кенті құрылғанының 70 жылдық мерейтойы облыстық деңгейде аталып өтілді.

Суретте: солдан оңға қарай - Қарағанды теміржол бөлімшесінің бастығы Жақсылық Төлеуұлы Жұматаев, еңбек ардагері Игорь Борисович Вицинский, Ақадыр кентінің әкімі Жұмағали Диярұлы Мағзиев, Шет ауданының әкімі Рысбек Борқыбайұлы Оразханов, Қарағанды облыстық маслихатының хатшысы Қасымбек Медиұлы Медиев, Ақадыр теміржол станциясының бастығы Тоқтамыс Сәулеханұлы Ысқақов, ҚР Парламентінің депутаты Ерлан Нығматулин.

Республиканың түкпір - түкпіріндегі Ақадырлық азаматтар шақырылды. олар Қарағанды облысының Киік станциясында туған, Ақадырдың қазақ орта мектебін бітірген, түркі дүниесінің, еліміздің бірегей классикалық жазушыларының бірі, мақтанышымыз Халықаралық «Алаш» әдеби сыйлығының лауреаты, «Құрмет», «Парасат» ордендерінің иегері.

Жезқазған, Балхаш қалалары, Ақадыр, Қарқаралы, Шет аудандарының Құрметті азаматы **Софы Сматай** ағамыз денсаулығына баланысты келе алмай қалып кенттің халқына арнайы телеграмма салды...

Мерейтойға Қазақстан Республикасы Парламентінің депутаты Ерлан Зайроллаұлы Нығматулин, Облыс әкімдігінің атынан облыстық маслихаттың хатшысы - Ақадырдың өркендеп өсуіне кезінде зор үлес қосқан Қасымбек Медиұлы Медиев, Қарағанды магистральдық желі бөлімшесінің директоры Қ.Маңғазбаев, ҚТЖ Қарағанды жол бөлімшесі филиалы бастығының оперативтік жұмыстар жөніндегі орыбасары Жақсылық Төлеуұлы Жұматаев, Қарағанды пайдалану локомотив депосының директоры Ю.В.Сеньгов, «Әскерилендірілген теміржол күзеті» АҚ Қарағанды филиалы директорының м.а. Ж.Б.Мамбетқұлов, Шет ауданының әкімі Рысбек Борқыбайұлы Оразхановтар қатысты.

Осы 70 жылдың ішінде Ақадыр кенті республикамызға танымал өндіріс ошағына айналған еді, атап айтсақ ішіндегі ірілері: Ақадыр локомотив депосы, Ақадыр айналым локомотив депосы, жол дистанциясы, Ақадыр электрмен жабдықтау дистанциясы, Ақадыр дабыл беру және байланыс дистанциясы, Ақадыр «әскерилендірілген темір жол күзеті», «Таға А» ЖШС, станциясындағы Техникалық қызмет көрсету бекеті, Ақадыр

станциясындағы өрт сөндіру пойызы, Ақадыр автокөлік кәсіпорыны (АТП). Ақадыр «КЭГОК» АҚ Ұлттық компаниясының 5000 киловольттік тоқ жөнелту (транспортировка) филиалы, Ақадырдағы «Жаңа мырыш» Ақжал жүк тиеу және тасымалдау базасы, Ақадыр геологиялық - барлау экспедициясы (21 - ші экспедиция), кейінірек Ақадыр геофизикалық экспедициясы да (6 - шы) көшіп келіп жұмыс істей бастады, олар - Орталық Қазақстанда металлургиялық және қорғаныс өндірісінің құлаш жайыуына үлкен үлесін қосқан кәсіпорын болатын, осы аталған кәсіпорындарда және басқада жоғарыда аты аталмаған өндірістік бағыттағы кәсіпорындарда, кезінде алты мыңнан аса кәсіби мамандар түрлі өндіріс ошақтарында шындалып жұмыс істеп, қала халқының менталитетіменен теңдесіп, қалыптасқан кезең болатын. 2005 - ші жыл болу керек, республикалық бағыныстағы КЭГОК-ты модернизациялауға Еуропалық (Франциялық және голландиялық инженерлер) мамандар шақыртылып, сол уақыттағы республикамыздың Премьер Министрі Кәрім Қажымұқанұлы Мәсімов келіп лентасын қиып ашқан еді. Ақадырдың КЭГОК-гі республикалық деңгейде стратегиялық маңызы бар, еліміздің орталығынан оңтүстік өңіріне энергия тасымалдаушы кәсіпорын болып есептелінеді.

АҚАДЫРДЫҢ 70 ЖЫЛДЫҚ МЕРЕЙТОЙЫ

Ақадырдың 70 жылдық мерейтойын жергілікті халық және республикамыздың түкпір түкпірінен келген Ақадырлық қонақ азаматтар зор белсенділік танытып, мерейтойды үлкен қуанышпен қарсы алды.

Ақадыр кенті Елбасының жарлығымен аудан статусынан 1997 жылы ажырасада, жоғарыда аталған ірі кәсіпорындардың және кәсіпкер азаматтардың еңбектері еселеніп, сонымен қатар кент тұрғындарының туған өлкеге деген патриотизмінің арқасында, бүгінгі замана талабына сай, даму көшінің бел ортасынан Құдайға шүкір ойып орын алып отыр.

Тағдырдың жазуымен мен Ақадыр кентінде түрлі басшылық қызметтерді 1994 жылдан бастап, он алты жылдан астам уақыт қызмет атқарған кезімде, соғыс және еңбек ардагерлерімен, ақсақалдар алқасымен, қатардағы интеллегенция өкілдерімен кеңесе отырып, қоян - қолтық жұмыс істедім, атап өтсем: Кеңесбай Сарғасқаев, Көдек Шәбденов, Зәкір Көкжалов, Серік Исмақов, Қияшбай Тоқабаев, Қоржынбай Бөкенов, Аманқұл Әбдірахманов, Бекеш Абақанов, Сейдірахман Тамабеков, Иманжан Жекебаев, Қазақстан жазушылар одағының мүшесі, белгілі жазушы Өмір Кәріп, Қазақстан композиторлар одағының мүшесі, марқұм Ысқақ Тәукей, ақын Алтай Смет, Шәмілбек Бекішев, Сәкен Қойшанов, Кәкен Оспанов, Елен Бектұрсынов, Тоқтамыс Ысқақ, Қапан Жалғабек, Алексей Петрович Чеботарев, Ақатай Какенов, Николай Алексеевич Слепцов, Қоныратбек Қасымбеков, И.Б. Вицинский, Сағындық Қанатбаев, В.М Волков, В.И Быков, Төрехан Майбас, Қуанышбек Бектұрсынов, Балтабай Қасқырбаев, М.Г Зеленский, Николай Михайлович Николаев, Құрманбай Қалдыбеков, Сара Кенжебаева, Зауреш Тұтқабекова, Амандық Серіков, Любовь Александровна Абжанова, Бақыт Смағұлов, Сейсенбай Жанасылов, Жангелді Ибраимов, Бірлік Тәжентаев, Мейірман Имендинов, Тәбәрік Ахметов, Ораз Серіков, Дәуір Мұсаахмет, Шымболат Ыбырай т.б. асқаралы Ақадырдың 70 - жылдық мерейтойы үлкен белсенділікпен атап өтілгенімен, тарих сахнасында мәңгілік сақталуы үшін кітап шығарылу керек болды.

Ақадырдың 70 - жылдық тарихы түрлі фотосуреттермен тұжырымдалып баяндалған, белгілі журналист Қайрат Әбілдиновтың авторлығымен «Ақадыр алтын бекет арқадағы» атты кітап 2007 - ші жылы шығарылып, кенттің бір ғасырға жуықтайтын тарихы - белгілі бір жүйемен қорытындалып түйінделді.

Мен Аллаһтың бұйыртуымен Ақадыр ауданының мәдениет саласын басқаруға келген 1994 жылдан 2011 жылға дейін басшылық лауазым атқарған кезеңімде, алты аудан әкімдеріменен қызметтес болдым, олар: Амантай Әбсалықов мырза, Баттал Мұқышұлы Мұқышев, Кәкімжан Ахметжанұлы Сарханов, Рысбек Борқыбайұлы Оразханов, Рысқали Қалиакбарұлы Әбдікерев, Қайыржан Кәрімұлы Тілеубергеновтер болды.

НІЛДІ МЫС КЕНІШІНІҢ 160 ЖЫЛДЫҒЫ АТАП ӨТІЛДІ

2007 жылдың күзінде Өспен мыс кенішінің 160 жылдық мерейтойы жергілікті ел ағалары Тұрар Алтынбеков, Аппаз Жошин, Сәбит Қарашолақов. Файзулла Шәкімұлыларының ұйымдастыруымен республикалық деңгейде атап өтілді. Құрметті қонақ және демеуші ретінде Альянс Банктің Директорлар кеңесінің мүшесі, Сеймар Альянс "Қаржы Корпорациясы" АҚ Басқарма төрағасы" Сәкен Сейфуллин бабамыздың шөбересі - кәсіпкер Сәкен Сейфуллин, мемлекет қайраткері Оралбай Әбдікәрімов, сәкентанушы, филология ғылымның докторы Тұрсынбек Кәкішев, белгілі жазушылар Қойшығара Салғара, Ақселеу Сейдімбеков, академик Ханкелді Абжанов. техника ғылымдарының докторы Жамбыл Сәулебекұлы Ақылбаев, тарих ғылымының докторы Тілеген Садықов, медицина ғылымының профессорлары Өкен Аманбеков, Төкен Тәткеев, генерал Рамазан Тілеуханов, депутат Бекболат Тілеуханов, облыстық мәдениет басқармасының бастығы Рымбала Кенжебалақызы Омарбекова сияқты елімізге аты мәшһүр азаматтар қатынасты.

Оралбай Әбдікәрімов ағамыз Сәкен музейін көрді

Мерейтойды ойдағыдай атап өту үшін жергілікті Нілдінің азаматтары, сол кезеңде Абай ауданының әкімі лауазымын атқарған Тұрар Алтынбековтың басқаруымен көп жұмыстар атқарылды. Атап айтсам, бүгінгі Сәкен атындағы мұражайдың күрделі жөндеу жұмысына 8 (сегіз) млн. теңге өз қаржысын бөліп, жөндеу жұмыстарын жүргізген Аппаз Жошин ағамыз азаматтық танытса, мұражайдың көркемдік безендіру жұмыстарын Абай ауданы әкімінің орынбасары Ібраһим (Жақан) Ісламұлы, аудандық газеттің редакторы Жомарт Оспан, архитектор безендіруші Мейрам Тайшықтар іске асырса, Абай ауданының мәдениет бөлімінің әншісі Бота Ноғаева тұңғыш рет «Сағынады елі Сәкенін» атты өлеңді орындады, сөзін жазған Қазақстан жазушылар одағының мүшесі Өмір Кәріп, әнін шығарған елімізге белгілі композитор, қандасымыз Ысқақ Тәукей әкеміз болатын.

Шет ауданының сол кезеңдегі әкімі Рысбек Борқыбайұлы Оразхан мәдениет үйін жөндетуге үш миллион тоғыз жүз мың теңге қаржы бөлді.

Жезқазған өңіріндегі Нілділік азаматтарды ұйымдастырып қорға қаржы құйған Майра Серкебаева, Қанат Қонуровтар болса, Қарағанды қаласынан құрылыс материалдарын тасуға көлікпен көмектескен Ержан Сарсенбаев ініміз, концерттік бағдарламаларды ұйымдастыру, «Өспен» атты тарихнама кітап шығартуларды Тұрар Алтынбеков ағамыз атқарды. Сембеков Орал әкеміздің әулетінен Бақытжан (Бікәй) апай мен Темір ағамыз әрқайсысы 500 доллардан қаржы қосты. Жарық кенті жол жөндеу кәсіпорнының басшысы Сағындық Абақас тазарту жұмыстарына техникаларын бөлсе, сол кезеңде КТЖ - да ревизор болған Тоқтамыс Сәулебекұлы бір вагон құм, Әрен әулеті атынан Төлеген әкеміз бір жылқы сойып кигіз үй тіксе, Бекет Әсемиұлы бір жылқы берді. Ауылдың мәдениет үйінің, Сәкен атындағы орта мектептің аулаларына брусчатка төсеп ауыстыру, мәдениет үйінің бүтіндей ішкі жабдықтарын (орындықтары, сценаның киімі т.б.) жаңалап ауыстыру, жөндеу жұмыстарын Сәбит Қарашолақов ағамыз бен кәсіпкер Сәкен Сейфуллин ініміз де зор үлес қосты.

Сәкен Сейфуллин бабамыздың шөбересі, алматылық кәсіпкер Сәкен Сейфуллин 2500 (екі жарым) млн. теңге қаржы бөлсе, ереуілтөбеге ескерткіш орнатып, жаңарту жұмыстарын жүргізген, сол кезде Өспен әкімдігінің маманы қызметін атқарған Жарас Аманжолов пен жергілікті кәсіпкер Жанкелді Серкебаев бауырларымыз болды, ат бәйгесі шараларын Мейрам Текенов, Азамат Ақышев бауырларымыз басқарса, спорт ойындарын ардагер ұстаз Қайролла Әбілов ұйымдастырды.

Мерейтойдың қортындысында Сәкен Сейфуллин бабамыздың жоқтаушысы, Сәкентанушы, филология ғылымның докторы, Алматыдан арнайы келген Тұрсынбек Кәкішев ағамыздың зор еңбектеріне Өспен халқының атынан 4(төрт) мың доллар ақша табыс етілді.

Осы Нілдінің 160 жылдық игі шарасына елден жырақта жүрген және ауылда тұрып жатқан азаматтардың ұсынысымен қор ашылып(қазынашы Құсайын Әккайұлы Қыпшақов) қомақты қаржы жиналды.

Осындай бір жағадан бас, бір жеңнен қол шығарған елдің азаматтарына және оның ыстығына күйіп, суығына тоңа жүріп ұйымдастырған Тұрар Алтынбеков, Аппаз Жошин, Сәбит Қарашолақов, Файзулла Шәкімұлы және ауыл әкімі Егінбай Әлиевке халықтың алғысы шексіз болды.

Әулиетас

Әулиетас - атыңа затың сай, тұрқың бөлек,
Түсті металлургия бастауы орның ерек.
Мыс алапты қойнауы ырысты, құтты мекен,
Тарих болып сыр шертеді беріп дерек.
Қайнап еңбек, маңдай терлеп, мыс құйылған,
Әр ұлттың басы қосылып, жұрт жиылған.
Сәкен, Димаш, Қаныш, Әбілқас - кемеңгерлер,
Білім алып, тұлға болып тәжірибе жиған.
Соғыста мыс оқ боп Жеңісті жеделдеткен,
Мысың тұр Лондон да, атағың көкке жеткен.
Туған жерім екінші Отан қайран өлкем,
Мақтанышсың әр күндерім өзіңде өскен.

Тұрар Алтынбеков.

Спорт кешенінің қазығы қағылды.

2007 жылдың басында территориялық тұрғыда Ақадыр кентіне қарайтын «Айран» станциясының басшысы болған Смағұлов Серік ақсақал келіп, жаз айында өзі жетпіс жасқа толатынын - мерейтойын атап өтетіні жайлы ескертті. Бұл мерейтойға өзінің немере бауыры, республикаға белгілі кәсіпкер. меценат Нұрлан Еркебұланұлы Смағұлов джипп автокөлігін арнайы өзіне сыйға тартатыны туралы хабардар етті. Мен бұған дейін Секең ақсақалдың

Нұрлан Смағұловпен бауырлас туыс екенін білмейтінмін. Содан мен «Секе балаңыз бүкіл республиканың ірі қалаларына түрлі ғимараттар салып беріп жатыр, атамекен қонысы Ақадырға бір үлкен спорт ғимаратын, бассейнімен қоса салып беруіне ұсыныс жасайық» дедім, Секең келісті. Мерейтойға келген Нұрлан меценат бауырымызға ұсыныс жасадым, ол болса «менің Мұхтар деген інім бар, Алматы қаласы «Toyota орталығының» директоры, сонымен хабарласып отырыңыз, нақты шешімін содан білесіз» деді. 2007 жылдан 2010 шы жылдың жаз айларына дейін кеңесу, келісу жұмыстарын жүргіздік. 2009 - шы жылдың орта шенінен, 2010 - шы жылдың мамыр айына дейін, салынатын құрылыстың сметаларын, жерге қатысты құжаттарын дайындап бітіріп, құрылыс жұмыстарын бастауды тосып отырған кезімде, қызмет барысымен мен Қарағанды қаласына ауыстым...Кұдайға шүкір,

жоспарланған замана талабына сай спорт кешені 2010 жылы басталып, 2011 жылы бітіп, Ақадырдың халқының игілігіне берілді. Мен үшін аса қасиетті Ақадырда бір Аллаһның қалауымен 1994 - ші жылдан 2011 жылға дейін білім саласынан ауысып, он жеті жылға жуық түрлі мемлекеттік қызметте лауазымдар атқардым.

Отбасылық демалыста.

Жергілікті азаматтармен араласып, туыстардан кем емес достар таптым, солардың ішінде, мені Қызылтау ауылынан Ақадыр кентіне қызметпен ауысуыма бірінші Аллаһым, екінші Рысқали Қалиақпарұлы болды, қимас достар Ақадыр локоматив депосының бастығы болған Құрманбай Төкенұлы, құрметті теміржолшы Назыр Қабылдаұлы, құқық қорғау органдарында

қызмет атқарған Мергенбай Жаппар, Болат Әкімбек, Алтай Имаш, кәсіпкер Қайрат Рақымжанмен жұбайы қарындасым Гүлнәр Мұқанқызы сияқты азаматтармен жақын сыйласып, демеу болысып күні бүгінге дейін жақын араласудамын.

Шолпан - Назыр

Таразылап отырсам осы аталған достармен Аллаһ тағалам отыз жылға жуық өмірдің ыстық - суығында бірге алып келе жатыр екен. Халықта нақыл сөз бар: өмір майданында Аллаһтың пендесінің жоспарлап ойлағаны емес. Құдайдың жазуы болады деген, достарды Құдай қосады демей ме кемеңгер халқымыз, барлығына шүкіршілік етемін...

Құдайдан кейін халықтан асқан сыншыл, сыршыл ешкім болмайды, оң және теріс істеріңді де жасыра алмайсың...

Келешекте бағасын өздері беріп таразылай жатар...

ҚАРАҒАНДЫ ҚАЛАСЫ

Ұстаз болу Аллаһ тағаламның тиісті пендесіне пәни дүниеде бұйыртқан жәннәт бағы,.. ұстаздан асқаи Ұлы тұлға болмақ емес.

Жұмағали Мағзи.

Ақадыр кентінің әкімі лауазымынан кейін, Аллаһтың жазуымен 2011 жылы Қарағанды облыстық оқу басқармасының сол кездегі бастығы болған

Есенғазы Нұртілеуұлы Иманғалиевтың бұйрығымен Қарағанды қаласындағы **№26 - шы кәсіптік лицейге** ауысып, маған дейін директор лауазымын атқарған Бекен Аблақасұлы Дүйсенбаевтан қабылдадым. 2013 жылы кәсіптік лицейді, техникалық - құрылыс колледжі деп атын ауыстыру менің құзырыма бұйырды.

Қарағанды облыстық білім басқармасының бұрынғы бастығы Есенғазы Нұртөлеуұлы Иманғалиев жұбайымен.

Жиырма төрт жыл бойы түрлі мемлекеттік қызметтердің қайнаған ортасында жүрген мені, Аллаһ тағалам бастапқы мұғалімдік кәсібіме қайта оралдырды, оған зор шүкіршілік етем.

Қарағандыға 2010 жылы келе салысымен институтта бірге оқыған жолдасым, Қарағанды мемлекеттік университетінің аға оқытушысы Сағидолла Мұхтарұлы Досмақовты кездестірдім.

Сағидолла, Зәуреш, Айткүл және Мен

Ұжымның ахуалынан бөлек, бүгінгі техникалық - құрылыс колледжінің кешегі №26 - шы кәсіптік лицейдің жалпы көлемі 10 мың шаршы метрде-
асса, 3000 шаршы метрден асатын... үш қабатты оқу - өндірістік ғимараты мен
келген жылы төбесінен су аққан, қабырғалары көгерген, шеберханалардың
жұмыс істеп тұр деген аты ғана, түрлі құрылыс басқа да қоқыстарға толы
болып жатыр екен. Бір сөзбен айтқанда лицей Кеңестік дәуірдің темір
қамытын мойнынан толық сыпыра алмай, жаңа капиталистік нарықтық жүйе
өзінің дегенін енгізе алмай толықсып, тозығы жетіп тұрған уақытта келуді
Аллаһым маған жазыпты. Жазған құлда шаршау бар ма, Облыстық білім
басқармасының босағасын тоздырумен болып жүргенімде шеберханалар
жақтың төбесін жөндеуге ғана қаржы бөлініп, ол игерілді.

Ал шеберханалардың ішін өз күшімізбен қалпына келтірудің алдында.
тура ұмытпасам отыз камазға жуық күл қоқыстар шығарттым, осындай
жағдайлар негізінен тұл жетім балалар жатқан (130-ға жуық) жатаханада да
орын алды. Мемлекеттің қаржысы бөлінбей - ақ қыруар жұмыс атқарған

шеберлер мен ұстаздардың, жұмыскерлердің еңбегі сол кезеңде өлшеусіз болды.

Бір мәселе беті ашық айғақ, жүзден аса жатақхананы өзінің туған үйіндей есептеп жүрген, тағдырдың тәлкегімен ата - аналарынан айырылған тұл жетім жасөспірімдерге, мемлекеттің тарапынан берілетін түрлі жеңілдіктердің уақытымен берілуін, тамақтан таршылық көрмеуін қатты қадағалап, ренжітпей молынан бергізіп отырдым. Бұл менің лицейге келгендегі басты темірқазық ұстанымым болды.

Енді қайсысы бірін айта беремін, өзім басқарған ұжымым ғой, ұжым деген әрдайым таза және мөлдір болады. Тек оны басқарып отырған басшы өзінің түрлі «істеріне» байланысты не өркендетеді, не тұқыртады. Менің жағдайымда ұжымның аһуалы қалыпты болды, текетірес тапсырманы... орындауға тырысқан басшыларыммен болды.

Сонымен мен осы лицейдің басшылық лауазымынан 2011 жылдың 7-ші қарашасында заңсыз шеттетіліп, 2012 жылдың 5-ші қаңтарында соттың шешімімен аққа қара жақ болмай, әділдік жеңіп, лауазымдық қызметіме қайта кірістім.

Бірінші Аллаһ, екінші дирекция мүшелері - орынбасарларымның жоғарыдан түскен маған қарсы ұйымдастырылған қатаң «нұсқауларға» бой ұсынбай, тегеурін көрсеткендеріне алғысым шексіз, әсіресе олар: оқу іс жөніндегі орынбасарым болған Күләш Әмірғазықызы Мусина, әкімшілік - шаруашылық жөніндегі орынбасарым Атығай Түсіпұлы, кадр бөлімінің меңгерушісі Файзолла Кәріғұлұлы Байжантегі, оқу - тәрбие жөніндегі орынбасарым Салтанат Ермекқызы Кәрібайтегі, оқу - әдістемелік жөніндегі орынбасарым болған Ләйлә Сағынайтегілеріне, жалпы ұжым мүшелеріне - сол кезеңде адалдық пен әділеттілік іздеген, мені қолдағандары үшін зор азаматтық ризашылығымды білдіремін.

Тура осы уақытта менің оқу - өндірістік мәселелер жөніндегі орынбасарым болған Марат Хамзеұлы істі болып, бас бостандығынан айырылды. Бұл жағдай жөнінде менің атыма, маған қарсы тараптардан көптеген артық негізсіз әңгімелер туды, кейін бәрі әшкереленді... Осы менің басыма қиындық туындаған кезеңде, мынау жұмыстан шығып қалды ау деп, терісқақпайлық танытпай, керісінше менің оралуым үшін тер төккен... Балданов Фазыл ме? Ақбөкенова Салимаға алғысым шексіз! Сіздер адамгершілік пен адалдықтың шынайы достықтың биік үлгісін танытқан азаматтар ретінде, мен Сіздерге мәңгілік қарыздармын...

ШАХЗАТ ӘУЛИЕ

2011 жылдың қыркүйек айында көп уақыттан бері білініп жүргесырқатымды емдету үшін, біздің Успен - Жаңаарқа өңіріне діндарлығымен, емшілігімен танымал болған атақты Қалқа қожа болса, ол бабамыздың немересі, бүгінде Саран қаласына қарасты Ақтас кентінде тұратын, менің өмірден озған інім Ербол Диярұлымен (14.01.1975 - 04.04.1994) бірге оқыған - жерлес бауырым, Бекболат Зілкешұлы Қалқатегімен кездесіп емделу жөнінде ақылдастым...

Бекболат інім Қазақстанда өзінің терең діндарлығымен, білімділігімен, үлкен атасына тартқан емшілігімен елімізге белгілі азамат. Ол Қырғыз Республикасының астанасы Бішкек қаласынан жиырма шақырым жердегі Сукулук ауданына қарасты 20 - шы хутор - Восточный селосында орналасқан - Имам ат - Термизий медресесінде ұлты - дарғын, атақты діндар - ұстаз **Мухаммад Хабиб Будуннан** 1997 - 2002 жылдардың аралығында діни терең дәріс алған, иманы тасыған ғалым азамат.

Бекболат інім тамырымды ұстап отырып,.. Аға Сіздің дертіңізге менің әлім келмейді екен деді,.. бірақ Аллаһ жолыңызды берсе, Астана қаласында үлкен адамдардың шақыртуымен, менің рухани ұстазым, Пакистан мемлекетінің Гуджранвала қаласынан келген Әбдіхалық Шахзат әулие ем жүргізіп жатыр, мен ұстазыма қоңырау шалып көрейін деп байланысқа шықты...

ҚАҒБАНЫҢ МАТАСЫ АУЫСТЫРЫЛАДЫ

Қасиетті Қағбаның матасын ауыстыру жылына бір рет, Арафа күні жүзеге асады. Соның бір кесіндісі Әбдіхалық Шахзат әулиеге бұйырды.

Содан мен Аллаһтың қалауымен үлкен балам Думанды алып жолға шығып, үлкен үмітпен Астана қаласына әулиенің қарамағына барып ем қабылдадым...

Аллаһ сәтін салып жылдар бойы дәрігердің емінен беті бері қарамай жүрген сырқатымнан, бірінші Раббымның, екінші Әулиенің дұғасының арқасында құлан таза жазылдым, шүкір!

Діндар, дуалы ауызды азаматтардың - ғаламда ең бірінші Жаратушы Аллаһ, екінші дұға күшті дейтіні осы жерге сай келіп тұрған жоқ па.

Жаратушы Раббым - көретінді де, көрмейтінді де, көмескіні де, көкейдегі ойды да білетін, шексіз ғылым иесі, құдырет иесі Құдай - өзіңе сансыз шүкіршілік етемін!

ҚАРАҒАНДЫ ТЕХНОЛОГИЯ ЖӘНЕ СЕРВИС КОЛЛЕДЖІ

Бүгінгі таңдағы ҚР білім және ғылым министрі Асхат Қанатұлы Аймағанбетов 2014 жылдың сәуір айында, Қарағанды облысы оқу басқармасының бастығы лауазымын атқарып жүрген кезінде, менің еңбегімді бағалап «Қарағанды қаласындағы технология және сервис колледжінің» директоры етіп ауыстырды. Маған дейін бұл колледждің директорылық лауазымын тағы да, тағдырды көрсенді, екінші рет Бекен Аблақасұлы Дүйсенбаев мырзадан қабылдадым.

ҚР - ның білім және ғылым министрі А.Қ.Аймағанбетовпен шарада.

Бүгінгі мен қызмет атқарып жүрген колледждің ғұмыры алпыс жылдан асса да, тек шатырына ғана жөндеу жұмыстары жүргізілген екен. Ал ішкі көрінісін айтуға ауызым бармай отыр...(келген 2014-ші жылды айтып отырмын). Колледждің оқу базасы үш қабатты екі корпустан тұрады екен. Білім алушылардың жалпы саны мен келгенде - 156 (жүз елу алты) ғана

студент болды. Өндірістік бағыттағы телекоммуникациялық радиоэлектроника мамандығы бойынша бірінші, екінші курсқа студенттер қабылданбаған, тек колледжді бітіргелі отырған үшінші курс студенттері ғана қалыпты. Қаланың дәл ортасында орналасқан осы колледжде орыс тілінде оқитын топтары ғана бар екен.

Осы 2014 жылы оқу жылы аяқталып, қыркүйек айында жаңа оқу жылы басталғанда, елу сегіз жыл бойы ірі білім ордасына айналған кәсіптік - техникалық колледжде қазақ тілінде оқитын топтарды тұңғыш рет аштым.

2018 жылы оқу жылында «Аяқ киімді жөндеу және аяқ киім тігу» мамандығы ашылса, 2020 жылы «Тамақтандыруды ұйымдастыру» мамандықтары ашылып, студенттер саны 2013 - 2014 оқу жылдарындағы 156 студенттен, үстіміздегі 2020 - 2021 оқу жылында екі еседен астамға өсіп, студенттер саны - 435 студентке жетті. Шүкір!

Бұл кезіндегі №19 кәсіптік лицей Қарағанды қаласындағы көлемі 12 (он екі) мың шаршы метрге жуық қаладағы ең үлкен лицей болған, білім сапасы жөнінен үлкен жетістіктерге жеткен, кәсіби тігінші мамандарын Абай қаласының тігін фабрикасына және «Қарағанда одежда» тігін фабрикасына дайындаған.

2002 - 2004 жылдары 6000 шаршы метрден астам бүгінгі колледждің солтүстік, солтүстік батыс жағындағы ғимараттар және шығыс жағындағы спорт ойындарына арналған 2 га. территориялар жеке меншікке сатылып кеткен.

Бүгіндері Аллаһтың қалауымен абыройлы қызмет атқарып жүрген ұжымым ғой, осы жекешелендіруден қалған 4900 шаршы метрден астам үш қабатты екі корпусты, ғимараттың іші - сыртына мемлекеттің қаржысынсыз, жобамен 50 млн. теңгеден кем емес қаржыға бүгінгі заман талабына сай жөндеу жұмыстарын демеушілер арқылы жүргіздім, осындай адам сенбес қыруар еңбекті уақытпен есептеспей, күнделікті өздерінің жалақыларына ғана атқарған азаматтар: әкімшілік - шаруашылық жөніндегі орынбасарым Ербол Темірұлы Құсбекке, Ғазиз Сайлауұлы Балғабекке, Ержан Зәрубайұлы Әсілге және ұжымның ер азаматтарына айтар алғысым шексіз, Аллаһтан қайтсын!

Қарағанды технология және сервис колледжінің ұжымы - 2015 жыл.

2016 - шы жылдан бастап бүгінгі күнге дейін біздің колледждің студенттері жүйелі түрде «сән технологиясы» (тігін өндірісі) және «шаштараз өнері» бойынша облыстық «Worldskills» конкурсында қатарынан үш жыл бойы бірінші және екінші орын алып келеді.

Әлемдік, Республикалық жарыстарда сән технологиясы бойынша үздік атанып жүрген студенттердің ұстазы Гүлнәр Қабылдақызы Жуминаның еңбегін ерекше атауға болады. Гүлнәр ұстаз Қарағанды қаласындағы технология және сервис колледжінде менімен бірге 2014 жылдан бастап «тігін өндірісі және киімдерді үлгілеу» мамандығы саласында жұмыс істеп жатқан уақытта, таланты ашылмаған, дарынды кәсіби маман екендігін көріп өндірістік тұрғыдан барлық жағдайды ұйымдастырдым. Содан Гүлнар ұстаздың оқытқан студенттері «сән технологиясы» (тігін өндірісі және киімдерді үлгілеу) мамандығы бойынша облыстық және республикалық «Worldskills» конкурстарында жеңімпаз атанып, осы салада республикада колледжіміздің мәртебесін ең жоғары сатыға көтерді, жетістіктері төмендегідей:

2016 - 2017 - ші жылы - Қасенова Мақпал - облыста жеңімпаз атанды, республикада жүлдегелер қатарына іліге алмады.

2017 - 2018 - ші жылы - Махсұт Жанайым - облыста және республикада жеңімпаз атанды.

2018 - 2019 оқу жылында Гүлнәр Қабылдақызының тәрбиелеп оқытқан студенті Махсұт Жанайым Ресейдің -Татарстанның Қазан қаласында сән технологиясынан өткен әлемдік «Worldskills» чемпионатына, Қазақстан Республикасының атынан қатысып, үздіктер қатарынан көріне алмады. Бірақ тәжірибе жинадық.

Ресей - Татарстан (Болгар) - қаласы - 2019 жыл, тамыз айы

2019 - 2020-шы оқу жылы - жеңімпаз Шамшырақ Сәдуақас

2019 - 2020 оқу жылында тағы да Гүлнәр Қабылдақызының студенті Шамшырақ Сәдуақас сән технология саласынан облысты ұтып, Астана қаласында өткен республикалық жарыста жеңімпаз атанып, әлем чемпионатына жолдама алды.

Сонымен үстіміздегі жылдың қараша айында Абу - Даби қаласында өтулері жоспаланып отырған халықаралық «EuroSkills», 2021 - шы жылы ҚХР - ның Шанхай қаласында өтпекші «Worldskills 2021» әлем чемпионатына Қазақстан Республикасының атынан қатысуы жоспарланып отыр,.. бірақ бәрін тәж вирусының «қылығы» билейді.

Облыстық «Сарыарқа» телеарнасындағы сұхбат.

Гүлнәр Қабылдақызы Жумина республикамызда өз ісінің нағыз хас шебер: екендігін үш мәрте дәлелдеген бірегей тәлімгер ұстаз.

Tamsan BEAUTY АСТАНА

2016 жылдың 14 қарашасында Қарағанды технология және сервис колледжінің базасында Tamsan BEAUTY Астана "Тарақтарды пайдаланудың итальяндық технологиялар" академиясы қонақ тренинг мастер - классын өткізді.

14 ноября 2016 года на базе Карагандинского колледжа технологии и сервиса Академия TAMSAN BEAUTY г. Астана проводил гостевой тренинг и мастер - класс «Итальянские технологии на расчёсках».

№ 22(92) 24.11.2016

Ізденіс

Областная педагогическая газета — Областная педагогическая газета

Переводит новости
Сайт бурлар сәйкестендірілген
Информациялық орталық
Учитель-педагогтардың өмір
және дамуына қолдау
Карагандинский облысы

10 | ІЗДЕНІС | Техникалық және кәсіптік білім беру | 24.11.2016 | №22(92)

Тренинг и мастер-класс по парикмахерскому искусству: «ИТАЛЬЯНСКИЕ ТЕХНОЛОГИИ НА РАСЧЕСКАХ»

14 ноября впервые в Караганде на базе Карагандинского колледжа технологии и сервиса Академия «Tamsan Beauty» г. Астаны провела гостевой тренинг и мастер-класс по парикмахерскому искусству: «Итальянские технологии на расческах».

«Тамсан» — это красивое, уникальное название. Заманчивое, которое означает «восхищение», «восхищение», «удивление» и, на мой взгляд, оправдал свое название, так как участники и гости грандиозного мероприятия были восхищены их мастерством. В этом зале собрались люди, владеющие парикмахерским искусством, устремленные к совершенству, наделенные особыми нравственными качествами.

На днях кого не секрет, что парикмахер должен быть натурой творческой и создавать истинное произведение. Работа парикмахера — это настоящее искусство, требующее предельной точности и высшего профессионализма. Таланты, смекалка и креативные мастера Академии «Tamsan Beauty» находились в Караганде два дня, в течение которых в высочайшем качестве продемонстрировали способы оформления волос: окрашивание, стрижка, брейки, мелирование. Мастерам и студентам колледжа выпала возможность познакомиться с новыми технологичными решениями.

Такого рода мероприятия — это отличная возможность продемонстрировать свое мастерство и фантазию, приобрести и современному стилю, актуальному в яркой и динамичной женской и мужской образ. Для молодых мастеров проведение мастер-класса такого уровня дает шанс начать развитие карьерного роста, возможность проявить себя, «пробрести» новую свежую струю направления моды в парикмахерском искусстве.

Мастера Академии удивили гостей оригинальностью, чистотой исполнения, стилистическим подходом, использованием модных линий, целостностью художественного образа, статистической выдержанностью избранной техники, оригинальными приемами оформления волос с использованием современных косметических препаратов.

Мастер-класс состоял из двух блоков, завершался ярким шоу общим дефиле моделей и раздачами лазерными билетами. Главный приз достался коллективу колледжа технологии и сервиса.

пункта на двудневный обучающий семинар ориентации по итальянской технологии, который, в свою очередь, даст возможность победителям конкурса среди мастеров производственного обучения колледжа. Опытные мастера колледжа по парикмахерскому искусству были приглашены директором Академии Ириной Сергеевной Ариповой на VIII Фестиваль нейл-стилистов OHS Kazakhstan с участием лучших стилистов итальянской школы Ego, Академии Колористики и Гемологии, г. Москва и Академии «Tamsan Beauty», который состоится 8-10 декабря в Астане.

Спасибо специальным партнерам колледжа и колледжа, которые помогли в организации и проведении мероприятия, которые позволят открыть новые имена и новые звезды на небосклоне парикмахерского искусства.

Наступивший год для нас является годом, и самое интересное, что предстоит сегодня глобальной индустрии красоты, что в фаворе в 2017 году!

М.О. САБЫРОВА,
заместитель директора по профессиональному обучению
Колледжа технологии и сервиса

14 ноября впервые в Караганде на базе Карагандинского колледжа технологии и сервиса Академия «Tamsan Beauty» г. Астаны провела гостевой тренинг и мастер - класс по парикмахерскому искусству: «Итальянские технологии на расческах».

«Тамсан» - это красивое, уникальное название компании, которое означает «восхищение», «восхищение», «удивление» и, на мой взгляд, оправдал свое название, так как участники и гости грандиозного мероприятия были

восхищены их мастерством. В этом зале собрались люди, владеющие парикмахерским искусством, устремленные к прекрасному, наделанные особыми нравственными качествами.

Ни для кого не секрет, что парикмахер должен быть натурой творческой и создавать истинное величие. Работа парикмахера - это настоящее искусство, требующее предельной точности и высокого профессионализма. Талантливые, смелые и креативные мастера Академии «Tamsan Beaty» находились в Караганде два дня, в первый день они в мастерских колледжа продемонстрировали сложные способы окрашивания волос: омбре, шатуш, балаяж, мелирование. Мастерам и студентам колледжа выпала возможность познакомиться с новыми технологиями окрашивания.

Такого рода мероприятия - это отличная возможность продемонстрировать свою мастерство и фантазию, приобщаться к современному стилю, воплощенному в ярких и динамичных женских и мужских образах, для молодых мастеров проведения мастер - класс такого уровня дает шанс началу развития карьерного роста, возможность проявить себя, «приобрести» новую свежую струю направления моды в парикмахерском искусстве.

Мастера Академии удивляли гостей оригинальностью, чистотой исполнения, степенью сложности причесок, использованием модных линий, целостностью художественного образа, стилистической выдержанностью избранной тематики, оригинальными приемами оформления волос с использованием современных косметических препаратов.

Мастер - класс показывали в два блока, завершилось яркое шоу оющим дефиле моделей и розыгрышем лотерейных билетов. Главный приз достался коллективу колледжа технологии и сервиса путевка на двухдневный обучающий семинар окрашивания по итальянской технологии, который, в свою очередь, достанется победителю конкурса среди мастеров производственного обучения колледжа. Опытные мастера колледжа по парикмахерскому искусству были приглашены директорам Академии Абыкеновой Сауле Адильбековной на VIII Фестиваль нейл - стилистов ONS Казахстан с участием лучших стилистов итальянской школы Elgon, Академии Колористики и Геометрии, г. Москва и Академии «Тамсан Beaty», который состоится 8 - 10 декабря в Астане.

Список социальных партнеров колледжа пополнился новым именем. Колледж технологии и сервиса совместно с Академией планирует провести

ряд мероприятий, которые позволят открыть новые имена и яркие звезды на небосклоне парикмахерского искусства.

Наступивший год диктует множество новинок, и самое интересное, что предпочитает сегодня глобальная индустрия красоты, что в фаворе в 2017 году?

г. Караганды,
14 ноября 2016г.

ЖМ «Қазақмыс» корпорациясының политехникалық колледжі»

Қарағанды облысы колледждерінің басшылары Балқаш қаласына іссапармен келді, «Kazakhmys» корпорациясының политехникалық колледжінің мерейтойы, 2019 жыл.

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ОЛИМПИАДА

2019 жылы 27 - ші қазан мен 3 - ші қараша айлары аралығында Түркияның Анталия қаласында мектеп оқушылары мен студенттердің XI Халықаралық олимпиадасы өтті. Ұйымдастырған Анталия қаласындағы туризм Академиясы және Халықаралық орыс мектебі Eduant білім беру корпорациясы болды. Бұл шара Ресейдің Анталиядағы бас консульствасының және Анкара қаласы, Анталия қалаларының мэриялары, сондай - ақ Түркияның, Ресейдің, Қазақстанның жетекші БАҚ - тарының қолдауымен ұйымдастырылды.

Осы үлкен Халықаралық шарада Гүлнәр Қабылдақызы Жуминаның шәкіртерінің қолымен тігілген қазақ халқының әйел адамға арналған ұлттық киімі көрмеге қойылып, ең үздік дизайнға тігілген киім деп танылды...

ROX ROYAL HOTEL 5*

Түрік мемлекетімен халықаралық ынтымақтастық аясында студенттердің сервис (қызмет көрсету) саласында тәжірбие алмасу мақсатында 2019 жылдың күз айында келісім - шартқа отырдым. Халықаралық келісім - шартта Астана қаласындағы Түрік консульствасы арқылы 2020 жылдың сәуір айынан қыркүйектің 1 - ші жұлдызына дейін біздің колледждің алғашқыда он студенті Кемерде, Стамбул қаласында сервистік тәжірибеден өтулері жоспарлаған болатын. Аллаһтың құзырындағы «пандемия» барлық жоспарды бұзды...

Үстіміздегі 2019 - 2020 оқу жылында облысымыздың әкімі Жеңіс Қасымбек Махмұдұлы облысымыз бойынша Гүлнәр Қабылдақызы Жуминаны ең үздік өндірістік оқыту шебері деп танып, жарты миллион ақшалай қаржымен марапаттады.

"Шаштараз өнері және сәндік косметика" мамандығы бойынша да жетістіктеріміз айтарлықтай:

2016 - 2017 - ші оқу жылынан бастап бүгінгі күнге дейін студенттеріміз сән косметикасы бойынша облыстық «Worldskills» конкурстарында жүйелі түрде кейінгі төрт жыл бойы екінші орын алып келеді:

2016 - 2017 оқу жылында Тротно Инна (II - орын, тәлімгері Махмұт Балмағанбетұлы),

2017 - 2018 - ші (Аяулым Жүсіпқызы, тәлімгері Людмила Ивановна Кожихова),

2018 - 2019 - шы (Анна Карачебан, тәлімгері Евгения Анатольевна Сидорович),

2019 - 2020 - шы оқу жылдарында (Евгения Анатольевна Сидорович, тәлімгері Инга Вениаминовна Шептунова).

Осындай зор жетістіктермен қатар үстіміздегі 2019 - 2020 - шы оқу жылында телекоммуникациялық құрал - жабдықтарды жөндеу мамандығының IT технология (информатика) пәнінен сабақ беретін Арғын Қонарбай Қайратұлының дайындаған бірінші курс студенті Петр Юрчык «графикалық дизайннан» облыстық олимпиадада жеңімпаз атанды.

Арғын Қонарбай Қайратұлы шәкірті Петр Юрчыкпен.
Графикалық дизайннан облыстық олимпиаданың жеңімпазы

Қарағанды технология және сервис колледжі базасында үстіміздегі 2020 - 2021 оқу жылында «Аяқ киімді жөндеу және аяқ киім тігу» мамандығы бойынша, колледжіміздің тігін саласының мұғалімі, аға шебер Лебединская Людмила Анатольевнаның авторлығымен,

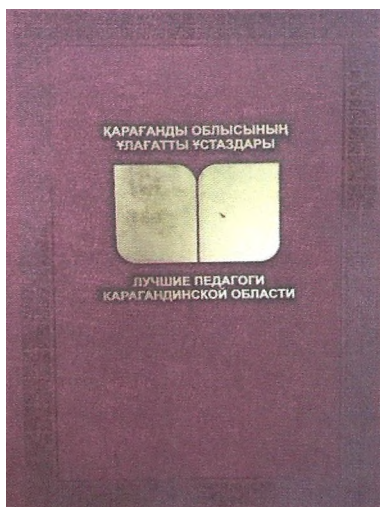
Бас шебер - Людмила Анатольевна Лебединская. 2021 жыл.

республикамызда тұңғыш рет еліміздің барлық колледждеріндегі студенттерді оқытуға арналған оқу құралы, Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің тапсырысы бойынша басылып шығарылды. Сонымен қатар осы «Аяқ киімді жөндеу және аяқ киім тігу» мамандығы бойынша Білім және ғылым министрінің бұйрығы бойынша біздің колледж Республикалық оқу - әдістемелік бірлестігі деген статусқа ие болды, бұл әрине колледжіміздің ұстаздар ұжымының бірлесіп атқарған үлкен жетістігі болып есептеледі. 2014 - ші жылдан бүгінгі күнге дейін менімен бірге осы колледжде ұжымның ыстық суығын ың - шыңсыз бірге атқарысып келе жатқан орынбасарларым - Ирина Алексеевна Гордиенкоға, Шынарай Ағрайқызы Махамбетке, Баян Ермекқызы Кәрібайға, Ербол Темірұлы Құсбекке, Абзал Тұрбекұлы Саламатқа, Людмила Анатольевна Лебединскаяларға және шығармашыл ұстаздар ұжымына ризашылығым шексіз. 2020 жылдың шілде айында «жас маман» бағдарламасы бойынша колледжге күрделі жөндеу жұмыстарын жүргізу үшін 150 (жүз елу) миллионнан астам қомақты қаржы бөлініп, Аллаһтың қалауымен заманауи тұрғыда күрделі жөндеу жұмыстарын жүргізіп алдым. Бүгінгі таңда аталған бағдарламаның

талаптарына сай тігін ісі (сән технологиясы) мамандығына мемлекет тарапынан 256 (екі жүз елу алты) миллион қаржы бөлініп, сән технологиясы саласына әлемдік талаптарға сай келетін құрал - жабдықтармен колледж жабдықтылытуда... Шүкір. Бүгінгі таңда осы колледжде жеті жылдан астам басшылық қызмет атқарып отырған уақытта, оқу - өндірістік саласында жеткен жетістіктерімізбен қатар, мемлекет тарапынан бөлінген қаржыға емес, ұжымның бір жағадан бас, бір жеңнен қол шығарып, тұрақты моральды - психологиялық ахуалдың арқасында, колледждің ұстаздар ұжымы облыстық «сән технологиясы» және «шаштараз өнері» мамандықтарынан жеңістерімізді айтпағанда, республиканың WORLD SKILLS конкурстарын тігін ісі (сән технологиясы) бойынша бірнеше мәрте ұтып алып, пандемияның (ковид - короновирус) кесірінен ұйымдастырылмаған әлемдік жарыстарға бара алмай отырмыз, сөйткенмен әлем чемпионаттарына дайындығымыз жоғары деңгейде өткізіліп жатыр.

Аллаһқа сансыз шүкіршілік етемін!

ҚАРАҒАНДЫ ОБЛЫСЫНЫҢ ҰЛАҒАТТЫ ҰСТАЗДАР КІТАБЫНАН

Жұмағали Диярұлы Мағзи - Қарағанды облысы Жаңаарқа ауданы Өспен ауылында туған. Жезқазған педагогикалық институтын «География және биология» мамандығы бойынша (1983 ж.), Алматы Республикалық ғылыми

орталығын «Экономист - бухгалтер, аудит» мамандығы бойынша (1996 ж.) бітірген. Педагогикалық өтілі - 36 жыл. Жезқазған облысы, Ақадыр ауданы Өспен орта мектебінде география және биология пәнінің мұғалімі, Қызылтау орта мектебінің директоры (1987 - 1994 жж.) болды. Бірнеше рет Ақадыр аудандық, Қызылтау ауылдық кеңесінің депутаты болып сайланған (1988-1994 жж.). Ақадыр ауданы мәдениет бөлімінің бастығы (1994 - 1997 жж.). Қарағанды облысы, Шет ауданы Ақадыр кенті әкімінің орынбасары (1997-2004 жж.), Ақадыр кентінің әкімі (2004 - 2011 жж.). Қарағанды қаласында Техникалық - құрылыс колледжінің директоры (2011 - 2014 жж.), Технология және сервис колледжінің директоры қызметін (2014 ж.) бүгінгі күнге дейін атқаруда. Жезқазған облысы, Ақадыр аудандық білім беру бөлімінің, Шет ауданы әкімінің, Жезқазған облыстық мәдениет басқармасының, Қарағанды облысы білім басқармасы, обл. ББ-ДОӘО (2015 ж.) Құрмет грамоталарымен марапатталған.

Қарағанды облысының ұлағатты
ұстаздар кітабынан, 2017 жыл.

МЕКТЕП БІТІРГЕНІМІЗГЕ - 20 ЖЫЛ ТОЛДЫ.

Туған ауылым, ата қонысым Нілдіде он жыл бірге оқыған (1977 жылы Өспен орта мектебін бітірдім) кластастарыммен 1997 жылы мектеп

Өспендегі ағылшындар салған паркте, тамыз, 1997 жыл.

бітіргеніміздің 20 жылдығын Ақадыр кентінде атап өтіп, сол уақытта жазған арнауымды жариялап отырмын.

Өспендегі ағылшындар салған паркте, тамыз, 1997 жыл.

Арнау

*Мектеп бітіргенімнің 20 жылдығына
(1977 - 1997, 9 - шы тамыз.)*

Зымырауда ұқсай ғап құйынға жыл,
Көлбеңдетіп көңілдің күйін қазір.
Он жеті - он сегізде едік бір кез,
Содан бері өтіпті - ау жиырма жыл.
Шеткерілеу жанардан тығылмас нұр,
Жандай едік әу бастан ғұмырлас бір.
Енді, міне, қол бұлғап бізге қарай,
Екі - үш қырдың астында 40 жас тұр.
Әлі біздер адалмыз, саналымыз,
Адал жанға тиіп жүр сауабымыз.
Қиын шақтан қаймықпай, жан сақтаған
Жанұямыз, балалы - шағалымыз.
Қарай қалып енді мен көздеріңе,
Тұла - бойды жылытып сөз деміне.
Бал - сезімім бір сәтке шуақтанып,
Тілек айтам мынандай өздеріңе.
Бақыт болып маңдайға қонып Күнім,
Сол бақыттың жүрген тек теріп гүлін.
Мына біздер мектептен жұп жазғалы,
Отыр ғой жиырма жыл болып бүгін.
Ешқашан да шайқалмай бақ - Туымыз,
Ақ ниетпен шөл басып ақ гүліміз.
Шалқиық біз дәл қазір, құтты болып,
Осынау думанымыз, шаттығымыз!
Жас кезге тән мінезді мүлде қойып,
Қызығына тірліктің күнде тойып.
30 жыл соң, тағы да бас қосып біз,

50 жылдық тойды да қарсы алайық!
Жалғаса ғап бір таңмен бір таңымыз,
Артқа тастап талай - сан қырқаны біз.

Аман - сау болайық тек ұзақ әлі,
Ынтымағын жоғалтпай ұрпағымыз!

*Жұмағали Мағзиев,
09.08.1997жыл*

МЕКТЕП БІТІРГЕНІМІЗДІҢ 40 ЖЫЛДЫҒЫН АТАП ӨТУ

2017 жылы 40 жылдық басқосуды атап өтуді Аллаһ Тағалам нәсіп етті, бірге оқыған азаматтармен ақылдаса отырып, үлкен дайындықпен келдік.

Сәкен орта мектебі (біз оқыған кезде Өспен орта мектебі) нің ауласына
мәрмәрдан ескерткіш тақта тас орнаттық.

Мектеп бітіргеніміздің 40 жыл толуына орай тақта тас орнатып, он тоғыз түп сегіз жасарлық мәңгі жасыл шырша ағаштарын отырғызып, он жеті түп раушан гүлін ектік. 25 мамыр 2017 жыл.

Ұлтымызда «Әкеңнен мал қалғанша, тал қалсын» деген нақыл сөз бар емес пе. Бүгінгі таңда алтын ұя мектебімізде қырық жылға жуық ұстаз болып келе жатқан сырбаз кластасымыз Балабек Әккайұлы Қыпшақтың еңбегі ерекше 2017 жылы мамыр айында апарып екен шыршалар мен гүлдерді 4(төрт) жыл бойы күтіп, баптаған еңбегін ерекше атауға болады. Мамыр, 2021 жыл.

Алтын ұя **Сәкен** орта мектебінде қауыштық...

Бірге өскен, біте қайнаған бауырлас ауылдастар.

Бірге оқыған, бірақ бүгін ортамызда жоқ фәниден бақиға қайтқан кластастарымыз:

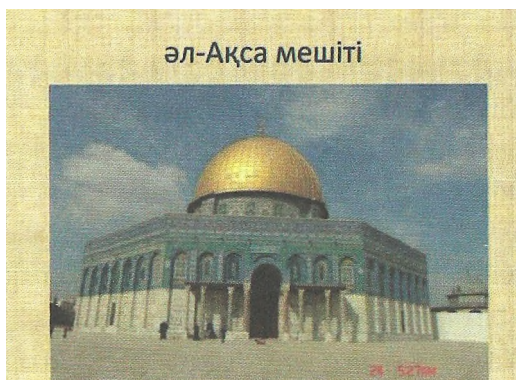
Асқар Наймантайұлына, Әбілтай Әбіжанұлына, Жамантай Байкенұлына, Нұртай Ғалыұлына, Роза Текенқызына, Қанат Төлеутайұлына, Алмаш Қалиқызына, Сұлтан Тұрсынұлына, Серікбай Көпжасарұлына, Күләйша Советқызына, Қамария Елубайқызына, Зәуреш Ұзақбайқызына, Мархаба Мұсақызына, Бақытнұр (Бақша) Мақыжанқызына, Алтын Өміржанқызына, Аманкүл Қаниятұлдарына - ауылымыздың ақсақалдарымен, үлкен аналарымыздың басын қосып, Арнайы түрде Құран бағыштатып, баталарын алдық. Өмірден озған қимас достар, Аллаһ Тағалам жандарыңды Жәннатта, мекендеріңді Жұмақта болуды бұйыртуын тілейміз!

Нілдідегі ағылшындар салған парктегі демалыс

Ауылымызды екі күн аралап естелік фотоларға түсіп, бозбала шағымызды еске алып, табиғаттың аясында, кезінде ағылшындар шахтерлердің сауығып дем алуы үшін салған саябақта қайталанбас демалыс ұйымдастырдық. Аллаһым осы күнге жеткізгеніне шүкіршілік еттік!

АРМАН АСУЫ...

Иерусалим қаласы.

Фәни өмірде жүріп, бақилық мәңгілік өмірді ойламайтын Аллаһтың құлы болмайтын шығар. Әрине, екі дүниенің нығметіне бөлену Аллаһымың әрбір есті құлының ерекше арманы болуы хақ. Аллаһқа құлшылық ету мақсатымен мұсылмандардың Меккедегі әл-Харам мешіті, Мединадағы ең абзал Пайғамбарымыздың мешітінен кейінгі, үшінші қасиетті мешіт болып есептелетін, Иерусалим қаласында орналасқан, екі дүниенің сардары Мұхаммед (с.ғ.с.) пайғамбарымыздың Миғражға көтерілуінің алдындағы «әлАқса» мешітіне бару асыл арманымды Аллаһ тағала қолдап, 2017 - ші жылы шілде айында жетіп құлшылық етуіме нәсіп етті. Өзіммен бірге жұбайым Айткүл Қабылқызы және үлкен немерем Дәмелі Думанқызы барды.

Масжид әл-Ақса, Масджид ул-Ақса, әл-Ақса мешіті (арабша: ¹قصی السجد: alMasjid al-Aqsa, Үлгі:IPA-ағ, - тым шалғайдағы ғибадатхана) - “Масжид улХарамнан” кейін Құдыс (Иерусалим) қаласында салынған ең алғашқы мешіт. Біздің заманымыздың 70 - жылдары римдіктер қиратып, 123 - ші жылы Византия патшасы қайта жөндейді.

Мешіт әл-Ақсаның шынайы мәртебеге ие болуы ислам дінімен тікелей байланысты. Мұхаммед пайғамбар (ғ.с.) хадисінде зиярат етуге болатын үш мешіттің бірі ретінде аталған Масжид әл-Ақса (нижра бойынша 16 жылға дейін) мұсылмандар үшін құбыла саналды. Құран Кәрімнің “әл-Ісра” сүресінде Мұхаммед пайғамбардың (ғ.с.) миғраж түні Мешіт әл-Ақсаға барып, намаз оқығандығы жайлы айтылады. Әл-Уәлид тұсында (705 - 715)

мешіт зәулім ғимаратпен алмастырылды, көп ұзамай (780) зілзаладан зардап шеккен ғимаратты Әбу Жапар Мансур мен Мәһди бин Мансұр халифалар қайта қалпына келтірді.

Аллаһ тағала менің пешенеме туғаннан бастап діндар отбасында тәрбиеленіп, өсуімді бұйыртқан екен.

Әбу-Насыр Әл-Фараби бабамыз «Ғылым емес, алдымен адамға тәрбиеге көңіл бөлу керек, тәрбиесіз адамға ғылым баянды болмайды» десе, ұлы Шоқан Уәлихан XIX ғасырда-ақ «Халықтың кемеліне келіп өркендеуі үшін, ең алдымен азаттық пен білім қажет» деген екен.

Осы тұрғысында айтпағым бес уақыт намазын қаза қылмаған, үлкен әкем Мағзи Қысырауынұлымен, әжем Фатиха Шәріпқызы таңертең аузымды «Бисмиллахир-рахманир-рахиммен» аштырып, түнді кәлимамен баттыртатын. Шүкір.

Осындай діни тәрбиеден сусындаған мен үшін Мұхаммед (с.ғ.с.) пайғамбарымыздың Миғражға көтерілуінің алдында «әл-Ақса» мешітіне барып (Иерусалимде) намаз оқығанын діни тарихнамалардан білуші едім. Содан ұлық пайғамбарымыздың сәждеге маңдайы тиген жерге барып тәу ету, бірнеше ракағат намаз оқу арманым болатын...

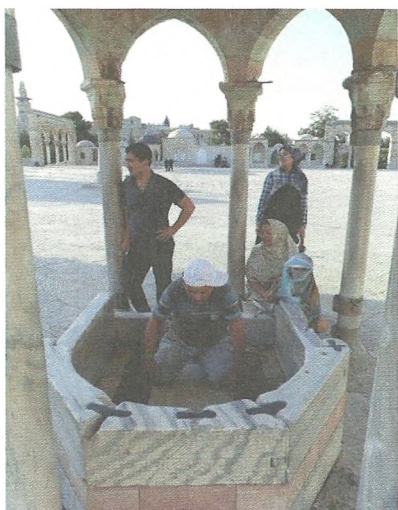
Ал миғраж - биікке көтерілу, жоғарылау дегенді білдіреді. Шариғатта - пайғамбарымыздың (с.ғ.с.) Бәйтул-Мақдис мешітінен аспандағы «Сидратулмүнтәһә», яғни Аллаһ тағала құзырына көтерілгенін айтамыз. “Сидрат” арабшада ағаш, ал “мүнтәһә” - соңғы деген мағына береді. Мұны әлемнің соңғы шегі деп түсінеміз.

«Осы түнде періште Жәбірейіл (ғ.с.) пайғамбарымызға (с.ғ.с.): “Ей, Мұхаммед, Аллаһ тағала ешкімге нәсіп етпеген шарапатты саған нәсіп етпек. Сені құзырына шақырды” - дейді. Осыдан кейін Жәбірейіл (ғ.с.) Мұхаммед (с.ғ.с.) пайғамбарымызды әл-Харам мешітінен әл-Ақса мешітіне бір сәтте алып келеді. Бұл туралы Аллаһ тағала қасиетті Құранда: “Аллаһ - пәк. Мұғжизаларымызды көрсету үшін (Аллаһ тағала) бір түні Өз пендесін (Мұхаммедті с.ғ.с.) әл-Харам мешітінен төңірегі тұнған береке-байлық - әл-

Ақса мешітіне алып келді. Шынында, Ол (Аллаһ тағала) естуші әрі көруші”, - деді»

Жоғарыда айтылғандай Мұхаммед (с.ғ.с.) пайғамбарымыздың Миғражға көтерілуінің алдында “Жәбірейіл (ғ.с.) маған аль-бурак (Пырақ) деген жануарды жәннаттан алып келді. «Пырақ» есектен биік, қашырдан аласа, қадамын көз ұшы жетпейтін жерге тастайтын жүйрік жануар екен. Оған мініп,

Жәбірейіл (ғ.с.) екеуміз Бәйтул - Мақдиске келдік. Мұнда бізді дүниеден өткен 124 мың пайғамбар күтіп алды. Барлығымен көрісіп, мешітке кіріп, бірге намаз оқыдық. Намаз оқып болған соң баршасы мені миғражға шығарып салды» делінген

Иерусалимдағы «Әл-Ақса» мешіті,
2017 жыл

Иерусалимдағы Омар
р.х. мешіті

Иерусалимдағы Иса (ғ.с)пайғамбардың дүниеге келген жертөлесі.

Басты арманым болған Израиль мен Палестина мемлекеттеріне жататын Иерусалим қаласындағы «Әл-Ақса» мешітіне бару үшін шекарадан өту үлкен қиыншылықтар туғызады екен. Сегіз сағаттан астам уақыт шекарада тұрып ақыры өтуді Аллаһым бұйыртты. 40 градустан асатын шақырайған күннің астында бірінші Өлі теңізге келіп тұзды суына түстік, бұдан кейін Иордан өзеніне келдік, бұл жерде қасиетті Мәриям анамыз баласы Иса (ғ.с.)-ды қасиетті Иордан өзеніне шомылдырғаны белгілі. Біз де қасиетті өзеннің суына түсу ишаратын жасадық. Келуші адамдарды суық қару-жарақпен мұздай құрсанған эскери адамдар бақылап тұрады екен...

Қасиет пен кие қонған «Әл-Ақса» мешітіне жету көп қиындықтар тудырды, біз барғаннан бір-екі күн бұрын айтуларына қарағанда «жарылыс» болды деп, жол бастаушылармен еврит солдаттары жолатыңқырамауға тырысты...

Содан топпен Иерусалимдағы Иса (ғ.с.) - пайғамбардың шіркеуін аралап көрдік, шіркеудің алдында жобасы үш жүз метрдей жерде Омар р.х.(Омар ибн эл-хатаб) мешіті орналасқан екен, Аллаһ бұйыртып мешітке кіріп, екі ракағат намаз оқыдым.

Не керек топтағы біраз мұсылман азаматтарының мешітке барып ғибадат етпей қайтпайтындығы туралы табанды талаптарының арқасында, қасиет пен береке қонған Иерусалим қаласындағы «Әл-Ақса» мешітінің территориясына кіруге рұқсат берді, мешітке ақыры кіргізбеді, бірақ мешіттің алабының өзі жан дүниенді тебіренеді екен. Асыл пайғамбарымыздың сәждеге маңдайы тиген кие қонған жерге мінәжат етіп, төрт - бес ракағат намаз оқыдым, Аллаһның ұлылығын дәріптеп, бас иіп, құлшылық еттім, мадақ айттым.

Қасиетті «Әл-Ақса» мешітіне сапарым Египет мемлекетінің Шарм-эль-Шейх қаласынан басталып, ұлық Бейбарыс бабамыздың мешітіне барып құлшылық етумен, Каир қаласындағы ұлттық мұражайда және әлемдік өркениеттің бастау алатын жері... Хеопс пирамидасын тамашалаумен жалғасты.

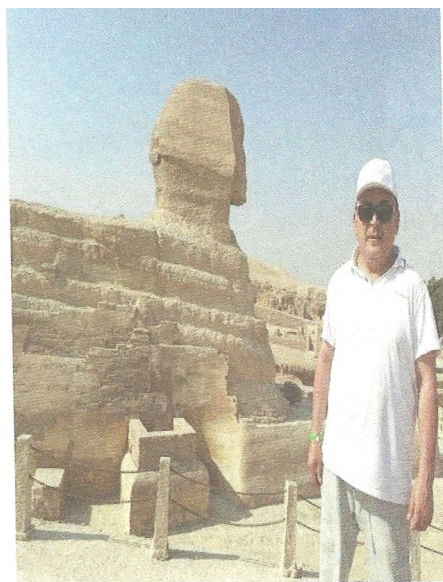
Каир қаласындағы Бейбарыс
мешіті - 2017 жыл

Иса (а.с)-ді шомылдырған
қасиетті Иордан өзені

Каирдағы ұлттық мұражай

Египет, Сфинкс

Хеопс пирамидасы - 2017 жыл.

Қызыл теңіз түбін тамашалау.

Египет мемлекетінің астанасы Каир қаласында орналасқан, осы мемлекетті түрлі шапқыншылықтардан аман сақтап қалған Бейбарыс бабамыздың мешітіне барып (ені мен ұзындығы 100 метрден екен) Құран бағыштатуды Аллаһ тағалам бұйыртты. Шүкір!

ИНСТИТУТ БІТІРГЕНІМІЗДІҢ 35 ЖЫЛДЫҚ ШАРАСЫН АТАП ӨТУ

Жоғарыда жазылғандай Жезқазған педагогикалық институтына Аллаһымның жазуымен 1978 жылы түсіп, 1983 жылы бітірдім. Бірге оқыған

азаматтар мен азаматшалар қанаттанып ұшып, республикамыздың түкпір - түкпіріне барып қасиетті Құран кәрімнің өзінде ұлық мамандық болып есептелетін ұстаздық қызметтерін бастап кеткен. Сүйікті жарларын тапты, балалы - шағалы, құда - құдандалды болып, өрістерін кеңейтті. Шенді - шекпенді болып, республикамызға танымал тұлғаларға айналды.

Артымызға қарасақ отыз жыл өтіп кетіпті, 2013 - ші жылы оны Жезқазған қаласында атап өтіп, 2018 - ші жылы 35 жылдықты атап өтуге әжептәуір дайындықпен келдік.

2018 жыл, тамыз
Қалима ханымның қажылықтан оралуы.
Қарағанды қаласы.

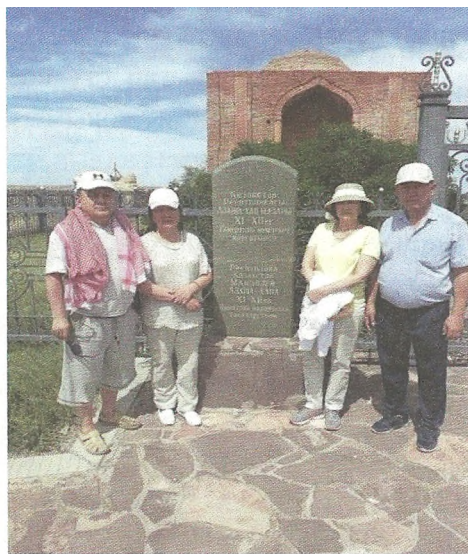
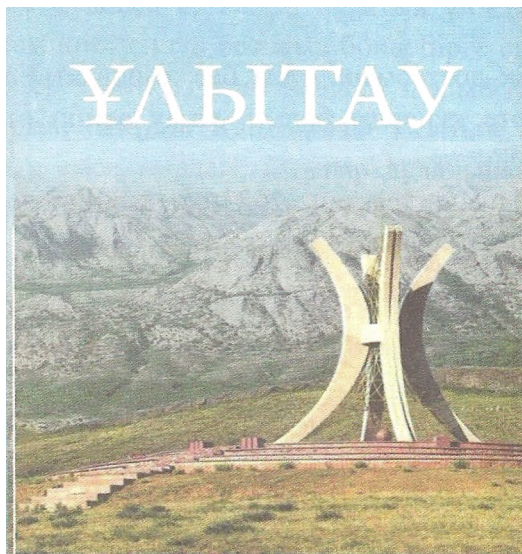

Жезқазған қаласы. Мейрамханадағы қауышу, 2019 жыл.

Сөйтіп, студенттік бозбалалық кезеңді бірге өткізген жан жолдастарымызбен қауыштық, әсер көп болды... Алдағы өмірдегі Аллаһ бұйыртқан қызық - шыжықтарымыздың бәрімен бөлісетін болып тарастық.

ХАН ОРДАСЫ

Бұл шараға Қарағандыда тұратын жолдасым Сағидолла Досмақов мырза отбасымызбен екі-үш күн ертерек барып, кие қонған Ұлытаудағы Алашаханмен, Жошыханның кесенелеріне барып, құран бағыштадық

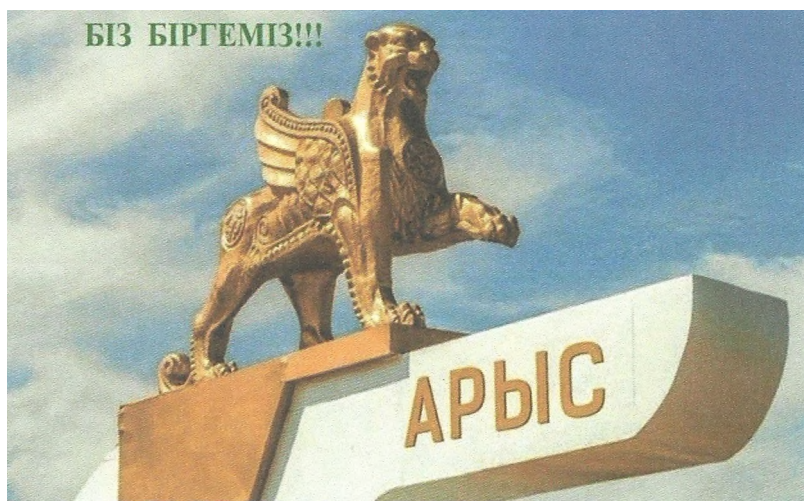
Ұлытаудағы Хан ордасы

Хан ордасынан әрі Аманкелді ауылына барып, одан отыз шақырымдай қашықтықта орналасқан Тоқтамыс ханның Алтыншоқысын тамашаладық. Бұл төбенің тарихының өзі қатпар - жақпары тұнып тұрған тарихат екен, әлі де ғалымдарға терең зерттеуді тілеп тұрған бөлек бір «кесене» іспетті көрінді маған...

Содан бізге жол көрсетуші азаматтың нұсқауымен Ұлытау тауларынын биік қиясында орналасқан Едіге батыр мен Тоқтамыс батырдың бейіттеріне барып құран бағыштадық.

Бес жыл бірге оқыған студенттік достармен отыз бес жылдықты атап өтпекші болып барған жолымыз өте құнарлы болып, қазақ елінің өткен тарихынан зор мағлұмат алдық.

Аллаһым, қатарымызды қаз қалпында сақтап, 2023 жылы 40 (қырық) жылдығымызды атап өтуді бұйыртуын тілеп қайттық...

АРЫСҚА ШҰҒЫЛ САПАР...

2019 жылдың 24 маусымында Түркістан облысына жататын Арыс қаласына жақын орналасқан әскери жер асты қоймасында жойқын жарылыстар болып, Қарағанды облысы білім басқармасының орынбасары Амангелді Саматұлы Жүніс бастаған он адам, облысымыздың атынан екі көлікпен қол ұшымызды беру үшін, 27 маусым күні Қарағандыдан шығып, 28 маусым күні Шымкентке келіп тоқтадық.

Жетпіс мыңнан аса халық тұратын Арыс қаласы Шымкенттен жүз шақырым жерде орналасқан екен. Өзімізге қажетті тамағымызбен, тиісті

құрал жабдықтарымызбен дайын барған бізге, жергілікті әкімдік көпқабатты бір үйдің жөндеу жұмыстарын жүргізіп аяқтау, тұрғындардың жоғалып қалған құжаттарын қалпына келтіру т.б жұмыстарды тапсырды. Бұл тапсырысты жиырма күн дегенде толық орындап, ауыр апаттық жағдайға душар болған халықтың батасын алдық деп ойлаймын!

Арыс қаласына жолға шыққан уақытта бара жатқан азаматтардың ешқайсысының ат басын бұратын үйлері жоқ екендігіне көзім жетті. Мен болсам институтта бес жыл бойы бірге оқыған, осы өңірде тұратын, курстас жігіттер мен қыздарға телефон шалып іздей бастадым. Ең бірінші телефон көтерген **Мираш Кеңесқызы Есалық** болды, ол өзінің Арыс қаласынан қашық емес жердегі, Отырар ауданының Көксарай ауылында тұратынын айтты. Екінші телефон көтерген бірге оқыған Жібек Қожанқызы Жұмабай болды. Жібек курстасымның бір баласы осы апат болған Арыста тұрады екен. Сол жұмыстармен жүргені туралы айтты,...яғни, Жібекті мазаламайын деп шештім. Мирашпен жөн сұрасқаннан кейін, келе жатқан сапарым туралы айттым...

Мираш болса тура екі туып бір қалғанындай жарқылдап сөйлесіп, өзінің "Қазатомөнеркәсіп" ҰАК" АҚ «ЗАРЕЧНОЕ» ҚРҚ БК акционерлік қоғамында техникалық қауіпсіздігі инженері қызметін атқаратын жұбайы Қарақұл Мұсағұлұлының, Арыс қаласында үлкен шаруашылық супермаркетін ұстайтын жан жолдасы Мұрат Әуезұлының үйіне, қанша адам болса да ешқандай қысылмай тоқтай беруімді ұсынды. Мираш Кеңесқызының телефонын қойғаны сол - ақ екен, Мұрат мырза телефон шалып, Арыстың әкімдік ғимаратының жанында тосатынын айтты. Сонымен Мұрат

Әуезұлының үйіне орналастық, азаматтар тура әкесінің үйінде жүргендей күй кешті. Қазақта бабаларымыздан келе жатқан мынандай нақыл сөз бар, үйге береке әкелетін босағаға келген келін дейді екен. Мұраттың жұбайы Баян Барқықызы да сондай кеңпейіл, береке қонатындай адам екені көрініп тұрды. Қонақпен бірге үйіңе құт - береке кіреді, берекелі әйел дастарханның - құты, барша елді тойындырады деген осы Баян келінге арналғандай болып көрінді. Кешқұрым Мұрат Әуезұлы көлігімен аты түркі дүниесіне мәлім Арыстан баб кесенесіне апарып зиярат еткізді, кейін ән атасы Шәмшінің жырлап өткен ағысы қатты Арыс өзеніне апарып, табиғатын тамашалатты...

«Арыстан баб - әулие. Есімі Отырар, Сайрам, Ясы өңіріндегі сопылардың рухани ұстазы ретінде кеңінен танылған. Оған зиярат етушілер бейсенбі сайын басына түнеп, ғибадат етеді. Сопылық ілімнің аса көрнекті өкілдерінің бірі С.Бақыргани: " Бабтардың бабы - Хорасанда, сансыз

бабтар Үндістанда, Бабтар басы - баба Арыслан" деп жырлаган. Қазақ бақсылары да: "Түркістанда түмен баб, Сіздерден медет тілеймін, Сайрамдағы сансыз баб, Отырардағы отыз баб, Ең үлкені Арыстан баб, Сіздерден медет тілеймін" деп әулиелерден демеу сұраған.

Түркістан - екі дүние есігі ғой,
Түркістан - ер түріктің бесігі ғой.
Тамаша Түркістандай жерде туған,
Түріктің Тәңір берген несібі ғой.

М.Жұмабаев.

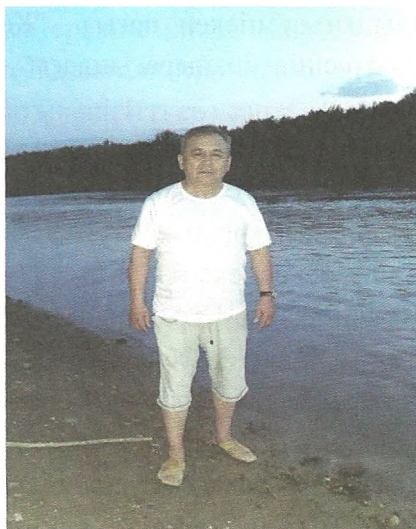
Арыстан баб кесенесі

*Шәуілдірдегі Қарақұл мен Мираштың
шаңырағында*

*Отырар ауданы, Көксарай
ауылындағы,... қауышу
Мираш пен Рысжан қарсы алды.*

Шалқыған Сырдарияның жағасында

Содан менімен бірге барған бір топ азаматтарды бес жыл бірге оқыған курстасым **Мираш ханум** жолдасы **Қарақұл** екеуі Отырар ауданы Көксарай ауылындағы шаңырағына қонақ ретінде шақырды. Курстың күйеу баласы Қарақұлды бірінші көруім еді, біздерді шалқыған Сырдария өзенінің жағасында дастархан жайып қарсы алды. Көксарайдағы Қарақұл мен Мираштың үйіне барсам, Жезқазғанда бес жыл бірге оқыған, Көкшетаулық курстасым Рысжан Темірбекқызы Қасыммен Аллаһтың кездестіргемі бар ма?

Сөйтсем Рысжан Темірбекқызы осы Көксарай ауылының келіні болып шықты, бізден бір курс жоғары оқыған Оразтай (Ораз) Бойрабайұлына тұрмысқа шыққан екен, қызды Қытай мен Қырымда да кездестіресің деген міне осы,... кездесуіміз кездесу - ақ болды, отыз алты жылды артқа шегіндіріп арқажарқа болдық... Үй иесі Қарақұл мырза, өзінің жолдасы Мұрат Әуезұлы өз көлігімен, үйіне сонау Арқадан қонақтар әкеле жатыр деп, басқа да үш - төрт жан жолдастарын отбастарымен шақырған екен. Бұл демалыс - отырыс құтты бір тойдан кем болмады...

Біздің Мираш Кеңесқызы студенттік уақытта бір тәрбиелі, момақан, сондай бір отырған орнынан табылатын таза азаматша болып көрінетін. Айтайын дегенім Аллаһ тағала Мирашқа теңін кездестірген екен. Мираштың жолдасы Қарақұл сондай бір жоғары парасатты, дархан, ақкөңіл, өндірісте

әбден шынығып піскен нағыз "Қазатом" - ның инженеріне ұқсап - ақ тұр. Қарақұл әкесінің шаңырағындағы он баланың кенжесі екен, яғни қара шаңырақ егесі.

Біздің Мираш осындай шалқыған он бала тәрбиелеп өсірген қара шаңыраққа ие болатындай - ақ мырғайлаған сар қарын бәйбіше болыпты.

Қарақұл мен Мираштың Аллаһ берген төрт баласы ақарлы - шақарлы ел болып өніп - өскен екен. Аллаһ тіл мен көзден сақтасын!

үлкені **Ақан** Қарақұлұлы - Алматыдағы Әл-Фараби ат. ҚазҰУ-ін, келіні Айжан С. Ж. Асфендияров атындағы ҚазҰМУ-ін,

Алмат Қарақұлұлы - М.Әуезов ат. Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік университетінің "Стандарттау және сертификаттау" мамандығын,

келіні **Фариза** Қазтұтынуодағы Қарағанды экономикалық университетінің "Бухгалтерлік есеп және аудит",

қызы **Толқын** Қарақұлқызы - Абай ат. ҚҰПУ-інің жаратылыс тану мамандығын,

қызы **Манат** Қарақұлқызы - Алматыдағы Әл-Фараби ат. ҚазҰУ-нің химия және криминалистика мамандығын тәмамдап, барлығы да қалаған ұяларына қонған екен. Аллаһ тағалам тіл мен көзден сақтасын!

Аллаһ бұйыртып түркі әлемінің рухани орталығына, Шәмшінің еліне Арыстың жағдайы үшін барып жатсам да, сол елдің келешегіне береке тілей отырып, азаматтармен таныстым, қадір - қасиеттерін көргеннен кейін, мың рет естігеннен, бір рет көрген артық демекші қадір - қасиеттерін толығырақ суреттеуге тырыстым. Көп рахмет, Аллаһтан қайтсын!

ӨСПЕННЕН ШЫҚҚАН, ТАРЛАН ДОС!

Мен, бүгін ерекше толғаныста қолыма қалам алып, Жұмағали досым туралы ой өрбітбекпін.

Артқа шегініс жасап, Қарт Қаратаудан, Шырайлы Оңтүстіктен арман қуып, Сарыарқаның даласында ойып тұрып орын алған Жезқазғанға білім іздеп, әке жолын қуып, педагогикалық институтқа оқуға түстім. Студенттік өмір басталып кетті...

Есімізді жиып, оң солымызды таныған соң айналамызға назар сала бастадық. Студенттер арасынан суырылып белсенді жастар шыға бастады. Менің назарыма орта бойлы, маңдайы кере қарыс , дауысы Қазыбек

бидің дауысындай саңқылдаған бозбала ерекше ілікті. Қалған белсенділер көбіне қыздар болды. Сол маңғаз жігіт, Жұмағали Мағзиев болатын. Тұлпар болар жылқыны аяқ алысынан, би болатын жігітті сөз саптауынан таныйсың - дегенді мен осы досымнан көрдім. Жоғары оқу орынын бітіріп, жан- жаққа сапар шектік, үйлі баранды болдық.

Бір күні Сағидолла дос звандайды, қыздар "35 жылдық" болатын болды деп...

Осы кездесуді ұйымдастырушылар Гүлнәр, Жұмағали, Сағи барлық группаластарының үлкен алғысына бөленді. Баяғы бозбалаларымыз, кемеліне келіп, ауыздарымен құс тістеген, аптал, марқасқа жігіт ағаларына айналған. Білдей бір, бір мекеменің басшылары. Көңіліміз толып, көзіміз сүйсініп, тойып, қоржынымызды рухани азыққа толтырып қайттық. Мақтанатын досың болса, неге қуанбасқа, мақтанбасқа. Көпті көрген қарт ұстазбыз ғой, сол баяғы аршындап, бәрін жапырып тастасам деп жүретін Жұмағалидың жүріп өткен жолына қарасам, алмас кездік қын түбінде жатпайтынын, яғни, сол алмас кездік, қазір алдаспан алмас қылышқа айналғандығын көріп, қазақтың көріпкел мақалдарының тағы бір растығына көз жеткіздім.

Жұмағали қара қазанын қайнатып отырған ұжымның жұмысына, көреген басшысына айтарым, тастарың өрге домаласын, асықтарың алшысынан түссін, басшыларыңның тақта отырған тақымы мықты, қарымы алымды болып, тақтан түспей артынан - қырық кісі атқа отырсын демекпін!!!

Екінші кездесуіміз, былтырғы Арыс қаласында болған жағдайдан соң болды.

Бір күні Жұмекең хабарласты, Мираш Арыста таныстарың барма, біз Арыс қаласына Қарағандыдан бір топ болып көмекке келе жатырмыз деп.

Қарағандылықтардың ыждахатты еңбектеріне, көреген басшылары, Жұмекеңдерге қарапайым халықтың ризашылығы орасан. Сол сапарларында, біздің қара шаңырақтан дәм татып, досымыз риза болып қайтты.

Биыл, менің жолдасым, Қарақұл Бейімбетов Қарағандыдағы қызымыздың үйіне қонаққа барған еді. Жақсының жақсылығын айт нұры тассын - деген ғой. Жолдасымды поездан түскеннен аяғын жерге тигізбей Сағи дос екеуі күтіп алып, үйлеріне қонақ етіп, риза қылып қайтарыпты. Жұмағалидың көрегенділіген, көшелі кісі екендігін тағы байқадым, себебі сол қонақасыға сол өлкенің бетке ұстар, іші тұнып тұрған шежірелі ғалым жігіттері, ел ағаларының таңды - таңға ұрып айтатын, тарихты қозғайтын әңгімелерін

естірту үшін бас қосуды ұйымдастырудың өзі үлкен көрегенділіктің, бойына дарыған тектіліктің арқасы -деп ойлаймын.

*Мираш Есаликова,
Жезқазған қаласы, 1978 - 1983 жж.
Түркістан - Отырар*

ДАЛА ДАУЫЛПАЗЫ СӘКЕН СЕЙФУЛЛИНГЕ - 125 ЖЫЛ

Қазақ халқының ұлт руханиятының «Үш бәйтерегі» асқақ рухты, ұлтжанды ұлдары Сәкен Сейфуллин, Ілияс Жансүгіров, Бейімбет Майлиннің туғандарына 2019 жылы 125 жыл толып, өмірлері қысқа, тағдырлары ауыр болса да, артта қалған ұрпаққа ғибратты да мәнді туындылар мирас еткен «үш арыстың» осы мерейтойы республикамыздың түкпір - түкпірінде атап өтілді.

Сәкеннің кіндік қаны тамған Қарашілікке барып тағзым еттік.

Суретте: Мен, ғасыр адамы Темірғали Көкетаев, Алтай Имаш.

Атап айтсам, Сәкен бабаның өзі Асан Қайғы деген атты өзгертіп Жаңаарқа деп атын берген, Жаңаарқа ауданының орталығы Атасу кентінде республикалық шара бастау алды. Сәкен бабаның бұл шарасы басталғанша 2018 жылы Сәкен Сейфуллиннің қоры құрылған, оның президенті болып Мұқажан Жұмажанов ауылының тумасы Жаңаарқалық азамат Алмас Аянұлы Алин сайланды. Қордың құрылтайшылары болып Оралбай Әбдікәрімов, Әбілһакім Ақмұрзин, Талғат Қасенбаев, Нұрғали Тоқабаев сынды елімізге белгілі азаматтар қомақты қаржы салып, қорға 16 (он алты) миллион 400 (төрт жүз) мыңның шамасында... ақшалай қаржы жиналды.

2019 жылдың қаңтар айында менің шаңырағымда Сәкен бабаның алдымыздағы қыркүйек айында өтетін 125 жылдық мерейтойына байланысты, Қарағандыда тұратын Успеннің (Нілді) біраз азаматтарының басын қостым. Осы отырысқа елімізге белгілі меценат, заң ғылымдарының профессоры, Орталық Қазақстан академиясының (Фемида) ректоры, менің Қарқаралыдағы бажам Серік Қуанұлының құдасы Бақтыбай(Бақанай)

Жолжақсыұлы Жүнісов ағамызды - Нілді (Успен) ауылының күйеу баласы ретінде, жұбайы - қарындасымыз Алтынай Тиыштыбайқызы Бейсенбаевамен құрметті қонақ болып шақырылды.

Азаматтар Сәкеннің мерейтойы туралы пікірлерін ортаға салды.

Осы алқалы отырыста Сәкен Сейфуллиннің мерейлі 125 жылдығын атап өту жөнінде көп әңгіме қозғалды. Бақанай ағамыз «маған Аллаһым бабамыз Тоқа - Сәкеннің елінен менің жұбайым Алтынай қарындастарыңызды бұйыртты, ұрпақтарым өсіп келе жатыр, екінші жағынан менің Сіздерге жаттығым жоқ, мен Қуандық бабаның бауыры Қаракесек (Болатқожа) бабамның Шор - Тілеубай ұрпағынан тараймын, сондықтан Сәкен қорына ертең қомақты қаржы аударамын деп кесіп айтты» (алдында Серік бажамның үйінде бір қонақта Бақтыбай (Бақанай) ағамызға мен, Аға Жаңаарқада бабаның 125 жылдығы аталып өтілейін деп жатыр дегенімде,.. мен сені түсіндім, олай болса Тоқаның аптал азаматтарын шақыр үйіңе, пікір алысайық, сол жерде жолымнан жығылмайтынымды дәлелдеймін деп еді...).

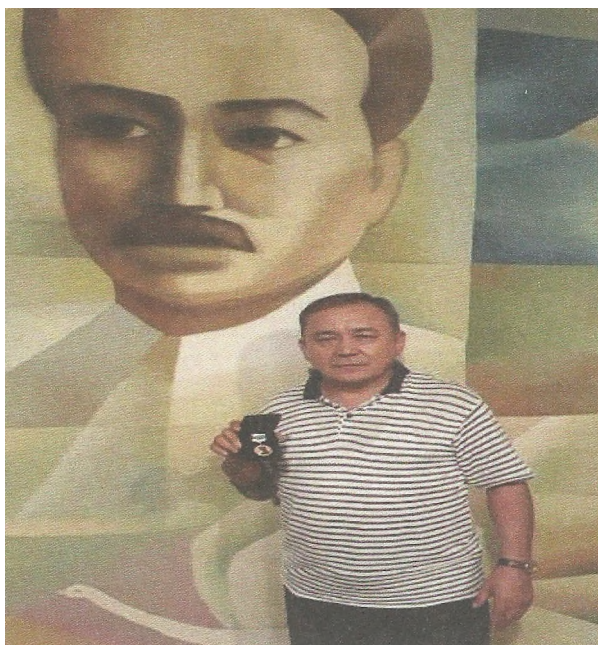

Бақанай ағамыз бен Алтынай қарындасымыз.

2019 жылдың қыркүйек айында Жаңаарқада өткен Сәкен тойында Бақанай ағамыз басты құрметті қонақтардың қатарында болды (Сәкен қорына үш миллион теңге қаржы аударды). Қазақстанның әр өңірінен келген ғалымдар, жазушылар, зиялы қауым өкілдері ашылу сәтін тамашалады. Мереке 14 қыркүйекте өтті. Салтанатты шаралар Тоқа бабаның ұрпақтарының қаржысына салынған жаңа парктің ішінде орнатылған Сәкен Сейфуллинге арналған ескерткіштің ашылуынан бастау алды.

Атасу кентіндегі Тоқа баба ұрпақтары қорынан бөлінген
қаржыға салған ескерткіш

Астана қаласы
Сәкен мұражайында.
тамыз, 2019 ж

Жаңаарқаның оңтүстік - шығыс жағында орналасқан Сәкен бабаның ескерткіші бар бұл жаңа парктің құрылысын халықтың бастамашыл топтарының қаржысына өздері бел шешіп кірісіп атқарған азаматтардың еңбегін ерекше атауға болады, олар жергілікті Тоқа азаматтары Сапар Асқарұлы Дүйсенбай, Наурызбай Қуанышбекұлы, Рахыманберлі Түсіп, Сәулет Рымбек т.б. бауырлар...

Сіздердің Сәкен бабаның 125 жылдық мерейтойы қарсаңында атқарған өлшеусіз еңбектеріңіз еліміздің тарихында алтын әріппен жазылатыны сөзсіз!

Өткен жылы осы азаматтардың бастамасымен «Қаратоқа» қоры құрылды. Жиналған қордың қаржысына Қаратоқа бабаның еңселі монумент - ескерткішін салуды қолға алды. Аллаһым қолдасын! Сәт сапар бауырлар! Ұлы тұлғаның құрметіне арналған салтанатты шараның ашылу рәсімі, Жаңаарқаның төрінде белгілі ақиық ақын Аманжол Әлтаевқа берілді.

Мерекелік театрландырылған көрініс. Мереке Атасу кентінен үш шақырым қашықтықта, Қарауыл төбе деген жерде жалғасты. Әрине, киіз үйлер тігіліп, дастархан жәйіліп, үш арысқа құран бағышталды. Бағдарламада әртістердің өнер көрсетулері, ұлттық ойындар мен жарыстар, қазақстандық және шетелдік эстрада жұлдыздарының қатысуымен гала - концерт беріліп, мереке соңында отшашу ұйымдастырылды.

Осы шаралар аясында бір мезетте қазақ елі тарихында тұңғыш рет 10 мың литр қымыз пісіліп, әлемдік рекорд орнатылды. Жаңаарқа ауданында болған тарихи сәт халықаралық сарапшылардың қатысуымен Гиннестің рекордтар кітабына ресми түрде тіркелді. Ауданның 90 жылдығын және Сәкен Сейфуллиннің 125 жылдығын тойлаған жергілікті тұрғындар, аудан халқы осылайша ерекше тарту жасады.

Ауданның 12 ауылы мен екі кентінен жиналған қымыз баптаудың қырсырын жетік меңгеріп алған мың әйел бір мезетте 10 мың литр қымызды күбіде пісті. Аспаздық жетістікті Гиннестің рекордтар кітабына тіркеу үшін Куба мемлекетінен арнайы келген сарапшы Юделькис Диас, Гиннес рекордтар кітабының өкілі ойымен бөлісті.

Гиннес рекордтар кітабының ресми өкілі Юделькис Диас Жаңаарқа ауданының әкімі Юржан Асанұлы Бекхожинға халықаралық сертификатты тапсыру сәті...

Алматыдан, Шымкенттен арнайы мерейтойға
Келген Жамалбек ақсақал,
Сәкен Сейфуллин,.. Мырзабек,
Сұлтан мырзалар 08.2019 ж.

Тұяқ Исабек, Мен.
Сәкен бабаға Нұра
кентінде ас берілді.
Тамыз айы. 2019 ж.

Сәкен Сейфуллиннің мерейтойына арналған шаралар Шет ауданының Ақсу - Аюлы кентінде, Қарағанды қаласында, Көкшетау қаласында, Ресейдің Орынборында, Turksoil деңгейінде Түркияның Стамбул қаласында да мәдени шаралармен аталып өтті. Мұндай жобалар руханиятты жандандыруға, ұлттық мәдени кодтың сақталуына зор ықпал етеді. Аллаһқа сансыз шүкіршілік етейік! Осының бәрі Аллаһ тағаланың құзырымен атқарылып жатқан шаралар!

ҚАЗАН - ӘЛЕМ ЧЕМПИОНАТЫ...

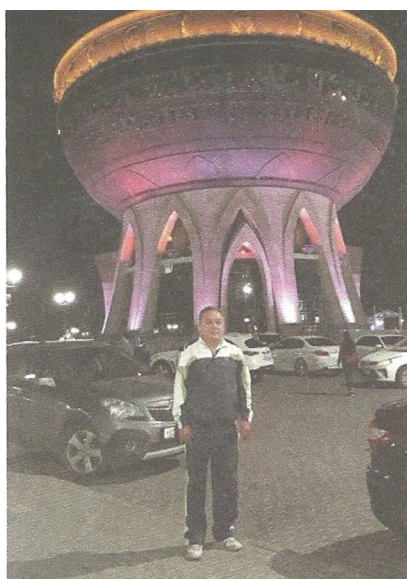
Бірінші Аллаһ, екінші мен басшылық етіп отырған Қарағанды технология және сервис колледжінде 2012 жылдан бері өндірістік оқытудың шебері - ұстаздық қызметін атқарып жүрген Гүлнәр Қабылдақызы Жуминаның сән технологиясы (тігін өндірісі) саласынан дайындаған студенті Мақсұт Жанайым, Ресей - Татарстанның Қазан қаласында 2019 - шы жылдың тамыз айының үшінші декадасында «Worldskills» - тан (жұмысшы мамандықтары бойынша әлемдік жарыс) өткен әлем чемпионатына, Қазақстан мемлекетінің атынан қатысты. Бұл жарысқа Жанайыммен бірге өндірістік оқыту шебер Гүлнәр Қабылдақызы және мен іссапармен бардық. Бұл жұмысшы мамандықтарының кәсіби шеберліктеріне арналған 45-ші әлем чемпионатына, әлемнің алпыс үш мемлекетінен 1354 жас кәсіби шебер студенттер 56 құзыреттілік бойынша медальдар үшін сайысқа түсіп, бақтарын сынауға кірісіп кетті.

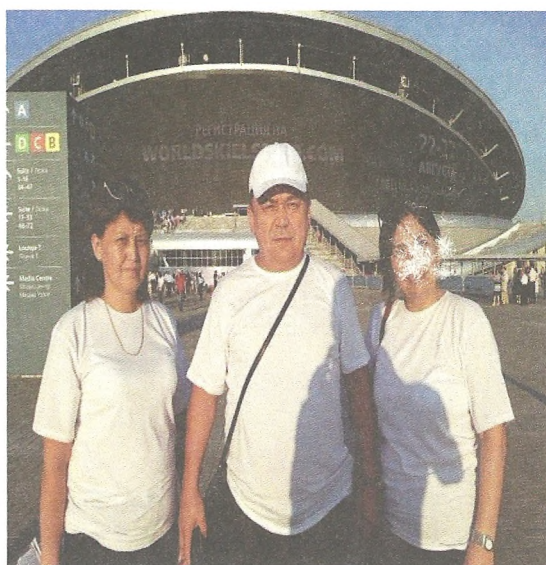
Қазандағы Құл - Шәриф мешіті

Болгар (Татарстан) - Құрандар
мұражайындағы әлемдегі ең үлкен
Құран.

Қазан қаласындағы
«Қазан» неке сарайы

Қазан қаласындағы «Worldskills»-тан
әлем чемпионаты ғимараты

Жұмысшы мамандықтарының бұл конкурсы құтты футболдан немесе бокстан өтетін әлемдік жарыстардан еш айырмашылығы жоқ екен...

WorldSkills - тың бұл байрақты жарысын әлемдік WorldSkills International - дың Президенті Саймон Бартли ашты, екінші болып Ресей мемлекетінің атынан премьер министр Дмитрий Анатольевич Медведев құттықтау сөз сөйледі.

Түркінің көне қалалардың бірінен есептелетін Қазан қаласының сәулетархитектуралық бейнесі ислам мәдениетінің өркениетіне негізделген екен. Атап айтсақ, ол **Қазан Кремлі** ансамблі - 2000 жылы ЮНЕСКО - ның шешімімен Дүниежүзілік мұра деп танылған екен. Кремль Еділ және Қазан өзендеріменен табиғи түрде айшықталып көмкерілген. Қазан Кремлінің басқа Кремльден айырмашылығы ғимараттары мен элементтерінің көпшілігінде мінсіз ақ түс басым, әсіресе бұл түс он алтыншы және он жетінші ғасырлар арасында салынған мұнаралары мен бірегей қабырғаларында ерекше көрінеді. Кремль - қаланың ең көне ғимараттарына арналған қорғаныстық цитадель.

Құл Шариф мешіті - Татарстандағы ең ірі мешіт. Мешіт 1996 - 2005 жылдар аралығында салынған, «Құл Шәріп» мешіті - танымал ғибадатхана.

Мешіт 1552 жылы Иван Грозный әскерімен Қазан қаласына шабуыл жасағанда қираған болатын. Қаланы қорғаған қолбасшы және соңғы имамы сеид **Құл-Шурифтін** құрметіне қойылған. 1996 жылы құрылыс жұмыстары басталған. Ол Қазандағы көп мұнаралы мешіт ретінде салынды.

Құрылыс жұмыстары 400 миллион рубльге бағаланды. Қаржыны жинауға қайырымдылық қорлар ұйымдастырылып, оған 40 мыңнан аса азаматтар мен мекемелер қатысты. Мешіттің ашылу салтанаты 2005 жылдың 24 маусымында, Қазан қаласының 1000 жылдық мерейтойын атап өтуменен орайластырылды.

Негізгі төрт мұнараның биіктігі 58 м. Ешқандай көрсеткіштермен бекітілмесе де Еуропаның ең үлкен мешіті деп жарияланды. Мешіттің негізгі бөлмесінде қайырымдылық қорына ақша берген барлық адамдардың есімдері жазылған кітап бар. Сонымен қатар әлемнің әр тілінде жазылған, сыйлыққа берілетін **Құран кітаптар** бар.

Булгар атты көне қалаға баруды Аллаһ маған бұйыртты, бұл көптен бері ойлап жүрген менің географ ретіндегі терең ойым еді. Бұл Булгар қаласы ислам өркениетімен, түркі мәдениетінің тоғысқан жері. Жүздеген жылдар бойы бұл қала небір жойқын соғыстарда қирап, қайта қалпына келтіріліп, небір зобалаңдарды, қасіреттерді бастан кешірген, мәдени - тарихи ескерткіштері сонау Алтын Орда кезеңінен бүгінгі күнге дейін сақталған көненің көзі - ерекше қала.

Ұлы Булгар қаласы Қазаннан 143 км қашықтықта орналасқан. Татар халқы өздерінің тарихи атауы Булгарды қайтарып алу үшін күресіп, мақсаттарына жете алмай келе жатқандығы бүгінгі күннің ащы шындығы болып есептеледі.

Булгар қаласында 1991-1993 жылдары Татарстанның сол кездегі Президенті Мыңтемір Шаймиевтің бастамасымен, мінсіз ақ түсті сапалы құрылыс материалдарынан **Булгар мешіті**, волга булгарларының исламды қабылдағанының 1100 жылдық торқалы мерейтойына сәйкестендіріп салынған.

Ұлы Булгар қаласы кезінде дамыған Волга булгарларының (бүгінше татарлардың) астанасы болған. Тарихшылардың тағылымы бойынша бұл қала X - XIII ғасырларда стратегиялық маңызы зор, мәдениеті мен сауда - саттығы өркендеген, «Ұлы Жібек жолының» бойында орналасқан қалаға айналған.

Булгар қаласы XIII ғасырдың бірінші жартысында Алтын Орданың шапқыншылығынан қирап, тоналып үлкен күйзеліске ұшыраған, сонымен

қатар XIV ғасырдың екінші жартысында Әмір - Темір әскері Булгарды бұзып, қиратып көп нұқсан келтірген, ол қала берді XV ғасырдың басында орыс әскерлері де Волга булгарларына қарсы шапқыншылық жасап, үлкен зардап шектірген.

«Егер біз дәлірек немесе нақтырақ айтар болсақ, татарлар деп - өз уақытында орыстар (немесе славяндар) көшпелі қыпшақ тайпаларын, яғни қазіргі қазақтарды да айтқан. Бұл күнгі татарлар - олар мыңдаған жылдар бойы Кама болгарлары (немесе Булгария) деп көнеден аталып келген. Бұлар Кама өзенінің ұлан-ғайыр даласында тіршілік еткен, қала соғып, бала оқытып, қолөнерін дамытып және егін шаруашылығымен айналысқан, ертеден өзіндік мәдениеті қалыптасқан қалалық ел-жұрт. Булгарлардың (енді бұдан әрі оларды өздері жазып және айтатындай - булгар деп жазамыз) іргесіндегі славяндардан, бергі жағындағы қыпшақтардан сол кезеңдерде білім қуған сауаттылығы мен тұрмыстық мәдениеті, шынында да, әлдеқайда жоғары болған. Татарлар атаумен славяндар қаншама ғасырлар бойы талай рет тығырыққа тіреп, қалалары мен елді мекендерін тонап кетіп отырған, адамдарын құлдыққа түсірген. Татарлар деп Ұлы даланың көшпелі ру-тайпаларын атаған. Кезінде кәрі қытай өзіне қаншама ғасыр маза бермеген қалмақ елін «жуун-гар» (қарақшылар деген мағынада) деп атаса, көшіп-қонып жүретін, орманнан шыққан қалқалық буряттарды «мон-гол» (малшылар немесе бақташылар) деп атаған. Еуропа ғалымдарының талай ғасырлар бойы зерттеуі осындай қорытындыны шығарып отыр. Сол сияқты славяндар да біздің көшпелі ата-бабаларымызды «татарлар» деп үкілеген.

Нақтырағы - талқандаушы, күйзеліс әкелуші қара күш деген сөз. Бұл сөздің шығу тарихы Алтын Орда империясының тұсында пайда болған. Қыпшақ-қазақтардың ұлы сардары Батудың (орыстар бұл есімді - кәрі құрлық елі - Батый деп жазған) көне Русь пен Еуропаға жасаған ұлы жорығынан бастау алған.

Татарлар ертеден осы аймақта өсіп-өніп, тіршілік етіп келе жатқан кезіндегі Ұлы Болгария мемлекетінің тұрғындары. Ең алғаш бұл қағанаттың негізін қалап, ұзақ жылдар хандық құрған Құбырат (Кубрат) хан болатын. Осы күнгі Татарстан бұл ханды біздің мемлекетіміздің алғашқы іргесін көтеруші, Кама жағалауын қоныс еткен булгар жұртының (қазіргі татарлардың) ұлы тұлғасы деп біледі. Сол Болгария өз уақытында қазіргі Украина мен Солтүстік Кавказдың да аумағын алып жатқан. Кейін дүниеден өткен соң, ұлы ханның екі ұлы таққа таласып, сыйыса алмай, өздеріне тиесілі ел-жұртты алып, екіге айырылады. Іргесіндегі тынымсыз хазар тайпаларынан

(Каспий қыпшақтары) әрдайым соққы көріп және інісінің жауласуынан құса болған хан Аспарух (үлкені) елін алып, алысқа жол тартады. Сөйтіп, Дунай жағасынан бір - ақ шығады. Осы жаңа қонысқа тоқтап, Болгария мемлекетінің негізін салады (осы күнгі Болгария). Ал інісі өз ата қонысында қалып, Кама Болгариясы мемлекетін құрады, яғни қазіргі татар тарихшылары жазатын Болгария (олар «О»-ның орнына «У» әрпін қолданады). Бұл хандықтың астанасы қазіргі осы елдегі **Булгар қаласы** болған.

1396 жылы Булгар қаласы мен осы аттас мемлекет Алтын Орда империясының соққысынан тас - талқаны шығып қирайды және империя құрамына кіреді. Кейін бірнеше ғасыр өткен соң, Булгар хандығы әзер қалпына келіп (орданың құрамында болса да), астанасы болып Қазан қаласы белгіленеді. Дегенмен бұл қала ұзақ уақыт «Болгар-аль-Джадил» деп аталады. Нақтырағы - «Жана Булгар».

Булгар елі татарлар деп қалай аталды. Осы арада біз азырақ шегініс жасап, қыпшақ елін, яғни Алтын Орда империясын құрушы әрі билік жүргізуші қыпшақ жұртын айта кетейік. Өз заманында іргесіндегі «татар» деп жалпы түрде аталатын көшпелі қыпшақ тайпаларынан қаншама ғасыр тепкі көріп келген орта ғасырдағы орыс елінің князьдықтары уақыт өте келе, біртіндеп жинақталып, біріге бастады. Бұлай етпейінше, қыпшақтарға бодан жұрт болып қала беретінін анық сезді. Алтын Орда империясына үш жарым ғасырдай бағынышты болып келген славяндар орданың ішкі тартысын әрдайым пайдаланып, ақырындап тұрғындарының санын өсіріп, күшін жинап, аумағын кеңейтіп, бодандықтан ептеп болса да арыла бастады.

Орыстардың серпіліп, толық азаттық алып кетуі әсіресе Самарқан билеушісі Әмір Темірдің тұсынан басталады. Темірдің Алтын Ордаға үш рет соққы беріп, жеңіске жетуінен кейін ордалықтар бұрынғы күш - қуатынан айырылып, тығырыққа тірелген еді. Сондай - ақ ішкі таққа талас та бұларды мүлде әлсіретіп жіберген болатын. Ақыры орыстар бостандыққа шығып, дербес ел болды. Енді біртіндеп өздері күшейіп, жаңа өлкелерді жаулап ала бастады. Дүние қашанда дөңгелек деген осы ғой. Кезінде өздері «татарлар» деп атайтын (орыстардың түсінігінде - қара күш) қыпшақтарды ығыстыру және бұларға қарсы жорықтар ұйымдастыру жиіледі. Келе - келе бұрынғы Алтын Орда аумағынан асып, тіпті қыпшақ тайпаларының басты тірегі болып саналатын Орал тауларымен Сібір аймақтарын тартып ала бастады. Қыпшақ жұртының атақонысы болып келген Еділ мен Жайық аралығы, Сібірдің сулы, нулы өлкелері, ашығын айтар болсақ, Қажы - Тархан (Астрахан), Сарытау (Саратов), Орынбор, Сіләм би (Челяби, Челябинск), Қорған, Түмен, Үркіт

(Иркутск), Бай көл (Байкал), Тоң (Томск) және Омбы аймақтары XVI - XVIII ғасырлар аралығында қыпшақ - түркілерден тартып алынды. Ойсырай ұтылып, кері шегінген қыпшақ тайпаларының қолында Тобыл өңірі, Қызылжар атырабы, Көкшетау аймағы, Торғай даласы, Сарыарқа жазығы (Желтая равнина) және Каспийдің бергі аумағы, сонымен қатар Қаратау маңайы, Сырдария өлкесі және Әулиеата өңірлері ғана қалды. Уақыт өте келе, қос құрлыққа қанат жайған Ресей империясы өзінің құрамындағы, кезінде өзіне үстемдігін жүргізген азиялық көшпелі тайпаларды жалпы атаумен «татарлар» деп атады. «Татар» деген сөздің орыс ұғымында қандай мағына беретінін жоғарыда айтып өттік. XIX ғасырдың басынан бастап Ұлы дала елін қырғыздар деп атады (қазақ ғалымы Ш.Уәлихановтың тұсында). Осы атаумен бүкіл Алаш елі бір жарым ғасыр жүрді. Сол кездегі орыс географиялық қоғамының құжаттары қырғыз атаумен жазылып, Ресей билігінің іс жүргізушілері Ұлы даламен байланысын осы атаумен жүргізді. Тек XX ғасырдың 20 - жылдарының орта тұсынан ұлт зиялыларының араласуымен қазақ атауы халқымызға қайтып оралды. Ал қазіргі татар аталып отырған ел өзінің ежелгі мемлекетінің ұлы атауы - Болгарияны қайтарып алу үшін қаншама ғасыр күрес жүргізді. 1862 жылы «Камалық болгар мұсылмандары кеңесі» құрылып, ұзақ жылдар осы атауды қайтарып алу үшін қажымай - талмай әрекет етті. 1917 жылдың маусым айында Қазанда татардың көрнекті қайраткері Садри Максуди бастаған осы елдің зиялы қауым өкілдері жалпыұлттық съезд өткізіп, өздерінің бұрынғы болгар атауын қайтарып алған еді. Бірақ Мәскеу билігі бұл атауды мойындамай, съезде қабылданған құжаттарға қол қоймай, кері қайтарды. Тұтас бір ұлтқа күшпен таңылған бөгде атау өзгертусіз сол күйінде қалды. Кама жағалауының жұрты мақтанышпен еске алатын Ұлы Болгария есімі қайтып оралмады. Осы арада біздің Әлихан Бөкейханов, Ахмет Байтұрсынов және Сәкен Сейфуллин бастаған қазақтың ауыз толтырып айтар басқа да ақиық азаматтарының Кремльді мойындатып, **Қазақ атауын** елімізге қайтарып бергеніне мың да бір рақмет айтуымыз керек.

Қазіргі татарлар өзінің ата - бабасынан келе жатқан қасиетті болгар немесе болгар есімін қайтарып алу үшін қаншама көтеріліске шықты. Бұл арада біздің айтарымыз, осынау құдіретті де қасиетті атауды қайтарып алу үшін олар көптеген құрбандықтарға барып, тар жол, тайғақ кешті. Әсіресе 1753 және 1755 жылдары бүкіл Кама бойында өзінің ұлттық атауын қайтарып алу жөнінде орыс империясынан табанды түрде талап еткен қанды көтерілістер ұйымдастырылды. Бірақ ешқандай нәтиже шықпады.

Кезінде Ұлы даладан бастауын алған Батудың (Батый) Русь пен Еуропаға жасаған даңқты жорығынан кейін өздеріне масқара болып жабысқан «татар» атынан булгар жұрты құтыла алмады.

Өз уақытында Алтын Орда империясын құрған қыпшақ - қазақтардың ұлы сардары Шыңғысханның (Тэмуджин - 1155 немесе 1162 - 25 тамыз 1227) немересі Батудың жорығынан кейін өздеріне пәле болып жабысқан осы атаумен ұзақ ғасырлар бойы аталып келе жатса да, бұл ел өзінің тілі мен дәстүрін, діні мен салт - санасын және әдебиеті мен әдетін жоғалтпай, ұлы ұлт ретінде сақталып келеді.

**2019 жылы Сәкен Сейфуллиннің 125 жылдық мерейтойына
Шымкенттен арнайы келген
Жамалбек Сыдықұлы ағамыздың естелігінен үзінді.**

Жамалбек ақсақал

1937 жылы 05 сәуір күні Оңтүстік Қазақстан облысы, Қазығұрт ауданы, Төбекұдық елді мекенінде дүниеге келген.

Менің ата-бабаларым Сарыарқаның белі Нұра өзендерінің бойында қоныстаған «Абылай аспас сары бел» атанған Бес Мейрамның Қуандығынан тарайтын Қарпықтың Көзейінің Қаратоқасына (Тоқа) жатады. Тоқадан - Бесім - Айтқожа - Құттыбай - Бекқожа - Айтқожа - Жейдебай - Жолдасбай - Саздықбек болып тараламын, одан он төрт перзенттен сегізінші қыз Оңал

әпкеміз. Он екінші әулиелер түнеп жүріп көрген ұлының атын ырымдап Тұрғанбек, одан кейін солардың жыртығына жамау болса да, аман болсын деп, маған Азан айтып қойған есімі Жамалбек болған екен. Менен кейін өмірге келген қыздың да өмірі қысқа болып шетінеп кеткен. Сол кездегі қазақ даласындағы төңкерістен кейін келген, билік тарапынан қасақана жасалған аштықтан болған қырғынды Ресейден жер аударылып келген дәрігердің қызы Татьяна Невадовскаяның көзімен көргенінен үзіндісін келтіруге тура келді:
(1931 жылы жазылған)

*«Қазағым аш, аш иттей боп ұлыған,
Ісіп кепкен - дым қайғылы, қиын хал.
Өліп жатыр, бұратылып аштықтан,
Күйінемін, менің тәуір күйім бар.
Аш нәресте шырылдайды ыңылдап,
Ана шіркін сәбиімен бір жылап.
Қос емшегін тоқпақтайды қолымен,
Есі шығып «сүтім жоқ» деп айта алмай!»*

Екінші қалада оқып жатқан студент Шахан Мусин 1939 жылы ауылына келгенде көшеде көрген өліктерін жоғары басшыларға айтсам, елді аман алып қалуға шұғыл шаралар қолданар деген оймен 15 - 16 шумақ «Наркомға хат» атты өлеңін жазып, баспа бетінде жариялатып жіберген екен, содан үзінді:

*«Қараң қалып, сый - салтанат, сән - сауық,
Қабағынан қар емес - ау, қан жауып.
Атамекен, алтын бесік елінен,
Әлдеқайда жеті түнде жер ауып.*

*Жұртта қалып, жүре алмаған кемпір - шал,
Күңіреніп, көкірек қан, көңіл дал.
Құша беріп, немересін қош десіп,
Көз жұмыпты, босап буын, құрып дал»*

деп жазғаны үшін Шахан Мусинді тұтқындап, 18 жылға Сібірге айдатып жіберген.

Әпшем Оңал ес білгенде әке - шешеміз бір топ ағайындармен, жан сақтау қамымен, түйелерінің арқасында ел асып, Өзбекстанда кірекештік жасап, шаңырақтары шайқала қоймастан 1930 жылдары Сарыағаш ауданындағы Қыңырақ тауы аумағында болып, бабамыз Жолдыбай 1932 жылы денсаулығы болыңқырамай жатқанда, туған жерін сағынып, бауырларымен қоштасқандай болып, төрт ауыз өлең шығарды:

*«Ел қайда, Есіл қайда, Нұра қайда?
Ешбір жан көңіліңді сұрамайды,
Бұл жерде қазам жетіп өліп кетсем,
Ешкім де «Бауырым!» деп жыламайды»*

деп теріс қарап жатып, көзін сулайды екен. Сол жерде бабам Жолдыбайдың 84 жасында мәңгілікке жер ана қойнына тапсырып, Қаратас ауданының Төбекұдық деген жерінде көрші Қырғыз, Өзбек, Тәжік, Түркімен жерлерінде тынышталды» деген соң, жиналған қазақтың үш жүзінің өкілдерінен «Кеңес», «Ұйымшыл» колхоздары ұйымдасып, әке - шешемізде «Кеңес» колхозына мүше болып қабылданыпты да, 1937 жылдың 5 сәуірінде мен сол жерде туылыппын. Бірақ 1940 жылы шөлдегі колхоздар экономикалық жағынан тиімсіз деп, Мақтаарал жаққа канал қазу, үй салу, ағаш отырғызу және жол салу жұмыстарына көшіріпті. Біздің жанұямыз біраз ағайындарымен Шымкент ауданы, Қаратөбе ауылдық кеңесі, Сталин атындағы колхозда 1941 жылы Ұлы Отан соғысы басталмай, көшіп келіп, балалық шақ, боз балалық кезең, мектеп, жоғары оқу орны осы Шымкент қаласына өтіп, пединститутты тәмамдаған соң, жолдамамен Мақтаарал ауданына барып, 38 жыл ұстаздық қызмет еттім: Мен 1997 жылы астма ауруына шалдығып ВТЭК - тің шешімімен екінші топтағы мүгедек болып зейнеткерлікке шығып, 2000 жылы Шымкент қаласына көшіп келдім. Жезқазғандағы дәрігер ұлым Мұрат «Тоқалар шежіресі» туралы қомақты қол жазбалар беріп, соны басшылыққа алып, немерем Нұрмұхаммедпен Қарағандыға барып, автостанция директоры Елбек Мұқажановпен хабарласып, ол Жарылқасын Бикенов ініміздің үйіне апарып таныстарды да:

«Сіздің Қарпық және Қожалар шежіресі» кітабына мына әкелген шежірелерді кіргізуді сұрады. Жарылқасын бауырым кітабын сыйлады. Кейін сол кітабын басшылыққа алып Оңтүстік Қазақстан облысы және Өзбекстанның Ташкент қаласындағы бауырларымды іздеп, жұрты Шымкенттегі «Достық» университетінің «Биология» кафедрасын басқаратын ғалым келініміз Бибіәсияға жолықтым. Әсияның отағасы Қалмырзаев Қалмұрат Жананбектегі доцент, профессор, докторлығын қорғауға жетпей бақи болған.

Жананбек тегі.

Арғын - Мейрамсопы - Қуандық - Қарпық - Көзей - Тоқа - Бесім - Барғана. I әйелінен - Тотия бәйбішеден - Қансамай, Құлқара, Өтемырза, Ақүркек.

II әйелінен Шушақ. Шушақтың I әйелінен: Жолдас, Баян, Аманжол, Құланбай - Аманбай - Қабанбай (мырза).

II әйелінен: Саптаяқ, Баулаяқ, Арық, Едірей, Сексен.

Саптаяқтан - Тұрсынбай (1720 жылы туылған) - Бөгембай (1760 жылы туылған) - Құралбай (1830 жылы туылған) - Жананбек 1867 жылы туылған - Өтеген, Қалмырза, Баймырза .(Маржангүл, Рыскүл).

Ташкенттіктердің барлығы осы аталардан тарайды.

Сәкен Сейфулиннің 125 жылдық, Жаңаарқаның 90 жылдық мерейтойларына қатысқан Мырза інімізде солардың бірі. Ал Сұлтан Дүйсенбіұлы шежіремізді тауып, елдегі Бадам ауылындағы ағайындарды ата - тегімен табыстыруға жағдай жасап жүрген үлкен азамат. Алматыда тұратын Сұлтан Дүйсенбінің әкесі Дүйсенбі, ағасы Жорабек, Жақыпбек, Төлебек сауатты жандар болған. Алматы облысында қызметте болып, ата - тегімізді іздеп тапқан. Сөйтіп **Бекқошқардан** тарайтын аталар: Байқошқар, Шалқошқар, Бақтыбай, Айтқожа. (Тамаша.Айбарша) Айтқожадан - Жидебай, Оразалы, Қоқай. Жидебайдан - Дүйсенбай, Сәрсенбай, Қалабай, Қылышбай,

Жолдыбай, Майлымайлар тарап, Қоқай ұрпақтары Сайрамда өзбектермен араласып, соларға бейімдеу болып кеткен. Ал Оразалы бабамыздың перзенті болмағандықтан ағасы Жидебайға барып, бір баласын сұрағанда бесінші баласы, «мен барамын» - деп келгенде 12 жаста екен. Ол 1860 жыл болған. Оның жұбайы Әсия келін шежіреге керекті ағайындар туралы деректемелерді әкелуге Ташкентке абысындарына, келіндеріне, қайындарна, ұл - қыздарын жіберіп алдырып тектілік туралы кітаптың әрі сапалы, әрі тез бітіуіне сүбелі үлес қосып, ағайындарға қырық дана кітапты апарып, оларды ата - бабаларымен табыстырып, зор қуанышқа бөлеген жағдайы бар. Бибіәсия келіннің әкесі Әбдікәрім құда Шаяндағы Әппақ аманнан білім алған, кейін Ташкенттегі «Көкілташтан» жоғары діни білім алып, ол кездегі діндарларға төнген қауіптен сақтану үшін Ташкентте тұрақты қалып қойған. Соғыс жылдарындағы көпшілікке діни сауат ашу жөнінде қызметтер көрсеткен екен.

Оңтүстік Қазақстан облысы бойынша Арғын баба ұрпақтары өкілдерін жинап, 1916 жылы 16 наурызда жиын өткізіп, Қаз дауысты Қазыбек би бабамыздың

350 жылдық мерейлі тойына дайындық жүргізу мақсатында Баба атында қор құрылды, жиында:

1. Қазыбек би мәдени мұраларын насихаттау
2. Қазыбек би бабаға ескерткіш орнату
3. Қазыбек би атындағы мешіт салып, оның ішін Арғын шежіресімен өрнектеп насихаттау.

2017 жылы сәуір айының 21 жұлдызында Қарағанды облысы әкімшіліктің ұйымдастыруымен: Қаздауысты Қазыбек би Келдібекұлының 350 жылдық мерейлі тойына арналған: «Ұлттық руханият және Қаздауысты Қазыбек би мұрасы» атты Республикалық ғылыми - практикалық конференция болып, оған Оңтүстіктен арнаулы делегацияға шақырылып қатыстық. Конференцияға ғалымдар, жазушылар Қазыбек би мәдени мұраларын жанжақты талдаған баяндамалар жасалды. Делегация мүшелеріне Қарағанды қаласы маңындағы қаралы күндер ескерткіші болған «Карлагын да» көрсетті. Сөйтіп басылым беттерінен ғана оқып хабардар болған Карлаг одағы, отыздан астам жазалау камераларын көріп, халқымыздың бетке шығар қаймақтары - ардақты асыл азаматтарымыздан, жазықсыз жазаланған тағдырлардың тәлкекке түскеніне көзбен көргендей болып қайттық...

АРҒЫН - БЕСІМ БАТЫРҒА АРНАЙЫ БЕРІЛГЕН АС

Ас беру - марқұмның жаны һәм рухы туралы және о дүние туралы адамзат тарихының алғы кезеңдерінде қалыптасқан ежелгі түсініктеріне байланысты атқарылатын жосын - жоралғылардың бірегейі.

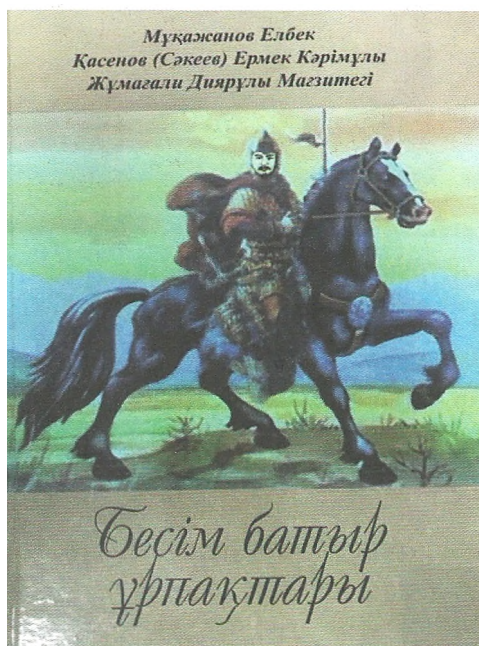
Ғұрыптық қана емес, саяси - әлеуметтік институт ретінде де ас беру дәстүрі қазіргі кезде бұрынғы мәртебесін сақтап қала алды ма? Шынтуайтында, отарлау саясаты тәрізді түрлі саяси - әлеуметтік факторлардың тегеурінді әсеріне байланысты ас беру XIX ғасырдың соңы мен XX ғасырдың бас кезінде ақ сұйыла бастаған - ды. Жасыратыны жоқ, қазіргі кезеңдегі ас беру деп атап жүргеніміз бұрынғы өткен батыр бабалар мен аталардың есімін ардақтап, дәріптейтін шара деңгейінде ғана атқарылып келеді. Яғни ас беру деген атпен ел - жұртты шақырып, мал сойып, ат шаптырып атап өтетін шара деңгейінде қалды. Ғалымдардың пікірінше, Қазақстан Республикасы Мемлекеттік орталық мұражайының басшысы Нұрсан Әлімбайдың жетекшілігімен 2010 - 2014 жылдары жарық көрген «Қазақтың этнографиялық категориялар, ұғымдар мен атауларының дәстүрлі жүйесі» атты әрқайсысы 100 бет құрайтын бес томдық ғылыми энциклопедия - сөз жоқ, аталмыш және басқа да сан алуан тарихи - этнографиялық күрделі мәселелердің ғылыми күрмеуін дәйекті шешкен еңбектердің бірегейі.

Қазақ халқы жүздеген жылдар бойы бүгінгі күнде жер көлемі жөнінен дүние жүзінде екі жүз мемлекеттің ішінен тоғызыншы орын алатын ұлан - қайыр жерімізді сақтап қалу үшін Батырларға сенім артқан.

Сондай батыр бабалардың бірегейі Бесім батырға (Арғын - Мейрамсопы - Қуандық - Қарпық - Көзей - Тоқа - Бесім) 2019 жылдың 19 - шы қарашасында Қарағанды қаласындағы Түркістан мейрамханасында арнайы ас берілді.

Асқа Тоқа - Бесім батыр баба ұрпақтарынан төрт жүзге тарта жамағат жиналып құран бағышталды. Ас барысында сексен жасты алқымдаған абыз әкеміз Мұса Тайтөлеу «Бесім батыр ұрпақтары» атты кітабының жарық көргенін айтып, тұсаукесерін жасады.

Ас беру «топырақты өлімге» байланысты аза тұту мерзімінің аяқталғандығын айғақтайды. Ол Нұрсан Әлімбайдың сөзімен айтқанда, «аруақты оздыруға» (қазіргі тілмен айтсақ, шығарып салуға) арналған, тіпті, бүкіл этнос деңгейінде өткізілетін ең үлкен шара ретінде ұлттық салтқа айналған. Ғалымның дәйегінше, ас берудің ежелден орныққан концепциясының мәні - «аруақ риза болмай, тірі байымайды» деген дәстүрлі қазақы ортада метафоралық сөз орамына айналған ежелгі ұстанымды жүзеге асыру. Атап өтер жайт, ас - тек халқына еңбегі сіңген атақты адамдарға берілетін болғандықтан, марқұмның жылын беру салты өзгешелеу. Өйткені «той тондынікі, ас аттынікі» деген мәтел жете алғанның барлығы баруына болатынын білдірді.

2017 жылы кластасым Райхан Абенованың жолдасы Ернардың 60 жасқа келген тойы Алматыда аталып өтілді. Мерейтойға Өспендік - Алматылық жерлестер Қарлыға Сайлаубекқызы Камиева және оқушым Гүлхат Демейқызы Сарбаевалар қатысты.

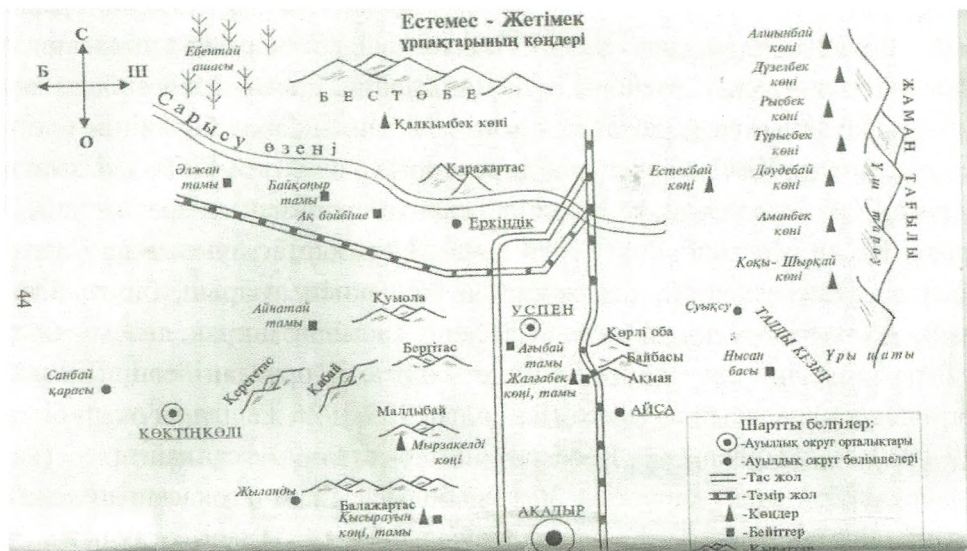
ҚАРАЖАРТАС ТАРИХЫ

Сенбеков Мұқан - 1942 жылы Еркіндікте туған. 1959 жылы Успен орта мектебін ойдағыдай бітіріп, Қарағанды мемлекеттік институтының физика - математика факультетін бітіреді. Содан Успен ауылының Айғыржал бөлімшесінде, Көктіңкөлі ауылының Алихан бөлімшесінде мектеп директоры болып қызметтер атқарды. Бүгін құрметті демалыста.

Үлкендерден қалған Игілік Тілеубекұлы, Жеңіс Шүкіманұлы мен Мұқан Сембек ағаларымыздың айтулары бойынша, Успен ауылдық округіне қарасты бүгінгі Еркіндік ауылында шамамен 1933 жылы... бірінші Мойынсерік құрылып, Тоқа - Жетімек руының он отбасы алғашқы рет қоныс тепкен екен.

1936 жылы Мойынсерік таратылып, колхоз болып құрылады. Қаражартас колхозында екі бөлмеден тұратын бастауыш мектеп салынып, бір бөлмесінде руы Мырзамбет - Ескене руынан Кәрім Рахымбек атты тұңғыш ұстаз сабақ берсе, екінші бөлмесінде бірінші - үшінші кластар түске дейін, екінші -

Нілді (Өспен) ауылдық округінің территориясында орналасқан бабалардың көндері.

төртінші кластар түстен кейін оқитын болған. Кәрім ағадан кейін бауырлас Тұнқатар руының азаматтары Нұрқаш, Рақыш Орманбаев деген азаматтар ұстаздық қызмет атқарған екен. Жоғарыда аталған Игілік, Жеңіс, Мұқан ағалар 1949 - 1950 жылдары Нұрқаш ұстаздан дәріс алған. Ағалар ұстазын еске алып, «есімізде білімділігімен, ақынжандылығымен қалып еді» дейді. Сол кезеңдегі Жаңаарқа ауданының басшыларынан бірінші ауыл деп аталатын төрт колхоздан бір колхоз ұйымдастыру жөнінде бұйрық түседі. Олар Жаман сарысу өзенінің бойындағы Жыланды - Әлжан мен Жантайдың ортасында орналасқан негізінен Мырзамбет - Балапан руы азаматтарынан тұрған Қоғамшыл колхозы, басқармасы Тоқа - Жетімен Файзолла Қысырауын (Мұқан Сембек әкеміздің айтуынша Файзолла Петропавл қаласында жарты жылдық мелиорация инженері мамандығын алған, содан халық шаруашылығының дамуына су тапшылығы болып, бүгінгі Босаға тоғанының жасалуына басшылық етіп, тоғанды бекіткен адам) әкем болса,

бүгінгі Еркіндік ауылынан шығысқа қарай орналасқан отыз екінші разъездің тұсындағы Көкбайдың қарасуымен, Ебентай ашасының тұсында.

Еңбек колхозының басқармасы Тоқа - Айту Жандәулет Кемелбай, бүгінгі Босаға тоғанының шығыс жағында орналасқан Еркіндік колхозының басқармасы Тоқа - Досқана Дәуренбек Азынабаев және бүгінгі Еркіндік ауылы орналасқан Қаражартас колхозының, басқармасы Қасен Мергенбаев әкеміз болады. Хасекеңе дейін колхоздың басқармасы болған Асан Мергенбаев соғысқа алынады. Бұған дейін Қасен Мергенбаев әкеміз Жаңаарқа ауданында қаражат бөлімінің, аудандық жер бөлімінің бастығы, маслопромның, Қызыл артельдің директоры (райбыткомбинат) қызметтерін атқарған. Қай салада жұмыс істесе де, саясаткерлігімен ел арасында беделді жүрген. Қасен Мергенбайұлы 1894 жылы Қаражартас ауылында Еспе өзені бойында дүниеге келген. Бес жасында шешекпен ауырып, бір көзі соқыр болып, «Соқыр Қасен» аталған. Қасекең жасынан ширақ, пысық болады. Тағдыр тәлкегін көп көрген. Кеңес өкіметі орнаған соң, Қызылжар (Петропавлск) қаласындағы «комВУЗ»-ды 1925-1926 жылдары оқып бітірген. 1929-1930 жылдары Қасекең бұрынғы Асанқайғы (қазіргі Жаңаарқа) ауданына қарасты 3(үш) болыс Енең тоқасының жері - Көктіңкөліге қарасты Жыланды ауылында «Қызыл отауды», яғни, «колхозсоюз» ұйымын басқарған. «Қызыл отаудың» міндеті - байларды тәркілеу, жер дауы, жесір дауы, тағы басқалары болғаны тарихтан белгілі.

Қаражартас колхозындағы Сталин атындағы ауыл советтің төрайымы Аманбеков Ахметбек ақсақалдың жұбайы Байшағырова Жәһила Смайылқызы (Тоқа -Мырзамбет - Естемес) анамыздың ауылға, елге еңбегі ерекше еңбегі сіңген адамның бірі. Мойынсерік, колхоз жұмысында, әсіресе Отан соғысы кезінде халқына адал еңбек еткен. 1954 жылға дейін №1 ауылдық кеңестің төрағасы, аудандық партия комитетінің мүшесі болады. Қазақстан Компартиясы 7-ші съезінің делегаты. Бірнеше медальдармен, грамоталармен марапатталған. Жәһила анамыз өзінің үш бөлмелі үйін мектеп үшін босатып берген. Ұлы Отан соғысы жылдарында мемлекетке бірнеше ат, жылқы, өгіз, тон, жылы киім, сонымен қатар, 10000 сом ақша тапсырған.

Осы тұста «Қаражартас» колхозының басқармасы Қасен Мергенбаевтың үстінен жалған арыз жазылып, өзінің ақтығын қууға мәжбүр болып, облыс орталығына, қала берді республика астанасына дейін барған. Аудан басшылары Қасекеңнен құтылған соң, ылғи бай - қулақ, қажы балалары колхоздың коммунистерін жинап, қаулы алып, колхоз орталығы Еңбек колхозының басқарма төрағасы етіп Жандәулет Кемелбаев болсын деп

шешім шығарған. Колхозшылардың шешімі Жаңаарқа аудандық аупартком бюросында бекітілген болатын. Осы уақытта Қасен Мергенбаев арыз - жаладан құтылып Қаражартасқа келеді. Болған жағдайды ести сала Қасекең үйіне де кірмей, пойызға қайта мініп, Жаңаарқаға тартқан. Жаңаарқа аупартком хатшысы - Берниязов деген кісі екен. Берниязов Қасекеңмен тілдесіп «Екі күннен кейін аупартком бюросының отырысын ұйымдастырады. Осы бюрода орныңнан алынып жауапқа тартыласың. Қоғам мүлкін талан - таражға салғандықтан, колхоз таратылады, орталығы «Еңбек» болады» деп шешеді. Сонда Қасен: «Жолдас, Берниязов сіз Петропавл қаласында КомВУЗ - да сабақ беріп жүргеніңде, бай - кулакты жамандап, кедей өкіметін, партияның саясатын мадақтаушы едің. Мұнада келіп, Кеңес өкіметі саясатын бұрмалаушы болдың ба? Мен жоқта бай - кулак, қажы балалары колхозшыларды алдап үгіт - насихат жүргізіп, арам пиғылдарын іске асырыпты. Бұл әділетсіздікке жол берсең, облыс немесе республика басшыларына дейін барып, шағым түсіремін» депті.

Екі - үш күннен кейін бюро қайта ашылып, Қасен мінбеден сөз сөйлеп, дәлелді құжаттары коммунистердің пікірлерімен расталып, колхоз орталығы - «Қаражартас» деп танылып, басқарма бастығына Қасен Мергенбаев бекітіліпті. Колхоздың аты қоюдың өзі үлкен саясатқа айналып, Қасекең «Еркіндік» колхозы болсын деп ұсынып, бекітіліпті. Бұл - тарих. Осы әңгімені Берниязовпен қатар істеген Алтай - Сайдалы руының біздің Жетімек руына жиен болып келетін азаматы, сол кезеңде Жаңаарқа аупарткомының ұйымдастыру бөлімінің меңгерушісі болған, Мырзағұл Бекбаевтың тура өз аузынан Мұқан Сембеков ағамыз естіген екен.

Мырзағұл Бекбаев мырза Жетімек руының Төлек буынынан тарайтын Түсейдің Қадіркейінің (Қатаң) туған апасынан туады екен.

Бұл тарихи нұсқамаларды мен **Мұқан Сембеков** ағамыздың осыдан біраз жылдар бұрын Орталық Қазақстан газетіне шыққан «Қаражартас қаперден шықпасын» атты мақаласынан және өзімен тілдесіп алдым.

Мұқан ағамыз бүгінде зейнет жасында, кезінде 1972 - 1977 жылға дейін Успен совхозына қараған Айғыржсал орталау мектебінің директоры, ал 1977 - 1985 жылға дейін Көктіңкөлі совхозына қараған Алихан орталау мектебінің директоры болған. Ұстаздың еңбек жолында отыз жеті жыл қызмет атқарған.

Жұмағали Мағзи.
28 сәуір, 2021 жыл.

ҚАЛАМЫМНАН ТУҒАН ТУЫНДЫЛАР

ЗАҢҒАР МЕКЕН ӨСПЕНІМ

*Успенім туған мекен, асқақ елім,
Өркениет бастауы шалқар елім.
Сарыарқа тұнып тұрған құтты мекен,
Өндірісі өрлеген заңғар елім.*

*Атағы асқаралы шет елдерде,
Жан Карно қаржы құйған кенішіме.
Анылшын Нельсон Феллге дәм бұйырып,
Мұхит асып келген еді Успеніме.*

*Ердің аты шығады еліменен,
Елдің аты шығады жеріменен.
Сәкен сұңқар - Успенмен егіз ұғым,
Әлем білген Успенді кеніменен.*

*Успен - Нілді атауы қосақ еді,
Революцияның алғашқы ошағы еді. Англия,
Франция байларынан, 1920 жылы босап еді.*

*Қазақтар осы жердің кенін қазып,
Күн көріс жан сақтауға тапқан азық.
Кемеңгер - Сәкен, Қаныш, Димаш, Әбілқастар
Болашағын болжаған бізге жазып.*

*Успеннің аты әлемге шарықтаған,
Кен қорын Қаныш ғалым анықтаған.
Болашаққа сақтаулы жер астында,
Кен қорын тегіс таусып сарықтаған.*

Жұмағали МАҒЗИЕВ

Нілді. Успен Энциклопедиясы 2017 ж. қыркүйек.

ӨКІНІШ...

Аллаһтың құдіретімен Күн мен түн кеше теңеліп ғаламшардың ең биік нүктесіне шығып (на самом зените), жердегі адамзаттың іс әрекеттерін... бағамдаған болар: О Аллаһ, адамзат қаншама дамыдық десек те,... өзің жаратқан көзге де ілінбейтін титімдей вирусыңа (тәжвирусы-коронавирус) да әліміз келмей (басқасын былай қойғанда) Адам мен Хауаның ұрпақтары істерінің қиюуын таба алмай дал болудамыз...

Құдіретіңе сенімсіздікпен қараған құлдарыңның амалы таусылды,... осылай жазаладың құдіреті күшті Аллаһ.

Өзің жаратқан Адам мен табиғатыңның түлеуге, жаңаруға бет алған 1 -ші күні (23- наурыз, 2021ж) бұрынғы қалыпты даму деңгейімізге жеткізе көр, ғаламды жаратқан - үйлестіруші құдіреті шексіз Аллаһ!

***Жұмағали Диярұлы Мағзиев,
Қарағанды қаласы. 22.03.2020.***

БАЛА САНАСЫНДАҒЫ МӘДЕНИЕТТЕР ШИЕЛЕНІСІ...

Ең бірінші балаңызға тәрбиені жаратқан Алла жүрегіне құйған анаңыздың тілінен бастаңыз.

Екінші рухани (көзі имандылықта) тәрбиені сіңіріңіз, тәрбиеңіз тап осылай басталмаса балаңыздың жүрегінде "мәдениеттер шиеленісі" басталып, балаңызды шарасыздыққа... душар етесіз.

Үшінші - осы екеуін меңгерген балаңызға басқа мәдениеттерді меңгеру түкке тұрмайтын болады, себебі балаңыздың рухани тәрбиедегі мәдениетінің фундаментін Сіз мызғымас етіп қаладыңыз.

***Жұмағали Диярұлы Мағзиев,
Қарағанды қаласы.
08.11.2020.***

СЫР - САНДЫҚ

(2020 жылғы 60 - жылдық мерейтойыма арнау.)

Өспенім **(Нілді)** мыс құрыштың тербеп мені,
Басыңа нелер келіп, кім кетпеді.
Қойнауың қазынаға толы мекен,
Әлінің жалы - сыр сандық бау бөктері.

Қ - сы:

*Нілдінің таулары - ай,
Нілдінің баулары - ай,
Әр тасы кен болған,
Құрыштың қырманы - ай.*

Дәм бұйыртқан Қызылтау арқадағы,
Шен киген албырт кезім, алқадағы.
Айғыр ұшқан, Шолақ еспе, Дарат - тау,
Өркендеудің бастауына қаратты - ау.

Қ - сы:

*Нілдінің таулары - ай,
Нілдінің баулары - ай,
Әр тасы кен болған,
Құрыштың қырманы - ай.*

Ақадыр өркениет тамырысың,
Шарпыған өндірістің жалыны сын.
Сәкен, Сыдық, Сопыдай ұлдарың бар,
Өнерде бұзылмаған қалыбы шын.

Қ - сы:

*Нілдінің таулары - ай,
Нілдінің баулары - ай,
Әр тасы кен болған,
Құрыштың қырманы - ай.*

Қарағанды еңбектің төрісің ғой,
Қанат жайып кеңейген өрісім ғой.
Қазыбек би, Бұқар жырау жол сілтеген,
Арқаның кен байытқан жерісің ғой.

Қ - сы:

*Нілдінің таулары - ай,
Нілдінің баулары - ай,
Әр тасы кен болған,
Құрыштың қырманы - ай.*

Сыр - сандық мархаббаттан басталады,
Шын толғау түсінісу арқадағы...
Шаттықта өмір қосқан достарым - ай,
Аллаһымның пәрмені қас - қағымдай.

Қ - сы:

*Нілдінің таулары - ай,
Нілдінің баулары - ай,
Әр тасы кен болған,
Құрыштың қырманы - ай.*

Жұмағали Диярұлы Мағзиев,
Қарағанды технология және
сервис колледжінің директоры. 07.04.2021.

Нілді ару

Сөзін жазған Ж.Мағзиев

Әнін жазған М.Карибаев

1 Ніл-ді - нің да-ла-сы бар қыз-ғал-дақ- ты, Ұқ-сай дыау бе-йіш-те

12 гі гүл-зар бақ- қа. Сә-кен-дей се-рі-лер-дің ме-ке-ні-бұл,

23 Пат ша-йы-мы же-рі-міз-дің олар-дақ- ты. Ға-шық-пын

34 та-уың-ме-нен тасы-ңа - да, Ға-шық-пын ба-ға жет-пес

45 жасы-ңа да. Бо - йы - ма ға-шық-тық - ты не - сіп-ет - кен,

54 Ніл - ді ғой а - ты-ра-бым а - сыл-а - на.

Нілді ару

Атыңнан айналайын Нілді деген,
Қиянда сұңқар болып мен жүрер ем...
Адырдың ар жағында ауыл жатыр,
Түтіні ақ бұлттарды тілімдеген.

Қ - сы:

*Ғашықпын тауың менен тасыңа да,
Құштармын баға жетпес жасыңа да.
Бойыма махабатты нәсіп еткен,
Нілді ғой - атырабым Асыл ана.*

Нілдінің даласы бар қызғалдақты,
Ұқсайды ау... пейіштегі гүлзар баққа.
Сәкендей серілердің мекені бұл,
Патшайымы - жеріміздің ол ардақты.

Қ - сы:

Нілдінің баласы едім сертке берік,
Арқаның даласы ғой көпке көрік.
Аллаһтың шеберлігін көрмейсің бе,
Туған ел - жер ортада болдым жерік...

Қ - сы:

Жұмағали Мағзи.
05 мамыр, 2021 жыл.

СЫРЛЫ ҰЯ (ДОСЫМА СЫР)

Нұр шашылған Арқаның аясында,
Таңдаулыңның қылығына тоясың ба?
Байыпташы өзінді, сарабдалдап,
Мархабатта, мәрттік те, бәрі осында

Шыңыраудан тарттырды - ау бұйрықты..
Жаратқан сен шеберсің тыңғылықты.
Арқанын айдын көлі еркелеткен,
Ләйлі - Мәжнүн десең де, көз қарақты.

Ортам тұр көркем - ау деп сыр тыңдасып,
Тұрмын мен Қарқабаттың жұртын басып.
Назданасың, назданшы қимасым деп,
Бұйыртқаны Аллаһтың бетімді ашып.

*Жұмағали Мағзи.
06 мамыр, 2021 жыл.*

**Жарылғасын Бикенов ағамыздың жылын атап өту қарсаңында
шығатын естелік
кітабына Тұяқ Көпей ағамыздың ұсынысы бойынша дайындалды.**

Алып тұлға

Аллаһ тағала мені Жәкең жездеммен 1998 жылдың аяғында Ақадырда қызмет атқарып жүрген кезімде ұшырастырды.

Ағаның сөзін тыңдасам терең мағыналы, өзі сұңғақ бойлы, сом денелі, бір көргенде түсі өте суық, сөйлесе келе жан дүниесі дархан, жайсаң, кесек мінезді, әрбір сөзін өлшеп - пішіп барып, нық сөйлейтін ақылман азамат - ау деп түсіндім.

Аллаһ тағала адамзат баласына қандай озық қарым - қабілеттер берсе, соның бәрі Жәкең жездемнің бір басынан табылады десем асырып айтпағаным болар.

Ақадыр кентіндегі бір отырыста Әй Жұмағали, біз «жоқ іздеп жүрміз» деді, мен түсініксіздей, ... саған дейін бірнеше азаматтармен кездестік, бабалар рухына ат үсті қарайтындай сыйық білдірді деп назаланды.

Ертеде үлкендер айтқан екен, алқа қотан алқалы отырыста сөз бастау оңай ма, әлде жол бастау бастау оңай ма деген екен, ал мен болсам сөз де, жолда бастадым, тыңдайтын құлақ іздеп жүрмін, оны іске асыратын азаматтар керек, осыған қарным ашыңқырап отырмын деді. Аға не істеу керек дедім, Тоқа бабамыздың ұрпақтарын бабаның рухына, әруағына тағзым етуге және ренжімей түрлі сылтаулар айтпай материалдар жинауға (рулық тәржіма) жұмылдыруыңыз қажет деді.

Мынау менің жанымдағы туған балдызым техника ғылымдарының докторы, профессор Тұяқ Көпей деген азамат, екеумізде Нұра ауданының тумаларымыз. Жаңаарқалық азаматтармен жанымызды да, тәніміздіде Аллаһ тағалам бірге жаратқан, болмашы айырмасы бар,... Қаратоқа (Тоқа) ұлы Бесім батырдың бәйбішесі Бөтей анамыздан негізінен Жаңаарқалық (Успендік) Тоқалар туса, ал Нұралықтар, яғни біз Дәулетбике анамыздан туамыз деп шежірені тарқатсын келіп; тыңдап отырған маған Әліппені жаңа оқып үйреніп жатқан бірінші кластың баласының кейіпін кідім де қалдым. Себебі бұл кісіге дейін әкем Мағзидан, ауылдың үлкендерінен естігенім болмаса рулық - дастан жағынан мүлдем мақұрым екенімді сонда сезіндім. Содан кейінгі уақытта күнде Жәкең жездем, Тұяқ ағаймен «Тоқа шежіресін» (2000 жылы) тұңғыш рет жазып шыққанға дейін туғаннан бетер қоян - қолтық араласып кеттік.

Мен Тоқа бабамыздың Қарашора буынынан тарайтын Жетімекбай ұрпақтарының асын 2001 жылы тамыз айында өткізгенде, 100 жасқа келген Ахметбек Аманбекұлы әкеміздің ұсынысымен, бабамыздың асын басқарып атқарған уақытта да Жарылғасын ағамен ақылдасып отырдым.

Ахметбек әкем бабамызға кітап жазуды маған тапсырып Жәкеңше мен «жоқ іздеп» Баянға барып аса діндар кие қонған бабамыз Мәшһүр Жүсіп Көпейдің шежірелерімен танысуға барғанда да, Аға ақылын ала отырып,

2003 жылы «Тарихқа үлес» атты тұңғыш кітабымды шығардым, бұған да Жәкеңнің ақылы қомақты болды.

Жарылғасын Бикенұлы апамыз Анияш Көпейқызы Бикеновамен елу жылдан аса қол ұстасып бақытты өмір сүрді.

2018 жылы жездеміз бен апамыз бірге ғұмыр кешкен елу жылдық алтын мерейтойын, Жарылғасын ағаның 75 жасқа толуын, Анияш Көпейқызы апамыздың 70 жылдық мерейтойын туыстар мен құдалардың, достардың арасында үлкен шаттық көңілмен аталып өтілген еді.

Жәкең жездем мен Тұяқ ағайға исі Қарпық - Тоқа бабамның ұрпақтары мәңгілік қарыз деп есептеймін. Себебі бұл ағалардың шежіре жинауда. шығаруда, Абайша айтқанда «инемен құдық қазғандай» сіңірген еңбектері бұл пәни дүниеде ештеңемен өлшенбейтіні айғақ.

Қазақ халқы Жарылғасын ағадай алып тұлғамен мақтануы керек, еліміздің шежіре - тарихына өлшеусіз үлес қосқан, Қазақ халқының маңдай алды азаматтарының бірегейі - біртуар Ағаға барлық адамзатты жаратқан Аллаһ тағалам Фирдаус жәннаттінің бағынан бір орын бұйыртуын тілеймін!

*Қараұанды технология және сервис колледжінің директоры,
Жұмағали Диярұлы Мағзиев. 14 сәуір 2021 жыл.*

ӨРКЕНИЕТТІҢ КІЛТІ ҚАСИЕТТІ ҚҰРАНДА

Адамзаттың абзалы, екі дүниенің сардары пайғамбарымыз Мұхаммедке (с.ғ.с) Аллаһ тарапынан түскен мұғжиза, ерекше қуат пен пәрменге ие ұлы Рахманның сөздері - Құран Кәрім.

«Хижр» сүресінің тоғызыншы аятында Аллаһ «Құранды біз түсірдік, оны қорғайтын да өзіміз» деп ескерткен.

Құран тағылымы құлшылық парыздарымен күллі ғылымдарды қамтыған Исламның қайнар көзі, XIV ғасырдан астам жылдар бойы ұлы танымның, кәміл имандылықтың негізі. Сонымен қатар асыл пайғамбарымыз Мұхаммедтің (с.ғ.с) хадистер мен сүннет жолы, өнегелі өмірі, Ислам дінінің екінші қайнар көзі болып есептеледі.

Демек, қасиетті Құран адамзатты қараңғылықтан нұрлы жолға бастайтын Жаратқанның рахымы мен мейірім көзі, екі дүниенің бақытын сыйлайтын Тәңірдің қасиетті сөзі.

Аллаһым өзі жаратқан адам баласын әр заманда қарым - қатынаспен, даму барысында өзіне құлшылық пен мінәжат етуде - ақырет күніне дейін адаспай тура жолда болу үшін - әр кезеңдерінде Елшілерін жіберіп, қасиетті кітаптарын түсіріп отырды...

АҚШ - тың астрофизигі Майкл Харт XX ғасырдың 78 - 92 жылдары жер планетасындағы ең бірінші адамды анықтау үшін (адамзат баласының дамуына, өркениетіне барлық салада қосқан ерекше еңбектерін есептегенде) әлемге белгілі ғалымдардың арасында компьютер арқылы сұрау жүргізеді. Компьютер бірнеше рет қайталағанда «Әлемдегі жүз ықпалды адам» - ның біріншісі етіп Мұхаммед(с.ғ.с) береді. Осыдан - ақ Аллаһ тағаланың шексіз құдіретін көріңіз.

- Менің айтпағым не сонда?

- Бүгінгі күндегі даму үстіне қарқынды дамып жатқан ғылыми дамуымыздың қозғаушы күші - осы қасиетті Құраннан күнбе - күн алынып жатқанын ресми мойындайтын күннің туар күні алыс еместігіне сенімдімін!...

Аллаһ Тағаланың адамзаты өзін қоршаған табиғат пен шартарабының тылсым құпия күштерін игеруде, жаратқанның белгілі бір теңгеріліміне ұшырасып, шексіздікке көз тігумен болады ау...!

Екі дүниенің бақытына кенелу, нығметіне жету - тек Аллаһтың ғана разылығына қол жеткізуге ұмтылудан,... яғни иманды болудан ғана бастау алады.

СубханАллах! Әлһамдулаллаһ! Аллаһуакпар! Лә иләһә иллә Алла, Мухаммадур-расулуллаһ!

Жұмағали Мағзи. 2021 жыл, мамыр.

ТӨРТІНШІ ХАДИС: Халал - айқын, харам - айқын. Бірақ бұлардың арасында сақтануы керек көп адам біле бермейтін (халал ма, харам ба, онысы белгісіз) күмәнді мәселелер бар.

Әбу Дәуіт

Тегінде, адам баласы адам баласынан - ақыл, ғылым, ар, мінез деген нәрселермен озбақ.

АБАЙ

БАҚ - дағы ОЙ ТҮЙІНДЕР...

Имандылық нышаны

Халқымыз жер-жерлерге ұстаздар ұжымының бастауымен ата-бабаларымыздың асыл мұра, игі қасиеттерін жарыққа шығарып, жас ұрпақтарды бабалар тәрбиесімен дәрістетуді басты мақсат етіп ала бастағандықтары, көкірегі ояу қай азаматтың болмасын жан дүниесінде келешекке деген имандылық отын лаулататындығы еш күмәнсіз. Оның себебі - 70 жыл бойы аңсаған жүрек жалғар ата тәрбиемізден тым шөліркеп қалғандығымызда шығар. Уақасы жоқ, ештен кеш жақсы демекші, ұлтымыздың әлем ғұламаларымен терезесі тең тұрған, сенетін Абайы бар, халқымыз қай қырынан алса да Ұлы Абайды оқып, одан терең ғибрат алып, нық сеніммен адамзат өркениетінің шыңы болмақшы 21-ші ғасырға бет түзей алатынына сенімім мол.

Енді сан-салалы, тұнығы терең халықтық педагогиканы күнделікті оқу-тәрбие процесімен тікелей байланыстырып, даму қарқынын одан әрі үдету үшін қандай жолдар ашылды деген сұрақ әркімді де аз ойландырмаған болар. Бастамамыздың бағына орай жылдар бойы өмір ағымына сай өзгермей, мызғымай келген оқу жоспарына да жас ұрпақтардың жүрек нұсқауы, ерік жігерімен санасатын бағдарлы оқытудың енгізілуі - көкейімізден қолдау тапқан үлкен құптарлық іс.

Бағдарлы оқыту тек жекелей пәндерден ата-аналардың араласуымен, оқушылардың нақты бейімділік, шығармашылық қасиеттерін терең ескере отырып, әртүрлі топтар құрып, оқыту ғана емес, сонымен қатар ата дәстүр жоралғыларын дамытуға да бағытталған. Ол, яғни әртүрлі имандылық іс-шараларын есептемегенде, өрім (ноқта, т.б), тоқыма (кілем, жүн түту, баспа, киіз, т.б.) сияқты өнеріміздің кең құлаш жаюын өзімізге жүктеп отыр. Бұл тұрғыда біз өзіміздің кенжелеп қалғанымызды мойындай отырып, көнекөз үлкен қарттарымызды, не болмаса басқа салаларда жұмыс атқаратын ардагерлерді тәлімгер ретінде жұмысқа тартуымыз қажет. Ал, енді аталған оқуға бөлінген сағаттарды мұғалімдердің кесімді жалақыларын - ставкаларын толтыру үшін әр-түрлі саққа жүгірту, пайдаланып қалу ойы, орны толмас адасқандық деп есептеймін.

Осы аталған оқыта тәрбиелеудің нәтижесінде жиналған игі шаралардың басын топтастыратын мәдени ошақтарының ішіндегі әр мектептегі отауы, шағын тарихи-өлкетану мұражайларын (музей) ұйымдастыру болып отыр.

Бұлай деп отырған себебім, - мектепте халықтық педагогикаға арналып өткізілген ірілі-ұсақты ісшаралардың жемісінің бәрі сол жерден орын табу керек. Ойдан ой өрбиді демекші, халықтық педагогиканың түп қазығы. меніңше сол тұрған жердің, елдің тарихынан, әдебиетінен бастау алуы қажет сияқты.

Сонда оқуға деген оқушылардың құштарлығы туған өлкеге сүйіспеншіліктен өрбиді. Осындай игі істердің бастауында, тарих, жағрафия, әдебиет. пәндерінің мұғалімдері жұмылса алмайтын қамал қалмас еді.

Мектебімізде атқарылған игі шаралардан соң мұғалімдер алдында тіпті үлкен міндет тұрады. Ол ұстаздардың жұмысқа деген серпілісін, халықтық педагогиканың тың тұсынан келіп, нақты бағдар беру еді.

Ондай бағдар біз үшін «Атамекен» бағдарламасымен одан әрі сусындап. ауылымыздың өзіндік ерекшеліктеріне сай іс -шаралар жүргізу болуы керек. Оның алғашқы қадамы өз жемісін бергендей. Мұғалімдеріміз жұртшылық пікірімен санаса отырып, мектебіміздің атына Қызылтау өңірінің төл перзенті, қазақ халқының біртуар азаматы Байғозы бабамыздың атын беру үшін шешім қабылдадық. Мұның өзі оқушыларды ата-салт дәстүріне деген сүйіспеншілікті, өз өңірінің тарихынан, әдебиетінен бастауға жетелеп отыр. Аллам жар болып, жоғары тұрған органдар қолдап, жергілікті шешімізді құптап, білім ошағына Баба атын беретін уақыт келсе, ауыл жұртшылығымен кеңесіп, батыр аруағына тағзым ету тұрғысында ас беру де ойымызда бар. Осындай үлкен, киелі істі жұртшылық қолдар деп ойлаймыз.

Жұмағали Мағзиев,

Қызылтау орта мектебінің директоры, 09.1992 жыл.

Аудандық «Ақадыр таңы» газеті

ШЕШІМІН ТАПҚАН ІСТЕР БАР

Ақадыр кентінде бүгінгі таңда 11370 адам тұрса, оның ішінде зейнеткерлер 1201 адам. Кентте 3396 яғни, жұмысқа қабілетті адамдардың 80 % дан астамы, 12(он екі) темір жол мекемелерінде жұмыспен қамтамасыз етіліп отыр.

Кентімізде үш орта мектеп және Әбікен Хасенов атындағы ән-күй мектебі, оқу өндірістік комбинаты, жасөспірімдер балалар спорт мектебі, «Балбөбек» бала бақшасы, аудандық №2 аурухана, аудандық мемлекеттік санитарлық эпидемиологиялық бақылау басқармасы, ЗАГС мекемесі, кенттік полиция бөлімшесі, №2 Шет аудандық соты, аудандық прокуратура өкілі, Ш.Бейсекқызы атындағы мәдениет үйі, Сәкен Сейфуллин атындағы кенттік кітапхана, Казпочта, Қазақтелеком, Күзет бөлімшесі, өрт сөндіру бөлімі мекемелері қызметкерлері кент тұрғындарына қызмет етуде. Үлкен өндіріс орындары бар, олар Кэгок электр тасымалдау кәсіпорны, «Ақадыр автобазасы» ААҚ, Ақжал Ново-Цинк жүк тасу-тиеу базасы. Сонымен қатар аудандық еңбек және халыққа әлеуметтік көмек көрсету бөлімінің қызметкері, аудандық оқу бөлімінің 8 қызметкері, бір мемлекеттік ветеринарлық инспектор, облыстық ветеринарлық лаборатория кенттің әкімшілік ғимаратында орналасып қызметтерін атқаруда. Қыркүйек айынан бастап кентте тұңғыш рет Қазақстан - Ресей бірлескен гуманитарлық колледжі ашылып, бес мамандық бойынша студенттер күндізгі бөлімінде оқуда.

Бюджеттік мекемелерде еңбекке белсенді халықтың 668 адамы, орта және шағын кәсіпкерлікте 369 адам, ауыл шаруашылығында 498 адам, өзін-өзі жұмыспен қамтамасыз етушілер саны 399 адам болса, бүгінгі күнде жұмыссыздар есебінде 144 адам есепте тұр. Орта және шағын кәсіпкерлік жақсы жолға қойылған, яғни 54 дүкен, 3 жабық базар, 12 кафе жұмыс істеп тұр. Ақадыр кентінің өзінің инфрақұрылымы жағынан қала типтес кент статусы бар. Халықтың көпшілігі кентке селолық статусты алу үшін 1997 жылдан бері мәселе көтеріп келе жатыр...

Кент тұрғындарын электр энергиясымен «Электрмен жабдықтау» ЖШС 2004 жылдың ақпан айынан бері іркіліссіз электр энергиясымен қамтамасыз етуде. Бұл кәсіпорын 1 квт электр энергиясын халыққа қазан айының 20-шы жұлдызына дейін 5 теңге 71 тиыннан сатса, қараша айының 20-шы жұлдызынан бастап 5 теңге 65 тиыннан сататын болып, облыстық монополияға қарсы комитетінде тарифын арзандатып бекітіп әкелді.

Кент халқының 30 пайызы электр тоғын КТЖ-на қарасты мемлекеттік ЭЧ-12 мекемесінен алып отыр. Бұл кенттегі көп қабатты ықшам ауданының 60 үйін қамтиды, бұл мекеме халыққа 1 квт электр қуатын 3 теңге 53 тиыннан

сатуда. Осындай бір кентте тұрып электр қуатының бір квт-на екі баға болуынан түсінбеушіліктер орын алуда. Кенттік әкімшілік бұл тұрғыда жергілікті халыққа республикамыз бойынша Қазақстан темір жолы ЖАҚ-да реформалардың біртіндеп жүзеге асып жатқанын, яғни, теміржолдың есебінде тұрған барлық әлеуметтік нысандар біртіндеп жергілікті әкімшіліктерге беріліп жатқандығымен түсіндірудеміз. Оған нақты мысал бүгінгі күннен 3 жыл бұрын теміржолдың есебінен балабақшасын, ауруханасын қабылдап алсақ, үстіміздегі жылы Ә.Ермеков атындағы мектепті аудандық оқу бөлімінің баллансына алынды.

Тұрғындардың үлкен наразылығы «Теміржолсу-Ақадыр» ЖШС-і болып отыр, яғни канализациясы бар көп қабатты үйлерде бір адамға судың құны 524 теңге 94 тиын, канализациясы жоқ үйлер судың құны бір адамға 269 теңге 22 тиын, колонкадан алынатын су бір адамға 174 теңге 50 тиын, ірі қара малдарға әр басына 265 теңге 48 тиын. Бұл тарифті «Теміржолсу» ЖШС-гі облыстық монополияға қарсы комитетінде шілде айында қорғады. Кент тұрғындарына түрлі жиын кездесулерде, бұл тарифті жаңа жылға дейінгі уақытша тариф екендігін айтып түсіндірудеміз. Тұрғындар бұл тарифқа жалпы қарсы болғанымен, төлемақысы 75 пайызын құрап отыр. Үстіміздегі жылғы 19 қазанда «Облыстық тұрғын үй коммуналдық шаруашылығы, көлік және байланыс басқармасы мемлекеттік мекемесі» басқарма бастығынын орынбасары Л.Бабицкий мырзадан Ақадырдың 50 жыл бойы, әбден тозығы жеткен су құбырын 2004 - 2006 жылдар аралығында реконструкциялап, коммуналдық меншікке беріп, қаржыландыру көзделгені жөнінде ресми қатынас алдық. Бұл әрине іске асып жатса халыққа деген үлкен қамқорлық.

Кентімізде құлаған үйлер, күл қоқыстар баршылық, бұл тұрғыда біз кенттік әкімшілік қызметкерлері кейінгі үш айда жергілікті аудандық санитарлық-эпидемиологиялық бақылау басқармасы қызметкерлерімен, кенттік учаскелік полиция қызметкерлерімен, жаңадан құрылған кентті көріктендіру, күл - қоқысты тазалау жұмысымен шұғылданып отырған жеке меншік «АуылАбат» ЖШС-і келісім шарттық негізінде үлкен жұмыс атқарғанын айтуға болады, яғни кенттің сыртындағы күл-қоқыс полигонына 2600 тонна түрлі қоқыс шығарылды, ықшам ауданында 4 балалар алаңы жасалып, шұңқырлар жабылды, бірақ қалай дегенмен де Ақадыр мемлекеттік коммуналдық кәсіпорынсыз қомақты жұмыстар атқару мүмкін емес. Бұзылып

орны тазаланбаған құрылыстар кентімізде баршылық. Коммуналдық шаруашылық кәсіпорны құрылса, жеке қазандықтарға көшкен он бір көп қабатты үйлердің түрлі проблемаларын шешу де оңтайланар еді. Коммуналдық нысанда тарифтарын төмендету үшін жұмыстар атқару кенттік әкімшіліктің басты мақсаты болып отыр.

Аудан әкімшілігі тарапынан әлеуметтік тұрғыда аз қамтамасыз етілген 87 отбасыларына 9 айда адрестік 154 мың теңге материалдық көмек көрсетілді. Бүгінгі таңда атаулы әлеуметтік көмекке ай сайын 977 мың көлемінде 182 отбасы алып отыр. Отбасы құрамы 746 адам. Яғни 9 айда 8 млн 789 теңге көлемінде атаулы әлеуметтік көмек таратылды. Кентімізде жалғызілік тұратын зейнеткерлер бар. Аудан орталығына бару қиындық туғызып отырғандықтан, зейнетақы орталығынан Ақадырда отыратын бір маман өте қажет. Елбасының тұрғын үй бағдарламасының талаптарына сай үстіміздегі жылы 180 шаршы метр жерге жеке меншік тұрғын үй салынды. Тұрғын үйдің бір шаршы метрі кентімізде 20-25 мың теңгені құрайды. 2005 жылы 1000 шаршы метр бұзылған көп қабатты үйлерді іске қосып, тұрғын үйдің кезегінде тұрған 40 отбасына пәтер беру жоспарлануда. Жыл басынан көп қабатты бұзылып иесіз қалған 13 пәтерді өз есебінен жөндеп алып, 13 отбасы қоныстанды.

Кентіміздің оңтүстігінен тартылып бара жатқан «Атасу-Алашанкоу» мұнай құбырының трубаларды дәнекерлейтін базасына бірінші кезекте 40 жұмыскер қабылдатуға қол жеткізіп отырмыз. Бұл «ҚазТрансМұнайСервис» кәсіпорны келешекте де жұмыскер алу санын өсіріп, Ақадырдан 23 км жерден Ақшатау кенті бағытында мұнай насосы станциясының үлкен құрылысын бастатуға басшыларымен келісіп қол жеткіздік(алғашқы жоспарлары басқа төңіректен ашу болса да), ондағы ойым келешекте Ақадыр кентінің тұрғындарына вахталық тәсілмен жаңа жұмыс орындарын ашу болды. Демек жоспарым іске асып жатса, жұмыссыздар мәселесі біршама шешіледі деген сөз. Аудандық әкімшілік кентіміздің әлеуметтік нысандарын көтеру үшін, үстіміздегі жылы 3 млн 810 теңге қаржы бөлді. Осы қаражаттың игерілгені 3 млн теңге, оның 500 мың теңгесі жол жөндеу жұмыстарына, 1млн 200 теңгесі скважина бұрғылауға, ықшам ауданының су құбырларын жөндеуге 600,0 мың теңге, кентті көріктендіру жұмыстарына 300,0 мың теңгесі, ағымдағы жол жөндеу жұмысына да қаражат жоспарланып отыр. Үстіміздегі 2005 жылы

кентіміздегі әлеуметтік нысандарға, оның ішінде асфальт жолдың орта жөндеу жұмыстарына 20 млн теңге, көгалдандыруға 200.0 мың, санитарлық тазарту жұмыстарына 400 мың теңге, мемлекеттік тұрғын үй қорын ұстауға 150,0 мың. теңге, барлығы 25млн. 250 мың теңге бөлу бюджеттік бағдарламада салынып, межеленіп отыр.

Жұмыссыз 53 адамға кәсіпкерлікпен шұғылдану үшін 183,80 теңгеден 97-мың 140 теңге берілді. Қыркүйек айында өкілетті өкілдердің алдында учаскелік инспекторлардың осындай тұрғыдағы есеп беруін әр тоқсан сайын өткізетін болып келісіліп отыр.

Кентімізде еліміздің ардақтылары Ұлы Отан соғысының ардагерлерінен 10 адам, ал тылда еңбек еткен 37 адам бар. Облыстық бюджеттен соғыс және еңбек ардагерлеріне жеңіс күні құрметіне 72 мың теңге бөлініп марапатталды. Сонымен қатар 176 аяулы қарттарымызға облыстық бюджеттен 264 мың теңге қаржы бөлініп, көмек жасалды.

Аудандық медицина емдеу бірлестігінің қолдауымен бір қабатты бұрынғы ескі ғимаратқа жаңадан күрделі жөндеу жұмыстарына облыстық бюджеттің есебінен 5 млн теңге бөлініп, осы желтоқсан айында іске қосылмақ. Ауданымыздағы жалғыз спорт кешеніне үстіміздегі жылы 2 млн 280 мың теңге бөлініп, күрделі жөндеу жұмыстары жүргізілді. Спорт кешенінде 400-ден артық жасөспірімдер, 6 түрлі спорт секцияларына қатысады. Оның ішінде кентіміздің тоғызқұмалақшыларының (Б.Қасқырбаев) республика бойынша ерекше қомақты үлесі бар. Кезек күттірмейтін үлкен бір шара, ол кентімізге көптен бері көтеріліп, бірақ шешімін таппай келе жатқан тұрақты МАИ қызметкерлерінің болмауы, осыдан жол апаты жиі туындап отыр.

Кенттегі мәдениет үйіне облыстық мәдениет департаментінің 2 млн теңгеге бағаланатын өте сапалы дыбыс - үн аспабы сатылып берілді, бұл мәдениет саласына деген үлкен қолдау. Сайып келгенде елдің еңсесін тіктейтін өрелі істер жалғаса береді деп сендіремін.

Ж.Мағзиев

Ақадыр кенті әкімі

Аудандық «Заман» газеті. 08.12.2004 жыл. №48 (9988)

МАҒЗИТЕГІ ЖҰМАҒАЛИҒА АРНАУ

Менің көрген түсімді,
Қыдыр бабам жырласын.
Алтын таққа мінгізіп,
Кентіміздің болысын.
Дұшпандардан аулақ қып,
Әулиелер қорысын.
Пайғамбарым Мұхаммед(с.а.у)
Құтты қылсын қонысын.
Бақытты етіп ұл - қызын,
Елбасы берсін қол ұшын.
Сыйлап өтсін әрбір ұлт,
Мұсылман және орысын.
Шын ниетпен сиынам,
Шындықтың ғана жолы шын.
Ата бабам Қожа Ахмет,
Мекке менен Медине,
Болғыза көр қонысын.
Мен жорыған түс емес,
Бұлда тегін іс емес.
Қазірет бабам қолдасын,
Көрсетті Аллаһым бір елес.
Алтын таққа шалқайсын,
Беделі өсіп марқайсын.
Сексенге келіп селкілдеп,
Тақ үстінде қартайсын.

*Монголиядан қоныс аударып келген ақын інім Мелс,
шілде, 2005 жыл*

АҚАДЫР КӨШТЕН ҚАЛМАЙДЫ

2005 жыл облысымыз бойынша кенттерді дамыту, көтеру жылы болып жарияланғаны белгілі. Сол кенттердің басында Шет ауданындағы он бір мыңнан аса халқы бар Ақадыр кенті тұр. Облыс басшысының қатысуымен өткен алқалы жиында осы кенттің әлеуметтік-экономикалық дамуының бюджеттік бағдарламасы жасалған болатын. Жыл аяғы болса көрініп қалды. Сол қабылданған бағдарламалар жүзеге қалай асып жатыр. Біздің тілшіміз осы жөнінде Ақадыр кентінің әкімі Жұмағали Диярұлы Мағзиевпен сұхбаттасқан еді.

Жұмағали Диярұлы, Сіздің «майлы жіліктің» басын ұстағаныңызға да бір жыл толыпты...

Осыдан жеті-сегіз жыл бұрын олай деп айтуға болатын шығар. Ал мен осы кентті қабылдап алғанымда ол әбден тұраланған болатын. Кенттің жайы өзіме мәлім. Осы әкімшілікте бес жылдай істегем. Қол болса қысқа, қаражат жағын айтып отырмын. Сондықтан қолдан келетін шаруадан бастауды жөн көрдік.

Ақадыр қала типтес, кезінде 15 мың тұрғыны бар қалашық болатын. Сол қалашықтың кетеу кеткен еді. Сондықтан ең алдымен көріктендіру жұмысын қолға алдық. Одан кейін жарықтандыру жұмысын жолға қойдық. Әсіресе теміржол өткеліндегі аумағы 2500 текше метр болатын қазан шұңқырды тегістеуіміз абырой болды. Басқа көшені былай қойғанда Абай даңғылында бірде - бір шам жоқ болатын. Қазір сол басты көшеміз самаладай жарқырап тұр. Басқа да көшелерге барлығы жүзге тарта жарық қондырғыларын орнаттық.

Өткен жылдың аяғында облыс әкімі Сізді біраз тезден өткізді-ау деймін?

2004 жылдың соңғы тоқсанында облыс басшысы К. Е. Мұхаметжанов мырза облысымыздағы барлық кенттердің әлеуметтік-экономикалық даму жағдайымен түбегейлі танысқанын өзіңіз де жақсы білетін боларсыз. Онын ішінде облыстағы ең ірі кенттердің бірі ретінде Ақадыр кентінің басты назарда болғаны рас.

Сөзіңізді бөлгеніме кешіріңіз, тынышсыздығына десек қалай болар екен?

Ол да бар, әрине. Соның салқыны да болар, бас-аяғы екі айдың ішінде облыс, аудан басшылары мен кент тұрғындарының алдында төрт рет есеп бердім. Атқарылып жатқан жұмыстар жөнінде, атқарылатын жұмыстар жөнінде. Атап өтерлігі, алғашқы жиыннан-ақ жұмыстың жүргені. Өйткені, ол басқосуға облыс әкімінің бірінші орынбасары И.Тоғайбаев, мәжіліспен Е.Нығматуллин және облыс деңгейіндегі барлық жауапты басқармалардың бірінші басшылары қатысты. Осы басқосуда нақты тапсырмалар беріліп, іс жоспары жасалды. Ал сол жылдың аяғы кент тұрғындарының есінде қалды. Облыс әкімі Камалтин Ескендірұлы Мұхамеджанов облыстың барлық сала басшыларын, ірі кент әкімдерінің басын осы Ақадырда қосты. Шағын кенттердің үлкен проблемаларын қозғаған алқалы жиын болды. Кенттердің әлеуметтік-экономикалық даму барысына терең талдаулар жасалды. Үстіміздегі жыл кенттерді дамыту, көтеру жылы деп жарияланды. Осы бас қосуда Ақадыр кентінің 2005 жылға арналған әлеуметтік-экономикалық даму бағдарламасының тұсаукесері жасалды. Онда кентті дамытудың бюджеттік он төрт бағдарламасы бекітілді. Мұның өзі биылғы Президент Жолдауына сәйкес жасалып жатқан шаралар ғой.

Бұл баяғыдағы ақадырлықтардың өз алдына дербес бюджет қалыптастыру жөніндегі ұсыныстарының көрінісі емес пе?

Сол мақсаттағы атқарылып жатқан шаралар ау деймін. Бастысы тоқыраған салаларға бюджеттен қаржылар бөліне бастады.

Сол бюджеттік бағдарламаның ақыр-тақыры не болып шықты?

Ең алдымен айтарым, Ақадырдың атағы өзінің мықты кадрларымен шыққан. Ақадыр ертеден-ақ кадрлардың, ұстаханасы аталған. Басқасын айтпағанның өзінде Қарағанды облысына қарағаннан бері алты азаматымыз аудандардың бірінші басшысы болды. Ал Астанада, облыс орталығында үлкен қызметтердің құлағын ұстап отырған жерлестеріміз баршылық. Мұны облыс әкімі Қ.Мұхамеджанов та байқап қалыпты. Ол кісі өз сөзінде ақадырлықтардың менталитетін Саран, Абай сынды қалалар тұрғындарының ой-өрісімен қатар тұрғандығына тоқталды. Оған таңданудың жөні жоқ-ау деп ойлаймын. Өйткені Ақадыр республикамыздағы үлкен теміржол торабы болып есептеледі, сонымен қатар кентте энергетика, автотранспорт, құрылыс жөндеу, пайдалы қазбаларды зерттеп игеретін т.б. ірі өндіріс ошақтары көптеп шоғырланған, ал өндірісте істейтін жұмыскерлердің мінез-құлқы басқаша ширығып қалыптасатыны бесенеден белгілі ғой.

Бағдарламада жергілікті жердегі бірінші қажеттілікке баса назар аударылды. Сондықтан да алғаш бетте оның тоғызы қаржыландырылды.

Кентіміздің барлық әлеуметтік нысандарында 170 миллион теңгенің қаржысы қаралса, оның 24 миллионы тікелей кенттік әкімшілікке бөлінді. Осы сомаға кентіміздегі жолдарды ағымдық жөндеуден өткізуге, халық жүретін жол салуға, санитарлық тазалықты сақтауға, көшелерді жарықтандыруға, иесіз су құбырларын жөндеуге, мәдениет ошақтарын материалдық-техникалық тұрғыдан жарақтандыруға мүмкіндік алдық.

Бәрекелді, мұнан облыс әкімінің тапсырмасы түгел орындалды деген қорытынды шығаруға бола ма? Әлде іркілістер бар ма?

Ақадырда иесіз қалған көп қабатты үйлер баршылық, солардың ішінде бір үш қабатты үйді коммуналдық тұрғын үй ретінде қайта жарақтауға 45 миллион теңге көзделген еді. Қысқа уақытта сметалық құжаттары да дайын болған. Алайда қаржы тапшылығына байланысты құрылыс жұмыстары басталмай қалды. Аудандағы ең үлкен Ю.Гагарин атындағы мектебіміз авариялық жағдайда тұр. Оған көзделген қаражат қысқарып бөлінді. Кентте Шабал Бейсекова атындағы көп көрім мәдениет үйі бар. Ол да күрделі жөндеуді талап етеді. Оның да жұмысы қолға алынбады. Себебі жоғарыдағыдай «Қазақтелеком» АҚ-тың облыстағы басшылығы кенттегі мүлде сын көтермейтін телефон жүйесін үстіміздегі жылы электронды АТС-пен ауыстыруды жоспарлаған болатын. Қазір белгілі болып отырғандай ол 2006 жылдың жоспарына қалдырылыпты.

Сонда облыс басшысы тапсырмаларының нақты орындалғаны қайсы?

Ондай көңілге қуаныш ұялтатын нәтижелер баршылық. Он жылдан астам уақыт «Ақадыр-Қарағанды» электр поезды тоқтап қалған болатын. Соны мәжіліс депутаты Е. Нығматулинның араласуымен жүргізуге қол жеткіздік. Облыс басшыларының тікелей қамқорлығының арқасында бірде жүріп, бірде жүрмей келген «Ақадыр-Қарағанды» автобусы маршруты белгіленген кесте бойынша тұрақты түрде жүре бастады. Оған қосымша жекелеген азаматтардың көліктері де аудан орталығының үстімен облыс орталығына қатынайды. «Қазақстан теміржолдары» ЖАҚ-на қарайтын «Теміржолсу-Ақадыр» ЖШС-і «Шетсервис» коммуналдық мемлекеттік кәсіпорынына берілді. Сонымен қатар елу жыл бойы күрделі жөндеу көрмеген ұзындығы 40 шақырымнан асатын жерасты су құбырының өткен қыста қатып қалуына жол бермей аман алып қалдық. Осынау мүлде тозығы жеткен су құбырына күрделі жөндеу жүргізудің 2006 жылға арналған 134 миллион теңгенің сметалық құжаттары дайындалды. Аудандық аурухананың филиалына облыстық денсаулық сақтау департаменті арқылы 13 миллион

теңге бостанылып, алдағы қыс алдында әжептәуір жұмыс көлемі ақтарылды. Облыстық зейнетақы орталығынан бір маман бөлінді. Енді ақадырлықтар бұрыңғыдай аудан орталығына сабылмайтын болды. Зейнеткерлердің зейнетақы алу кестесі ықшамдалады. Қазақстан - Қытай мұнай құбырының Маңғыстау, Павлодар филиалдарына жүзден астам жергілікті халық жұмысқа орналастырылды. Бұл кентіміздегі жұмыссыздықты шешуде айтарлықтай фактор болды.

Бюджетпен белгілі болды, ал бюджеттен тыс қаражат көздері қарастарылды ма? Қарастырылса да оны қандай мұқтаждықтарыңызға жараттыңыздар?

Аудан әкімшілігімен бірлесе отырып, кентте орналасқан барлық теміржол мекемелерінің демеушілігімен «Теміржолшылар саябағын» қайта жөндеуден өткіздік. 300 - ден астам көшеттер отырғыздық. Көшеттер тыңғылықты күтілуде. Жарықтандыруын шештік. «Қазмұнайгаздың» Маңғыстау және Павлодар филиалдарының (А.Сүлейменов), «Ақадыр автотранспорт кәсіпорны» АҚ(Н.Николаев) және басқаларының демеушілігімен бірқатар көшелерге қиыршық тастар төгіліп, жол тегістелді. Жылдар бойы жинақталып қалған 300 текше метрден астам жердің қоқысы шығарылды. Бұл жұмысқа кенттегі («Ырыс-2030» ЖШС - М.Бейсембаев) тартылды. «Таға» ЖШС

(Б.Жұртыбаев) мекемесі ортақ іске зор үлес қосты.

«Ақжал-Жаңамырыш» бірлескен кәсіпорынның бас директоры, облыстық Мәслихаттың депутаты М.Баданов Ұлы Жеңістің 60 жылдығы қарсаңында «Ардагерлер аллеясын» қайта жарақтандырудан өткізіп, кент тұрғындарына демеушілік жасап сыйлады.

Маңдайымызға біткен жалғыз Орталық мешітіміздің құрылысы аяқталмай тұр. Сол құрылысты аяқтау үшін қайырымдылық акциясын өткіздік. Одан жарты миллион теңгеден астам қаражат жиналды. Сол қаржыға « Ауыл-абат» ЖШС-і мешіттің күмбезін орнату бойынша жұмыстар жүргізіп жатыр.

Жасыратыны жоқ, бүгінде Ақадыр да көк желегімен мақтана алмайды. Сирақ жаққан... жылдары біразы оталып кеткен. Сол олқылықтың орнын толтыру мақсатында келешек көк желектің орнын белгілеп, қоршау жұмыстарын жүргіздік. Осынау жұмысқа «Ақадыр Жылу» ЖШС (О.Серіков) демеушілік жасады.

Тағы бір құлаққа жағымды ісімізді айтайын. «Теміржол-су» ЖШС (Б.Смағұлов) кәсіпорны соғыс ардагерлерінің отбасын жыл аяғына дейін судың төлемақысынан босатты. Ал «Электржабдықтау» ЖШС (Қ.Айтбеков)

кенттегі қырық үш Батыр ананы төл мерекелері қарсаңында ақшалай марапаттады.

Кент тұрғындарының жеке меншігінде қара малы баршылық. Кент маңына жақын жерде не жайылым, не суат жоқ. Мұның өзі мал басын өсіруге айтарлықтай бөгет болып отыр. Соған қарамастан малдың жөн жосығын білетін байырғы ақсақалдарымызбен ақылдаса отырып, су көздерін тынымсыз іздеп келеміз. Дегенмен бұл ізденістеріміз өз жемісін берді. Бірнеше көне көз кәриялардан басқа көп ел білмейтін, бірнеше бұлақтардың көзі ашылды.

Қаңырап тұрған көп қабатты үйлердің одан әрмен тағдыры не болады?

Кезінде осы Ақадырда көп қабатты үйлер көптеп салынды. Сонда да елге үй кезегі тимей жататын. Енді солардың біразы босап тұр. Оның өзіндік себептері бар. Айталық, Ақадыр аудан болып тұрғанда аудан халқы елу мыңның үстінде болатын. Қазір екі аудан қосылғанның өзінде Шет ауданының халқы елу мыңға жетер - жетпес болып тұр. Алайда кенттің жағырапиялық қолайлы орналасуына байланысты ауылдан көшіп келушілер толастар емес. Соның нәтижесінде кент тұрғындары кейінгі жылдары көшіп келушілер есебінен айтарлықтай өсті. Олар көп қабатты баспанаға зәру емес. Қолайлы көретіндері мал ұстауға ыңғайлы жер үйлер. Бұған қарап көп қабатты үйлерге сұраныс жоқ деп ойлауға болмайды. Мұндай үйлерге көбінесе ардагерлеріміз, жасы келген қарияларымыз көз тігеді. Ыстық, суық суы ішінде болса деген тілектері бар. Ондай күндер әзір алыстау тұр. Дегенмен құр қол қарап отырғанымыз жоқ. Қараусыз қалған екен деп үйді басып ала алмайсыз. Сондықтан жергілікті соттың шешімімен үш көп қабатты үй иесіз деп танылды. Сол үйлерге жеке меншік кәсіпорындардың инвестицияларын тарту жоспарымда бар. Түрлі жолдарын ойластырып нарыққа бейімделу керек. Оның нәтижесін алдағы уақыт көрсететін болады.

Кейінгі кезде Ақадыр жақтан «шу» көтерілетін. Бастамашыл топтар дегендер болды. Солар жазып жататын. Біразын өзіміз де бастық. Оларды арызқой деп жататын...

О жағынан хабарым жоқ. Ал ондай топтардың болғаны дұрыс. Жазғанда бұл топ қолдарын қойып жазды. Кентті дамыту бойынша өздерінің нақты ұсыныстарын түсірді. Олай болса оларды арызқой деп айту артығырақ болар. Осы жерде орыс ағайындардың «бастама жазаланады» деген сөзі есіме түсіп отыр. Өйткені, сол топтың мүшелері ортақ іске жұмылған. Қал-қадірлерінше ортақ іске өздерінің үлестерін қосып жатыр.

Соңғы сұрақ. Ақадырдың өз бюджеті бола ма?

Ойыңызды түсіндім. Бүгін-ертең болады деп айта алмаймын. Соған қарамастан Ақадыр көштен қалмайды деп сенемін.

Сұхбаттасқан: Төрехан Майбас

Ақадыр кенті,

Шет ауданы

(Орталық Қазақстан 01.10.2005 жыл)

**ДУЛАТ ЖҰМАҒАЛИҰЛЫ МАҒЗИТЕГІ АҚАДЫР КЕНТІНДЕ
«ЖІГІТ СҰЛТАНЫ» БАЙҚАУЫНА ҚАТЫСЫП БАС ЖҮЛДЕНІ ЖЕҢІП
АЛДЫ**

Арнау

Сүйекке сүтпен сіңген тәрбиенің,
Намысым бар, адамдық арға иемін.
Таныстырып өзімді өз еліме,
Сәлем берем, бабам Сәкен әруағына бас иемін.

Жұмағали баласы-атым Дулат,
Таудай талап, жігерім жүрек тулап.
Өнер-білім , спортпен шұғылданам,
Өлең сөзбен танысам төрт-бес шумақ.
Тегім Мағзи, айтайын атам Дияр,
Немере үшін атасы жанын қияр.
Ұлы ананы ұмытпай ұлағаттап,
Әжем аты Фатиха халқы сыйлар.
Анам Айткүл, ұрпағы Қазыбектің,
Өнерімді өмірге азық еттім.
Ұлтым қазақ, адамның баласымын,
Адамдықты арыма парыз еттім.
Кім қаламас, бәйгеде аты озғанын,
Таудай талап, үмітім ар-ожданым.
Халқым үшін қызмет жасай алсам,
Орындалды арманым, қол созғаным.
Бір арманым, парызым білім алу,
Шұғылданам спортпен тәнге дәру.
Әуестенем әртүрлі музыкамен,
Домбырамен күй шертіп, әнге салу.
Егеменді ел, еркінмін еңселімін,
Елім теңіз, мен кеме бөлшегімін.
Еңбек етіп, ерінбей білім алып,
Арманым бар ақтасам ел сенімін.
Сегіз қырлы, бір сырлы сертке берік,
Біліміме өнерді еттім серік.
Тыңдаңыздар көпшілік, сынаңыздар,
Ақиқаттың алдына тұрмын келіп.

*Жазған: ақын Алтай Смет
2006, ақпан*

ИГІЛІКТІ ІСТЕР БАСТАУЫ

Уақыт атты ұлы көшке керуен қосқан еліміз еңсе тіктеді. Қазақы тірліктің қаймағы бұзылмаған ауылдарымызда түтін түзу ұша бастады. Ауыл тұрғындарының әлеуметтік жағдайын жақсартуды көздеген Елбасының пәрменімен 2003-2005 жылдар «ауыл жылы» деп жарияланып, бірқатар тірлік жасалды. Президент тапсырмаларының қалай іске асырылып жатқандығы жөнінде ат жсалында жүрген әкім-қаралар халық алдында есеп беріп, қанағаттанарлық деген баға алғандары «уһ» деп бір көңіл демдеді. Дей тұрғанмен көпшілік көңілінде қылан берген сұрақтарда жоқ емес. Ауданымыздағы іргелі елді-мекен - Ақадыр кентінің жсай-күйіне қатысты туындаған сауалдарға тереңірек көңіл бөлуді жөн санап, кент әкімі Жұмағали Мағзиевке жолығып, ой бөлісуін өтінген едік.

Жұмеке, халық алдына берген есебіңіз ел көңілінен шықты ма? -

Есеп берер алдында кенттегі қырықтан астам мекеме, кәсіпорындарда болып, еңбек ардагерлері мен ауыл ақсақалдарының алдынан өттім. Атқарылған жұмыстарға, жоспарланғанымен орындалмай қалған істерге де тоқталдым. Тұрғындардың сан алуан ой пікірлерін електен өткізе отырып, халық алдындағы есебімді жасадым. Өзара ақылдаса, терең талдау жасау нәтижесінде өткен жиынды соңғы жылдардағы арналы өткен есеп беру жиыны болды деп баға берілді.

Баға беру бар да, нақты атқарылған жұмыс бар ғой. Кентке кіре берістен бастап құлаған ғимараттардан көз сүрінгендей. Әсіресе бұрын кенткен бір орталықтан жылу беріп келген КЕ-25 жылу қазандығы орналасқан ғимараттың сиқы аянышты-ақ екен.

Ауданымыздың халқының саны жағынан да, құрылыс объектілері жөнінен де ең ірі елді мекен орталығының мұндай халге жетуіне бірнеше себепті факторлар бар. Экономикамыздың бүлк-бүлк соққан күре тамырындай шойын жолдың бойына орналасқан кенттің әлеуметтік-тұрмыстық жағдайының төмендеуіне шаруашылықтардың жекешелендіруі көп жағдайда себепкер болды. Міне, дәл осы тұста «жығылғанға-жұдырық» дегендей КЕ-25 қуатты жылу қазандығының өзінің шығынын ақтай алмайтындығы анықталып, жұмысын тоқтатуға мәжбүр болды. Кенттегі жүзден астам көп қабатты тұрғын үйлердің 12-сіне жеке қазандықтар (АСО) орнату жұмыстары қолға алынды. Бұрын үлкен-үлкен 12 теміржол

мекемелері бар болатын. Нарық талабына орай бұл мекемелер де оңтайландырып, шағын 20 теміржол кәсіпорындары құрылды. Өткен жылы «Таға» және «Ырыс-2030» ЖШС-рі де жекешелендірілді. 2004 жылдың күзіне дейін Ақадыр кеншарының тұрғындарымен қоса есептегенде 10 жарым мыңдай халқы болған кентте соңғы жылдары оң өзгерістер байқалды. Бұған кент үстімен мұнай құбырының өтуі, отандық және шетелдік бірнеше құрылыс компаниялары филиалдарының Ақадырда орналасуы себеп болуда. КЕГОК ұлттық компаниясының Ақадырдағы 500 мың киловольттық учаскесінің жұмысының екі есеге ұлғайуы, жол бойындағы «Транстелеком» байланыс жүйесінің заман талабына сай талшықты-оптикалық кабельдер тартуы, «Далаком» тағы басқа да байланыс жүйелері қондырғыларының орнатыла бастауы, кенттегі халық санының бір жарым мыңға көбейуіне септігін тигізді. Бұл әрине, халықтың тұрмыс деңгейінің жақсаруына да өз үлесін қосты. Кенттегі 134 пәтерден тұратын бес көп қабатты үйлердің құр қаңқалары қалған. Халық санының көбеюіне, тұрмыс жағдайларының жақсаруына қарай, бос қалған осы тұрғын үйлердің үш қабатты екі, бес қабатты бір үйін жеке тұлғалардың инвестициясын тарту арқылы қайта жасау тиісті құжаттарын әзірлеп, аудандық экономика және қаржы бөлімі арқылы ашық тендерге шығару көзделіп отыр. Ал, КЕ-25 қуатты жылу қазандығын 1997 жылы Ораз Серіков деген жергілікті азамат, облыстық мемлекеттік мүлікті жекешелендіру аймақтық комитеті арқылы инвестициялық тендерде үш жылға алып, 2003 жылға дейін жұмысын тоқтатпауға міндеттенген болатын. Жылу беру жөніндегі келісім шартта көрсетілген міндеттерін орындап шығуына байланысты, кейін ғимаратты меншігіне сатып алды. Жоғарыда айтып кеткеніміздей, кенттегі 12 көп қабатты тұрғын үйлерге тұрғындардың қалауына қарай жеке пештер орнатылды.

Табиғат тазалығы, қоршаған ортаны қорғау мәселесі жайында не айтасыз?

Бұл бағытта да біраз жұмыстар атқарылды. Ақшатау кенішінен Ақадыр кентіне руда тасымалдаған «Нұрдәулет» ЖШС-не халық наразылық білдірген еді.

Аудан әкімі Р. Оразхановтың тікелей араласуымен серіктестіктің жұмысы өткен жылы тоқтатылды. Сондай-ақ «Жаңа Мырыш» кәсіпорындарының Ақадырдағы жүк тиеу базасына Жамбыл облысының «Дружный» кенішінен тасылып жатқан кен рудасының денсаулыққа зияны төңірегінде жазылған тұрғындардың хаттары негізінде, облыстық тазалық-эпидемиологиялық қадағалау басқармасының жауапты қызметкерлері келіп, тасылып әкелінген

кен рудасының радиациялық фоны тиісті нормаға сай екендігі жөнінде анықтама берді. Сонымен бірге облыстық қоршаған ортаны қорғау басқармасының мамандары кәсіпорынның рудаларын басқа жерге төгуі жөнінде ұсыныс жасалды. Бұл ұсыныстың жүзеге асырылуына кәсіпорын басшысы Мейрам Баданов нақты нұсқау берді. Экологиялық жағдайды ойлаған кент әкімдігі бұрынғы «Қайрақтыауырқұрылыс» кәсіпорының жүк-тиеу базасының орнын алмақшы болып құжаттар дайындап жатқан, Оңтүстік Қазақстан облысының «Оңтүстік полиметал» ЖШС-нен тиісті құжаттырын талап етіп отыр. Бұл серіктестіктің ауданымыздағы «Алаайғыр» кен орнын сатып алып, рудаларын Ақадыр кенті арқылы вагондарға арту ойлары бар...

Өткен жылға жоспарланған әлеуметтік-экономикалық бағдарламаның орындалысы қалай?

2005 жылы кент бойынша атқарылуға тиісті 22 әлеуметтік-экономикалық тапсырмалардың 17-сі орындалып отыр. 5-еуі қаржы түсуіне қарай, тиісті салалар жұмысына байланысты уақытша алдағы уақыттың еншісіне қалдырылды.

Келесі жылы Ақадырдың құрылғанына 70 жыл толады ғой?

Иә, Ақадырдың 70 жылдығын өз мәнінде атап өту барша аудан үшін үлкен сын. Аудан әкімі Р.Оразханов мерейтой шараларын ұйымдастыру жөнінде нұсқау берді. Бұл бағытта тиісті жұмыстар қолға алынды. Кенттің 70 жылдығына орай мұражай ашылса деген тілек бар. Бұл - кентіміздің өткеніне жасалған салауатты қадам болар еді.

Осы жұмыстардың бәрі де Елбасымыздың кезекті Жолдауынан туындайтын өміршең мәселелер. Мұның бәрі игілікті істердің бастауы болмақ.

Әңгімеңізге рахмет!

Сұхбаттасқан: Серғазы Қабылдаұлы.

18.03.2006 жыл. Заман газеті

АҚАДЫРДЫҢ 70 ЖЫЛДЫҚ ТОРҚАЛЫ ТОЙЫ

Үстіміздегі жылдың тамыз айында Арқа төсін тотыдай түрлендірген тоқсан жолдың - темір жолдың торабына орын тепкен Ақадыр кенті өзінің 70 жылдық торқалы тойын атап өтпекші. Заманында аудан орталығы болып,

алыс жақын атырапқа атағы кеткен Ақадырдың басына нелер келіп, нелер кетпеді десеңізші?! Жетпіс жылдық тарихында шаруасы шалқып, үрлеп ішіп, шайқап төккен тоқ заманды да, халқы ауа көшіп тоз-тоз болуға шақ қалған тар заманды да көрді...

Осыдан он шақты жыл бұрын үстінен дауыл жүріп өткендей дағдарысты күй кешкен Ақадыр, құдайға шүкір, қазіргі таңда есін жиып, еңсесін тіктеп келеді. Шынын айтқанда, Ақадырдың «аман» қалғаны осы өңірдің халқы «Өмір жолы» дейтін темір жолдың арқасы. Сол күре тамырдан Ақадырдың әлсіреген һәм қажыған сом жүрегіне құйылған тіршіліктің тамшы қаны кешегі ел басына түскен алмағайып заманнан жиырма мыңға жетіп жығылар халқы болған елді мекенді әуіріммен алып шықты. Енді, міне, «Елу жылда ел жаңа, жүз жылда - қазан» демекші, Ақадырдың атқа мінген азаматтары кент пен темір жол торабының 70 жылдық мерейтойына қызу дайындалып жатыр. Кент басшыларының айтуынша, бұл той ішіп-жеп, ат шаптырып бәйге берудің тойы емес. Ақадырдың абаттандырудың, халқының еңсесін көтерудің амалшарғысын қарастырған тәлімді де тағылымды той болмақ.

Ұлы жеңістің 62 жылдық тойының қарсаңында Ақадырға іссапармен барғанымызда 70 жылдық тойға деген кең көлемдегі дайындықтың куәсі болдық. Кенттің басты көшелеріндегі күре жолдарды жөндеу жұмыстары қолға алына бастаған. Әр мекеменің, дүкендер мен үйлердің ауласы әсем безендіріліп, көрнекі жерлердегі «Ақадырға - 70 жыл» деген жазулар той дүбірінің қыр астынан естілгенінен хабар бергендей. Ақадыр кентінің және темір жол торабының 70 жылдық мерейтойын дайындау және өткізу жөніндегі қоғамдық қор құрылып, жұмыс істеп жатыр. Бір сөзбен айтқанда, белгіленген жоспар, көздеген мақсат һәм құлшыныс бар, тек істің аяғын баянды қылу ғана қалған.

Міне, сол тойдың қарбалас дайындығымен жүріп те ақадырлықтар Ұлы жеңістің 62 жылдығын ауа-райының қолайсыздығына қарамастан, кернейлетіп-сырнайлатып, көтеріңкі көңіл күйде қарсы алды. Осыдан 30 жыл бұрын Ақадырдың басында 300-ге тарта соғыс ардагері тұрса, қазір солардан үшеу ғана қалған. Жаратқанның берген денсаулығының арқасында Өміртай Сергекбаев, Өміржан Мыңбаев және Раиса Федоровна Чекмараева сынды соғыстың соңғы солдаттары есендікте жүріп жатыр. Ал қазіргі көзі тірі тыл еңбеккерлерінің саны Ақадырда 34 екен.

Кент әкімі Жұмағали Мағзиев осы үш ардагер мен тыл еңбеккерлерін жеңіс мейрамымен құттықтап, ата дәстүрімен сый-құрмет көрсетті. Ақсақалдар алқасының төрағасы, қарт ұстаз Сейітжаппар Бимақаш пен еңбек тыл ардагері

Жағыпар Есенбеков сөз алып, Отан үшін бәріне төзген тарландарды мерекелерімен құттықтады. Бұл шараға темір жолға қарасты мекемелер де бір кісідей ат салысып, фашизмді талқандауға тамшыдай болса да үлес қосып келген майдангерлерге өздерінің тарту-таралғыларын жасады. Салтанатты жиынның соңы жергілікті көркем өнерпаздардың шағын концертіне ұласып, өздеріне көрсетілген құрметке мерейі өскен ардагерлер жүрекке жақын ескі де естен кетпес әндерді сүйсіне тыңдап, бір марқайып қалды.

Түс ауа кент әкімі Ж.Мағзиев пен орынбасары Қ.Бекқожин ақадырлық соғыс ардагерлерінің отбасыларына барып, олардың тұрмысымен танысып, тілек-өтініштерін мұқият тыңдады.

Дәл қазіргі уақытта Ақадыр кентінің іскер де жігерлі әкімі үнемі ат үстінде жүр. Жетпіс жылдық тойды лайықты қарсы алып, оны абыроймен өткеру айтуға ғана оңай шаруа. Десе де, әкімнің бұл сыннан сүрінбей өтеріне қазірдің өзінде шек келтірмейсің, кенттің көп ұлтты, ынтымағы жарасқан халқы, сосын күш-қуаты зор, мүмкіндігі мол теміржолшы қауымы бір кісідей қолдап отыр.

Қ.Абдолла.

22.05.2007 жыл

(Орталық Қазақстан)

Жетпіс жылдық тарихы бар Ақадырдың бүгінгі жеткен биігінде тұрып айтары көп. Тағдыры темір жолмен қатар өрілген кенттің келешектен күтері де мол. Кешегі әкімшілік - аумақтық бөліністің әмірінен қысастық көрген кезі кірпік қаққандай, жұлдыз аққандай өте шықты. «Орнында бар оңалар» деген

тегін айтылған ба, алдымен Аллаһтың сосын діні мықты, дәстүрі берік халқының арқасында Ақадыр өзінің бет-бейнесін жоғалтпады. Бүгінгі күні Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстанның саяси картасындағы жүрекке ыстық бір нүкте -Ақадырдың тамыры тереңде,бұтағы биікте деп айтуға толық негіз бар.

Ақадыр - облысымыздағы ең ірі кенттердің бірі,тіпті халқының саны жағынан кейбір қала мәртебесі бар, мысалы Приозерск, Қаражал сынды елді мекендерден асып түседі. Қазіргі таңда кенттің өз басында 11766 адам тұрады. Бұдан бес-алты жыл бұрын кенттегі халықтың саны тоғыз мыңнын үстінде болса, кейінгі жылдары тұрғындарының өсу тенденциясы анық байқалып отыр. Ақадыр кенттік округінің жалпы жер көлемі 353810 гектарды құрайды.Бұрынғы Ақадыр кеңшарының жерін қоспағанда кентке тиісті жер көлемі 31131 гектар. Кенттегі отбасылардың саны 2714 болса,292 шаруашылық субъектілерінде жұмыс істейтін және өздерін еңбекпен қамтамасыз етіп отырған тұрғындардың саны 3518 адам.

Алдымыздағы тамыз айында жетпіс жасқа толмақшы Ақадырдың өткен тарихына тоқтамай кету әбестік болар. Өткенді ескермейінше,болашаққа қарап еңсе тіктеудің мүмкін емес екендігін естен шығармаған абзал ғой.

Тарихтың жылнамасына көз жүгіртсек, кентті басып өтетін Қарағанды - Балқаш темір жолының құрылысы 1935 жылы басталып, бір жылдан соң уақытша пайдалануға берілген. Ал 1937 жылы Ақадыр станция ретінде қалыпты жұмыс істей бастаған. Жалпы, Ақадыр станциясы 1937 жылдан бастап 1940 жылға дейін Омбы темір жолының құрамында болды. Ақадырлықтар өздерінің алғашқы теміржолшыларын лайықты түрде мақтаныш етеді. Станциясының үстінен тұңғыш рет пойыз жүріп өткенде оның алғашқы басқарушыларының ішінде кейіндері Ленин орденің иегерлері Ақыш Ыбыраев, Иген Бошаев және кондуктор Кәлен Тәтиев деген ақсақалдар болған. Ал темір жол құрылысына басшылық еткен Иван Пупков деген азамат еді.

Ақадыр паровоз депосы 1937 жылдан 1957 жылға дейін өзінің тарихи міндетін атқарады. Ал 1957 жылдан бастап паровоздар тепловоздарға аустырылды да,бұл - сол заманның қуаты локомотивтері 1982 жылға дейін халық шаруашылығының жүктері мен жолаушыларды тасымалдау ісіндегі айырықша қызметімен ел экономикасының өрлеуіне сүбелі үлес қосты. 1982 жылы тепловоздар паркі толықтай электровоздарға аустырылып,теміржол кәсіпорнының тарихындағы жаңа кезең басталды.

1941 жылы Украинаның Дарница деген қаласындағы теміржол училигцесінен 25 жұмысшы Ақадырға көшіріліп,теміржол кәсіпорындарында

еңбек етті.Сол азаматтардың ішіндегі көзі тірісі, қазіргі уақытта Қарағандыда тұратын байырғы теміржолшы Игорь Борисович Вицинский ғана. Бұлардың өз ішінен де небір атақты теміржолшылар шықты.Соның бірі -Еңбек Қызыл Ту орденінің иегері Петр Кузьмич Корниенконың есімін ерекше атауға болады. Ал бүгінде жасы сексеннің сеңгіріне келген құрметті теміржолшы, «Құрмет Белгісі» орденінің иегері Шапағат Қапаров әкеміздің де Ақадыр темір жолының тарихында алар орны бөлек. Бұл кісі 1957 жылдан бастап 2000 жылға дейін Ақадырдағы локомотив депосында еңбек етіп,аброй мен құрметке бөленген жан. Шәкен қазіргі уақытта облыс орталығында аман-есендікте тұрып жатыр.

Бүгінгі күндері зейнеткерлікке да кентің әлеуметтік-қоғамдық өміріне араласып,әрбір істің басы-қасында тілектес болып жүрген ақсақалдарымызды да ерекше мақтанышпен атаймыз.Атап айтсақ,олар-байырғы теміржолшылар А.Чеботарев,В.Волков,Н.Слепцов,В.Быков,С.Қанатбаев және басқалар.

Әкімшілік-поселкелік кеңестік жүйе бойынша сараласақ, Ақадыр 1937 жылдан 1950 жылға дейін «Ақадыр станциясы» деп аталып келеді. Ал 1950 жылы Ақадыр кенті поселкелік-кеңестік жүйеге бағынып, поселкелік атқару комитеті құрылды.Оның тұңғыш төреғасы Ұлы Отан соғысына қатысқан Шырынжан Жақанов деген әкеміз болды.Бұл кісінің ұрпақтары бүгінгі күндері Ақадыр кентінде тұрып жатыр.Ақадыр кенті 1961 жылға дейін Жаңаарқа ауданына қарады да, кейін Ақшатау өндірістік ауданында болып,одан кейін барып Шет ауданының құрамына енді. Ал 1973 жылы Жаңаарқа және Шет аудандарының ортасынан Ақадыр ауданы құрылды.

Ақадырды құт мекен қылып,оның бүгінгі келбетінің жарқын болуына өлшеусіз еңбек сіңіріп,үлес қосқан жақсылар мен жайсаңдар қашанда ел есінде. И.Колбасин, Қ.Медиев, Б.Садықов, А.Смағұлов, Ж.Мейірманов, Р.Кашкеева, М.Тұяқов, З.Көкжалов, Е.Бектұрсынов, И.Бошаев сынды ағалар Ақадырдың өсу-өрлеу дәуірін өз қолдарымен сомдаған тұлғалар болды. Алдыңғы толқын ағалар салып кеткен даңғыл жолмен жүріп, дәстүрлер сабақтастығына лайық болған Ғ.Махмұтов, Ш.Байлин, С.Жұмабеков, К.Әкімбеков, С.Исмақов, Қ.Тоқабаев, Т.Тұтқышев, Ж.Ибраев, Қ.Бокенов, С.Қадыров, Ш.Қыздарбеков, Н.Николаев, С.Смағұлов,С.Сүтбаев, В.Топик, Ұ.Исабеков, В.Фомин, Е.Кенжеев, И.Жекебаев, Ш.Бекішев, Т.Мұсахметов,

Қ.Мүсілімов, М.Сатыбалдин, Е.Жәнібеков және тағы басқа азаматтар қазіргі таңда еңсесін тіктеп келе жатқан Ақадырдың тарихына өздерінің есімдерін алтын әріптермен жазып қалдырды.

Өткен ғасырдың 50-шы жылдарының басына Ақадырға осы өңірдің пайдалы қазбаларын зерттеу мақсатында Орталық Қазақстан геологиялық басқармасының Ақадыр геологиялық барлау экспедициясы (№21 экспедиция) орналасты. Кейінірек Ақадыр геофизикалық экспедициясы да (№6) көшіп келіп, жұмыс істей бастады. Бұл барлау мекемелерінің өздеріне қатысты бастауыш мектебі, ауруханасы мен емханасы, балабақшасы, мәдениет үйі болды. 1970 жылы аталған екі мекеме бірікті. Бұл екі мекеме Ақадырдың әлеуметтік-экономикалық және мәдени тұрғыда жедел дамып, еңсе көтеруіне өте көп мүмкіндік берді. Осы мекемені қырық жылдан астам уақыт басқарған Шет ауданының Құрметті азаматы, Қазақстан Республикасының Жер қойнауының үздік барлаушысы, бүгіндері Жезқазған қаласында тұратын Сұлтан Сүтбаев ағамыздың еңбегі де ерен болды.

Ақадырда орналасқан Ақшатау жүк тасымалдау базасының басшыларының бірі Шет ауданының Құрметі азаматы Кәкен Оспанов болды. Қазір бұл ағамыздың есімімен кентіміздегі бір көше аталады.

Кенттегі Ақадырмен түйдей құрдас Әлімхан Ермеков атындағы қазақ орта мектебі де биылғы жылы 70 жылдық мерейтойын атап өтпекші. Білімнің бұл қарашаңырағында Алматы политехникалық институтының ректоры болған. ҚР ҰҒ академиясының академигі Баян Рақышев, академик Мәдениет Көбдіков, «Елімай» трилогиясының авторы, белгілі қазақ жазушысы Софы Смаатаев, «Арқа» аймақтық журналының редакторы, танымал қаламгер Есен (Тыныштық) Орынбек, техника ғылымдарының кандидаты И.Тазабеков оқып, үлкен өмірге қанат қаққан. Сондай-ақ, осы мектептің түлегі Қ.Омашев деген ағамыз кезінде Елбасы Нұрсұлтан Назарбаевпен бірге Қарметкомбинатта жұмыс істегін металлург, отбасымен араласып тұрған. Аталған мектепті 1960 жылы тұңғыш болып алтын медальға бітірген Сатыбалды Кәленұлы Тәтиев кент әкімдігіне бас маман ретінде қызмет етті. Сонымен қатар, кенттегі биыл қабырғасының қалағанына 30 жыл болатын Ю.Гагарин атындағы орта мектепте ҚР Президентінің аппаратында жауапты қызметте болған, Шығыс Қазақстан облысының әкімі қызметін атқарған, бүгінгі күнде сенатор Талғат

Жәмшитұлы Абайділдинов, техника ғылымдарының докторы Д.Исин оқып, аттестат алған.

Ақадыр аудан болып тұрған кезде мұнда «Ақадыр таңы» және «Агадырская ночь» деген газеттер шығып тұрған. Бұл газеттерге әр жылдары Рымқұл Сүлейменов, Марал Қасен, Төрехан Майбас деген ағаларымыз редакторлық етті. Ақадырдың өз басында тұратын жазушы Өмір Кәріпов, ақындар Айтақын Жексенбаев, Алтай Сметов, Сейітжапар Бимақаш ағаларымыздың кенттің рухани-мәдени өміріндегі қолтанбасы қашанда айқын.

Ақадыр кенті 1997 жылы аудан тарап кеткен уақытта аса бір қиын кезеңді бастан кешті. Тұрғындардың кетуіне байланысты көп қабатты біраз үйлер қаңырап бос қалды. Қазіргі уақытта бос қалған осы алты қабатты үйді қалпына келтіріп, жөндеуден өткізу үшін аукцион ұйымдастырылды. Өткен жылдың аяғында бір көп қабатты үй үш миллион теңгеге сатылып, бүгіндері онда жөндеу жұмыстары қарқынды жүргізіліп жатыр. Қалған бес үй өз иелерін аукционда күтіп тұр. Менің ойымша, бұлардың да болашақ қожайына жуық арада табылып қалады. Өйткені, кенттегі тұрғындар саны көбейе түсуде, соған сәйкес тұрғын үйге деген сұраныс та өсіп отыр.

Ақадырдың жер астында 50 жылдай жөндеу көрмеген 50 шақырымдық су құбыры бар. Республикалық «Таза су» бағдарламасына сай 12 миллион теңгелік металық құжаттардың жасалғанына екі жылдан асса да, 260 миллион теңгеге есептелінген жұмыс әлі күнге дейін басталмай отыр.

Кентте 2002 жылы КЕ-25-14 ортақтандырылған ірі жылу қазандығы экономикалық тұрғыдан есептегенде өзін-өзі ақтамайтын тиімсіз болды да, соған байланысты оның жұмысы тоқтатылған болатын. Мұның себебі, бір ғана «Ақадыр локомотив депосы» деп аталған ірі кәсіпорын бес бірдей мекемеге бөлінді де, әрқайсысы өз алдына жеке қазандықтар орнатып алды. Нарықтық қатынастардың талаптарына сай, жоғарыдағы кәсіпорындар өздерінің экономикалық тиімділіктерін жеке есептей бастаған 1998 жылы аталған КЕ-2514 орталықтандырылған жылу қазандағы амалсыздан «Ақадыр жылу» ЖШС-іне Қарағанды аумақтық мемлекеттік мүлікті басқару комитеті арқылы жедел сенімді басқаруға берілді. Аталған жылу қондырғысында төрт қазандық бар, әр қазандық сағатына 14 гекка калория жылу бөлетін болса, теміржолға қарасты барлық кәсіпорындар бөлінбей тұрған кезде сағатына 8,5-9 гекка калория жылуды пайдаланып келген. Ал жоғарыда

айтқанымыздай, әлгі кәсіпорындар қазандықтан жеке бөлінді де, кент тұрғындары мен басқа да мекемелердің жылуды тұтынуы 3,0 геккалорияға дейін төмендеп кетті. Жаңадан құрылған мекеме нарық талаптарына сай табыс таппақ түгілі, керісінше шығынға белшесінен батты. Сол уақытта аудан әкімі К.Сарханов жылу қазандығының жұмысын тоқтатты да, мекемелер мен кәсіпорындарға жеке дербес қазандықтар орнатылды. Кенттегі 98 көп қабатты үйдің он бірі жеке қазандықтарға көшіп, басқалары, мұның көбісі-екі қабатты үйлерде тұратындар, жеке пеш салып алу арқылы жылу мәселесін шешті.

Бүгінгі Ақадыр-үлкен темір жол торабы тоғысқан, «КЕ-ГОК» АҚ Ұлттық компаниясының 5000 киловольтық филиалы орналасқан. «АТАСУ Алашанькоу» мұнай құбыры өтіп, Мұнай айдау станциясы орын тепкен жер.

Кенттің өз басында темір жолға қарасты 14 мекеме орналасқан. Отызға жуық басқа мекемелер мен кәсіпорындар бар. Үш мектеп, Ә.Қасенов атындағы саз мектебі, С.Сейфуллин атындағы кітапхана, бір оқу-өндірістік комбинаты, 83 дүкен мен 34 дүңгіршек, 21 қоғамдық тамақтандыру орны. оның ішінде төрт тойхана, сосын жеті дәріхана, екі фотосалон, бір той салоны, алты шаштараз, 12 монша, бес жанар-жағар май құю станциясы, үш аяқ киім жөндейтін орын, екі ағаш шеберханасы, екі киім тігетін шеберхана, екі ломбард, екі атомашина жөндеу цехы, бір авто жуу орталығы, төрт наубайхана тұрақты жұмыс істейді. Сондай-ақ, жолаушылар мен коммерциялық жүк тасуды қамтамасыз ететін жеке кәсіпкерлерде алты автобус, 12 жекеменшік такси және Алматы қаласына жүйелі түрде қатынап тұратын бір «Мерседес» автобусы бар.

Бүгінгі таңда аудандық мәслихаттың сессиясында бекітілген шаралар аясында Ақадыр кенті мен темір жол торабының 70 жылдық мерейтойына дайындық жұмыстары кең көлемде жүргізіліп, аяқталуға жақын қалды. Өткен жылдың қараша айында Ақадыр кенті мен темір жол торабының 70 жылдық мерейтойын өткізу жөніндегі ұйымдастыру комиссиясы құрылған болатын. Оның төрағасы-ауданымыздың әкімі Рысбек Борқыбайұлы Оразханов.

Кент әкімнің орынбасары Қалижан Беққожин басшылық жасайтын жедел жұмыс тобы да құрылған. Аталған топ бүгінгі күндері Ақадырдың өткені мен

бүгінін жыр қылатын фотостендтер жасап, кент маңындағы елді мекендерде «Ақадыр күндерін» өткізіп, жемісті жұмыстар атқарды. Осы құрылған топтардың мұрындық болуымен мерейтойға арналған арнайы қор ашылып, мекемелер кәсіпорындардан, туған өлкесінің нағыз патриоты саналатын кәсіпкерлер мен жекелеген азаматтардан қаражат түсіп жатыр.

Мерейтой қарсаңында аудан әкімі мәдениет үйін күрделі жөндеуден өткізуге 10 млн.теңге, Ю.Гагарин атындағы және М.Мәметова атындағы мектептерді жөндеуге, тиісінше, 4 және 3 миллион теңгеден, балалар мен жасөспірімдердің З.Көкжалов атындағы спорт мектебіне 3 миллион теңге қаражат бөлгізді. Сондай-ақ, кент көшелеріне асфальт төсеуге 3 млн. «Менің аулам» бағдарламасының құрылыс жұмыстарына 3 млн, көшелерді жарықтандыруға 2 млн. су құбырларына 350 мың теңге, көшелерді тазалауға 50 мың теңге, кентті абаттандыру мен көріктендіруге 2 млн. теңге бөлінген.

Бұл шаруалардан кентте орналасқан темір жолға қарасты 14 мекеме де сырт қалып отырған жоқ. Ақадыр станциясының бастығы Тоқтамыс Ысқақов бастаған темір жол мекемелері кенттегі Ж.Қыздарбеков атындағы көше бойын ретке келтіріп, автокөлік жолына жеңіл жөндеу жұмыстарын жүргізіліп күлқоқысты тазалау, тұрғын үйлердің аулаларын шарбақпен қоршау, сонымен қатар, су құбырларын қалпына келтіру жұмыстарын атқарды. Мұнымен қатар, темір жол бекетінің алдындағы перронның шарбағын айырбастау, жол айрығына асфальт төсеу жұмыстары да қарқынды жүргізілді. Бұған қоса, айта кететін жайт, үш жылдан бері жөндеуге қойылғаны себепті жабық тұрған жолаушылар көпірі жөнделіп, оған аппаратын ұзындығы 50 метр болатын жолаушылар жолы да жөндеуден өтті. «Теміржолсу-Сервис» ЖШС-нің директоры Бақыт Смағұлов кентті сумен қамтамасыз етіп, көшелерді абаттандыру, көріктендіру жұмыстарын тыңғылықты атқарып жатыр.

Мерейтойға дайындық шаруасына ат салысқан «Жаңа Мырыш» ЖШС-нің Бас директоры Мейрам Бадановтың игі шаруасын айтпай кетуге болмайды. Ол мерейтойдың барлық салтанатты шаралары өтетін теміржолшылар саябағындағы сахнаны жөндеуді өз мойнына алды.

Тоқсан ауыз сөздің тобықтай түйіні, ақадырлықтардың алдына қойған мақсаты-аудан халқының қолдаумен бір жағадан бас, бір жеңнен қол шығарып, кенттің әлеуметтік-экономикалық мәселелеріне мән бере отырып, жетпіс жылдық торқалы тойды абыроймен атап өту.

НАСИХАТ ТОБЫ ІС ҮСТІНДЕ

Елбасымыздың халыққа жолдаған жолдауы «Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстан» деп аталады. Осында «жаңа» деген жақсы сөз екі мәрте қайталанады. Жаңа-жарқын болашақтың сәтімен қойылған сатысы. Жаңажанашылдықтың бастау бұлағы. Елбасы Жолдауын насихаттау, түсіндіруге байланысты құрылған ақпараттық-насихат топтарына әр сала өкілдері қамтылғандығы айтуға тұрарлық. Оған саяси партиялар мен қоғамдық жастар бірлестіктерінің, үкіметтік емес ұйымдар өкілдері тартылған.

Елбасы Жолдауымен қатар Конституциялық реформалар жайында өзгерістер мен толықтаулар туралы заң жобасының негізгі жеті бағыты жайында, мұны Қазақстанның дамуын тиімді қамтамасыз ететін мемлекет жылнамасында алтын әріппен жазылатын тарихи құжат деп қабылдау қажеттігін баса айтып түсіндірді. Тәуелсіз Қазақстан даму бағытын ешкімнен де көшіріп алған жоқ, Елбасының салиқалы саясатының арқасында сындарлы жылдардан өткен еліміз өзіндік «қазақстандық жолды» таңдағаны жайында шалғай орналасқан елді - мекен тұрғындарымен болған әңгімеде жүйелі түсіндірілді.

Суретте: Ақадыр кентіне қарасты Қызылтас қыстағында қожалық иесі Қажыров Мәдікенмен кент әкімі Ж.Мағзиевтің әңгімелесу сәті. Елбасы Жолдауы мен оның рухы халықтың барлық жіктеріне жету үшін жасалған жұмыстың бір сәті.

С.Қабылдаұлы

30.08.2007 жыл. Заман газеті

КӨҢІЛ АЙТУ

Орталық Қазақстан 2007 жыл 20 желтоқсан

Шет ауданының әкімшілігі мен мәслихат аппараттары Ақадыр кентінің әкімі Жұмағали Мағзиевке әкесі Диярдың қайтыс болуына байланысты қайғысына ортақтасып, көңіл айтады.

Ақадыр кентінің әкімшілігі, кенттің ақсақалдар алқасы, кенттің кәсіпкерлер қауымдастығы және кент басындағы ұйымдар мен мекемелер басшылары Ақадыр кентінің әкімі Жұмағали Мағзиевке әкесі Диярдың қайтыс болуына байланысты қайғысына ортақтасып, көңіл айтады.

Орталық Қазақстан 15.01.2008 ж.

ҚЫРҚЫНА ШАҚЫРАМЫЗ

Барлық саналы ғұмырын ел игілігін арттыруға арнаған әкеміз Дияр Мағзиұлының бақилық болғанына да қырық күн толып отыр. Үстіміздегі жылғы 17 қантар күні сағат түскі 13.00-де Ақадыр кентінің «Тема» дәмханасында әкемізге арнап ас береміз. Сол құдайы дәмге әкемізді білген, білетін, соңғы сапарға шығарып салған барша ағайынды дұғамыздың ішінде болуға шақырамыз.

Байкал.Чита қаласы - 1953 жыл

ДИЯРДЫҢ ЕРЛІКТЕРІ

Ұмытпасам 1952-53 жылдардың тамыз айы болуы керек. Жарықта лагерьдің екі бөлімшесі болатын, түрмедегілер парадпен екі елді мекеннің арасында жүретінін күнде көріп жүретінбіз, олар Бұрмадан бақша жемістерін апарып бақауызға тапсыратын. Түрмедегілер екі елді мекенде де еркін жүретін, олардың күнделікті жұмыстарға пайдаланатын аттары болатын. Аттарын тұсамыс, шідер салып бос жібере салатын. Жарықтың адамдары Бұрмамен жиі араласып тұратын. Кешкі сағат 5-6 кезеңі болу керек Шәпи мен Әли екеуі Бұрмаға бармақ болып жолда түрмедегілердің аттарын ұстап мініп кетіп бара жатса, аттың иесі ірі денелі орыс азаматы Шәпиді ұстап алып өлтіреді де, өз аттарын мініп зонаға кетеді. Әли Шәпидің өлгенің және кім өлтіргенің інісі Шонтайға жеткізеді. Інісі болса ағасының кегін алмақ болып, әлгі Карлагпен айқаса түседі, Карлаг болса Шонтайды да пышақтайды. Айғай-шуға Жарық елі жиналып, ірі орыс азаматына батып жолай алмайды. Сол кезде 17-18 ге әлі толмаған Дияр жездесі Шонтай (Мағзидың туған қарындасы Қамаштың күйеуі) үшін төбелесіп жүріп Карлагтың қолындағы пышағын таяқпен ұрып түсіреді, Карлаг болса Маша деген жесір әйелдің үйіне кіріп кетеді де әрине милицияға ұсталады.

Екінші өз көзіммен көрген Диярдың ерлігі Қысырауынова Қамаш апасының күйеуі Шонтайдан жетім қалған баласы Құрал көктемде сел аралас тасып жатқан суға бір батып, бір шығып жүргенін көрдім, қасымда жүрген жолдасым Дияр болса өз өмірін аямай тастай суға өзі түсіп, батып бара жатқан жиені Құралды өлім ауызынан алып шықты.

Тағы бір өзім көрген ерлігі есіме түсіп отыр. Сол жылдар болса керек Диярдың апасы Қысырауынова Бәтештің (Мағзидың туған інісі Құбаштың қызы) күйеуі Сембектің құтырған сүзеген сиыры көзге түскен елдің бәрін сүзіп ойран жасап жүрген болатын. Ал Дияр болса сүзбекші сиырды айналып ұстатпай жүріп бір мезетте сиырдың екі мүйізінен ұстап, екі қолымен мүйіздерін сындырғанының өзім куәсі болдым. Бұл жағдайларды сол уақытта өмір сүрген Жарықтың азаматтары түгел біледі.

Диярмен Жарықта бірге өскен жолдасы, белгілі ақын Тайтөлеу Асқартегі 2008 жылы 17 інші қаңтар күні қырқына келгенде жазып әкелген естелігінен.

ПАЛУАНДАР БАҚ СЫНАСТЫ

Жақында Ақадыр кентіндегі З.Көкжалов атындағы балалар мен жасөспірімдер спорт мектебінде самбодан 1990-1991 жылы туған жасөспірімдер арасында облыс біріншілігі болып өтті. Жарысты Қазақстан Республикасының еңбек сіңірген жаттықтырушысы, Құрметті спорт қайраткері, Сейсенбай Жанасылов ашып, жарысқа қатысушы спортшыларды ортаға шақырды. Бұдан соң кент әкімі Ж.Мағзиев сөз алып, облыстық біріншілікке қатысушы спортшыларды мерекелерімен құттықтап, сәттілік тіледі. Біріншілікке арнайы келген аудандық денешынықтыру және спорт бөлімінің меңгерушісі А.Қызылов, Жезқазған қаласындағы спорт кешенінің директоры Қазақстан Республикасына еңбек сіңірген төреші А.Асамиданов, Қазақстан Республикасының білім саласының үздігі, жарыстың бас хатшысы Е.Сүлейменовтер жарысқа қатысушыларды құттықтап, ақ тілектерін айтты.

Жарысқа Қарағанды, Жезқазған, Теміртау, Абай қалалары мен Жаңаарқа, Ақтоғай, Қарқаралы, Шет аудандарының және Ақадыр кентінің командалары қатысып, өзара сынға түсті. Әр салмақ дәрежелері бойынша белдесуге түскен

түскен палуандар арасында 48 кг салмақ дәрежесінде жүлделі бірінші орынды ауданымыздың намысын қорғап жүрген Бейімбет Қанжанов жеңіп алса, екінші орынды Ақадырлық Е.Биғалиев, үшінші орынды теміртаулық Қ.Балтабек иеленіп, жеңіс тұғырына көтерілді. 56 кг салмақта жезқазғандық А. Мусин бірінші орынды, шеттік Ж.Смағұлов үшінші орынды жеңіп алды. 87 келіден жоғары салмақта жүлделі бірінші орынды қарағандылық палуан А.Әбішев, екінші орынды ақадырлық Қ.Төлеубек жеңіп алып, мерейлері үстем болды.

Жарысқа ұлттық дәрежедегі төреші, самбо күресінің жаттықтырушысы Б.Жанасылов төрешілік етті.

Облыстық біріншіліктің соңында жүлделі орындарға қол жеткізген жеңімпаздарға арнайы грамоталар табыс етіліп, Республикалық жарысқа іріктеу жүргізілді.

И.Жақып. 2008 ж.17.01

Шет шұғыласы газеті

ҚЫСҚА ДАЙЫНДЫҚ ТАЛҚЫЛАНДЫ

Аудан әкімі Қ.Тілеубергенов жақында Ақадыр кентінде болып, кенттегі орта мектептер мен мекемелерді аралап, қыс мерзіміне әзірлігімен танысты. «Қыс шанаңды жаз сайла» демекші, алдағы келе жатқан қысқа дайындықты күнілгері қолға алып, ерте қамданғанның ұтылмасы анық. Дегенмен бұл мәселе бойынша жылдағы қайталанатын көрініс тағы да қылаң беріп. дайындық жұмысында бейқамдық байқалды. Осыған орай түс ауа өткен көшпелі кеңейтілген аппарат отырысында кенттің қысқа дайындығы мәселесі қаралды. Кенттегі мәдениет үйінің қыста жылымауы, қойылған қазандықтың жылытуға күші жетпейтіндігі, сол себепті күннің жылысында қосымша қаржы көздерін қарастырып, жөндеу жұмыстарын қолға алу керектігін атап айтты. Дегенмен бұл бағытта өткен жылға қарағанда біршама іс тындырылғанын атаған жөн. Мәселен, Ю.Гагарин атындағы орта мектептің дайындығы біршама ілгері екендігі байқалды. Аталған мектептің актив залына жаңадан орындықтар алып беру жоспарда тұр. Балабақша да өз мәнінде жұмыс істеп тұр. Елді - мекендер де санитарлық тазалау, сәулеттендіру және көгалдандыру жұмыстарында кәсіпорын, мекемелердің, мектептер мен денсаулық сақтау мекемелерінің және тұрғын үйлердің

сыртын әктеп, сырлау жұмыстарын жүргізуді, шыққан күлқоқыстарды бір жерге төгуді ұйымдастыру керектігі сөз болды. Әлі де жеке үй тұрғындарымен жеке-жеке жұмыс жасау жағының жетіспей жатқандығы айтылды. Кеңейтілген аппарат мәжілісінде кенттегі мал бағымы, Жарық кентінен Мойынты елді-мекеніне дейінгі теміржол бойына малдарды жібермеу керектігі баса айтылды. Бұл жұмыстардың жүйелі жүргізілуін қадағалауды кент әкімі Ж.Мағзиевке тапсырды.

Кент әкімі Елбасы Жолдауын насихаттау тұрғысында халықпен жұмыс жасау керектігін, жарты жылда атқарылған жұмыстар жайы және кәсіпкерлікті дамыту және қолдау тұрғысында баяндама жасады.

Кеңейтілген аппарат мәжілісінде аудан әкімі Қ.Тілеубергенов аса маңызды мәселелерге, атап айтқанда жұмыссыздарды жұмысқа орналастыруды бақылауға алу, Ақшатау кентінде учаскелік полиция инспекторына үй алып беру, су құбыры құрылысын қадағалау, Гарем, Ықшам ауданында су тартуды қамтамасыз ету, «Менің аулам» бағдарламасын жүзеге асыруда демеуші тауып, бір аула салу, Ә.Ермеков, М.Мәметова орта мектептерінің, аурухана, балабақша қазандығының қысқа дайындығы барысына тоқталып өтті. Сол сияқты мәдениет үйінің жылу жүйесін жөндеп қамтамасыз ету, армреслинг жаттықтыру залына ағымдағы жөндеу жұмыстарын жүргізіп, жылу жүйесін тарту, жеке жылу қазандық орналасқан бөлмелерін әктеу, жүйесіне төлейтін коммуналдық төлемдерін уақытылы жинауға көмек көрсету де сөз болды.

Бұрыннан қалыс қалып келе жатқан бір мәселе кенттегі күрделі және ағымдағы жөндеу жұмыстары жүргізіліп жатқан нысандарды қабылдау кезінде комиссия құрамына кент әкімдігінің бір маманын кіргізу мәселесі тапсырылды.

Аудан әкімі бұдан соң кенттегі аз қамтылған отбасылардың үйлеріне барып, жай-күйлерімен танысып, алдағы уақытта қамқорлық жасайтынын айтты.

*И. Жақын, Шет Шұғыласы газеті
31.07.2008 ж. №33 (10.181)*

Алматы қаласындағы Астана алаңында Қазақстан Республикасының Президенті Нұрсұлтан Назарбаев үшін жұртшылығы мен қоғамдастық 1 мамыр – Қазақстан халқының Бірігіп мерекесімен құттықтанды

№83 (28811)
2 МАМАР
ДУСЕНБЕ
2016 ЖЫЛ

ЖАЛҒЫЗ ТҮТІК РЕСПУБЛИКАНЫҢ БАҒЫ • 199 ЖЫЛЫ 17 ЖІЛДЫҒА ЖЕТІП БАҒАДЫ • WWW.EGEMEN.KZ

6

www.egemen.kz

2 мамыр 2016 жыл

NUCLEAR SECURITY SUMMIT
WASHINGTON 2016

Ядролық державалар үшін озық үлгі

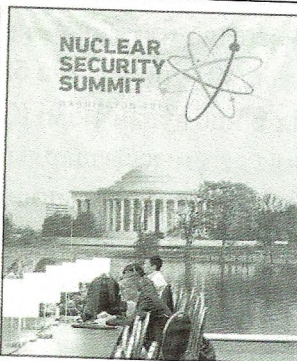
— Кеніс
— Астана (АҚШ)
— 2016 жыл

Қазақстандағы ядролық қауіпсіздік туралы ақпараттың көп бөлігі әлемдегі ядролық державалардың арасындағы өзіндік тәжірибесіне негізделген. Ядролық қауіпсіздік туралы ақпараттың көп бөлігі әлемдегі ядролық державалардың арасындағы өзіндік тәжірибесіне негізделген.

Қазақстандағы ядролық қауіпсіздік туралы ақпараттың көп бөлігі әлемдегі ядролық державалардың арасындағы өзіндік тәжірибесіне негізделген.

Қазақстандағы ядролық қауіпсіздік туралы ақпараттың көп бөлігі әлемдегі ядролық державалардың арасындағы өзіндік тәжірибесіне негізделген.

ЕЛБАСЫ МАНИФЕСІ: БЕЙБІТ ӨМІРГЕ ҮНДІ

Келешектің мәселесін көтерген құжат

Түркістан Республикасының Президенті Нұрсұлтан Назарбаевтің «Елбасы» манифесінің «Келешектің мәселесін көтерген құжат» атты бөліміне назар аударуға шақырамыз.

«Елбасы» манифесінің «Келешектің мәселесін көтерген құжат» атты бөліміне назар аударуға шақырамыз.

Тұрақтылық тұғыры

Тұрақтылық тұғыры — бұл елдің дамуындағы негізгі бағыт.

КЕЛЕШЕКТІҢ МӘСЕЛЕСІН КӨТЕРГЕН ҚҰЖАТ

Тәуелсіз Қазақстан өзінің егемендігін алғаннан бастап әлемдік қауымдастық алдында салықалы саяси ұстанымы мен нақты бағыт-бағдарын

айқындап алғаны белгілі. Тұңғыш Президентіміз Нұрсұлтан Назарбаев осы жолда табанды саясат ұстанып, аталған ұлттық құндылықтарымызды әлемге танытып келеді. Дүниежүзінде алғашқы болып ядролық сұм қарудан бас тарттық. Кеңес заманында ядролық қару сынағына айналған Семей полигоны жабылды. Бүгінге дейін оның зардабы мен зиянын тілмен айтып жеткізу мүмкін емес! Талай адамның жаны мен тәніне жара салған полигон жабылмағанда, әлі қаншама ұрпақтың тамырына балта шабылар еді. Президенттің сарабал саясатының өміршеңдігі де осында. Оның жаппай қырып-жоятын қарудан бас тарту шешімі ұрпақ саулығын ойлаудан, ұлт ертеңіне алаңдаудан туған десек, әсте қателеспейміз.

Мемлекетіміздің басшысы самитте бүгінгі таңдағы көкейкесті мәселелерді көпшіліктің ортасына салып қана қоймай, оны шешудің нақты жолдарын да ұсынды. Әлемдік қауымдастыққа «XXI ғасыр: соғыссыз әлем» атты мақсаты айқын бағдарлама қабылдау керектігін айтып, оның негізгі үш бағытын нақтылап көрсетіп те берді. Талай ұлттың баласы тату-тәтті тұрып жатқан мемлекетімізді айрандай ұйытып отырған Елбасы бірлік, ынтымақтастық және достық атты түсініктердің тек жекелеген елге ғана емес, бүкіл адамзатқа керек екендігін түсінікті тілмен жеткізді емес пе?!

Жалпы, ядролық қауіпсіздік жөніндегі жаһандық жиындардың маңызы аса жоғары. Әлемдік қоғамдастық мұндай саммиттерге байыпты ұстанымы, салиқалы сөзі бар мемлекеттердің қатысқанын жөн санайды. Мұны біз Вашингтон өткен самиттен де байқап, ой түйдік.

Тарихи шындық сол, ядролық сынақтың зардабын айтып, қоғамға қозғау салған «Невада-Семей» антиядролық қозғалысы болды ғой. Бұл ұлы іс басталған кезде оның мүшелерінің алдында Семей ядролық полигонын жабу мен әлемдегі осындай сынақ полигондарын тоқтату секілді аса мүбәрак мақсаттар тұрды. Бүгіннің биігінен қарап тұрсақ, бұл оқиға осы аз ғана уақыт ішінде еліміздің атын әлемге танытумен қатар, жер бетіндегі атом қаруларын тоқтатуға өзінің жойқын әсерін тигізген еді.

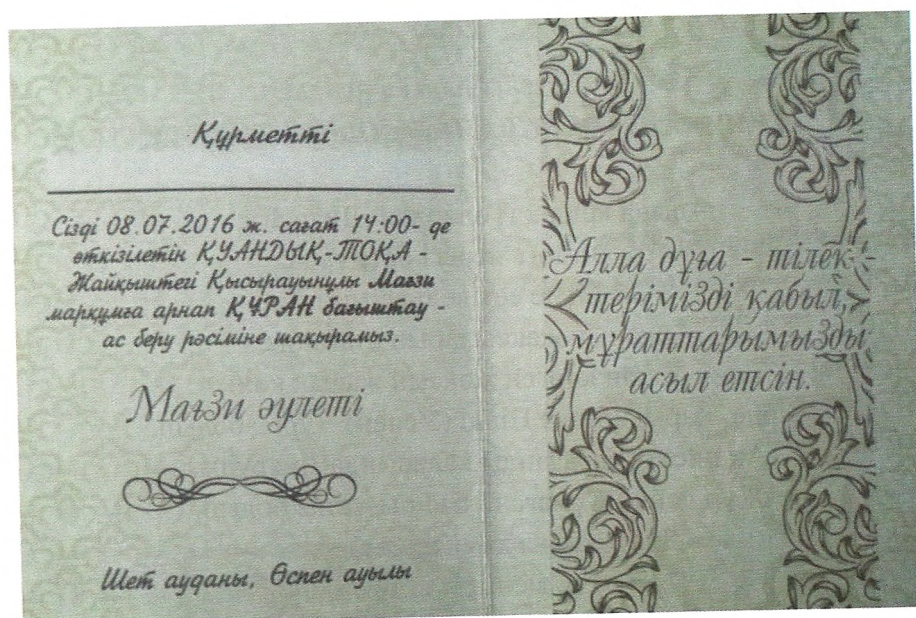
Елбасының Вашингтонда өткен Ядролық қауіпсіздік жөніндегі саммитте жасаған мәлімдемесі терең мазмұндылығымен құнды болғаны рас. Осыдан ширек ғасыр бұрын Қазақстанда дүниежүзінде алғаш болып Семей ядролық

сынақ полигонының жабылғанын Нұрсұлтан Назарбаев «Бұл - әзірге әлемдік тәжірибедегі алғашқы және бірден-бір оқиға» деп атап көрсеткен болатын. Тәуелсіздігін енді алған жас мемлекеттің бұл шешімі барлық жетекші державалардың ядролық сынаққа мораторий жариялауына түрткі болғаны даусыз, оны әлем мойындап та отыр. Шын мәнісінде, бұл дүниежүзілік деңгейдегі өте зор мәселе болатын.

Елбасы көтеріп отырған мәселе тек бір ғана елдің емес, бүкіл дүниежүзінің келешектегі өмірін айқындайды. Жоғарыда айтылған қауіп-қатерлер мәселесі байыпты шешімін таппаса, адамзат баласының жермен жексен болып жойылып кетуі ғажап емес. Сондықтан Америка астанасының төрінен көкейтесті мәселе көтерген мемлекет басшысының мәлімдемесі өте маңызды деп санаймын. «Енді өлім себетін қаруларды ғарыш кеңістігіне, әлемдік мұхиттың бейтарап суларының түбіне, Арктикаға орналастыруға тыйым салатын жаһандық шешім қабылдаған жөн. Жаппай қырып жоятын жаңа қару түрлерін жасау үшін ғылыми жаңалықтарды пайдалануға тыйым салатын халықаралық құжат әзірлеп, оны орындауды міндеттеу маңызды. БҰҰ-да жаппай қырып-жоятын қару жасау және жетілдіру үшін пайдалануға болатын ғылыми жаңалықтардың тіркеу реестрін құрған абзал», деген Елбасының сөзі біздің жоғарыда айтқан сөзімізге жарқын мысал бола алады.

Ядролық қауіпсіздік жөніндегі қорытынды саммит Қазақстанның және де оның Президенті Нұрсұлтан Назарбаевтың әлемдік қоғамдастық алдында аса зор абырой беделге ие екендігін көрсетті. Елбасының жаһандық жиында баяндама жасап, «Әлем. ХХІ ғасыр» атты манифест жариялауы - адамзат баласын алапат қырғындардан арашалап қалудан туған ізгі ниеттің жемісі екендігі рас.

*Жұмағали Мағзиев,
Қарағанды технология және сервис колледжінің директоры
Егемен - Қазақстан
02.05.2016 жыл*

Ербол Диярұлы
(14.01.1975 -04.04.1994)

Туған ауылымыз Нілдіде (Успен) ұлы әкелеріме Құл, Тиыштыбек, Жайқыш, Қысырауын, Мағзи, Дияр,... аналарым Дәмелі Құмайқызына, Фатиха Шәріпқыздарына... және 1975 жылы туып, 1994 жылы 4-ші сәуірде

фәниден бақиға қайтқан бауырым Ербол Диярұлының рухтарына арнап ас беріп, құран бағыштадық.

ЖҰМАҒАЛИ ӘКЕСІ ДИЯР АСЫНА ТОЛҒАУ

Асыңа келдік Топардан Дияр аға,
Аруақтарға керегі бата ғана.
Сіздің де естіледі есіміңіз,
Арқаның жақсыларын атағанда.
Ел-жұрттан көрген жоқсың жырақ қонып,
Бірде Жарық, бірде Нілді (Успен) тұрақ болып.
Ақ ниетті Қарағанды қаласында Диярұлы,
Жүр дейді Жұмағали басшы-ұстаз болып.
Дияр, көпке қамқор кісі едің,
Аға едің, менің түсіме ендің.
Аруағың төңіректеп жүрсе мені,
Себебін жақсы екенін түсінемін.
Әз аға, талай іні тәлім алған,
Жарықта, Тастөбеде ізің қалған.
Алпыс жыл бұдан бұрын сол Жарықта
Өзіңнен аға тұңғыш ақыл алғам.
Албырт шақ алды-артына қаратқан ба,
Алдыңда арқа сүйер аға барда.
Көлеңкесінде жүрушем кеуде қағып,
Ағажан ойнаушы едім емін-еркін өзің барда!
Жақсыны, жаманды да байқағанбыз,
Бұл аста аздап бата айта аламыз.
Халқыңа адал болған әкең марқұм,
Жұмағали, әке жасын қайталаңыз.
Сізді ойласам жүдеу тартар көңіл қошым,
Асыңа келді ағайын қалың досың.

Сізге арнап айтқан тілек, берген бата,
Сауабынан бұйырсын, қабыл болсын.

Ақын

Тайтөлеу Жылқыбайұлы.

Топар-Нілді (Өспен). 08.07.2016 ж.

Асқартегі Тайтөлеу Жылқыбайұлы, Ақын, халықаралық жазушылар мүшесі, профессор. Топар-Нілді (Успен). 08.07.2016 ж.

Тайтөлеу Асқартегі 13 қараша 1938 жылы Жарық станциясында теміржолшылар отбасында дүниеге келген. Он алты жыр жинақтарының авторы, оқу ісінің үздігі, еңбек ардагері, бала жасынан спортпен шұғылданған, КСРО халықтарының 1-ші спартакиадасына қатысушы.

Кремльде Клим Ворошиловқа гүл шоғын тапсыру құрметінің иесі. 52 жасынан бастап шығармашылық жұмыспен айналыса бастаған.

БАЛА КҮНДЕ АҒАМДАЙ БОЛҒАН ДИЯР МАҒЗИҰЛЫНЫҢ АСЫНА АРНАЛҒАН ТОЛҒАУЫМ

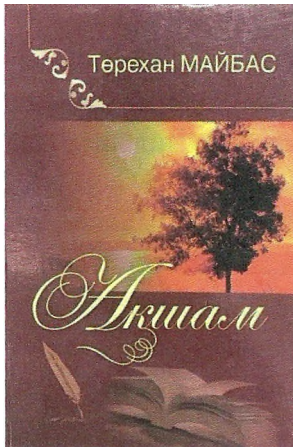
Оқытпапты білмейміз араб тілін,
Әр кезде ұстап қалат қазақтығым.
Әріпті бір кез таяқ деп білмейтұғын,
Жоғарғы білім алды қазақ бүгін.
Сескенбей айта алам білімдімін,
Бойымда бар сияқты ірілігім.
Сексенге келгендігім өз алдына,
Жұмағали, маған қымбат інілігің.
Кезінде жиын-тойда жүрмеді кім,
Елейді қартайған соң біздерді кім.
Әкемнің көзін көрген **Аға** деп осы асқа,
Құрметтеп шақырғаның білгендігің.
Жақсы ағалар қалған аз үркер еді,
Дияр ағам өз алдына бір төбе еді.
Арамызда ол орысша дара оқып,
Кісілігі ерекше үлкен еді.
Ел билеп көрмесек те ірі болып,
Бейнеткер қаламгердің бірі болдық.
Бірімізді - біріміз құрмет тұтып,
Ол аға, біз еркелеп іні болдық.
Ас берген елді жинап балаларға,
Риза шығар аруақтар нұры тасып.
Елім еркін, тәуелді емес бүгін,
Келмеске кетті ол жылдар, көмес бүгін.
Өткендерге өкпелі ұрпақтары,
Кешіріңдер заманның әбестігін.

Асқартегі Тайтөлеу Жылқыбайұлы.

Тонар-Нілді (Өспен)

08.07.2016ж.

ЖАСАМПАЗ

Мағзиев Жұмағали Диярұлы 1960 жылы Қарағанды қаласы Ақадыр ауданының Нілді (Успен) ауылында дүниеге келген. Жезқазған педагогикалық институтының түлегі (1983), географ-биолог. Алматы қаласындағы Республикалық ғылыми орталығын экономист-бухгалтер, аудит мамандығы бойынша бітірген (1986). Қарағанды облысы Ақадыр ауданының Нілді (Успен) ауылында география және биология пәндерінің мұғалімі (1983-1987), осы ауданның Қызылтау орта мектебінің директоры (1987-1994), Ақадыр аудандық мәдениет бөлімінің меңгерушісі (1994-1997), Ақадыр кенті әкімінің орынбасары (1997-2003), «Қазпошта» ашық акционерлік қоғамының Қарағанды облыстық филиалы Ақадыр пошта байланысы торабының бастығы (2003-2004), Ақадыр кентінің әкімі (2004-2010) қызметін атқарады. 2010-2014 жылдары Қарағанды қаласы техникалық-құрылыс колледжінің директоры болады. Бүгінде Қарағанды қаласы технология және сервис колледжінің директоры. Жұмағалимен көзге көрінбейтін, болмаса көріне де бермейтін әйтеуір бір байланысымыз бар. Қашанда бір-бірімізді іздеп жүреміз. Қашанда құлақтас болып жүреміз. Қашанда жүрген жерінде көрініп тұрады. Қашанда жоқтан бар қылып жүреді. Осының барлығы табиғатынан. Жасандылығы жоқ. Шақырған жерден қалмайды. Шақыртпай және қоймайды. Қашанда қалың дудың ішінде жүреді. Және соның көбісін өзі ұйымдастырып жүреді. Сол ұйымдастырып жүрген шараларының бірінен қалдырмайды. Біріне барсақ, екеуіне бармай қаламыз. Сонсоң жүреміз ақтала алмай. Алайда ол көргенінен жазбайды. Тағы да шақырады. Амалсыздан

барасың. Соныға өкінбейсің. Өйткені барған сапарыңнан жан дүниені байып қайтады.

Қызылтау сакральді жер. Заманында Марғұланның өзі сол жерден айналсоқтап шықпай қойған. Онда Шығыс мәдениетінің сілемдері жатыр. Ақселеу ағам солай деп айтады. Марғұлан солай деп айтқан дейді. Сол Қызылтау мектебінде директор болып жүргенде Жұмағалидың жаңа қырынан таныдық. Мектебі жанынан мұражай ашты. Ертеңімізге керек болады-ау деген жәдігерлерді жинастырды. Өлкетанушылар қоғамын ұйымдастыруға мұрындық болды. Өзі де өлкетанушы болды. Мектеп атауын өзгертті. Байғозы батыр атындағы деп. Біреу солай істе деген жан жоқ. Ақадырда жүргенде Жұмағалидың тағы да жаңа қырынан таныдық. Түркіменнің күндіз-түнгі думаны адыра қалсын. Ақадырға келмеген қазақтың күміс көмей әншісі қалмаған болар. Солармен бірге Ақадырдың сарыбалапан әнші ұлдары мен қыздары бірігіп ән салып тұрғанда кеткен ақшаңның адалына шәк келтірмейсің. Жұмағали барда Ақадырда өтетін ән мен күй фестивальдері үзілген емес. Жезқазған облысы тарап, талай жақсы бастамалары адыра қалғанда Жұмағали соларды Ақадыр топырағында әкеліп тірілтті. Солайынша талай дарынның көзін ашты.

Тоқсаныншы жылдары қайсымыз болсын түп-тұқиянымызды іздедік. Жөнді-жосықсыз ас өткізіп жаттық. Шикілі-пісілі шежіре кітаптары қаптады.

Ақадыр топырағында да солай болды. Барымташыларымыздың батыр болған заманы туған. Соған тосқауыл қойған Жұмағали болды. Мұның өзі білер ме екен?! Ол ешқандай да том-том шежіре кітабын жазған жоқ. Тіпті, кереқарыс кітап та жазбады. Алайда жазды. Жеткен жеріне дейін. Жетімек бабалары жөнінде. Басқа елді білмеймін, ал өзім он шақты рет оқып шықтым.

Сызып оқыдым, шимайлап оқыдым. Тұщынып оқыдым. Ол мені шынайылығымен алған еді. Біз жазсақ бабаларымызды мыңмен араластырып қоямыз ғой. Біздің жазған батырларымыз кемі мыңбасы болып жүреді. Көзсіз батыр болған дейміз. Ал Жұмағали тірілткен батырлардың көзі бар еді. Олар отқа түспеді, суға батпады. Өйткені көздері бар еді. Жауды қалай құса, өздері де солай қашты. Жауды аттан қалай түсірсе, өздері де солай түсіп жатты. Осыдан кейін шежіре түзушілер қолына қалам алмастан бұрын он рет ойланып, жүз рет толғанар еді.

Жұмағалилер берген Жетімек баба асы дабырасыз өтті, даңғазасыз өтті. Соған қарамастан ол ас ел есінде қалды. Өйткені бұл ас елдің басын қосқан ас болды. Ел мен елді туыстырған ас болды. Осы аста қаймана қазақ туысып

жатты. Судың деңгейін көтеру үшін су тұрған ыдыс аяққа тас салсаң жетіп жатыр. Ондай асылыққа бармай-ақ су деңгейін көтеруге болмас па?! Болады, әрине. Толқын тудырсаң жетіп жатыр. Арнасынан асып, төгіліп жатар еді.

Өзіңнің малыңды түгендегенің дұрыс, алайда елдікіне де көз қырыңды сала жүр ! ... Оның ұстанымы осы.

Ақадырда әкім болып жүргенде ел құлағын елең еткізген жаңалық жеткізді. Атақты Оспан батырдың келіні Ақадырда тұрады екен. Соны айтып қолында қаламы бар ағайындарға шықты. Кейуана тоқсан жастан асып отыр деді. Әр жағы түсінікті. Ол кісінің көрер жарығының аздығын айтып отыр. Күн жарықта жетіп қалыңыз деп отыр. Оспан батырдың барша қазаққа ортақ екені дау тудырмайды. Оны Жұмекең білмейді деп айта алмас едік. Сонда мұнысы не? Оған қарағанда Жұмекеңнің шаруасы көш ілгері тұр емес пе?! Ел жаңылыспасын дейді. Керей Оспан батыр деп жүрген, Арғын Оспан батыр деп жүрген адамымыз бір-ақ кісі дейді.

Қазақ тарихында Барақтар, Бөгенбайлар баршылық. Біреу-екеу емес. Солардың ешқайсының басын кеміте алмайсың. Қайсысын алсаң да елтұтқалар. Алайда олардың түбі бар. Тектісі, әрине. Сол тұқымды айқындап беріп жатса біз неге шам көруіміз керек. Жұмекеңнің көшелігін мынадан да көруге болады. Ол өзінің батырын, болмаса ақынын ешкіммен салыстырмайды. Әрқайсының өз орыны бар деп біледі. Бәрімізге де жетпей жататыны осы пайым, осы ұстаным. Бір күні қоңырау шалсын. Ақадырдың сексен жылдығы келіп қалды ғой, аға, - дейді. Ішім қылп ете қалды. Ешқандай өтініш жасамайды. Өзі біліп жасасын дейді. Содан ышқынасың келіп. Алайда Тағы да қоңырау шалып тұрады. Нілді (Успен) нің тойы келіп қалды, - деп. Осыдан кейін боқшаңды қақпай көр! Өзі ғана жасампаз емес! Өзіңді де осылайша жасампаз қылып қояды.

*Төрехан Майбас,
Ақшам кітабы
19.08.2017.*

2017 жылы Өспен мыс кенішінің 170 жылдық мерейтойы аталып өтті.

2017 жылы 30 қыркүйекте қазақ жерінде тұңғыш рет 1847 жылы бастау алған Өспен мыс кенішінің 170 жылдық мерейтойы аталып өтілді. Ауыл азаматтары: Файзулла Шәкімұлы, Тұрар Алтынбеков, Жарас Аманжолов. Аппаз Жошин, Аманкелді Әбеуов, Темір Сембеков, Жұмағали Мағзиев. Қайрат Көпбаев, Қанат Конуров, Мақсат Исин, Нұрмухамед Маселов. Жанбота Қалқин, Ермек Тәжентаев, Елқонды Әріновтер тарапынан ақылдастар алқасы құрылды. Ақылдастар алқасының шешімімен мерейтой шараларын өткізудің тең төрағалары болып ауылдан ардагер ұстаз Файзулла Шәкімұлы, Қарағандылық ауыл азаматы Тұрар Алтынбековтер сайланды.

Мерейтойдың өтілу барысы жайлы елағалары Тұрар Алтынбеков, Сәбит Қарашолақов, Файзулла Шәкімұлы, ауыл әкімі Жарас Аманжоловтар аудан әкімі Марат Жандәулетовке барып, біраз шаруалармен кеңес өткізіп, аудан әкімінің бірінші орынбасары Азамат Әбілдиннің төрағалығымен жұмыс тобын құрғызды. Қор құрылатын болды, қазынашысы болып Нұрмухамед Маселов тағайындалды. Әрбір қаладан мерейтой жұмыстарын ұйымдастыруға азаматтар ұсынылды, Астанада Қайрат Көпбаев. Қарағандыдан Жұмағали Мағзиевтер бекітілді. Қарағандыда тұратын ауыл азаматтарының бірінші отырысы Мен басқарып отырған колледжде өтті.

Қарағанды технология және сервис колледжі, 2017 жыл шілде айы.

Оған ауыл әкімі Жарас Аманжолов қатысып, мерейтойды ұйымдастыру барысындағы ойларымен бөлісті.

Ауыл әкімі Жарас мырза Қайрат Көпбаев бауырымыздың бастамашылығымен Астана қаласында өткен отырыстарға да қатысты. Мерейтойды ойдағыдай өткізу үшін Астанадағы ауыл азаматтарымен пікірлесті. Қайрат Көпбаевтың айтуы бойынша Астана қаласында тұратын ауылымыздың отыз азаматы белсенді түрде ат салысқан, олардың ішінде қомақты қаржы құйған Моряк Шегенов, ағайынды Ермағанбет, Нұрмағанбет Бөлекбаевтар, Асқар, Ақбар Байбуриндер болды. Астананың азаматтары жиналған қаржыларына ауылдағы мини футболға арналған алаңқайды көптеген техникалардың күшімен көтеріп, футболға арналған жасыл жаймасымен тиісті талаптарға сай жасап берді.

Мәдениет үйінің тұсынан соғыс ардагерлеріне арналған қызыл мәрмәр тастан қордан жиналған қаржыға бүгінгі заманауи талаптарға сай, биіктігі 2,5 метр, ұзындығы 5 метр мәңгілік алауымен мемориал орнатылды. Жобалау металық құжаттарын жасап, құрылыс жұмыстарын 5(бес) млн қаржыға атқарған Қарағанды қаласынан келген «GGG&Friends Co» ЖШС-гін Қуаныш Мергенбаев деген азамат тауып, іске асырды. Жұмысы созылықырап кеткен бұл істің келісім шартқа отыру шешімін, белгілі Қарағандылық кәсіпкер ағамыз Аппаз Жошин шешті. Құрылыс жұмыстарының толық қанды сапалы жүргізілуін Темір Оралұлы Сембеков ағамыз атқарды.

Нілді ауылындағы соғыс ардагерлеріне арналған мемориал, мәңгілік алау

Концерттік бағдарламалар өтілетін заманауи жиналмалы сценаны баннер - безендіруімен ауылға көлігімен әкеліп, қайта Қарағандыға жинап әкету жұмыстарын және кешкі мерекелік отшашу ұйымдастырған, сол кезеңде Абай қаласының әкімі болған Ерғали Диярұлы Қысырауынов болды.

Ат аунаған жерде түк қалады дегендей, атқарылған жұмыстар ұрпақтарға мирас болып қалдыру үшін, әрине кітап шығарылу керек, сөйтіп «Нілді. Өспен энциклопедиясы» шықты. Бұл энциклопедияның шығарылу шығынын қарағандылық інім Мақсат Исин мойнына алды. Жергілікті Сәкен музейінің меңгерушісі Әділет Сембеков шығарылатын энциклопедияға материалдар жинаумен, музейдің тарихын таныстыруда биік зерделілік танытты.

Ауылдағы темір жол станциясынан бүгінгі Қаныш Сәтпаев(бұрынғы Школьная) көшесімен, Еркіндік ауылына шыққанға дейінгі аралықтағы, бір шақырымнан астам жердегі көлік жолына асфальт жамылғысы төселді, бұл орасан жұмыстың шешілуіне облыс басшылары арқылы ағамыз Айтқожа Фазылов ықпал етті.

Жалпы осы шараларды өткізуге 204 адам қаржы салып, 10 миллион 380 мың теңге ақша жиналды. Соғыс ардагерлері ұрпақтарынан Темір Сембеков 1 400 мың теңге, Қанат Қоңыров 1 040 мың теңге ақша жинап, қорға салды.

Мерейтойға қомақты қаржы салған азаматтар: Шегеновтар әулеті - 1(бір) млн теңге, Мақсат Исин - 1 (бір) млн теңге, Сембековтер әулеті - 500(бес жүз) мың теңге, Мағзи әулеті - 500(бес жүз) мың теңге, Тұрсын Қанатбек әулеті - 500(бес жүз) мың теңге, Жанбота Калкин - 330(үш жүз отыз) мың теңге. Әріновтер әулеті екі кигіз үй тікті, бір жылқы, Әшірбеков Қайыржан мен Жәкішевтер әулеті бір - бір жылқыдан бөлді.

Британ елшілігінен көптеген тың материалдар алып, тығыз байланыс орнатып, жолын тапқан Жұмағали Мағзиев болды.

Облыстық әкімдік тарапынан Сәкен атындағы орта мектепті жөндеуге 64 (алпыс төрт) млн теңге бөлініп, сонымен қатар Ақадыр - Жарық - тас жолы тегістелуіне Нілділік лауазымды азаматтар зор еңбек сіңірді.

Аудан әкімдігі 6(алты) млн теңге ақша бөліп, бір көшені абаттандырды. Файзулла Нұржанов, Жарас Аманжолов, Нұрмухамед Маселовтар ауыл халқын ұйымдастырып, қаржы жинап, қомақты істер атқаруға жұмылдырды.

Мектепте, мәдениет үйінде, кітапханада 170 жылдыққа арналған шаралар 2017 жылдың басынан бастап үлкен мерейтой басталғанша кезең - кезеңімен жүргізілді. Астаналық жерлесіміз Қайыркелді, Арайлым Омарбековтер,

жергілікті өнер тарландары Ағыбай Кокин, Анар Тажентаевалар достарын ұйымдастырып, ауылда үлкен концерттер қойды.

1-ші мамырда Республиканың түкпір - түкпірінен келген атбегілер жаратылған сәйгүліктерін қосқан бәйге ұйымдастырылды.

Бірінші орынға халық жинаған қаржыға бір аттың құны берілсе, бес орынға дейін жергілікті ауыл азаматтары өздері демеушілік көрсетті. Осы шараны ауыл азаматтары Мейрам Текенов пен Азамат Ақышевтар ұйымдастырды.

Елімізге белгілі геолог ағамыз Аманкелді Әбеуов Қарағанды қаласындағы «Казнедро» мұрағатынан материалдар әперуге үлкен қолғабыс жасады.

«Қазақстан» РТРК» АҚ Солтүстік Қазақстан облыстық филиалының басшысы, жерлесіміз Ерлан Бейсенұлы Тоқшылық Қарағанды облыстық телевидениесін әкелді. Қарт ұстаз Қайролла Әбілов Қарағанды қаласынан өз көліктерімен қажетті материалдар, азық - түліктер жеткізді. Белгілі кәсіпкер Мұрат Қайранбеков, елімізге танымал палуан Арман Әбіловтер - Қайролла Әбіловтің атында үлкен күрес додасын ұйымдастырып, барлық шығындарын өз мойындарына алды. Облыстық және аудандық газеттерге мерейтойдың өтілуі барысы жөнінде Файзулла Нұржанов, Тұрар Алтынбековтер мақалалар беріп отырса, той өтіліп болғаннан кейін қорытынды мақаланы облыстық «Орталық Қазақстан» газетіне Жұмағали Мағзиев берді. Жоғарыдағы мақалалар аудандық «Шет шұғыласы» газетінде де жарияланды.

Соғыс ардагерлеріне арналған мемориалдың ашылуын Қарағандылық белгілі кәсіпкер Өспен(Нілді) мыс кенішінің 160,170 жылдық мерейтойларына сүбелі үлес қосқан Аппаз Жошин ағамызға берілді. Екінші сөз соғыс ардагерлерінің ұрпағы ретінде, Еркіндік ауылынан келген, белгілі ауыл шаруашылығының маманы Жеңіс Шүкіманұлы Қадырға берілсе, мәңгілік алауды тұтату соғыс ардагерінің немересі Мақсат Исинге ұсынылды. Ауылымыздың қарт әжелері соғыс ардагерлері мемориалына шашу шашты...

«Нілді.Өспен энциклопедиясы»ның тұсаукесерін жерлестеріміз медицина ғылымының докторы Өкен Ахметбекұлы Аманбек, Сәбит Қарашолақов ағаларымыз құттықтау сөз сөйлеп, өз кезегінде Өкен аға бірінші кітапты Алматы қаласында тұратын еліміздің негізін қалаушы, мемлекет қайраткері Сәкен Сейфуллиннің ұрпағы - апамыз Рымжан Сейфуллинаға ресми түрде тапсырылатынын айтты.

Жаңадан салынған футбол алаңын аудан әкімі Марат Жандәулетов ашып, құттықтау сөзді республикаға танымал заңгер ағамыз Моряк Смағұлұлына берді, елде аты аңызға айналған байырғы футболшы Сайлау Балғабеков әкеміз ауылдың жас футболшыларына бағыттап символикалық доп тепті...

Мерейтойдың ресми ашылуы ауылдың мәдениет үйінде ғылыми конференция өткізілуімен басталды. Конференцияны аудан әкімі Марат Жандәулетов құттықтау сөзімен ашты. Конференцияның негізгі баяндамасын тарих ғылымының докторы Л. Гумилев атындағы университеттің тарих факультетінің деканы, профессор Тілеген Садықов жасады, келесі баяндамаларды жергілікті өлкетанушы Файзулла Нұржанов және өлкенің тарихын зерттеуші Жұмағали Мағзиевтар жасады.

Конференцияда Британия (Англия) елшілігінің өкілі Арман Сүлейменов құттықтау сөз сөйлеп, бұл әріптестік байланыстың әрі қарай жалғасатынын және осы маңызды іс елші Кэролин Браунның да ықтиярында болатынын жеткізді. Келешекте Нілді мыс кенішінің тарихы туралы материалдарды Жұмағали Мағзиевке мүмкіндігінше беретіндерін айтты.

Үлкен концерттік бағдарлама ұйымдастырылды. Оған еліміздің қорғаныс министрлігінің өнер саласындағы майталман әншілері Өспендік Қайыркелді Омарбеков, Арайлым Омарбековалар, «Алау» тобы, Абай және Шет аудандарының өнер ұжымдары өнерлерін ортаға салды. Осы концертте тұңғыш рет «Өспенім махаббатым» әні орындалды, сөзі Файзулла Шәкімұлынікі, әні Қанат Мірсалымұлынікі.

Өспендік қарт күйші Тұңғышбай Игенбек күйден попури тартты. ұстазымыз Зейнегүл Әлімжанқызы, бабамыз Сәкеннің «Біздің жақта» әнін шырқады. Астана Опера театрының "жетекші солисі"(тенор), кәсіби әнші, халықаралық конкурстардың жеңімпазы, Қазақстан Республикасының еңбек сіңірген қайраткері, жерлесіміз - Жан Уахитжанұлы Тапин жиналған халықты, қонақтарды өзінің қайталанбас дауысымен үлкен концерттік бағдарлама берді. Мерейтойға арналған дастарханды Е.А. Бөкетов атындағы ҚарМУ-нің Қазақстан тарихы және Қазақстан халқы Ассамблеясы кафедрасының доценті, белгілі әнші Салауат Қамшыбайұлы Кентбек басқарып жүргізді. Аудандық «Шет шұғыласы» газетінде «Өспен мыс кенішіне 170 жыл» айдарымен жыл бойы материалдар беріліп тұрды.

Аудан әкімі Марат Жандәулетов мерейтойлық шараны өткізуге белсене ат салысқан азаматтарды құрмет грамоталарымен, құнды сыйлықтармен марапаттады.

*Жоғарыда айтылған ақпараттар
Тұрар Алтынбеков ағамыздың колжазбасынан алынып,
бүгінгі ауыл әкімі Жарас Аманжоловпен келісілді.*

ҰЙЫМДАСТЫРУ АЛҚАСЫНЫҢ ТЕҢ ТӨРАҒАСЫ ТҰРАР АЛТЫНБЕКОВТИҢ МЕРЕЙТОЙДАҒЫ ҚОРЫТЫНДЫ СӨЗІ

Ардақты ағайын, құрметті қонақтар!

Ата бабаларымыз күндіз күлкі, түнде ұйқы көрмей ат жалында жүріп ақ білектің күшімен, ақ найзаның ұшымен қорғап, бүгінгі ұрпаққа аманат еткен, еліміздің ұлан - ғайыр жерінің қай пұшпағы болса да қасиетті де киелі. Әсіресе Өспен сияқты тарихта өз орыны бар, мысы шетелдерге белгілі, Сәкен Сейфуллин, Дінмұхаммед Қонаев, Қаныш Сәтбаев, Әбілқас Сағинов сияқты мемлекет, қоғам қайраткерлерінің білім алып, тәжірибе жинақтап, тұлға болуына тұғыр болған жердің қадыры ерекше. Сондықтан да осыдан 10 жыл бұрын Өспеннің 160 жылдығы тойланса, биыл 170 жылдық торқалы тойы тойланып жатыр.

Осы тойды тойлауымыз еліміздің егемендігінің, Елбасымыздың салихалы саясатының арқасы екенін айта отырып, тойға шақыруымызды қабыл алып, алтын уақыттарыңызды бөлгендеріңізге, «қуанышты бөліссе көбейеді» дегендей, бізді қуанышқа бөлеп отырған қонақтар, Сіздерге Өспен тұрғындарының атынан басымызды иіп ризашылығымызды білдіріп, рахмет айтамыз, дендеріңізге саулық, отбасыларыңызға бақыт, береке тілейміз!

Мерейтой өткізу барысында тек той тойлау емес, сонымен қатар алдымызға келесі бес мақсатты қойған едік:

1. Өспен кеніші тарихының осы уақытқа дейін беймәлім тұстары: кен қоры қанша болғаны, оның қаншасы өндірілгені, кеннің тазалығы, осы кенді өндіруге мұрындық болған шетел және өзіміздің жерлестеріміз туралы деректерді зерттеп, оны көпшілікке жәрия ету.

2. Ұлы Отан соғысы кезінде келер ұрпақтың келешегі үшін жандарын қиып, шәһид болған, қан майданда қандарын төгіп, етегімен су кеше жүріп жеңісті жақындатқан, одан келе сала, тұралаған ел экономикасын көтеруге белсене кіріскен аталарымыз бен әкелеріміздің ерлігін мәңгілік сақтау үшін мемориалдық кешен орнату.

3. Осы жердің тарихын, белгілі тұлғаларын келер ұрпақ білу үшін, бұрын шығарылған «Сәкен елі», «Өспен: ел мен жер шежіресі» атты кітаптарға толықтыру ретінде энциклопедиялық таным беретін кітап шығару.

4. Ауылымыздың әлеуметтік саласын дамытуға, қарлығаштың қанатымен су тамызғандай көмек көрсетіп, қозғау салу.

Осы істерді орындау арқылы өскелең ұрпақты Отан сүйгіштік, туған өлкесіне деген қамқоршылық рухта тәрбиелеу болатын.

Алға қойған мақсаттар толығымен орындалғандығын мағұрлана отырып хабарлаймын. Олардың алғашқы үшеуінің нәтижелеріне өздеріңіз куә болдыңыздар, ал төртіншісі: әлеуметтік саланы дамыту бағытында Өспенді Ақадырмен Жарыққа байланыстыратын облыстық деңгейдегі автомобиль жолы тегістеліп жөнделсе, ауыл ішіндегі бір көше асфальтталып, бір көше заманауи шарбақтармен қоршалып абаттандырылып, жастарға жасанды жабыңдымен жабылған кіші футбол алаңы салынып, мектеп ғимараты күрделі жөндеуден өткізілуде.

Осы атқарылған жұмыстар, бесінші мақсаттағы: жастарды Отан сүйгіштікке тәрбиелейтіні айтпасада түсінікті.

Атап айта кету керек, жалпы тойды дайындауда, өткізілген шаралар. атқарылған істер, бір адамның немесе бір топтың қолынан келетін іс емес. көпшілік болып жұмылғанда ғана іске асатыны бәрімізге аян. Осы шараларды өткізуге екі жүз төрттен астам адам ат салысып, 10 380 млн. теңгенің көлемінде заттай, ақшалай қаржы жинақталды. Отан сүйгіштік туған жердің қадырын білу деген осы шығар. Бәрекелді дей отырып, әр қашан бірлігіміз арта берсін дейміз.

Осы жиында барлық қатысқан азаматтарды атап айту мүмкін емес. Дегенмен «жақсының жақсылығын айт, нұры тасысын» дегендей, ерекше ат салысқан азаматтарды атап өткен жөн болар.

Біріншіден, облысымыздың басшысы Ерлан Жақанұлы өзі қолдау көрсетіп, облыстық мекемелер демеушілік көрсетіп, жоғарда айтылған көшелер асфальтталып, абаттандырылып, Жарық - Ақадыр жолы жөнделіп. мектеп ғимараты жөнделуде.

Облысымыздың айнасы «Орталық Қазақстан» газеті Өспеннің 170 жылдығы туралы жүйелі түрде мақалалар жәриялап тұрды. Кезінде облысымыздың әкімдері: Нұрлан Зайроллаұлы серіктес қалалар Саран. Шахтинск, Абайды көтерсе, Серік Нығметұлы - жабылып қалған аудан орталықтары Ақадыр, Егіндібұлақ, Жезді елді мекендерін жөндесе, Ерлан Жақанұлының ауылдарға да жеткені осы емес пе. Бұл іске риза бола отырып. Ерлан Жақанұлының еңбегіне жеміс тілеп, әр қашан биіктен көрінуіне тілектеспіз!

Ауданымыздың әкімшілігі тойға дайындық барысын үнемі қадағалап, туындаған мәселелерді уақытылы шешіп отырды. Аудан әкімі Марат

Жандаулетов өзі осында келіп дайындық барысымен танысып, ақыл кеңестерін беріп отырғандығы, ауыл тұрғындарын жігерлендіре түсті.

Тағы бір ерекше айта кететін жағдай: *Мы благодарны посольству Великобритании в Казахстане, его сотрудникам, лично чрезвычайному полномочному послу госпоже Кэролин Браун и говорим большое человеческое спасибо за поддержку наших инициатив и представление данных о руднике в период руководства Британских талантливых горных инженеров - руководителей Нельсон Фель и Джон Уильфорд Уорделл. Как отметил наш президент Нурсултан Назарбаев «Казахстан открытая страна и всегда готова сотрудничать с зарубежными государствами», мы планируем в дальнейшем поддерживать связь с посольством. Нас особо интересует место происхождения Казахской меди - самородка весом 272 килограммов,, находящегося в музее в городе Лондон. В нашем, торжестве участвует господин Сулейменов Арман Муратович, благодаря которому мы имели возможность сотрудничать с Британским посольством. Выражаем ему огромную благодарность.*

Көрнекті ғалымымыз тарих ғылымдарының докторы, профессор, Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің тарих факультетінің деканы, Өспен кенішінің, жалпы осы өлкенің тарихын зерттеуші, бүгінгі негізгі баяндаманы жасаған Тілеген Садықовқа, энциклопедия кітабін дайындаған Қазақстан Республикасы журналистер одағының мүшесі, өлке танушы Жомарт Оспановқа және Әлимұса Жақановқа, мемориалдық кешеннің жобалау сметалық құжаттарын жасаған Қуаныш Мергенбаевқа ерекше алғысымызды білдіріп, шығармашылық табыс тілейміз.

Құрметті салтанатқа қатысушылар, «кигіз кімдікі болса, білек соныкі» дейді халық даналығы, шындығында осы тойды дайындаудағы шаралар, жасалған игі істер негізінен осы ауылда тұратын, осы жерде кіндік қандары тамып, арман қуып қызмет бабымен басқа қалаларда, елді мекендерде жүрген азаматтардың арқасында атқарылғандығы шындық.

Осы шараларға 80-дегі қарттардан 8-дегі балаларға дейін қатысты десек, артық айтқан болмас. Сондықтан ұйымдастыру алқасынын ұйғарымы бойынша, тойға ерекше ат салысқан жерлестеріміздің атын атап, ел алдында рахметімізді айтуды дұрыс көрдік. Олар осы істерге батасын беріп тілектестік білдірген 80-нің сеңгіріне шыққан аузы дуалы, батагөй ақсақалдарымыз, ақжаулықты аналарымыз Рымжан Сейфоллақызы, медицина ғылымдарының докторлары Өкен Ахметбекұлы, Төкен Әбдікәрімұлы, құрметті ағаларымыз

Кеңес Махамбетұлы, Тұрсын Мұқанұлы, ұлағатты ұстаз Майраш Жайлаубекқызы. Бұл кісілерге мықты денсаулық, ғұмырларының ұзақ болуын тілейміз!

Тойға дайындық барысында жастары 70-тен ассада жас жігіттердей жүгірген қадырлы ағаларымыз, Қарағанды қаласының құрметті азаматы Аппаз Жошин, құрметті геолог, «кен орнын алғашқы ашушы» атағы бар Аманкелді Әбеуов, техника ғылымдарының докторы Айтқожа Пазылов ағаларымызға алғысымыз шексіз!

«Жас келсе іске» деген, бүкіл ауыртпалықты мойындарына алып ерекше еңбек еткен, іс басындағы нар азаматтарымызға ықыласымыз ерекше. Олар: Өспен энциклопедиясын шығаруды мойнына алған Мақсат Исин, соғыс ардагерлеріне кешен салуды ұйымдастырған Темір Сембеков, жастарға жасанды жабындымен көмкерілген кіші футбол алаңын салған, Астанадағы Өспендіктерді ұйымдастырушы және негізгі жұмыстарды атқарушы Қайрат Көпбаев, той өткізу көшпелі сахнасын тауып әкелуші және жабдықтаушы. түнгі от шашуды ұйымдастырушы Ерғали Диярұлы Қысыраунов. Осы бауырларымызға ел атынан «өркендерің өссін, әр қашан ел үмітін ақтай берулеріңе Аллаһ нәсіп етсін» дейміз.

Ауылдың көркеюіне ат салысқан облысымыздың әкімі Ерлан Қошановқа зор алғыс айтамыз!

«Тас түскен жеріне ауыр» дейді. Үлкен тойларда көзге көп түсе бермейтін. алайда қажырлы еңбекті, қомақты қаржыны талап ететін жұмыстар болады. Елдің елдігін көрсетіп осы жолы мұндай қызметтерді атқарған Елқонды Әрінов, Нұрбек, Өзбек Төлегенұлдары, Әміржан Әшірбеков, Амангелді. Тілеухан Жәкешовтер, бауырларымызға алғыс айтамыз, қолға алған істерінін табысты болуына тілектеспіз!

Әр істе басқарушы, қатысушыларды байланыстырып отыратын адамдар болатынын білеміз. Шараның дұрыс өтуі осы топтың білгірлігіне көп байланысты. Бұл той өткізуді басқарып жүрген азаматтар Файзолла Шакимов, Жұмағали Мағзиев, Қанат Қоңыров, Нұрмұхаммед Мәселов. Қайролла Әбілов, ауыл әкімі Жарас Аманжоловтарға мыңда бір рахмет айтамыз.

Жалпы тойға ат салысқан барлық азаматтарға ризашылығымыздың белгісі ретінде сый сыяпаттармыз бар, ол түскі ас берілетін жерлерде табыс етіледі.

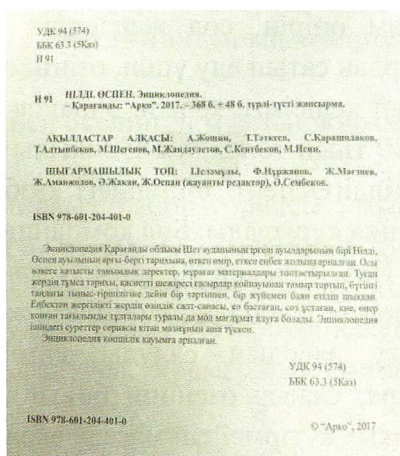
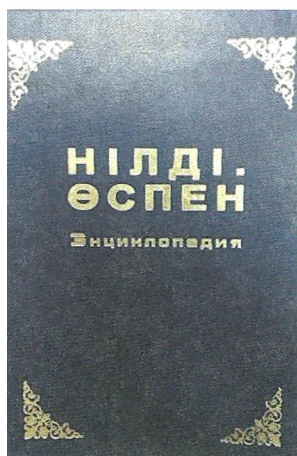
Қорыта келе айтатынымыз, қасиетті туған жеріміз, Қазақстанның түсті металлургиясының алғашқы қарлығаштарының бірі, Өспеніміздің келешегі

жарқын болып өркендей берсін, әр қашан ауыз біршілігіміз мықты болып, ел алдындағы міндеттерімізді абыроймен орындай берейік ағайындар!

Тұрар Алтынбеков.

Ұйымдастыру алқасының тең төрағасы.

НІЛДІ (ӨСПЕН) - САРЫАРҚАНЫҢ МЫС КЕНІШІ САРЫАРҚА ӨНДІРІСІНІҢ ТӨЛБАСЫ

Сарыарқаның өркендеу кезеңіне дейінгі, яғни 1847 жылдан бастап қандай даму сатыларынан өткендігімізді біреу білсе, біреу білмес. Ол Қарағандының көмір бассейні мен Нілді(Өспен)нің мыс кенішінің (бүгінгі Өспен селолық округі, Нілді станциясы) даму тарихына тікелей байланысты болып болып есептеледі. Олай болса бұл - Қарағанды және Нілді (Успен) егіз ұғымынан Арқаның өркендеуі басталатын болғандықтан үстіміздегі жылдың 30 - шы қыркүйегінде Нілді (Өспен) - мыс кенішінің 170-жылдық мерейтойы аталып өтілуіне байланысты бір жарым ғасырға кейінге шегініп, қысқаша тарихына үңілуді жөн көрдім.

Қарағандының тас көмірі туралы XIX ғасырдың орта шенінде жергілікті Алтай - Сармантай руының азаматы, бақташы - Аппақ Байжановтың айтуынан бастау алады. 1840-шы жылдардан бастап, ресми түрде

Петропавловск қаласынан келген көпестер Сарыарқаның жер қойнауын зерттеп, көмір, мыс, алтын т.б. кен орындарының мол қоры бар екендігіне көздерін жеткізіп, 1847 жылы 16 шілдеде Ресейден келген тау - кен маманы Н.А. Ушаков Ақмола өңірлік бұйрығына(Акмолинский окружной приказ)... мысты және көмірлі жерлерді сатып алу жөнінде өтініш түсіреді. Содан Ушаков мырза 1847-ші жылдың күзінде Нілді төбелі - қыратты бұйратындағы жердің бетіне тотығып шығып жатқан мыс рудаларының кен орнын, жергілікті тұрғын Қарабақсы Боздақовтан 86 рубльге теңелген күміске сатып алса, 1848 жылдың 1 сәуірінде Қарағандының төбелі-бұйратты Игілік - там өңірін, сол жерлердің иелері Қошқарбай және Саттыбай Жұмановтардан сатып алу үшін, өзінің сенімді өкілі Б.Т. Тоқтамысов арқылы қол қойысып келісімге келеді. Ушаков Игілік - там өңірін сатып алғанына 114 рубль 30 тиын төлейді. 1852 жылы 16 ақпанда Екатеринбург қаласында Сарань - Нілді (Өспен) өңіріндегі қазба байлықтарды игеруге байланысты жаңа компания құрылады. Бұл компанияға А.Т Рязанов 35 паймен, Т.П. Зотов 30 паймен, Н.А. Ушаков 20 паймен және кейінірек Н.И Себастьянов кіреді. Компания иелері Нілді (Өспен)нің аса жоғары сапалы мыс кеніне негізделген мыс қорыту заводын салуды ұйғарып, отын ретінде Қарағанды, Шерубайнұра, Соқыр өзенінің бойындағы тас көмір кен орындарын ашу қажеттігі уақыт күтірмейтін мәселе екендігі айдан айғақ еді.

Өндірістің іске қосылуының келесі кезеңі Қарағандының тас көмірі мысты қорыта алу мүмкіндігін айғақтау болып табылады. 1855 жылы көмір кесектерін Оралдың химиялық лабораториясына, 1856 жылы Барнауылдың бас лабораториясына жібереді. Осы жылы Қарағанды көмірінің анализі - мыс рудасын металлургиялық балқыту мақсатында пайдалануға болатындығына лаборатория анықтама береді.

Қарағанды бассейніндегі ұзындығымен ені 10 шақырымды құрайтын жерді сол кезеңдегі қазақ байлары Утеповтар тау-кен өндірістік компаниясы 1856 жылы 14 - ші наурызда Н.А. Ушаковқа 250 рубльға сатады.

Нілдінің тұрғылықты халықтарының ішінде көзі ашық, көкірегі ояу азаматтар аз болмаған. Солардың ішінде ел арасында шешендік қасиетіменен, елшілік бітістіру дарыныменен ерекшеленген **Әбдікәрімов Малқамбай** ақсақал болатын. Малқаң шет елдерден келіп руда іздеуші мамандарменен жылдар бойы бірге жүріп, кен орындарымен және жергілікті жер-су аттарымен таныстырған. Алғашында орыс тау-кен мамандарымен бірге жүрсе, кейін XX ғасырдың 20-шы жылдарына дейін алыс шетел тау-кен

инженерлеріменен жақын достасып, солардың тілінде еркін... сөйлеп, жолбастаушы болған. Ел ішінде небір білімді азаматтарды «Ол жеті жұрттың тілін біледі» дипломат(бітімгершіл) деп мадақтайтын болса, осы мадақтауға біздің Малқаң лайық болған(бұл әкеміз Өспендік Қатыран, Мәдина, Сексенбай, Тоқсанбайлардың әкесі 97 жасқа келіп қайтыс болған).

1857 жылы Спасск мыс қорыту заводы іске қосылады, ол Қарағандыдан 30 шақырым, ал Нілді(Өспен) мыс - кенішінен 105 шақырым қашықтықта екі өндіріс ошақтарына стратегиялық тұрғыда ыңғайлы етіп салынады.

Сол жылы қазақ жерінде тұңғыш рет мыс рудасын тас көмірмен қорытуды Нижний - Тагильдің заводынан келген, тау-кен маманы Ситников іске асырады. 1860 жылдан бастап мысты таза Қарағандының көмірімен балқыту кезеңі басталады.

Алғашында Нілді(Өспен) руднигінен әкелінген мыстың құрамы 10 - 15% пайыз болған.

1867 - 1868 жылдары Урал химиялық лабораториясы мыстың балқу көрсеткішін тексергенде таза мыстың шығысы 99.5 % пайызды құрайды, бұл Ресейдің басқа заводтарының сапасынан әлдеқайда жоғары болатын. 1870 жылы Нілді (Өспен) - Спасск мыс рудасы Санкт-Петербург қаласында өткен Бүкілресейлік(Всероссийской) мануфактура көрмесінде күміс медальға иеленеді.

Ушаков Ресейдің Владимир Губерниясының Вязников уезінде кедей - шаруа отбасында дүниеге келген. Басында шағын алып сатар саудамен шұғылданып, кейін Екатеринбург, Петропавловск, Ақмолада тау - кен өндірісінің көпесі ретінде белгілі бола бастайды. 1846 жылы Ақмоладағы саудасының жылдық айналымы 50 000 рубльді құрайды.

Саудамен қоса Сарыарқаның қазба байлықтарын барлап, зерттеп кейін тау - кен өндіріс өнімдерімен біржолата шұғылдануға көшеді.

Ушаковпен бірге арқаның қазба - байлықтарын барлап өндіруде Екатеринбургтік бірінші дәрежелі атақты саудагерлер, меценат, алтын өндіруші - Аникия Терентьевич Рязанов және оның құдасы Тит Поликарпович Зотовтар компаньон ретінде көптеген кен орындарын ашады. 1857 жылы бірінші Рязанов, сәл кейін Зотов қайтыс болады . Рязанов қайтыс болғаннан кейін, әйелі Анна Семеновна Рязанова Ушаковпен келісе алмай жылдар бойы соттасып, 1864 жылы сот процесін ұтады да, Рязановтың иелігінде болған Қарағанды шахталары, Нілді(Өспен) мыс руднигі, Спасск мыс зауытының жеке иесі болып танылады. Ушаков болса, 1874 жылы 19

қарашада қайтыс болады, ол артында қалған мүліктерінің меншік құқын ешкімге қалдырмай кетеді.

Нілді(Өспен) мыс кенін еселеп өндіру орыс - түрік соғысы (1877 - 1878) жылдарында болған. Спасск зауыты Қарағандының көмірінің арқасында осы кезеңде 30 000 тонна мыс өндірген. 1882 жылы Москвада өткен бүкілресейлік өндірістік және көркемдік көрмеде Рязановқа «жергілікті қиын жағдайда мыс өндірісін қолдағаны үшін» деп күміс медаль береді. Жылына бір рет Санкт - Петербургте, Екатеринбургте, Нижегород жәрмеңкесінде Нілді(Өспен)нің мыс рудасын көрмеге әкеліп қойып отырған. Осыншама рудаларды Спасскіден 1200 шақырым жерге арбаға жегілген түйелермен жеткізген. Бір пұт(16 кг) жүктің жеткізілімі 60 тиынға теңгерілген.

Нілді(Өспен) руднигінен мыс рудасын тасыған түйелер Спасскіге келіп жетті.

Өндірістегі және Рязановтар отбасындағы түрлі қиыншылықтарға қарамастан тау - кен шаруашылығы ақырындап дами береді. Ондағы негізгі мақсат Нілді(Өспен) кенішіндегі 85-90 м тереңдіктегі қалың қабат болып жатқан аса бай мыс рудасын алу еді. Осы кезеңде рудникте 170 кенші жұмыс істесе, оның 164 - і қазақ ұлты, көмір шахталарында осы кезеңде 1 222 075 пұт руда өндіріледі, мұнда 522 жұмыскерлердің 496 қазақтар болса, Спасск

зауытында 202 жұмыскердің 143- і жергілікті ұлт өкілдері болатын. Мыс рудасы жүйелі түрде Екатеринбург қаласына жеткізіліп, бір пұты (16кг) 16-17 рубльден өткізіліп тұрған. 1902 жылы Спасскіде орыс - қазақ (қырғыз) мектебі ашылады, бірақ онда Қарағанды жұмысшыларының балалары аз ғана болады, осы тектес мектеп біраз уақыт бұрын Нілді(Успен) руднигінде ашылады, онда Қазақстан мемлекетінің негізін қалаушы, қазақ елінің тұңғыш Үкіметінің (Халық Комиссарлар Кеңесінің)төрағасы Сәкен Сейфуллин оқығандығы баршаға аян.

XX ғасырдың басында Франция мен Англия Германияға қарсы соғыс ашу үшін Одақ құрып, жатқан кезең болатын. Оны білген Николай II - ші осы Одаққа мүше болудан үміттенеді. 1904 жылы Ресей мен Батыс елдерінің арасында осы жылымықты пайдаланған батыс капиталистері Қарағанды мен Спасскіге алты ағылшын және американ инструкторларын танысып, барып жұмыс істеуге жібереді. Сол кезеңде Ресей Императорының қырғыз далаларына шетел азаматтарын жібермеу туралы жарлығына қарамастан, Москва дворяны Людвиг Федорович фон Штейннің араласуымен франция каиталисі Клод Эрнест Жан Карно 1900-ші жылы... 23 сәуірде Рязановтың барлық өндіріс ошақтарын 176 мың рубльге сатып алады. 1901-ші жылы Лондонда «Спасск мыс рудалары» атты Акционерлік Қоғамы құрылады. Қоғамның төрағасы болып Англия парламентінің мүшесі Сэр Артур Фелл (1850-1934), вице - президенті болып Жан Карно, акционерлік қоғамның атқарушы басшысы болып Нельсон Фелл тағайындалады. Фелл үш жылға контрактыға отырып, Спасскі заводына өзінің әйелі Анна Пальмер (1856-1937) және екі қыздары Мариан (1836-1935) мен Оливьені (1888-1966) және ұлы Нельсонмен (1895-1926) бірге көшіп келеді.

Фелл инженерлік білімді Англия королінің тау - кен мектебінде және Германияның Гейдельберг университетінде алады. Нельсонды оқытқан отбасылық инвестицияның басқарушысы ағасы Артур Фелл болатын. Кейін Артур інісі Нельсонды ревизор етіп, Англия, Бразилия және Колорада шахталарына жіберіп, үлкен тәжірибе жинақтаудан өткізеді. Нельсон бала кезінен музыкамен әуестенген, өсе келе өнер мен әдебиетке беріліп, спорттың түрінен регби ойынын ұнатады. Содан ол қазақ даласына тұңғыш рет өзінің пианинасын қоса ала келеді.

1907 жылы Қарағандыдан Спасск зауыдына дейін көмір тасу үшін кольясы 750 мм тар жолды темір жол тартылады. АҚ темір жол тартуға жылдық

шығынымен есептегенде 1 410 035 рубль жұмсайды. Келесі темір жол тарту проектісі Спасскіден Нілді(Өспен) руднигіне дейін жоспарланып, қаржысына дейін қаралып қойылған болатын....

Шетелдіктердің келуімен 1908 жылы Қарағанды шахталарына салмағы 400 кг-дық, өзі 600 кг жүк көтеретін «Воссе» заводының 30 вагонеткасы әкелінеді.

Сонымен қатар, олар 1905-1906 жылдары Қарағандыдан Спасскіге көмірді түйелермен...тасуды тоқтатып, олардын, орнына Франциядан екі үлкен автомобиль поездарын әкеледі. Шетелдіктер өндірістің дамуымен қатар жұмысшылардың да әлеуметтік жағдайларын жақсарту мақсатында тас және саман үйлер тұрғызады. **1907 жылы Қарағанды жерінде тұңғыш рет қызыл топырақтан күйдірілген бірінші кірпіш үй салынады. Мұны Қарағандының байырғы тұрғындары «қызыл аурухана» (красная больница) деген атпен жақсы біледі.**

1906 жылы Омскіден Қарағанды өңіріне журналист Павел Рытов жіберіледі. Ол Қарағанды шахталарын аралап, үйлер мен футбол алаңдары салынып жатқанын, шахталарға ағаштар Қарқаралыдан тасылып жатқандығымен танысады.

Қарағанды өңіріне 1904 - 1919 жылдары келген шет ел кәсіпкерлері Рытовка «ағылшындық» Қарағандының даму үлгісін байқатады. Ол әрі қарай Спасск заводына келіп, мыс қорыту цехіне кіреді, онда да жүргізіліп жатқан құрылыс жұмыстарымен танысады, заводқа жақын орналасқан көз тартар, әдемі аурухана ғимаратын және химиялық лабораторияны аралап көреді. **Одан әрі журналист үш пар атпен желе жортып 80 шақырым қашықтықтағы Нілді(Өспен) руднигінің канторына келеді. Онда қонақты жылы шыраймен Жаңа-Зеландияның тумасы, Флориданың тұрғыны, бала кезден бүкіл әлемді шарлаған, геология және мыс ісінің білгірі Нелсон Фелл күтіп алып, қойылған барлық сұрақтарға жылы шыраймен жауап береді. Оның айтқаны «мұндай бай руда табиғатта енді кездеспейді, біз руданың жаңа қабаттарын ашып жатырмыз, онда мыс 65 % - ды құрайды, далаға шығарып тасталынған тау жыныстарының өзінде 3-7 пайыз мыс бар екендігіне көзіміз жетіп отыр. Ондай рудаларды келешекке жинап қойып жатырмыз. Сондықтан біз жаңа типті мыс заводуын салуды жоспарлап отырмыз. Ол өндірістің өнімділігі жөнінен әлемде бірінші орын алатын болады деп мен осы саланың тәжірибелі маманы ретінде нық сеніммен айта аламын» дейді.**

Бүгінгі таңда Нілді(Өспен) руднигі, Спасск мыс заводы, Қарағанды

шахталарында 2500 жұмысшылар жұмыс істейді. Олардың жұмысын орыс және шетелдіктерден 20 қызметкер, шеберлер, десятниктер бақылайды.

Менің жалақым 20 000 рубльге жетті, сонымен қоса үнемі түрлі кәсіпорындардың акцияларын сатып алып жатырмын.

Осы рудникте жуырда билікке қарсы көтеріліс болды. Оны ұйымдастырған Ресейден келген екі гостролер болатын. Олар жұмысшылардың арасында арандату әрекеттерін жүргізіп, түрлі еш негізсіз мәселелерді алдымызға тартты. Он күннен кейін мен оларды полицияға тапсырдым. Көнгісі келмейтін жұмыскерлерге жылы сырт киімдер мен аяқ киімдер беріп, жұмыстан босаттым.

Нілді(Өспен) руднигінде 1905 жылы желтоқсан айында болған «орыс - қазақ одағының» көтерілісі туралы түрлі энциклопедияларда да көптеп жазылғаны белгілі, архивтік құжаттарды көтерсек Нельсон Феллдің айтқандарының көбін теріске шығарады, онда 16 адам жұмыстан шығарылған, ал Владимир Мартылога - Мартыновский деген азамат уақытша қамауға алынғанын, өлке танушы Юрий Григориевич Поповтың «Қарағанды өңірі» атты жазбаларынан көз жеткізуге болады.

Пролетарлық интернационализмді бастаушы азаматтарды атап өтуге болады, ол жұмысшылардың старостасы болған Байшағыров Әлімжан, Батырбеков, Белоглазов Иван, Ерофеев Леонид, Жилин Михаил, Қошқарбаев Ысқақ, Невзоров Степан, Иван және Тимофей Низовитиндер, Петр, Яков, Александр Поповтар, Федор және Иван Прилепскийлер, Топорнин Петр, Отемісов және Ұлтырбековтар болатын.

Петр Николаевич Топорнин (1880 - 1951) ата - бабасынан Уралдық азамат болатын. Ол Нижний-Тагильдің тау - кен завод училищесін бітіреді де, Нілді(Өспен) руднигіне 1902-ші жылы... келіп, техник - смотритель қызметіне орналасады.

1962 жылы Лондонда жарық көрген Нельсон Феллдің кіші қызы Оливьенің «Қазақстандағы британдық отбасы» атты кітабында былай жазады: «Белгісіз орыс агитаторлары Нілді(Успен) руднигіндегі жұмысшыларды дүрліктүру үшін әдейі өздерінің «қауіпті» адамдарын жіберді, **бұл Петр Топорнин болатын, «бет жүзі періштенікіндей, ал көзі ес түссіз адамдыкіндей» еді деп еске алыпты.**

1902 - 1908 жылдары «Спасск мыс рудалары» АҚ - ын басқарған Нельсон

Феллдің «Орыс және көшпенді Қырғыз даласының болмысы» атты кітабы Лондонда жарық көрген: «Қырғыз жүк тасушылары, шахтерлары және жұмысшылары, орыс механиктері, инженерлері, прорабтары, бухгалтерлері көп болды, біздер шетелдіктер аз болғанымызбен орыстармен қарым-қатынас, достық пейіл орната білдік. Бірақ өмір сүру, жұмыс атқару қалпымыз Ресейдің мемлекеттік жүйесіне тән болатын».

Кітапта ондаған қазақтардың аттары болды, солардың ішінде Адамбай би, онын ұлы Мәлік, қызы Тауық, бұлар Изат руынан болатын. Нұра болысының болыстық басқарушысы Оспан Макин, болыстар Әубәкір және Тоқсан, аудармашылар Құсайын және Нұрлан, ат жүргізушілер Жұмабек, Әбдірахман, Түндізбектер болды.

Джеймс Вэнстің отбасылық мұрағатынан - «Джеймс Вэнс - Патрико Вэнс Эгню мен Мариям Фэллдің» немересі Джеймс Вэнсті автор іздеп табады, ол қырғыз даласында көрген, білгенімен бөлісуге қарсы болмайды. «1904 жылы мамыр айында Ақмола уезінде қарасты Нілді болысының болыстық басқарушысы (1898 - 1910) Мұстафин Жакеннің ұйымдастыруымен болған 25 шақырымдық(15 миль) ат жарысына жүзден аса ат қосылғанын, отбасымен отырған қайталанбас қонақ кәдесін еске алды. «Мен ат қосушылар Жәкен, Сағындық және Ысқақпен төңіректі аралап, тойшыл халықтың жүздерінде күлкі, әрқайсысы қайсібір аттардың озып келетінін қызылкенірдек болып талқылып жатқандығын көрдім. Ақыры мәреге жүз аттан бөлініп бес ат бөлек келді, оның ішінде 2-ші келген сұр ат маған қатты ұнады» деп еске алды.

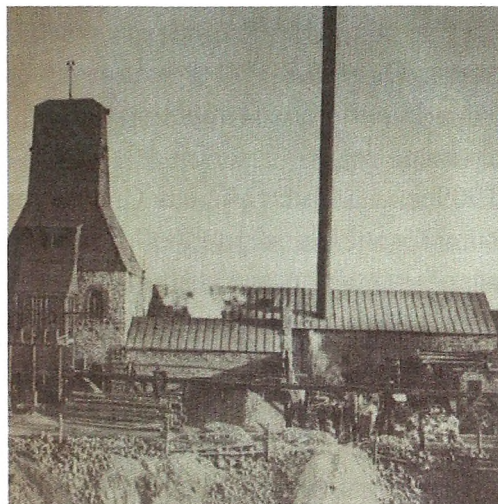
«1907 жылы Фелл кенеттен сүзек ауруымен қатты ауырады, содан Фелл мен Френд Вэнс отбасыларымен біржолата Флоридаға қайтады. Жұмысы қалыпты жүріп тұрған Акционерлік Қоғам басшылары жылдар өте келе өндірістің дамуымен қоса, жұмысшыларға жағдай жасауды ұйымдастырады. Орыс жұмысшылары орталықтан жылытылатын жарықтандырылған үйлерде тұрса, ал қазақ шаруалары киіз үйлерде тұрып, тек қыста ғана заводтың ғимараттарына көшірілетін болған. Жұмысшыларға арналған моншалар салынып, құдықтары болды. 1907 жылдың бірінші қаңтарынан алкоголь ішімдіктеріне рұқсат беріледі. 1914 жылы заводта 5 сауда орны жұмыс істеп, пиво сату ұйымдастырылады, рейнский погребі салынады. Қарағандыда асхана болған жоқ, 1910 жылы ғана наубайхана салынды, дүкендерде тұңғыш рет жаңа пісірілген нанدار сатыла бастады. Спасск заводында 1 дәрігер, 2 фельдчер жұмыс істесе, Нілді(Өспен) мен Қарағанды да бір-бір фельдчер қызмет атқарды.

1902 жылы Нілді(Өспен)дегі ашылған орыс - қазақ мектебінде алғашқы ұстаз Скеякин, Н.К. Комаров болды. Қарағандыда тұңғыш мектеп 1908 жылы ашылды. Онда Т.В, С.В Романовтар ұстаздық етті. 1915 жылы Спасскіде 105 оқушы, Нілді(Өспен) руднигінде 35, Қарағандыда 46 жасөспірімдер оқып, білім алды.

1909 жылы тамыз айынан Спасск заводында Нілділік ветеринарлық пункті ашылды және ол жерде А.С Евневич атты титулярлық кеңесші болды. Ол малдардың сойылымы кезіндегі ветеринарлық тазалықты қадағалады.

Жергілікті қазақтардың және шаруалардың малдарының бағымдарын В.Матвеев қадағалады. Қарағанды өңіріндегі қазба байлықтарды барлау, бұрғылау жұмыстарының барысын ағылшындардың атын жамылған, жоғарыда аталған Фон Штейн атты азамат іске асырды. 1913 жылы Нілді (Успен) руднигінде мысқа аса бай қабаттар барланады. Мысты технологиялық балқыту процесін өзгертуге тура келеді. Ағылшындық инженер - конструктор Джон Уильфорд Уорделл Сарысу байыту фабрикасының құрылысын бастайды. Уорделлдің «Қырғыз даласында» атты кітабы 1961 жылы Лондон қаласында жарық көреді. Уорделлдің тұсында Нілді(Успен) руднигін басқарған шетелдік мамандарды еске алады, олар: Үлкен Фармер, Квик, Ларсен және Первис болды. Кейіннен рудникке Хорсли, Холл, Свэйи, Доббилар келді. Уорделл орыс азаматтарынан десятниктер Павлович пен Балдинді өзіне тақау ұстады. Шаруашылық жұмыстарын орыстардан Карл Карлович Барот басқарды, ол ағылшын, неміс, француз, қазақ тілдерінде еркін сөйлесуші еді. Барот, Уорделлді атқа мінуге үйретті. Бір ковалерік (ковалерийский) рейдтерде Қарағандыға барып келіп отырды. Өңірді автомобильмен жүріп те аралады. 1915 жылы Уорделл Нілді(Успен) руднигіне келе жатып бүркіт атып алады, оның қанаттары жазылғанда 11 фут (3 м 35 см)-қа жеткенін айтты. Уорделл қосымша теннис, жүзу спортымен және бильярдпен әуестенген(бүгіннен 106 жыл бұрын, салыстырыңыз...)

Джон Уильфорд Уорделлдің 1961 жылы Лондонда шыққан **«Қырғыз далаласында»** атты кітабын қазақ тіліне аударған, филология ғылымының кандидаты М.Л. Анафинова мен К.М. Еримбетованың әлеуметтік желіде жарияланған жазбаларынан алынған фотоларды ұсынып отырмын.

Джон Уильфорд Уорделл Нилді(Өспен) мыс руднигі 1920 жыл

Рудниктің ағылшындық картасы

Жоғарыда айтылған Сарысу байыту фабрикасының құрылысы 1914 жылы көктем айында басталады. Алғашқы құрылыс жұмысы бас корпусының фундаментін құюдан басталып, 12 пәтерлік үй, құдық, тамақ сақтайтын және

техникалық қоймалармен бірге монша салынады. 1915 -1916 жылы фабрикаға құрал жабдықтар орнатылады. Бірінші мыс концентраты Сарысуда 1916 жылы маусым айында алынады. Уорделлдің айтуынша Спасскіге жататын кен орындары 1918 жылы 18 наурызда Москвадан шыққан жарлықпен орталықтандырылады. Шын мәнінде орталықтандыру 1918 жылы 11 мамырдан бастап жүргізілген еді. Бұл саяси жағдайдан кейін шетел азаматтарының оны ғана қалады. Олар: Спасск заводында - Бейлдон, Робсан, Уиттик және Добби қалдырылса, Нілді(Өспен) руднигінде Смитт пен Первис қалады, Сарысу байыту фабрикасында Уорделл мен Морган, ал Қарағандыда Харботл қалады. Шетелдіктер Англияға қайту жоспарын ойлап, бірінші Петропавлскіге жетіп, Москва арқылы Архангелскіге барып, әрі теңіз арқылы Англияға жетпекші болады. 17 мамыр, 1918 жылы Спасск Совдепінен Уорделл қайтуға рұқсат қағазын - мандат алады. Жабық ат арбамен отбасымен келе жатқан Уорделл жолдың түрлі қиындықтарына тап болады... Осы кезеңде Совет Үкіметі құлайды. Осы алмағайып кезеңде Омскіде Сібірдің уақытша үкіметі Спасск кәсіпорындарын орталықтандыру туралы декретінің күшін жояды. Бейлдон - Спасскі заводының жұмысын Омскіде отырып басқарады. Бірақ Спасскіге Смитт, Морганн, Крик, Уиттик және Доббилар қайтып келеді. Ал Уорделл, Харботтл, Робсан және Первистер балалары ауырып Петропавлскіде біраз күн тоқтауға мәжбүр болады. Осы жылдың 22 тамызында барлық шетелдіктер Сібірдің уақытша үкіметінен уақытша тұрақтап қалуға (вид на жительство) рұқсат алады. Сөйтіп 6-шы тамыз күні қазақ даласына қайтып оралады. Сарысуға келсе ағылшын мамандары жоқ уақытта өндірістің есепшісі болған А.П. Рябцев басшылық етіп отыр екен. Нілді(Успен) руднигінің шахталарына су толып кеткен. Спасскіде мысты балқытатын конвертер пеші тоқтаған, себебі құрал - жабдықтармен, материалдар ұрланған. Шетел азаматтарының қайтып оралғанына жергілікті жұмысшы - шаруалар қарсылық білдіреді. Қалай дегенмен руда өндіруді, байытып қорытуды 1918 жылдың аяғына таман қалпына келтіреді. Ресейдегі азамат соғысы қаржылық түсімдерге үлкен зиян келтіреді, 1919 жылы 2-ші шілдеде Сарысудағы байыту фабрикасының химиялық лабороториясында үлкен өрт шығады.

Содан үгіту цехі(дробильный) мүлде жойылып кетеді. 21-ші шілде күні Омскідегі Англия Консулынан шұғыл түрде британдық шет елдік мамандардың отандарына қайтуы қажеттігі жөнінде телеграмма келеді.

Қызыл армия қанатын жая бастаған кезең болатын, компания барлық объектілерін консервацияға дайындайды. Барлық шетел мамандары Спасскіде бастарын қосып, ақылдасып, біреулері Қытай арқылы, енді біреуі Сібір арқылы, келесілері Ропһага автомобильдерімен отандарына қайтудың жолын іздестіреді. Спасскінің бас директоры Бейлдон өндіріс объектілерін форпост ретінде сақтау қажет деп шешеді. Сөйтіп мұнда Смид пен Морганды қалдырады.

Роберт Морган Куропаткинское кентіндегі (Большая Михайловка) бір қызбен семья құрып, отбасы мен бірге Петропавловскіге дейін поездбен барып, әрі Владивостока бет алады. Жолда Красноярскіда оны түсіріп алады. Оның Британдық компанияда қызмет атқарғаны ашылып, Черемховадағы шахтерлер кентінде инженерлік қызметке орналастырылады, кейін оның маман ретіндегі беделі өз орталарында өлшеусіз болады. 1922 жылы қазан айында Морган отбасымен Жапонияға құрал жабдықтар сатып алуға келеді. Бағы жанған Морганды Англия консулы отбасымен бірге Жаңа Зеландияға жеткізеді. Басқа да Уорделл бастаған шетел азаматтары түрлі қиындықтармен Омскіге жетіп, оларды ағылшын консулы қаржымен қамдап, 1919 жылы 19 тамызда поездбен жолға шығып, кейін теңіз жолымен жүріп, 1919 жылдың 26 қарашасында Англияға табан тірейді».

1918 жылы РСФСР Халық Комиссарларының кеңесінің 11-ші мамыр күні В.И.Лениннің қолы қойылған қаулысы негізінде Спасскі заводы орталықтандырылады. Кейін қайтадан 1918 жылы 21 шілдеде Сібір Үкіметінің шешімі бойынша Спасскіге кіретін өндіріс ошақтары ағылшындарға қайтарылады. Екі жылдан астам уақыт бойы компанияға кіретін өндіріс орындарының тағдыры шешілмей екі жақты күй кешеді...

1920 жылы маусым айында Спасскіде 269 адам, Қарағанды шахталарында 214 адам, Нілді(Өспен) руднигінде 60 адам, ал Сарысуда 15 адам жұмыс атқарады. Фабрикадағы өрттен кейін мыс өндіру қиындыққа соғып, рудадан мыс алу 6 пайызға дейін түсіп кетеді. Ақыры мыс өндіру тоқтайды. Спасскі, Нілді(Өспен), Сарысуға қарағанда Қарағандының жағдайы жақсара түседі. Себебі өндірілген көмірді пәтерлерді жылытуға, паравоздарға және шаруалар астық өнімдерімен айырбастап алып жатады.

Нілді(Өспен) Руднигіндегі кеңестер депутатының 1 мамыр 1918 жылғы хаттамасы Қарағанды облыстық мұрағатында сақталған. Онда күн тәртібінде

екі мәселе қаралған, бірінші жергілікті саудагерлердің бидайының, не ұнының запас реквизициясын жасау, екінші рудникте оқу залы бар кітапхана ұйымдастыру туралы мәселе қаралған. Осы мәселелерді шешу үшін азық түліктік және мәдени комиссия құрылған.

Нілді(Өспен) руднигіндегі жұмыскерлердің революцияшылдық дүмпуі 1917 жылдың 14 наурызында-ақ басталған болатын, оған ақпан революциясының жеңісі негіз болған. Жұмысшылар фабрика - заводтық комитеттер құру үшін түрлі жиындар, митингілер өткізген. Ақыры сәуір айында Нілді(Өспен) руднигінде, Сарысу байыту фабрикасында комитеттер құрылады. 1917 жылдың наурыз айында ағылшындар Лондонға берген хабарламасында «жағдай рудникте ушығып тұрғанын, комитеттердің құрылуы түрлі келіспеушіліктерге душар еткенін, жұмысшылар келешекте өндірісті толық өздерінің қолдарына өтетіндегі жөнінде мәлімдеп жүргендігін айтады. Толқулар үдеп тұрған Нілді(Өспен) руднигінде бір техниканы және бір тау кен штейгерін қуып кеткендігі жөнінде, ал Сарысуда жұмысшылар бухгалтерді жұмыстан аластатқанын жеткізеді. Англиядан жаңадан келген Нілді(Өспен) руднигінің басқарушысы Гордан Смит: «жұмысшылардың социализацияға бет бұрысы тұрақты дамып бара жатқанын атайды». 1918 жылы Рудникте сүзек эпидемиясы басталып, ол шешек ауруымен жалғасады. Эпидемиядан Нілді(Өспен) мен Сарысудағы тұрғындар ғана емес, даладағы бүтіндей ауыл тұрғындары қырылып қалады...Соған қарамастан жұмысшылар билік үшін күрестерін тоқтатпайды. 1918 жылы 27 наурызда «Спасск кәсіпорындарының орталық комитеті заводтармен - рудниктерді, шахталарды орталықтандыру туралы» шешім қабылдайды. Осы кезеңде билік жұмысшылардың қолына өтеді. Осы алмағайып уақытта төмендегі жұмысшылар үлкен белсенділік танытқан: слесарьлар Карл Репп, Александр және Константин Баумандар, Ысқақ Жанғожин, Николай Сафонов, машинист - Федор Тестов, ағаш шебері - Александр Жуковский, тас қалаушы - Яков Кукарекни, от жағушы Бекмағанбет Жұғалов, Тока Орысбаев, Омарбек Танасов, Смайл Байшағыров, Халық Смайлов, Қобыз Сатпаев, «атты жұмыскерлер Мұқи және Мүлік», электр жарығына - үш Бартинтог дизель моторына Терентий Сафонов жауапты болса, емханада А.Овсяникова және Е.Лактионовалар қызмет атқарған. Ұстаздықты жергілікті молла атқарған.

Нілді(Успен) руднигіндегі тұңғыш жұмысшылар кеңесінің депутаттары 1918 жылдың шілде айына дейін ғана қызметтерін атқарады. Олардың тарқауына Сібірдегі революцияға қарсы төңкеріс себеп болады. Көптеген совдепшілер Ақмола түрмесіне қамалады. Басты совдепшылар И.А.Нәумийн,

Қасен Мусин, Трафим Паномаренкалардың еңбегі орасан болады. Кеңес үкіметінің Арқада орнығуына Хасен Мусиннің (1888-1928) еңбегін ерекше атаған жөн, ол Спасскі заводының атынан Москваға сайланып барады, сол жолы тұралаған кәсіпорындарды көтеру үшін 3 млн. рубльдің чегін әкелген. И.А. Нәумийннің бастамасын жалғастырушы жалынды азамат болған. Ол кісінің осыншама зор еңбегі ескеріліп, Қарағанды қаласындағы бір көшеге есімі берілген.

Қ.И. Сәтбаевтың айтуы бойынша, көне дәуірде Нілдіден 200 000 тонна руда алынған, оның 20 000 тоннасы метал тектес мыс болған, мыс кенінің ашылу тарихы: «Ушаковтың руда іздеушісі 1847 жылы жазда бір қап тотыққан мыс рудасын Нілді деген жерден әкеледі. Оған Ушаков бір қойдың құнына ақшалай есептегенде тең күміс береді. Кейін Ушаков өзінің бұйырушысы Бушуев екеуі Нілдіге келіп көргенде, көптеген қазындылар мен үйінділерге тап болады. Бұдан олар біздің дамуымызға дейінгі беймәлім дәуірде, осы жерде үлкен мыс руднигі болған деп тұжырым айтады. Кейін Ушаков Бушуев арқылы жергілікті қазақ Боздақовтан 86 рубль күміске, «мыс рудасы әбден біткенше аламыз деп келісімге келеді» деп жазған.

1870 жылға дейін руда ашық әдіспен алынады, кейін төмендей береді, 4 шахта болады, олардың ішінде Анненское шахтасында 1915 жылға қарай мыс рудасы 0.5 пайыздан 30 пайызға дейін тіпті одан да жоғары болған, ал таза барит рудасында мыс 62 пайызға дейін жеткен. Бұл өте жоғары көрсеткіш болып есептеледі. Рудалар қысы - жазы түйелермен, аттармен және өгіздермен Нілді(Успен) руднигінен 105 шақырым қашықтықтағы Спасск мыс зауытына үзбестен тасылып отырған.

Кезінде тасушы болған бүгінде Алматы қаласында тұратын Мағаз Мұхамеджановтың айтуынша бір пұт руда сол кезеңдерде 1,5 тиын болған. Кейбір әдебиеттерде тасылу құны 12-ден 15 тиынға дейін болған дейді. Осы сұрақты ашу үшін ізденген Е.Бекмұхамедовтің айтуынша, Спасскі өндірістерінде жұмысшылардың жағдайы адам төзгісіз болған дей отырып, соған байланысты Нілді(Успен) руднигінде қазан революциясына дейін жұмысшылар бірнеше мәрте көтеріліс жасаған дейді.

Е.Бекмұхамедовтың есептеуі бойынша қазақ даласындағы барлық рудниктердегі 1853 жылдан XIX ғасырдың 90-шы жылдарының ортасына дейін 131 703 тонна руда өндірілсе, оның ішінде күмісті қорғасындысы - 46

546 тонна, ал 85137 тоннасы мыс рудасы болған,оның ішінде Рязановқа тиесілі Нілді(Өспен) руднигінде 50 000 тонна өндіріліп, бұл осы өңірден өндірілген рудалардың 59 пайызын құраған. 1968 жылы «Қазақстан» баспасынан шыққан, «Недро Казахстана» - авторлары Ш.Есенов, Д.Қонаев, С.Мұхамеджанов сынды азаматтар жазған кітапта, Нілді(Өспен) руднигі жайлы әжептәуір тоқталады. «Уралдық тау - кен мамандары Ушаков пен Рязановтың компаниясы, Қарқаралыдан оңтүстік - батыста, бүгінгі Жаңаарқа ауданы, Қарағанды облысы **Нілді(Нельды-Ніл-в переводе медный купарос)** бұйратында жер бетіне шығып жатқан тотыққан рудалар барлығын, ол жоғары сапалы мыс екендігін ерте білген» деп жазады.

Тау-кен маманы, техника ғылымының докторы, профессор, КазССР ғылым академиясының академигі, КазССР Мемлекеттік сыйлығының лауреаты **Әбілқас Сағынов өзінің «О пройденном пути»** атты орысша қолжазбасында Нілді(Өспен) руднигінің еліміздің өркендеуіне қосқан үлесі жөнінде былай жазған: **«Успенский рудник сыграл большую прогрессивную роль в развитии центральной части Казахстана. Не было бы его, еще долго топтался бы наш край в темноте, голоде и глухомании. Он стал кузницей кадров для возрожденной из пепла революции страны»**

Алтын шыққан жерді белден қаз деп айтқан ұлтымыздың дәстүрі бойынша Нілдінің тумасы, бүгінде Қарағанды қаласында тұратын құрметті зейнеткер, республикамызға еңбегі сіңген тау - кен инженер геологы Аманкелді Абеуов ағамыздың көмегімен «ЦентрКазНедро» мекемесінен мұрағатына барып біраз материалдармен танысып алдық.

Сөзге тиек болып отырған Сарыарқа - Орталық Қазақстанның Республикамыздағы ірі өндіріс ошағына айналуы бүгінгі Нілді(Өспен) селолық округі - Нілді станциясының кезінде жер қойнауынан шыққан мыс кенінің өлшеусіз үлесі болғандығына оқып отырып көздеріңіз жеткен болар. Кез келген ұрпақ өзінің ортасына байланысты өсіп өнетін болса, 1840 жылдардан бастап халық арасында қиыншылық туған кезеңдерде «Өндіріс» атты мыс шаһары атанған Нілді(Өспен) өңірі 1964 жылға дейін Нілді(Успен) руднигі, Нілді(Өспен) кенті деп аталып келген. Түсті металлургияда «Нілді (Өспен) - мыс белдеуі» деген атауы бар, оған Жезқазған - Жәйрем - Көктіңкөлі - Нілді (өспен) - Қарағайлы жер асты қазба байлықтары жатады. Нілді(Өспен) руднигінің мерейтойы қарсаңында Орталық Қазақстан

газетінің маусым айындағы № 71 санында, жергілікті өлкетанушы, ұлағатты ұстаз, ел ағасы Файзулла Шәкімұлының « Ұлықтайтын кез келді » атты мақаласы жарық көрсе, 2017 жылдың 5 қыркүйегіндегі № 97-ші санында Республикамызға танымал абзал азамат Тұрар Алтынбековтің «Құлаққағыс жерде қалмас» атты мақаласында басқа өңірлер енді еңсесін көтеріп келе жатқан кезеңде, Нілді(Өспен) руднигіндегі әлеуметтік инфраструктура нысандарының қандай деңгейде дамығандығынан әжептәуір көрініс берген. Есесіне сүйікті отанымыздың мақтанышына айналған, әлем таныған небір сұңғыла тұлғалардың өндірістік оқу - тәжірибе жинақтаудан Нілді(Успен)де өтуі көп жайтты аңғартады. Бүгінгі таңда Нілді(Өспен)нің Сәкен атындағы орта мектебін әр кезеңдерде бітіріп, мемлекетіміздің тәуелсіздігін құрыштай шынықтырып, ұлы даламызда Елбасымыздың мәңгілік ел - патриоттық идеологиясын іске асырып жатқан, Нілді(Өспен) өңірінен өніп өскен өрендер Республикамыздың түкпір - түкпірінде жемісті еңбек етуде .

Кез келген елді - мекен өзінің болмысымен ерекшеленсе, басына Аллаһның жазып - пішіп берген өмірі өркендеп өсуден, жетілуден. кемелденуден тұратын болса, бүгінгі ұрпаққа еліміздің кемелдену кезеңі бұйыртсын демекпін.

Жұмағали Мағзи.

Өспен Сарыарқаның мыс кеніші

Нілді. Өспен Энциклопедиясы

2017 жс. қыркүйек

Сарыарқа өндірісінің төлбасы.

Орталық Қазақстан 22.09.2018 жс.

НИЛДІ (ӨСПЕН) РУДНИГІНІҢ БРИТАНДЫҚ КЕЗЕҢІНЕН МАҒЛҰМАТ

Елбасының «Туған жер» бағдарламасы Нілді - Нілді (Өспен) руднигінін 170 жылдық мерейтойымен сәйкес келді. 1904 - 1919 жылдар аралығында ағылшындар мен француздар руднигтің мыс - рудасын өндіру үшін үлкен инвестиция салып, өнімдерін шетел асып отырған. Осы кезеңнің тарихы мүлдем аз, тіпті сақталмаған. Осы тұрғыда әлеуметтік жүйені пайдаланып. досым ғалым Сыздықов Болат мырза арқылы, Англияның елшісі Кэролин Брауннан сұхбат алған тарихшы Арман Сүлейменовпен хабарластым. Ондағы мақсатым Нілді (Өспен) мыс кенішінің британдық кезеңінің тарихын

зерделеу еді. Арман мырза бізді түсініп, елшілікпен хабарласуға жағдай жасады.

Англияның Қазақстандағы елшісі Carolyn Browne-нан (Кэролин Браун) сұхбат алған тарихшы Арман Сүлейменов.

Уважаемая доктор Carolyn Browne!

Приглашаем Вас в качестве высокого гостя на празднования 170-летнего юбилея Нілді (Успен) ского медного рудника Шетского района Карагандинской области. Очень надеемся увидеть Вас среди высоких гостей юбилейных мероприятий.

Общеизвестно, что поданные Великобритании внесли определенный вклад в разработку медных месторождений, развитие социальной инфраструктуры Нілді (Успен) ска.

В частности, в 1907 году на территории Нілді (Успен) ского рудника по добыче медной руды работало акционерное общество «Спасские медные руды», председателем которого являлся член Английского парламента Сэр Артур Фелл 1850 - 1934 гг., вице - президентом - Клод Эрнст Жан Карно, непосредственным руководителем - английский горный инженер Эдвард Нельсон Фелл.

Благодаря интервью, которую Вы дали журналисту - историку Арману Сулейменову, мы узнали о Вашей искренней заинтересованности в изучении и развитии культурно - исторических связей казахского и английского народов.

Сохранилось не мало интересных легенд, связанных с пребыванием англичан на нашей земле. Местные краеведы очень заинтересованы в углубленном исследовании истории края, и в частности того периода, когда на руднике работали представители английских горнодобытчиков. В настоящее время к изданию готовится книга по истории края. Однако, имеется необходимость наполнить страницы книги архивными и другими материалами, связанными с жизнедеятельностью английских горнодобытчиков, имевших отношения к развитию нашего края.

В связи с этим было бы целесообразно организовать предварительную встречу представителей двух сторон для изучения, обмена и включения имеющихся материалов для включения в вышеназванную книгу.

Считаем, что совместное изучение и восстановление истории ранних казахско - английских взаимоотношений соответствует духу современных отношений между Республикой Казахстан и Великобританией.

Оргкомитет рассчитывает на Вашу поддержку и понимание и полагает увидеть плоды взаимовыгодного сотрудничества.

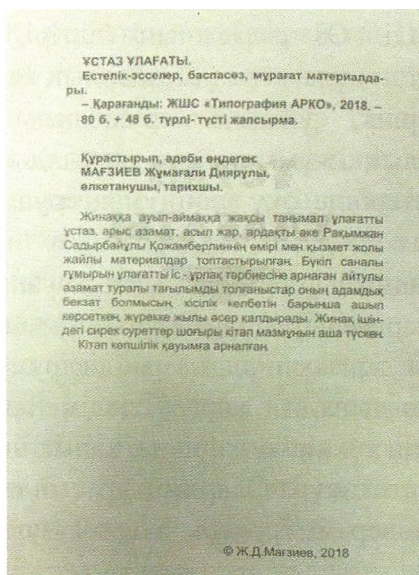
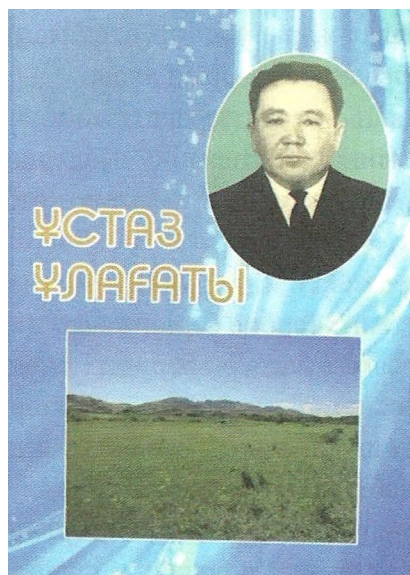
Программу праздничных мероприятий предоставим до 15 сентября 2017 года.

Председатель/ заместитель/ член оргкомитета
По организации юбилейных мероприятий.
С искренним уважением, Жумагали Магзиев

Ответ с посольства

Спасибо за Ваше письмо. Д - р Кэролин Браун сейчас находится в отпуске, но мы подумаем о возможности принять участие в юбилейных мероприятиях. Возможно, участие примет не сам Кэролин, а кто - нибудь другой из британских дипломатов, работающих в Департаменте международной торговли или в экономическом отделе. Более точно сможем сказать во второй половине августа. Тем временем постараемся найти дополнительную информацию по английскому периоду Нилді Успенского рудника.

ҰСТАЗ РУХЫНА ТАҒЗЫМ

Дүниедегі мамандық атаулының төресі - ұстаздық. Әсілі, мұғалім барлық мамандық иесін тәрбиелетін, оқытып үйрететін айрықша абзал жандар. «Мұғалім мамандығы - барлық мамандықтың анасы» демекші, ұстаз берген тәрбие әрбір жанның өміріне жол сілтер шамшырақ секілді. Қай заманда болсын, ұстаздарға құрмет жоғары болған.бүгіннен немесе кешеден ғана ұлы мамандық иелеріне құрмет көрсетіліп келе жатқан жоқ, ықылым заманан бері ұстаздықтың шоқтығы биік тұр. Ұстазды сыйлау - өмірдегі бір борышың. Ұстазға құрмет - адамзатқа міндет. «Адамның адамшылығы - жақсы ұстаздан» деп ұлы Абай айтқандай, мұғалім тәрбиесі мен өнегесі оқушының болашақ азығы. Жақсы ұстазға кезігіп, тәлім-тәрбие алған шәкірт өмір майданында мойымай күресіп, болашақ жолдарда бағытынан таймасы анық. Бүгін біз солардың бірі, бірегейі, «Ұстаздың ұстазы» Рахымжан Садырбайұлы Қожамберлиннің өмірі мен қызметі жайында ой толғап, сол

тұрғыдағы жүрек жарды лебіздерді жинақтап, қағаз бетіне түсіріп, ұрпаққа өнеге ретінде қалдырып кетуді жөн көрдік. Рахымжан аға барша саналы ғұмырын өскелең ұрпаққа білім ісіне, ұлағатты ұстаздық кәсіпке арнады Алматы қаласындағы шет тілдері институтын бітірген соң, үлкен еңбек жолын туған өңірінде қатардағы мұғалімдіктен бастап, жыл өткен сайын еселі еңбекпен шыңдалып, майталман маман, мерейлі мұғалім дережесіне көтерілді. Өз саласының білгірі, бала жанының тамыршысы атанды. Аймақтағы ұлағатты ұстаздардың қатарынан берік орын алды.

Іскерлік, ұйымдастырушылық қабілетімен ерекшеленіп, жауапты басшылық жұмыстарға тартылды. Нілді (Өспен) , Көктіңкөлі орта мектептерінде оқу ісінің меңгерушісі, директорлық қызметті абыроймен атқарды.

Раханның ұстаз атты ұлы жауапкершілікті мінсіз орындап, шәкірттерін білім нәрімен сусындатып, тағылымды тәлім-тәрбие беріп, жақсы қасиеттерді бойына дарытып, адамгершілік рухта бағыт-бағдар берудегі еңбегі орасан зор. Оның алдын көрген, тәлім-тәрбие алған сандаған шәкірттері бүгінде еліміздің түкпір-түкпірінде, халық шаруашылығының сан саласында жемісті еңбек етіп жүр. Олардың арасында небір ғалым, қызметшілер, мамандар көркемөнер шеберлері, ақын-жазушылар да бар - бір кездері қолдарына қалам ұстатып, әліп танытқан алғашқы ұстаздарын әрдайым ілтипатпен еске алып, алғыстарын арнап жүреді.

Рахымжан ағаның бар тіршілігі елдің бетінде, желдің өтінде өтсе де. өмірдің қандай қиын-қыстау кезеңдерде де жайсаң қалыптан танбады, сенім мен серттен таймады. Бала кезінен жанарына тұнған мамыр айынын шуағындай майса нұрды ешқашан жолғалтқан жоқ. Жүректің жұмсақтығы көзқарастың табандылығына зақым келтірмеді. Елдің елдігі мен ұлттық ұлы мұраттарымызды әрдайым биік ұстай білді. Артының сұрауы бар, аузынын дуасы бар, абыройлы азамат деген осы болса керек.

Сонша жұмыстың сыртында Рахымжан аға асыл жар, ардақты әке - өнегелі отбасының ұйытқысы болды. Өмірлік жары Рымбала анамызбен бірге, берекелі шаңырақта бірнеше ұл-қыз өсіріп тәрбиеледі. Балаларыңыздың барлығы ата-ананың татымды тәлім-тәрбиесіне кір келтірмей, тату-тәтті ғұмыр кешіп жатыр. Олардан өсіп-енген немерелердің алды бүгінде қызмет етіп жүр.

Халқымыз аптал азаматтар өмірден өткенде, тіршілікте жасаған ісқимылдарына риза болғанда: «Тектінің тұяғы» деп жатады. Рахаң шынында да, жеті атасынан бері үзілмей келе жатқан, ұрпақтан ұрпаққа жалғасын тапқан тектінің тұяғы. Арғы балалары елге сыйлы, дін-иман жолын берік ұстанған, қажы болған, балалар оқытқан, кісі түсетін, ағайын-туғанның қамқоршысы, үлкен шаңырақ иесі болған. Рымбала анамыздың шыққан тегі де Ақадыр, Шет өңіріне жақсы мәлім Қояншытанайдан тарайтын Шоқпар әулеті.

Рымбала апамызға қатысты айтпай кетуге болмайтын бір тәмсіл бар. Рымбала шешей менің анам Фатимамен абысын, құрбыдай сыйлас, сырлас болған. Сәби күнімде мен Ержан баласымен бірге бұл кісінің төсін еміп өсіппін. Демек, бүгінде жапырағын жайған бәйтеректей, өсіп өнген бала-шағасының арасында бақуат тіршілік кешіп жатқан Рымбала апамыздың алдында, ақ сүті, аналық пейіліне мәңгі қарыздар жандардың бірі менмін...

Бұл шағын жинаққа Рахымжан ағамызбен бір кездері әріптес болған, тәлімін алған бір шоғыр адамдардың жазбалары топтастырылды. Естеліктерде ағамыздың барша болмыс-бітімі барынша ашып көрсетілген. Рахаң жайлы әңгімелегенде, оның туған бауыры, аймақ атырапқа кенінен танымал дәрігер, ғалым, ғылым докторы Кәрібай Садырбайұлы туралы айтпай кетуге болмайды. Медицина саласының майталманы ұзақ жылдар бойы Қарағанды денсаулық сақтау саласының қалыптасуы мен дамуына есепсіз еңбек сіңірді. Жинақ мазмұны арттыра түседі деген оймен ол кісі жөнінде де жаза кеткенді жөн көрдік.

Тірлігінде үлкен абырой, бедел иесі болған асыл жанның өмірі мен қызметіне қатысты жазбаларды кейінгі өскелең ұрпаққа өнеге болсын деген ниетпен ұсынып отырмыз. Ықылыспен қабыл алыңыздар!

Жұмағали Диярұлы МАҒЗИЕВ,

Қарағанды технология және сервис колледжінің директоры.

«Ұстаз ұлағаты» кітабінің авторы, 10 мамыр 2018 жыл

7

Dúnie-dúrmek

БІЛІМ ОДАҚТАРЫ

Сән әлемінің шебері

Құрылыс колледжінде өндірістік тәжірибе жинақтаған мен үшін өндірістің шындалған оқыту шеберін табу басты мақсат болды.

Құрылыс колледжінде өндірістік тәжірибе жинақтаған мен үшін өндірістің шындалған оқыту шеберін табу басты мақсат болды.

Құрылыс колледжінде өндірістік тәжірибе жинақтаған мен үшін өндірістің шындалған оқыту шеберін табу басты мақсат болды.

Құрылыс колледжінде өндірістік тәжірибе жинақтаған мен үшін өндірістің шындалған оқыту шеберін табу басты мақсат болды.

Құрылыс колледжінде өндірістік тәжірибе жинақтаған мен үшін өндірістің шындалған оқыту шеберін табу басты мақсат болды.

Құрылыс колледжінде өндірістік тәжірибе жинақтаған мен үшін өндірістің шындалған оқыту шеберін табу басты мақсат болды.

СӘН ӘЛЕМІНІҢ ШЕБЕРІ

Құрылыс колледжінде өндірістік тәжірибе жинақтаған мен үшін өндірістің шындалған оқыту шеберін табу басты мақсат болды. Колледждің негізгі басым бағыты болып есептелетін «тігін және шаштараз өнері» саласынан өндірістік оқыту шеберлерінің арасында екі жыл бойы колледжішілік конкурстар өткізіп, тәжірибелі шеберлердің ішінен нағыз өз ісінің білгірін табуға ұмтылдым. Ол барлық әріптестерінен оқ бойы озық шыққан, кәсібінің хас шебері Гүлнәр Жумина болатын.

2016-2017 оқу жылдары Гүлнәр Қабылдақызы үшін кәсіби шеберлігін туған елінің алдында дәлелдеудің алғашқы баспалдағы болды. Осы жылы ұстаздың шәкірті Мақпал Қасенқызы «Сән технологиясы» облыстық Worldskills конкурсынан I орын алды.

2017-2018 оқу жылында Гүлнәр Қабылдақызының шәкірті Жанайым Махсұт өңірлік Worldskills чемпионатында I орын алып, республика

деңгейінде тұңғыш рет еліміздің чемпионы атанды. Келесі оқу жылында Жанайым Махсұт өңірлік Worldskills чемпионатында екінші мәрте I орын алып, Ресейдің Қазан қаласында өтетін Worldskills Kazan-2019 әлем чемпионатына мемлекетіміздің атынан баруға жолдама алды. Халықаралық деңгейде тәжірибе жинақтады.

Сондай-ақ, шәкірті Шамшырақ Сәдуақас тігін өндірісі саласынан өңірлік Worldskills чемпионатын ұтып II орын иеленді. Қараша айында БАӘ өтуі жоспарланып отырған Abu-dabi EuroSkills-2020 халықаралық чемпионатына және Қытайдың Шанхай қаласында өтетін Worldskills Shanghai-2021 әлем чемпионатына колледжіміздің екінші курс студенті Шамшырақ Сәдуақастың баруы жоспарланып отыр.

Гүлнәр Қабылдақызы 2016 жылдан бастап облыс, республика бойынша ерекше мадақтауларға ие болды. Осы орайда «Шаштараз өнері» мамандығы бойынша колледж студенттері облыстық «Worldskills» конкурсында 2016-2020 оқу жылдары аралығында жүйелі түрде екінші орын алып келе жатқанын атап өткім келеді. Сондықтан, республикалық жарыстарды бірнеше дүркін чемпион атанған студенттердің ұстазы Гүлнәр Қабылдақызының еңбегі ерекше. Ол республика бойынша «Сән технологиясы» саласында ең үздік өндірістік оқыту шебері болып танылған тұлға. Сондай-ақ, биылғы оқу жылында облыс әкімі Жеңіс Қасымбектің Гүлнәр Жуминаны «Үздік өндірістік оқыту шебері» номинациясы бойынша марапаттағаны да біз үшін үлкен мақтаныш.

Жұмағали МАҒЗИЕВ,
Қарағанды технология және
сервис колледжінің директоры.
04.08.2020

ӘКІМДЕР ОТБАСЫ. ШҮКІР!

Құдайға сансыз шүкіршілік етемін, бір отбасынан, бір әке, бір шешеден туған екі азамат - Мен және туған бауырым Ерғали Диярұлы екеуімізге әкімдік лауазымда қызмет атқаруды Аллаһ бұйыртқан екен, Тәуба! Менің 34(отыз төрт) жылдық мансаптық өмірімнің он екі жылдан астамы Ақадыр кенттік әкімдігінде кент әкімінің орынбасары, кент әкімі

лауазымдарын атқардым. Аллаһға шүкір - халықтың тарапынан ішті, жеді. құртып кетті т.б. деген назалы сөздерден Құдай сақтады. Шүкір!

Бала кезінен Ерғали бауырым екеуміз де үлкен шешеміз Фатиха(Бәтиха) анамыздың имани тәрбиесімен сусындап, батасын алып, шекпенінен шықтық. Ерғали бауырым мен қызмет бабымен қайда барсам, Айткүл екеуміздің үлкен баламыздай бізбен бірге болып, біздің тәрбиемізді алды. Қалаған оқу орнын бітірді, өз қолымызбен үйлендірдік, отбасын құрды. Өмір айдынына батамызды беріп шығарып салдық...

Ерғали Диярұлы Қысыраунов. Мамыр, 2021 жыл.

Әке - шешеміз Дияр мен Бәтиманың Аллаһның қалауымен өмірге әкелген жеті перзентінің біреуі Ербол о дүниелік болса, үлкен шешеміз Бәтиха Шәріпқызының шекпенінен шыққан Ерғали бауырым екеуміз, Аллаһ бұйыртып үлкен лауазым иесі атандық.

Ерғали інімнің басқа лауазымдарын атамағанда Абай қаласының әкімі(2016-2018), Абай ауданының Дубовка кентінің әкімі лауазымын Аллаһым қолдап бүгінгі күнге дейін атқарып келеді.

Ұлы Жаратушым Мағзидың Диярының әулетін тіл мен көзден сақтап, береке мен ырысымызды молайта беруін нәсіп етсін! Сансыз шүкіршілік етемін!

Ізгілердің сөздері:

**«Ата - анаңның алдында, қожайынның алдында қателік істеп қойған
құл секілді әрекет жаса»**

Ибн - Аббас (р.а.)

**Астыңдағы атың жүрдек болса жалғанның пырағы,
Алғаның жақсы болса үй мен қонақтың тұрағы,
Әкең асқар тау, шешен қайнар бұлақ.
Балаң жақсы болса екі көздің шам шырағы**

Қанай Шешен-Бес Бақыт

7

Zerde

ТАҒЫМ

Жүздеген жылдар бойы біздің еліміздегі ең маңызды тәуелсіздік күні ретінде белгіленіп келеді. Бүгінгі таңда біздің еліміздегі ең маңызды тәуелсіздік күні ретінде белгіленіп келеді.

Төле би мен Қасым-Жомарт Тоқаевтың еліміздегі ең маңызды тәуелсіздік күні ретінде белгіленіп келеді. Бүгінгі таңда біздің еліміздегі ең маңызды тәуелсіздік күні ретінде белгіленіп келеді.

Қасым-Жомарт Тоқаевтың еліміздегі ең маңызды тәуелсіздік күні ретінде белгіленіп келеді. Бүгінгі таңда біздің еліміздегі ең маңызды тәуелсіздік күні ретінде белгіленіп келеді.

Бөтей, Дәулетбіке аналар

Бөтей, Дәулетбіке аналар. Бөтей, Дәулетбіке аналар. Бөтей, Дәулетбіке аналар. Бөтей, Дәулетбіке аналар. Бөтей, Дәулетбіке аналар.

Бөтей, Дәулетбіке аналар. Бөтей, Дәулетбіке аналар. Бөтей, Дәулетбіке аналар. Бөтей, Дәулетбіке аналар. Бөтей, Дәулетбіке аналар.

Бөтей, Дәулетбіке аналар. Бөтей, Дәулетбіке аналар. Бөтей, Дәулетбіке аналар. Бөтей, Дәулетбіке аналар. Бөтей, Дәулетбіке аналар.

Бөтей, Дәулетбіке аналар. Бөтей, Дәулетбіке аналар. Бөтей, Дәулетбіке аналар. Бөтей, Дәулетбіке аналар. Бөтей, Дәулетбіке аналар.

Бөтей, Дәулетбіке аналар. Бөтей, Дәулетбіке аналар. Бөтей, Дәулетбіке аналар. Бөтей, Дәулетбіке аналар. Бөтей, Дәулетбіке аналар.

ҰЛЫ АНАЛАРЫМЫЗДЫҢ ШЕЖІРЕЛІК ТАРАЛУЫ.

БЕСІМ ҚАРАТОҚАҰЛЫНЫҢ (ТОҚА) ЖҰБАЙЛАРЫ БӨТЕЙ (1590-1663...) ЖӘНЕ ДӘУЛЕТБИКЕ (1614-1686...) АНАЛАР

Жүздеген жылдар бойы Тәуелсіздіктен, еркіндіктен, аса қасиетті дінімізге деген шынайылықтан әбден сусаған біздің елдің халқы 1990-шы жылдардың орталарынан бастап о дүниелік болған бабалардың, аналардың рухтарына тәу ету мақсатында, республикамыздың түкпір - түкпірінде ақшаңқай киіз үйлер тігіліп, құран бағыштатып, ас беріп, аяғын тойға айналдырып, аламан бәйгелермен жалғастырды.

Қалмамбет- Мырзамбет бабаға арналған ас болуы керек..., алқа қотан

жайылған киіз үйлердің бірінде **Ахметбек Аманбекұлымен**(Арғын - Қуандық - Тоқа - Қарашора - Жетімек - Төлек), бұған дейін атам балалары туралы кітап шығарған **Бақтияр** Елшібай(Арғын - Қуандық - Тоқа - Күшікбай - Өтебай) ағаларымызбен дастархандас болуымды Аллаһ маған бұйыртты.

Ақсақалдардың әңгімелерінің негізгі ауаны Бөтей (Кіші жүз- Бекарыс- Жетіру Тама-Әліп-Жөгі-Жәпек-Шағыр-Малай-Қожет туған.Қожеттен біздің анамыз **Бөтей**, Ақша, Құлбай туады. Ақшадан Малқара туса, Малқарадан Абылайханның белді уәзірлерінің бірі Сеңгірбек батыр дүниеге келген) және Дәулетбике (Жошы-Орыс хан-Барақ хан - Әз Жәнібек-Тұрсын хан) аналарымыз туралы өрбіді. Сондағы айтқандары: «Алып анадан туады дегенді айтпап па еді ұлыларымыз, бабаларды еске алып, аттарын атап құран бағыштатып жатырмыз, осы әруағы мен рухы өте асқақ тұрған Қаратоқаұлы (Тоқа) Бесім батырдың құдай қосқан жұбайлары **Бөтей мен Дәулетбике** аналарымызға да келешекте де арнап құран бағыштатып, ас беруді, Жаңаарқаның **Өркендеуіндегі Бөтейдің басын қарайтуды** ұрпақтарға тапсыруымыз керек» деген сөзді өз құлағыммен естіген едім.

Ахметбек әкеміз 2002-ші жылы жаз айында менің ағаларым Қапан Тұяқбекұлы, Жеңіс Шүкіманұлы және Мені ауылдың біраз ақсақалдарымен басымызды қосып, «әй азаматтар, ас бергенімізге бір жыл өтті, кітап шығарылған жоқ, яғни ертең бәрі ұмыт болып қалады деген сөз, сондықтан мына біздің астарымызды Қарашора, Сарықожа ұрпақтарыныкі деп бөлмей, менің ұсынуыммен Жетімекбай асын басқарған Мағзидың мына Жұмағалиына кітап жазуды тапсырайын деп отырмын, мен қазір тоқсанның белортасынан асып жүзге бет алдым, кітапты тезірек шығарыңдар, батамды берейін» деп нығарлап айтты...

Содан жазатын кітабымызды қазақтың жазба шежіресінің ұшар басында тұрған Мәшһүр Жүсіп Көпей бабамыздың жинақтарымен толықтыру үшін 2002-ші жылдың маусым айында Жетімекбай ұрпақтары Игілік Тілеубекұлы Оңғарбай, Қапан Тұяқбекұлы Жалғабек және Мен Баянауылға сапарладық. 2003-ші жылдың қараша айында Аллаһның жазуымен менің тұңғыш тырнақалды «**Тарихқа үлес**» атты кітапшам өмірге келді.

2001-ші жылы Қалмамбет - Мырзамбет бабаға арналған аста Ахметбек Аманбекұлы мен Бақтияр Елшібай ағаларымыздың Аналарымыз туралы айтқаны есіме түсіп, кітабымда **«Бөтей ана»** деп бір тақырып арнаған едім. соны сөзбе-сөз беруді жөн көрдім: «Заманымыздың заңғар жазушысы Мұхтар Әуезов «Адамның негізі - әйел» деген сөзді тегін айтпаса керек-ті. Бесім батырдың бәйбішесі - Бөтей анамызды - Дәулетбике анамыз қазақи мәйегі бұзылмаған асыл қасиеттілікпен, биязылықпен, абысынының атын атамай «Енем» деп кеткені тарихтан белгілі. Рухы мен қасиеті басым осы Бөтей (Енем) анамыздың аты бүкіл қазақ тарихында туған атасының атымен қоса аталып, Тоқа бабамыздан тараған кезіндегі... екі болыс Енең ұрпақтары «Енен Тоқасы» болып аталып кетті.

Осындай қасиетті Бөтей (Енем) анамыздың мүрдесі Жаңаарқа жеріндегі Ақтүбек ауылы мен Өркендеу ауылының ортасында орналасқан деп Бақтияр Елшібай ағамыздың айтқаныны бар...

Әруағы басым Бөтей (Енем) анамыздың атымен Енең Тоқасы елі болып аталып жүрген азамат, азаматшалар «Өлі риза болмай, тірі байымайды» дегендей, келешекте анамыздың басын бірігіп көтеріп, арнайы мал шалып, құран оқытып, үлкен бір әруақ қонған, халық тәу ететін ордалы жерге айналдыру, уақыт оздырмай атқаратын үлкен бір қасиетті міндет болып есептеледі...»

ӨРКЕНДЕУДЕГІ БӨТЕЙ ҚЫРАТЫ

Үстіміздегі 2020-шы жылдың 22-ші мамыры күні менің ұлы әкем Қысырауынұлы Мағзидың туған қарындасы Қысырауынқызы Қамаштан туған Ауданбай (Тоқа-Бесім-Сарықожа-Жасыбай-Мырзамбет-Ескене-Сәйбек) жиеніміздің жұбайы Тиыштық Мәжікенқызы (Арғын-Мейрамсопы-Қуандық- Алтай - Аралбай) жеңгеміз қайтыс болып, Жаңаарқаға жаназасына бардым. Аллаһның қалауымен 2001жылғы Қалмамбет-Мырхамбет бабаларымыздың асында Ахметбек Аманбекұлымен Бақтияр Елшібайұлының «Өркендеудегі Бөтей анамыздың басын қарайтуды, құран бағыштауды келешек ұрпаққа тапсыруымыз керек» деген өсиет сөздері есіме түсті...

Сол жерде Мелс Ахмедияұлы (Қуандық - Тоқа - Күшікбай - Өтебай) ағамызбен кездесіп, Қаратоқа бабамның келіні Бесім бабамыздың жұбайы Бөтей шешеміздің басына барып құран бағыштап қайтуды ұсындым. Бізбен бірге Ауданбай жиенімнің жақын туыстары 75 жастағы Аманкеш Садықұлы

Тиышмағамбет (Қуандық - Тоқа - Ескене - Сәйбек) және қарағандылық кәсіпкер

Ғали Әшімұлы Біләл (Қуандық - Тоқа - Ескене - Сәйбек) жұбайы Гүлнар Мырзабекқызы Исен (Арғын - Тәнбісопы - Елемес - Есенбай - Шағыр - Аманжол - Шақшақ - Бақай), мен жолдасым Айткүл Қабылқызы Мұхаметқалимен (Қатпатай)(Арғын - Қаракесек - Байбөрі - Көшім - Жақсыбек) Ақтүбек селолық округінде тұратын Қуанышев Кенжеқара (Қуандық-Алтай -Алысай - Қайып), (жұбайы Рауза Рақышқызы - руы Қуандық - Тоқа - Барғана - Қарақозы) жездеміздің үйіне келіп жол көрсетуін сұрадық. Сусын ішіп дастархан басында әңгімелесу барысында Кенжеғара жездеміз Ақтүбек совхозында көп жылдар бойы басшылық қызметтер атқарғанын, жайсаң азаматтармен талай рет дастархандас болғанын, Жаңаарқа өңірінің жерін бес саусағындай білетінін және бала жасынан аңшылықты кәсіп еткені туралы айтты.

Сол аңшылықтың арқасында жездеміз Қарағанды облысының белді басшылары болған, кезіндегі облыстық Атқару Комитетінің төрағасы болған, сыйлы ақсақал Сұлтан Қаппарұлы Досмағанбет (Арғын - Қарасопы-Қарауыл) және облыстық Тұтынушылар Одағының төрағасы болған Мұқыш Әбілұлы (Арғын - Мейрамсопы - Қуандық - Алтай - Қареке -Тоқбура) әкелерімізге жолсерік болып, дәмдес болғанын тілге тиек етті. Кенжеғара жездеміздің әңгімесі өте шұрайлы, ауқымы кең, шежіре тарихты бір адамдай білетін, көпті көрген, көшелі адам екені көрініп тұрды. Сөйтсек Бөтей шешеміздің мүрдесі жатқан таулы қыратты жер - жанындағы алабымен ресми түрде жездеміздің жері болып есептеледі екен.

Сонымен Жаңаарқадан 70 шақырымдай жердегі ерте заманнан анамыздың атымен «Бөтей» деп аталатын жерге Аллах жазып аяқ бастық, шешеміздің мүрдесі «Бөтей» тауының (төбесінің) солтүстік етегіндегі қыратта орналасқан екен.

*Бөтей және Дәулетбике аналарымыздың мәңгілік дамылдаған бейіттерінің басына ресми түрде тұңғыш рет іздеп барған азаматтар: Аманкеш Садықұлы, Мелс Ахмедияұлы, Ғали Әшімұлы- Гүлнар Мырзабекқызы, Кенжеқара Қуанышев, Жұмағали Диярұлы және жолдасым Айткүл Қабылқызы. Жаңаарқа ауданы, Ақтүбек селосы, **Бөтей қыраты** 22.05.2020.*

Екі бейіттің орны нақты көрініп тұр, жерден жарты метрдей көтеріңкі. бетінде үлкен тастар жатыр екен. Жермен жексен болуға айналған екі бейітке (жанында шашылған тастарға қарап, шағын бейіттер де болған ба деген ойға қаласың), осыдан шамамен 350- 400 жыл бұрын қайтыс болған «Бөтей» анамызға және бақилық болған бізге белгісіз мұсылман ағайындарға арнап құран бағыштадық.

«Бөтей» тауының шығыс жағында бір шақырымдай жерде «Ақтасты» шаруа қожалығы орналасқан екен, сәлем беріп түссек шаруашылықтың иесі Тоқабай Жәкенұлы (Қуандық - Алтай - Алысай - Шақа) әкеміз үйінде екен. Тоқабай ақсақалдың жұбайы анамыз Дәметкен Мұқажанқызы (Қуандық - Алтай - Қалыбек - Баймырза) қазақи сала құлаш дархандық жолмен дастархан жайып қарсы алып, қымыз сапыра бастады...

«Ақтасты» шаруа қожалығының иесі Тоқабай Жәкенұлы ақ дастархан жайды.

Жолда келе жатқанда кәсіпкер Ғали Әшімұлы бауырымыз Алтай - Алысайдың ішінде Шақалар менің нағашыларым деп келе жатыр еді, Тоқабай жездемізді көріп айы оңынан туды...

Тоқабай ағамыз «осы алаптың барлығы тауымен қоса «Бөтей» деп аталады қарақтарым, барлық Тоқалардың анасы, іздеп келгендерің дұрыс болған екен, енді бейітті қоршаған дұрыс болар еді» деп сөзін түйіндеді...

Жетпіс бес жасты игерген Тоқабай ағамыз ісі Түркі дүниесіне танымал ғұлама ғалым, профессор, ҚР ҰҒА академигі Серік Смаилұлы Қирабаевтың немере бауыры екен.

Қарағандыға келе жатқан жолда көліктерді Ғали Әшімұлы бауырымыз кенеттен тоқтатып, шешеміздің басын елге дабыра қылмай, биыл жиырмасыншы тамызға дейін бес - алты жігіт жиналып көтеріп тастайық деп ұсыныс жасады...

БӨТЕЙ АНА ТУРАЛЫ ҚАРАҒАНДЫДА АҚЫЛ ҚОСУ

Содан Қарағандыға келгеннен кейін Нілді (Успен)дік ағам Тұңғышбай Әділбайұлына шүйіншілеп телефон шалып, Жаңаарқаға барып Бөтей анамыздың мүрдесін таптым,.. басына барып азаматтармен құран бағыштадық десем, ағам менен бірер күн бұрын Қарағандыда Ғали Әшімұлы бауырымызбен кездесіп естіп отыр екен.

Мен болсам осы сапарды баспасөз бетіне шығаруды жоспарлап отырғанымды айттым, содан Тұңғышбай ағам мен естімеген үлкен бір қуанышты жаңалық айтты:

«Жұмағали сен асықпа, мен Бөтей шешеміздің басына 1967-1968-ші жылдары Қарағанды облыстық филормониясында қызмет атқарып жүрген кезімде, Жаңаарқаға гастрольмен барып, Өркендеу ауылында концерт қойған болатынбыз. Дәм ішіп отырғанда бір ақсақал (атын ұмытып қалдым) менің руымды сұрап алып,..

мына Бөтей деген жер Тоқалардың аналарының атымен аталады қарағым. Бөтей аналарың сол таудың беткейінде жерленген, жанында Дәулетбике аналарыңның да бейіті жатыр деді. Содан аналарымыздың басына барып құран оқытқаны» туралы айтты. Тұңғышбай ағамыз әңгімесін әрі қарай жалғастырып, «сендер жастар

асығыстық жасамандар, бейіттің басын көтерсек, екі шешеміздің басын бірақ көтеруіміз қажет, бұл аналарымыз туралы тың деректерді белгілі ақын Ғалым Жәйлібайдың ағасы Қарағандыда тұратын Әліп Жәйлібайдан (Арғын -

Мейрамсопы - Қуандық - Тоқа (Қаратоқа) - Барғана - Шушақ) қосымша сұрап білуімді өтінді».

Содан Тұңғышбай аға мені біздің колледжде Әліп ағаммен жүздестірді. Ағамыз тұнып тұрған тарих, шежіре екен, тыңдап отыра бергің келеді.. Біраз әңгімелескеннен кейін Дәулетбике анамызға арналған қолжазбасын берді.

Дәулетбике анамыздың «Бөтейдегі» Бөтей анамыздың жанында орналасқан бейіті туралы сұрағанымда Әліп ағам бір жақты пікірде екенін айтты:

«Екі анамыз да бірге жатыр шырағым, бұл туралы біздің Жаңаарқада ел ағалары болған қаржыгер, кейін Айнабұлақта тұрған Абылай Рахматуллин, Жаңаарқа аудандық комсомол комитетінің тұңғыш бірінші хатшысы болған

Әмзе Ысқақов, халыққа танымал тарихшы, шежіреші Бақтияр Елшібай ағаларымыздан талай рет естідік, ол туралы екі жақты пікір туындауы мүмкін емес» деп түйіндеді ағамыз.

Тұңғышбай аға да сөзді жандандырып, біздің елдің ақсақалдары Омаров Қамажан, Бақмағанбетов Сарбас, Жақыпбеков Секербек, Мыңбаев Бірімжан, Жаңаарқадағы Кенжеғұлов Түркен, Айнабұлақтағы Саққұлақ ақсақал, Тұнқатар Шолақ молла әкелеріміздің өзі естігені туралы сөз қозғады.

Жаңаарқадағы Мелс Ахмедияұлымен осы тақырыпта сөйлесіп едім, сонда ағамның айтқаны:

«Менің әкем Ахмедия Иманбайдың туған нағашысы Құдайберген Ерғараұлы (Тоқа - Бесім - Мырзамбет - Досқана - Тіней) белгілі күйші болған, өз жанынан күй шығаратын, ол кісі өзінің бір әңгімесінде белгілі күйші Әбікен Қасенмен (Қаракесек - Кәрсөн - Таңыбай) күй жарыс жасағандарын айтып отыратын, нағашым сексен жасқа келгенше ит жүгіртіп, құс салып, аңшылықты кәсіп етті.

1960-шы жылдардың орта шені болуы керек, нағашымның отыз екінші бекеттегі үйіне Нілді (Успен) нен аңшылықпен Сарбас Бақмағамбет (Тоқа-Бесім-Күшікбай-Айдарбек), Секербек Жақыпбек (Тоқа-Бесім-Мырзамбет-Досқана) ақсақалдар қазан айының аяғына таман бірекі жұма бойы келіп жатып, дем алып кеткендерінің куәсі болдым..

Сонда дастархан басындағы әңгімелерінен Бөтей және Дәулетбике аналарымыздың «Бөтей» таулы қыратында қатар мәңгілікке дамылдап жатқаны туралы естідім, тағы бір дастархан басында Еркіндіктегі атақты Серік молла (Тоқа-Бесім-Мырзамбет-Күшікбай-Сәмек) және Иса молланың (Тоқа-Бесім-Мырзамбет-Күшікбай-Орақ) баласы Халық моллалардың да екі аналарымыздың «Бөтейде» қатар жатыр» дегенін естігенін айтты.

Бөтей шешеміздің шығу тегі туралы екі ұдай пікір бар. Тарихшы, шежіреші Әліп Жайлыбайдың «Дәулетбике» атты 2019 жылы шыққан қолжазбасында былай жазылған:

«Бөтей бәйбіше Жалайырдың қызы болуы керек... Тоқалға кейде: «Төрөні төре еткен Жалайыр» деп қояды екен». Анамыздың екінші шешемізге тұқырта сөйлегеніне қарағанда шыққан тегі Жалайыр руынан ба деп ойлайсың...

Бөтей анамыз жөнінде тарихи деректер іздеп ағам Мелс Ахмедияұлының ұсынысымен көп жылдар бойы мектеп директоры қызметін атқарған, облысымызға белгілі ардагер ұстаз, бүгінде Қарағанды қаласында тұратын **Өзібек Исатайұлы Бимендетегімен** тілдесіп, Бөтей анамыз жөнінде үлкен бір тарихтың куәсі болдым: «Сіздердің ұлы аналарыңыз Бөтей біздің апамыз болады, ол туралы біздің Тама елі ертерек уақыттан бері біледі, шежірелік таралымы төмендегідей:

Жетіру - Тама - Әліп - Жөгі - Жәнеке - Шағыр - Малай - **Қожет.Қожеттен:**
Бөтей(1590-1663 жж) - Ақша - Құлбай туады. Ақшадан Малқара баба туса, Малқарадан Абылайханның уәзірлерінің бірі - қазақ тарихында ерекше орны бар Сеңгірбай батыр туады. Менің әкем Исатай Бимендеұлы Өркендеудің жылқысын жиырма бес жыл баққан адам, 1967-ші жылы содан зейнеткерлікке шыққан еді. Әкем жайлауға «Бөтейге» келіп қонысымен, апасы Бөтейдің және ағасы Тама Танас батырдың рухына арнайы мал шалып, құран оқытқанының талай рет өзім куәсі болдым, әкем марқұм жүз бес жасқа келіп 2004 жылы өмірден озды»

Өзібек аға тағы бір айғақ келтірді: «Тұңғышбай Әділбайұлы аналарымыздың Бөтейде қатар жерленгені туралы біздің жездеміз Шолақ молладан естігені туралы айтыпты. Онысына толық негіз бар, себебі Шолақ молланың әйелі Өнім біздің апамыз, ол кісі барлық Тоқалардың анасы Бөтей, менің апам болып келеді деп айтып отыратын еді жарықтық. Күмән болмас үшін Өнім апамды таратайын: Итемгеннің баласы Қылыш әулие (мазары Қаражал қаласының оңтүстік шығыс жағында орналасқан). Қылыштан Мананбай, Нұрша, Аралбай, Маралбай, Бөрі туады. Мананбайдың ұрпағы Ахметжаннан **Өнім** апам туады. Мананбайдың інісі Нұршадан менің әкем Исатай тарайды. Рухыңнан айналайын Бөтей апамыздың Жетіру - Тамадан туғанына шүбәларыңыз болмасын. Өнім апамыздың баласы Жаңаарқаның денсаулық сақтау саласын көп жылдар бойы басқарған, жиеніміз Шәмшиден Жұмашұлы - бұл тарихатқа әбден қанық еді, не керек ортамызда жоқ.

Енді Бөтей шоқысының орналасқан жері туралы дұрыстағым келіп тұр, нақтырақ айтсам, Бөтей Шоқысы, Бөтей алабы - Жаңаарқа өңіріндегі бұрынғы екінші ауыл - Өркендеу колхозымен біріктірілген елді мекеннің солтүстік батысында, яғни Қайыңшілік пен Қараағаш деп аталатын жердің батысында орналасқан, ал апамыздың бейіті «Бөтей» шоқысының терістік жағындағы қыратта жайланған».

«2018 жылдың 15 тамызында Арқаға белгілі Тама Сеңгірбай батырға ас берілді, осы астың ұйтқысы болған ұрпақтары, оның ішінде қобызшы, музыка зерттеуші, ҚР-на еңбегі сіңген мәдениет қайраткері Роза Бимендина менің апам болады. Арқа өңірі Тамаларының шежірелері жөнінде де Роза апай қалам тартып жүрген адам, Орталық Қазақстан газетінде де талай рет мақалалары жарық көрді».

КЕЛТЕТАЛ

Исатай Өзібек ағамыз Келтетал жөнінде төмендегідей мағлұмат берді.
«Келтетал Жосалы деген жердің терістігінде орналасқан. Келтеталдың үстін басып өтетін Көксадақ деген өзен Сарысуға келіп құяды. Сол өзеннің бастауында алғашқы кооперативтендіру, колхоздастыру жүрген кезде

«Келтетал» кооперативі құрылады. Бұл Голощекиннің тұсындағы қазақ халқының басына түскен зобалаң кезең болатын. Осы кездерде колхоздар қызыл кеңес үкіметінің құйтырқы саясатының желеуімен халық бірінің үстінен бірі арыз жазып, жазықсыз адамдар ұсталып жатқан кезең болатын. Осы қиын уақытта 1969 жылы 104 жасқа келген Мәкең ақсақал жан дүниесі азап шегіп, шарасыздан мынандай төрт ауыз өлең шығарған екен;

Шоқпар тас Бөтей менен екі тауым,
Құпия болмады ғой сенің дауың.
Келтетал атын өшкір өртенерсің,
Бітпейді ала жаздай сенің дауың

-деп кейіген екен. Кәриялар бүгінгі күнге дейін Мәкең ақсақалдың өлеңін айтып еске алып отырады.

Халықтың кәріне ұшыраған «Келтетал» кооперативін кейін Өркендеу колхозына қосып жібереді. Келтеталдағы сол уақыттағы үйлер мен бейіттердің орындары күні бүгінге дейін көп ақтандақ мәселелерді еске салады...

Менің әкем Исатай 27 жыл жылқы баққан адам, Еңбек қызыл ту орденінің иегері. Әкемнің көрген қиындықтары туралы Жаңаарқалықтар жақсы біледі. Ол кісі жөнінде Илия Жақанов өзінің «Қарабура» атты деректі романында жазған. Менің әкем Исатай Бимендеұлы Әйменде 2004 жылы 105 жасқа келіп өмірден озды».

Сонымен үш жарым ғасырдан астам уақыттан кейін Бөтей және Дәулетбике аналарымыздың бауырынан өрбіген, сан алуан өскен - өнген ұрпақтары, ештен кеш жақсы ау деп, кигіз үй тігіп, арнайы құран бағыштатып, Құран - Хатым түсіртіп, жұмыла көтерген жүк жеңіл деп, Тоқа-Бесім бабалардан тараған ұрпақтар бір жеңнен қол, бір жағадан бас шығарып. аналарымыздың бейіттерінің басын көтеруді, Аллаһым қалаған күні жоспарлап отырмыз...

Жұмағали Диярұлы Мағзиев

«Қарағанды технология және сервис колледжінің» директоры
Орталық Қазақстан газеті - «Бөтей, Дәулетбике аналар». 11.07.2020.

**БӨТЕЙ МЕН ДӘУЛЕТБИКЕ ҰЛЫ АНАЛАРЫМЫЗҒА
БӨТЕЙ ҚЫРАТЫНДА ЕСКЕРТКІШ ОРНАТЫЛДЫ.**

Аналарымыздың бейіттері ресми табылуы сол - ақ екен, Ағаларымыз Әліп Жәйлібайұлы, Нығмет Әбдірахманұлы, Тұңғышбай Әділбайұлы - 2020 жылдың 25 маусымы күні ескерткіш орнатты. Міне Ағалар. Шүкір!

Бөтейдегі Ескерткіш тақта тас.
25.06.2020.

БӨТЕЙ МЕН ДӘУЛЕТБИКЕ ҰЛЫ АНАЛАР

Әліде айтылатын сыр табылар,
Жөн білмесең жөнеусіз сын тағылар.

Бабадан бата алған ғұмырына,
Тарихын жоғалтпаған ұрпағы бар.
Бабамды бақыт құшқан дана дерем,
Бас қосқан ертеден - ақ Тамаменен.

Тоқаның аты елге шыққан еді,
Бөтей мен Дәулетбике анаменен.
Сый-сияпат елге ерекше еленбеген,
Жақсы жанға жақсылық берем деген.
Дәулетбике анамыз дана ақылымен,
Бөтейді дара сыйлап Енем деген.

Аялап бар ұрпағын қанатымен,
О,Ана елді өзіңе қаратып ең.
Осындай даналықтың арқасында,
Тоқалар аталғанын Ана атымен.
Ертеден аты шыққан текті ел едік,

Ұлы рухы Бабаның жанға серік.
Руыңды сұрағанда масаттанып,
Енеңнің Тоқасы деп кеткен едік.

Ризашылық қос Ана қуатыңа,
Жеткендейсің ойлаған мұратыңа,
Қос Ана қатарынан жерленіпті,
Ақтүбекте Бөтейдің қыратына.
Қалғандай жарық дүние жанары боп,
Сіздерден ұрпағыңның алары көп.
Жанымыз жадыраңқы жүрсін ләйім,
Бойымызда Ананың самалы соқ.
Бүгінде шежіре көп, жеке сала,

Ұрпаққа жеткізді оны Тарих-дана.
Жан-тәнің бабаларды толғағанда,
Жоғарыда тұрмай ма Бөтей ана.
Атойымыз болғанда текті Енең,
Тоқа елі бұны ешбір кексінбеген.
Өсиеті Бабаның ұрпағына,
Аналардың қадыры жетсін деген.
Демейме арманменен қиял ізгі,
Жетелеп жөн сілтеген алға бізді.
Тоқаның келіндері жүр әнекей,
Соқпақ жасап Қос Ана салған ізді.

Мейрам Игембеков Ақпан айы. 2021 жыл

ҚЫСЫРАУЫН ЖАЙҚЫШҰЛЫНЫҢ ЖҰБАЙЫ ДӘМЕЛІ АНА ҚҰМАЙҚЫЗЫ

Менің Дәмелі атты ұлы... анам - әкем Диярдың әкесі Мағзи болса, Мағзидың әкесі Қысырауынның жұбайы, яғни Қысырауынның әкесі Жайқыш бабамның келіні.

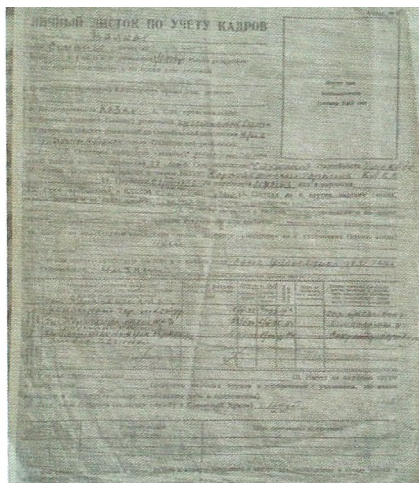
Таралымы: Арғын - Мейрамсопы - Қуандық - Алтай - Мұрат - Әлмембет - Қожағұл - Байқожа - Өтетілеу - Құмай. **Құмайдан: Баян, Рақымбай, Мұстафа және менің ұлы анам... Дәмелі туады.** Қысырауын әкемізбен Дәмелі шешемізден туғандар: Мағзи, Файзолла, Болат, Құбаш, Қамаш, Шопан, Сәгін*.

Дәмелі шешеміздің туған ағасы Баяннан Смайыл және Кәрімжан туады. Смайылдан: Садық, Мейрам, Кеңес, Нұргүлсім, Гүлденсін туады. Түп нағашым Баянов Смайыл.

Менің ұлы шешем Фатиха Шәріпқызының аузынан талай рет естіп едім, «Мағзидың нағашысы Баянов Смайыл деген ертеректе «поссовет» болып ел басқарған деп...» Мен бұл таратуды өзіммен мектепте бірге оқыған, бүгінде Астана қаласында тұратын Смайылов Садықтың баласы Сүлейменнен алдым.

Таразылап қарасам менің ұлы әкем Мағзидың нағашысы Баян Смайылов

1894 жылы бүгінде Қарағанды облысына жататын Нұра ауылында туған екен. Кейін Қарағандыда шахтада қызмет істеп, 1930 жылдары партияның тапсырмасымен Нілді (Успен) мыс руднигіне партком болып тағайындалады. Рудник 1964 жылы жабылғаннан кейін Нілді (Успен) селолық Кеңесінің төрағасы болып сайланып, біраз жылдар абыройлы қызмет атқарады.

Түп нағашым Баян Смайылов, руы Алтай - Мұрат - Әлmembет

1972, 1973 жыл болу керек, ұлы әкем Мағзи дастархан басында Фатиха шешеме ренжіп айтып отырғаны есімде қалыпты, «немереме анам Дәмелінің атын қояйын деп едім, ағам Рахымбек Лекертегі (Арғын - Мейрамсопы - Қуандық - Қарпық - Көзей - Тоқа (Қаратоқа) - Бесім - Қарашора (Ершора) - Жетімек - Көтен - Тәті - Лекер (Лекербай) - Жамау - Рахымбек) естіп қойып, Мағзи - сен орыс болып кеттің бе, анаңның атын немереңе қояйын деп пе едің, елден ұят болады, оныңды доғар» деді дегені есімде қалыпты. Содан ойымның түбінде балаларым үйленіп, алғашқы немерем Аллаһ бұйыртып қыз бала болып жатса, атын ұлы әкем Мағзидың анасының атымен Дәмелі деп қойсам жүретінмін... Аллаһым бұйыртып, періштем қолдап тұңғыш балам Думаным Гүлнәр Бітімбайқызы Оспанға (руы Арғын - Мейрамсопы - Қуандық - Қарпық - Көзей - Тоқа - Бесім - Сарықожа - Жасыбай - Мырзамбет - Балапан - Сырттанбек - Жазғыбек - Оспан -

Ақпан - Бітімбай - Гүлнәр) құдай қосып, тұңғыш немерем жылқышылап... өмірге келді. Анам Бәтима Құлмендеқызының келісімін... алып, үлкен әкем Мағзи Қысырауынұлының арманы Әлһамдулиллах...отыз жылға таман уақытта орындалып, шөпшегінің... атын анасының атымен Дәмелі қойдым. Аллаһым Анамыздың атын Мағзи әулетіне оралтуымен - ақ берекеміз бен ырысымыз арта түсті... Аллаһқа сансыз шүкіршілік етемін!

ОСПАНҚЫЗЫ АҚЫШ ШЕШЕМІЗДІҢ ШЕЖІРЕЛІК ТАРАЛЫМЫ

Құбашқызы Бәтилә апамның анасы Оспанқызы Ақыш шешеміздің шежірелік таралымы - Жалықбас - Бауырсақ - Қарымсақ - Қамысбек - Оспан туады. Оспаннан - Жағал, Жұмық, Шырдан, Қаппас және біздің **Ақыш шешеміз туады**. Шырдан әкемізден Тоқа - Марқа - Айту - Қошқарбаев Сәбит нағашымның жұбайы Рымкеш Шырданқызы анамыз өмірге келген.

Көктіңкөлі ауылының Жыланды бөлімшесінен шығысқа қарай шамамен он шақырым... жерде Балажартас атты қыратта Қысырауын бабамның мәңгілік үйінің орны төмпешік ретінде күні бүгінге дейін сақталған, ол жер **Қысырауын көңі** деп аталады. Көңнен солтүстікке қарай жүз елу метрдей... жерде бабамның бейіті орналасқан. Аллаһтың бұйыртуымен 2008 жылы балаларым Думан, Ақдидар, Дулат жолдасым Айткүл Қабылқызы бәріміз Қысырауын бабамның басына мәрмәр тастан ескерткіш тақта орнатып, темір шарбақпен қоршап құран бағыштадым.

Балажартас қыратының айналасы түгелдей көкпеңбек шабындық, Аллаһымның жазуымен осы жерлердің иесі(Қысырауын бабамның көңінің, бейітінің айналасы) Құбаш әкемнің қызы Бәтилә апамнан туған жиенім Сайран Магелланұлының жері екендігін естігенімде қуанышымда шек болмады. Қанына тартпағанның қары сынсын демей ме халық, Сайран жиенге баскөздікке ұлы нағашысы Қысырауын Жайқышұлының Балажартастағы көңінің орнын да, бабаның бейітін де тапсырдық...

Аллаһтан сұрарым - жиенім Сайранның мал - жанының басын арттырып, берекелі еңбек, дәулетке, халықтың алдында абыройға жете беруіне тілектеспін!

МАҒЗИ ҚЫСЫРАУЫНҰЛЫНЫҢ ЖҰБАЙЫ ФАТИХА (БӘТИХА) АНА

Фатиха Шәріпқызы Бейісбектегі 1912-ші жылы...бірінші қар жауғанда..
«Еркесай» болысына қарасты «Ауызкөңде» туғанмын деп отыратын...

Анамыздың шежірелік таралымы: Арғын - Мейрамсопы - Қуандық -
Қарпық - Көзей - Тоқа (Қаратоқа) - Бесім - Сарықожа - Жасыбай -
Мырзамбет - Күшікбай (Көкем) - Орақ - Бұлқымбек - **Бейісбек - Шәріп.**
Баттал, Бақыш, Зәйт, Шам туады.

Шәріптен: Фатиха (Бәтиха), Зурә, Айнакүл, Мәну, Шона аналарым
Аллаһның жазуымен өмірге келеді.

Шәріпқызы Фатиха, Зурә
шөбересі Думанмен

Шәріпқызы Айнакүл
Бейісбектегі.

Шәріпқызы Мәну

Шәріпқызы Шона

Бүгінгі таңда анаммен бірге туысқан бауырларынан жалғыз Шона анамыз тоқсан жасқа келіп, ортамызда жүр, Аллаһға шүкір, бүгінгі күндері Жаңаарқа ауданының Айнабұлақ ауылында тұрады. Фатихадан(Бәтиха) жалғыз Дияр туады.

Тілеуқабыл жездем мен Шонабай шешемнің Алданының ұлы Асланнның Жаңаарқадағы үйлену тойы.(Суретте солдан оңға карай жоғарғы қатар -

Рымкеш Шырданқызы, Шона шешем, Бәтила апам Құбашқызы, Тома Тілеуқабылқызы, Алма Тілеуқабылқызы, Алдан Тілеуқабылұлы, Айша Тілеуқабылқызы, Алданның жұбайы Айман келін, Ләйла Тілеуқабылқызы. төменгі қатар - Жұмағали Диярұлы, Қазбек Қажыұлы, Жұмағалидың жұбайы Айткүл Қабылқызы, Шара Тілеуқабылқызы, Алманың жолдасы Серік Нұғыман, Әйкерім - Алданның үлкен қызы)

ШӘРІП - ҰЛЫ НАҒАШЫМНЫҢ БАУЫРЛАРЫ

Ұлы нағашым Бейісбекұлы Шәріппен бірге туысқан бауырлары - Баттал, Бақыш, Зәйт, Шам.

Әбдіғали Шамұлының туған әкесі Шамның ағасы Баттал нағашым. Баттал қайтыс болғаннан кейін әйелі Рәбиға Әкімбекқызын(руы Тоқа - Үшқоңыр әмеңгерлік жолымен бауырлары ақылдаса отырып туған қайыны Шам Бейісбекұлына қосады. Әбдіғали нағашымның Шамұлы болып жүргендігі осы тарихи жағдаяттарға байланысты. Бұл туралы өткен тарихты Базарбай Әбдіғалиұлы Шамтегі айтты.

Шам Бейісбекұлы
(1903-1964 жж.)

Әбдіғали Батталұлы Бейісбек
(1925-1964)

Бақыш нағашымнан Сәлкен Бақышқызы Бейісбектегі жалғыз туады, жолдасы Ақантай Сәдуақасұлы, руы Алтай - Кенжеқара.

Бақыш Бейісбекұлы
(1888-1972 жж.)

Сәлкен Бақышқызы
(1928 -2012 жж.)

Сәлкен мен жұбайы Ақантай Сәдуақасұлының балалары: Балапан, Райхан, Күмісжан, Күзенбай, Сазанбай, Қарлығаш, Базарбай, Нүрилә, Рәшит, Шолпан, Жұмабай, Айгүл.

Сазанбай Ақантайұлы менің ұлы нағашым Бақыш Бейісбекұлының бауырында болып, ол өзін Көкем(Күшікбай батыр)нің руынанмын деп жүріп, тек есейе келе ғана өзінің Кенжеқара екендігін таныды...

Зәйт Бейісбекұлы нағашымнан - Тоқтамыс, Егінбай, Елубай және Жылқыбайлар туған.

Тоқа - Күшікбай - Орақтегі Бұлқымбек Бейісбекұлы Шәріп ұлы нағашымның көңі Көктіңкөлі ауылдық округына қарасты Ауызкөң(Ақтайлақ)де орналасқан екен. Ол туралы көзінің тірісінде анам Фатиха(Бәтиха) Шәріпқызыда айтып отырушы еді. Көзімді жеткізу үшін осы жылдың маусым айында сүт анам Рымбала Сметқызының нағашымның көңі туралы айтқан дәлелді дәйектеріне сүйеніп Ауызкөңге бардым. Ауызкөңде отырған тел

өскен бауырым Ержан Рахымжанұлы ұлы нағашымның көңін апарып көрсетті.

Оралдық Қалимаш шешей - Зәйіт Бейісбек (1896 - 1980жж.)

Жамал Жетпісбайқызы (1926-1977) және Тоқтамыс Зәйітұлы (1926-1966)

Егінбай Зәйтұлы Бейісбек
(1949-1995)

Иманбай Зәйтұлы
(1951-1973)

Бейісбек Жылқыбай
(1954-1999)

Осы бес ұлы нағашыларымның ішінде өскені Зәйт және Шам - Баттал тұқымдары: Зәйтұлы Тоқтамыстан - Яхия, Ырысты, Балқия, Балкен, Тілеуқабыл, Есендер туған.

Зәйтұлы Жылқыбайдан - Тұрсын, Гүлжан, Гүлімжан, Қайрат, Әлия.

Ал Шам - Баттал нағашымнан Әбдіғали, Әбдіғалиден Базарбай туса, Базарбайдан - Динара, Берік, Ерболаттар өмірге келді.

ҰЛЫ НАҒАШЫМ ШӘРІП БЕЙІСБЕКҰЛЫ

Анамыздың әкесі менің ұлы нағашым **Шәріп Бейісбекұлы** заманында ұсталығымен өңірге аты шыққан адам болған. Нағашымыздың ұсталығы жөнінде Бахтияр Елшібайдың шежірелік қол жазбаларында және менің «Тарихқа үлес» атты кітапшамда (2003 жылы шыққан) ұлы нағашым жөнінде тоқталған болатынмын. Аллаһтың жазуымен мені өсіріп, тәрбиелеп бүгінгі күнге жеткізген ұлы анам Фатиха Шәріпқызы оң қолынан өнер тамған тігінші адам болып еді, ол туралы ел ортасы жақсы біледі...Бүгінгі күндері Қарағанды қаласында тұратын ҚарМУ-дің доценті, ауылда бала кезімізден

бірге өскен Кентбеков Салауат Қамшыбайұлы - туысқан ағам, шешеміз туралы айтқаны бар: «Мен Нілді (Успен)де жақын туыстардың ортасында өстім, Жұмағалидың шешесі Фатиха (Бақам) шешеміз Жұмағалидан бұрын киімді маған тігіп беретін, сондай қайырымды анамыз болып еді» деп еске алады.

Анам Фатиханың тігіншілігін анамның абысыны Рымбала Сметқызынын бауыры, жездем ақын Алтай Сметұлы еске алып былай деді: «Бақама (Фатиха) жақсы иленген былғары алып келіп, күртеше тігіп беруін сұрадым сол Бақам өте сәнді тіккен күртешені көп жылдар бойы кидім» деді.

Мен қызмет бабымен 1987 жылы Кәрім Мыңбаев атындағы совхоздың Қызылтау орта мектебіне басшы болып тағайындалып барғанымда, ұлы Анам Фатиха Шәріпқызы менімен бірге барды. Менің жұбайым Айткүл Қабылқызы (Қаракесек - Байбөрі - Көшім - Жақсыбек) екеуіміздің қолымызда шешеміз он алты жыл бірге тұрды, құрметтедік, діни имандылық тәрбиесі мен батасын алдық.

Ұлы анам Бәтиха 1997 жылы 1-ші қыркүйекте атамекен Нілді (Успен)де дүние салды, арулап ақтық сапарға шығарып салдық. Раббым жаныңызға жәннат бағын бұйыртсын жан Анам!

ДІНДАР ОТБАСЫ

Менің Ұлы анам Фатиха мен ұлы әкем Мағзи бес уақыт намаздарын қаза қылмаған діни жолды қатаң ұстаған адамдар болды. Менің тілім шығар шықпастан «Фатиха» және «Ықылас» сүрелерін жаттатып оқытса, менен туған шөберелері Думай, Ақдидар, Дулаттардың да тілдерін осы сүрелерді жаттатумен, оқытумен шығарды.

Анамыз Фатиха он үш жасымнан бастап арабша оқып молланың алдын көрдім деп отырушы еді. Шөберелеріне деген **Ұлы аналық** мейірімі мен ықыласы ерекше шексіз болатын... Қызылтауда іргелес көршіміз болған Қасен молла (руы Болатқожа - Машай - Кәрсән - Баймұрат) таңның атысынан күннің батуына дейін, қолынан қасиетті «Құран Кәрім» бір түспей, шәриғат айтып отыратын тақуа адам болатын, менің шешем болса моллекеңнің үйінен шыққан - кіргенін бағып отырып, бір шаршамай ұйып тыңдап алып,

Хасекеңнің ілімі туралы үйге келіп зор тебіреніспен айтатын... 1991-шы жыл болса керек, Нілді (Успен)лік апамыз, Қызылтау орта мектебінің мұғалімі Бибігүл Қажыкенқызы Ахмет (руы Арғын - Мейрамсопы - Қуандық - Қарпық - Көзей - Тоқа - Айту) сабақ барысында жерден жеті қоян тапқандай маған келіп, «мен класта балалармен мақал жарыс ұйымдастырып едім, Апасының баласы Жұмағалиұлы Думанның (Фатиха шешемнің шөбересі) айтқан мақалын айтуға келдім деді; «Мынау қыздың баласы - балдан тәтті анасы, мынау ұлдың баласы шұбар жылан анасы» десі бар ма, ал шешіңдер деп отыр. «Бұны қайдан естідің деп едім, Апамның мақалы ғой» деді..., бұдан барлық үш жүздің баласының келінге деген қарым - қатынасын аңғаруға болады.

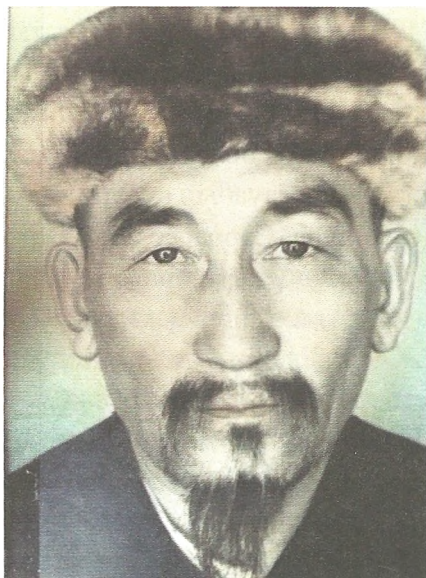
Қызылтаудамыз, мен бірде еркелеп едім (27 жаста болуым керек) Анама, «әй сен мектепте де осындайсың ба,... ұстаздармен қарым-қатынаста «саясат» ұстай білесің бе, саясат деген не өзі айтшы деді», мен болсам еркелеп Апа анау-мынау... деп жатырмын.

«Әй, сен саясат білмесең ұстаздарды қалай басқарасың, тыңда деді де, балам саясат дегеннің баламасы «алдау» деген сөз, ақымақ алдаймын деп өтірікші атанады, ал сен сияқты мекеме, ел басқаратындарды «саясаткер» дейді, адал басқару үшін күресу керек, бұл ұмытпайтын қағида қарағым» деп сөзін аяқтады. Фатиха анам батырлардың қиссаларын көп оқушы еді және маған көп оқытатын, содан кейін болу керек өткір ойлы болатын, түрлі мақал - мәтел, жұмбақтарды жатқа айтып отыратын, менен жауабын сұрап мазамды алатын... Анамыз туралы, әсіресе Өспенде Сапура Сарбаскеліні, Тұрсын Көшенқызы, Қызылтауда көршілер Керім Игілікұлы, көршіміз Рақыш Сейітжаппарұлы, Шибұтова Тиыштық жеңгеміз, Аманғали Мүжтәбаұлы мен Баян жеңгеміз сияқты араласқан азаматтар жақсы біледі. Ауылдың құрметті ақсақалы болған Әбілжанов Ағажан әкеміз (Енең Тоқасының құрметті қожасы), Шопан Қойманұлы (руы Тоқа - Бесім - Сатыпалды - Ерназар - Жалаңтөс - Жолболды) Фатиха шешемізді «біздің Жеңгеміз» деп құрметтесе, келіні Рәбиға Әмірқажықызы Алдыоңғар Тағаева (Сүйіндік - Қаржас - Алтынторы жолдасы - Әбутәліп Тағайұлы әкеміз болған, руы Арғын - Мейрамсопы Қуандық Көзей - Тоқа - Бесім - Сарықожа - Жасыбай - Мырзамбет - Күшікбай - Өтебай) «Бәтекең (Фатиха) біздің апамыз, менің шалым Әбутәліптің апасы» деп әңгімелерін айтып, шынайы еркелесіп

отыратындары көз алдымда тұр... Фатиха анамыз 87 жасында Нiлдiде дүние салды. Жан Анам, Аллаһтан жаныңыз Жәнната, мекенiңiз Жұмақта болуын тiлеймiн!

ӘКЕМ ДИЯР МАҒЗИҰЛЫНЫҢ ЖҰБАЙЫ АНАМ БӘТИМА ҚҰЛМЕНДЕҚЫЗЫ

Бәтима Құлмендеқызы Амалбектегі - 1940-шы жылы 7-ші сәуірде Нiлдi (Өспен) руднигiнде туған. Шежірелiк таралымы: Арғын - Мейрамсопы - Қуандық - Қарпық - Көзей - Тоқа - Бесiм - Сарықожа - Марқа - Жәдiк - Айту - Ақшабай - Сәтбек - Тишбек. Тишбектен: Амалбек - Ахан - Кемелхан - Кемелбай - Кенжеғұл туады. Амалбек ұлы нағашымнан: Құлменде. Бәйменде, Бименде, Балшекер өмiрге келедi. Құлменде (Көке) нағашымнан: Бейбiт, Икен (Әтәй), Кәдiрбай, Бәтима туады.

Нағашы атам Құлменде
Амалбекұлы Тиышбек
(1903-1980)

Нағашы апам Дәркей
Бимағанбетқажықызы
(1890-1964)

Анам Бәтима Құлмендеқызы кенже қызы Нұргүлмен

Нағашыларым Икен - Дәриға отбасымен. Шешемнің ағасы Кәдірбай.

Нағашым Құлменде (Көке) Амалбекұлының құдай қосқан жары-Дәркей Бимағанбетқызы. Дәркей нағашы шешемнің әкесі Бимағанбет - руы Арғын - Мейрамсопы - Қуандық - Алтай - Кенжеқара. Бимағанбетқажы Кенжеқара атаның ішіндегі бақуатты, діндар адамдардың бірі болған, өзі Меккеге қажылыққа барып, Бимағанбетқажы атанған.

Көкемнің (Құлменде) күйеу баласы Дияр, қызы Бәтима және жиендері:
солдан оңға қарай: Нұргүл Рымкүл, Жұмағали, Ерғали Есенғали.

Анам Бәтима Құлмендеқызы 80 жасқа толды, баласы, келіндері және немерешөберелерінің ортасында. 2020 жыл, сәуір.

БИМЕНДЕ АМАЛБЕКҰЛЫ

Құлменде нағашымның туған інісі нағашым **Бименде Аамалбекұлы** туралы жеке тоқталғым келіп отыр. Бұл нағашым білімдарлығы мен зиялылығының арқасында тұлғалық деңгейге жеткен адам.

Бименде Аамалбекұлы 1916-шы жылы Қарағанды облысы, Жаңаарқа ауданы Сталин ауыл советіне қарасты Ауызкөнде (Ақтайлақта) дүниеге келген. 1936-шы жылы Қазақ мемлекеттік университетінің физика - математика факультетіне оқуға түседі. Студент кезінде мұғалімдер институтының дайындық бөлімінде, Алматы қаласының №5, №17, №18 мектептерінде математика пәнінен дәріс береді. 1942 жылы институтты бітіргеннен кейін Жаңаарқа ауданы, Атасу кентінің Ленин атындағы орта мектебіне оқу ісінің меңгерушісі, 1941-1943 жылдар арасында В.И. Ленин

атындағы мектептің директоры, Нілді (Өспен) орта мектебінің директоры. 1946-1953 жылдары қайтадан В.И.Ленин атындағы мектептің директоры. 1961-1967 жылдары Қаражал қаласының №1, №3 орта мектептерінің директоры, 1967-1976 жылдары Нілді(Өспен) орта мектебінің директоры болып қызмет атқара отырып, өзінің табиғи сабырлылығы, ұстамдылығы. бірге қызмет істеген ұстаздарға және шәкірттеріне деген ыстық ықыласы өзгеше болған, абыройы асқақ, адами бітімі ерекше болған тұлға. Зейнет жасында жүріп 1986 жылға дейін Нілді(Өспен) орта мектебінде математикадан жоғарғы кластарға сабақ берді. 1999 жылы көкек айының 4-ші жұлдызында 83 жасында дүние салды.

"БИМЕНДЕ АМАЛБЕКОВ атындағы ЖОББМ базасындағы тірек мектебі (ресурстық орталық)" КММ

2014 жылы Биекеңнің шәкірттері - Махмұт Ақбиев (25.09.1930 жылы туған, Қарағанды облысы, Жаңаарқа ауданы, Атасу кенті) - Мәскеу болат

және қорытпа институтын бітірген(1952), инженер-металлург, техника ғылымының докторы, Қазақ КСР-інің еңбек сіңірген өнертапқышы(1977), профессор, ҚР ҰҒА академигі Серік Смайлұлы Қирабаев, жазушы, әдебиет зерттеуші, ғалым, филология ғылымының докторы (1998), профессор (2003), ҚР Мемлекеттік сыйлығының лауреаты Ақселеу Сланұлы Сейдімбек бастаған ағалар өз бастамаларымен Үкіметке хат жазып, ұстазы Биекеңе Жаңаарқаның басынан бір мектептің атын беруді сұрайды. 2015 жылы Жаңаарқа ауданының Атасу кентіндегі Крупская атындағы орта мектепке ҚР Үкіметінің Қаулысына сәйкес Бименде Амалбекұлының аты берілді.

2015 жылы Жаңаарқа ауданының орталығы Атасу кентіндегі бұрынғы Крупская атындағы мектепке, ҚР-сы Үкіметінің қаулысына сәйкес Бименде Амалбековтың аты берілді

Сөз алған Жақанова Сауық Мәсіғұтқызы - диктор, филолог, доцент. Қазақстан Республикасының Еңбек сіңірген әртісі, «Құрмет белгісі» орденінің иегері. 2015-ші оқу жылдарынан бері аталған мектепте математика пәнінен аудандық, облыстық олимпиадалар үзбей ұйымдастырылуда. 2015 жылғы олимпиадада үздік шыққан оқушыларға Сәбит Амантайұлы Қарашолақ қаржылай қолдау көрсетті.

2018-шы жылдан бастап Бименде Амалбекұлы атында өтетін математика пәнінен олимпиада облыстық деңгейге шығарылды.

Бименде Амалбекұлы мен жұбайы Кәмән Ахмедияқызы - ұлын ұяға, қызын қияға қондырған бақытты шаңырақ болды, ұрпақтары:

Иген Бимендеұлы, Райхан Бимендеқызы, Светлана Бимендеқызы, Сағат Бимендеқызы, Марал Бимендеқызы, Ерден Бимендеұлы, Берден Бимендеұлы. Алмас Бимендеұлы.

Икен (Әтәй) нағашым тарих пәнінің мұғалімі, біраз жылдар Ұлттық қауіпсіздік комитетінде қызмет істеп, кейіннен ұстаздығына ауысты. Жұбайы Дәриға Қожағарыпқызы(Тоқа - Бесім - Сарықожа - Жасыбай - Мырзамбет - Күшікбай (Көкем) - Бұлғақ - Жалғасбек - Қожағарып - Дәриға. Дәриға (ұстазы Биекен) шешеміз математика пәнінің аса білгір ұстазы болған.

2017 жылы нағашым Рахат Икенұлы 50 жасқа келді.

Кәдірбай нағашым Нілді (Успен)дегі Сәкен орта мектебінде көп жылдар ұстаздық етті. Бейбіт Құлмендеқызы 1920-шы жылы туып, 1952-ші жылы қайтыс болған. Бейбіт нағашы апамызға әншілік пен күй тарту дарыған адам екен. Әке - шешесі мен жақын туыстары өнер институтына жіберуге қарсы болады. Табиғи дарынын бағалаған Жаңаарқаның басшылары жергілікті мәдениет үйінің директорына дейін көтереді. Жолдасы Кенетай Сәдуақасұлы Жақыпбек (руы Арғын - Мейрамсопы - Қуандық - Қарпық - Көзей - Тоқа - Бесім - Сарықожа - Жасыбай Мырзамбет - Ескене - Бәйбек - Әлдебек - Жақыпбек - Сәдуақас - Кенетай. Кенетай Сәдуақасұлы Ресейдің полиграфиялық институтын бітіріп, Жаңаарқада көп жылдар бойы типографияның бастығы болып істейді. Бейбіт пен Кенетай жездемізден Мелс өмірге келді. Мелстан төрт бала туды: Қайрат, Берік, Серік, Ерік

Икен нағашымның балалары: Аманкелді, Қайыркелді (Қақаш), Раушан, Рахат, Римма, Арна деген Алла берген балалары бар.

Аманкелдінің жұбайы Айман, руы Тоқа (Дәулетбике) - Бесім - Айтқожа - Майлы.

Аманкелді мен Айманның балалары: Саида, Шерхан.

Қайыркелдінің (Қақаш) жолдасы Гүлжаһан,(руы Қаракесек - Машай - Кәрсон - Аралбай - Есберген), Қызы Баян.

Раушанның жолдасы Тілеубай(руы Қаракесек - Сарым - Қожағұл).

Балалары - Назым, Қайрат.

Рахаттың жолдасы Бақытжан,(руы Найман - Ақтаз - Мамай).

Балалары - Шыңғысхан, Нұрбек.

Рахат нағашым Астанада тұрады, табысты кәсіпкер.

Римманың жолдасы Кәукербек,(руы Қырғыз).

Балалары - Ернар, Ерсін, Томирис.

Арнаның жолдасы Гүлмира(Алматылық), қызы Даяна.

Ұлы нағашым Амалбек баба 1870-ші жылы туған, 1929-шы жылға таман кәмпескеленген, 63 жасында 1933-ші жылы қайтыс болған. Менің Құлменде(Көке) нағашымның немересі Рахат Икенұлы өзінің үлкен апасы Балшекер Амалбекқызының айтқанын есіне алды; «Менің әкем Амалбек қажылыққа барған, бай болған адам, мені он екі жасымда ақбозатқа мінгізген» деп отырады екен.

Құлменде(Көке) нағашымның анасының аты Злиша болған, руы Алтай - Сайдалы.

Амалбек ұлы нағашымның әкесі Тиышбек бабамыз 1852-ші жылы туған, жетпіс тоғыз жасында 1931-ші жылы қайтыс болған, Меккеге барып құлшылық етіп **қажы** атанған адам. Тиышбекқажы бабамыздың жұбайының аты Ақтаңсық Қоранқызы деген анамыз, нағашым Малдыбай Кенжеғұлұлының айтуы бойынша, үлкен анасының руы Қаракесектің ішінде Бөлек Керней болуы мүмкін деді...

Нағашым Икенұлы Рахаттың айтуынша (апасы Секер Амалбекқызынан естігені) «Тиышбек қажының көңі Ауызкөңде (Ақтайлақ) орналасқан, көңінің оңтүстік батысына және шығысына таман Тиышбектің Үш төбесі, Тиышбектің биігі атты таулар күні бүгінге дейін солай аталады. Қажы атамыз Ауызкөңнен оңтүстік-батысқа қарай жеті... шақырым жерде мешіт салған. Мешіт екі бөлмеден тұрған, екінші бөлмесінде (медресе-арабшадан

аударылғанда оқу) сол төңіректің балаларын оқытқан, мешіттің үстінде екі ақ күмбез құрылымы болуына байланысты, жергілікті халық «Ақ Мешіт» деп атаған.

Амалбек Тиышбекұлының Меккеден 1917 жылы әкелген қасиетті Құраны.

Ақтайлақтағы «Ақмешіт»

«Ақ Мешітте» балалар оқыту үшін молда ұстаған, ол молданың аты Шәріп... деген кісі болған... Тиышбек қажыны 1930-шы жылға таман кәмпескелеген, 1931-ші жылы қайтыс болған.

Менің ұлы атам Амалбек қажының Меккеден әкелген 1917 жылғы Құран кітабы менің қолымда бүгінгі күнге дейін қастерленіп сақталуда»

Менің Құлменде(Көке) нағашымнан бастап Тиышбек қажының балалары, немерелері алғашқы ілім-білімді осы «Ақ Мешітте» арабша оқудан бастаған.

Амалбек қажының Меккеден әкелген 1917 жылғы Құран кітабы Құлменде(Көке) нағашымның немересі Рахат Икенұлында бүгінгі күнге дейін қастерленіп сақталуда.

2020-шы жылы Ақадыр кентінің тұрғыны, Қазақстан жазушылар одағының мүшесі белгілі жазушы Өмір Кәріптің «Дала сыры» атты кітабінің 131 бетінде Мұстафаның Ақмешіті атты жазба бар, соны сөзбе-сөз беріп отырмын;

(қаланың) ескіше атауы Ақмешіт делінген. Біз негіздегелі отырған Ақмешіт Шет ауданына қарасты Ортау ауылдық округі мен Көктеңкөлі ауылының жапсарында. Мешіттің орны ғана жатыр. Бұл мешітті кезінде Тоқа руын («Еркесай - Нілді» болысын) билеген Жәнібектің Мұстафасы салдырған

«Мұстафаның Ақмешіті» деп аталыпты» деп жазылған екен...

ЖОЛДАСЫМ АЙТКҮЛДІҢ ШЕЖІРЕЛІК ТАРАЛЫМЫ

Айткүл 1964-ші жылы 22 сәуірде Қарағанды облысы, Егіндібұлақ ауданының Өсібай селосында туған. Әкесі Қабыл Қатпатайұлы (Мұхамедқали), руы Қаракесек - Ақша - Бошан - Байбөрі - Көшім - Жақсыбек - Құлсары - Қайсары - Шака - Тәңірберген - Бекей - Кенжебай. Кенжебайдан: Әділ, Жұмаділ, Асқапжан, Асход (Мәсіқұт), Мыңғырбай (Әбдіғали), Мұхамедқали(Қатпатай)

Әділден: Дәметкен, Күләш.

Жұмаділден: Қален, Тілеубай, Еркін, Қалимаш, Тілеубикеш.

Асқапжаннан: Базыкен, Мәдет, Шайза, Шәйгүл, Мәпруза.

Асходтан: Мәйса, Зарқын, Күләйша, Күләйхан, Дәметкен, Қайша.
Мыңғырбайдан (Әбдіғали): Әбілқас, Әбдікәрім, Кәрімтай, Уақас, Сәду,
Гүлнәр, Сәкентай, Аманкелді, Алмагүл.

Айткүл тұңғыш немересі Дәмелімен

Айткүл Қабылқызының студенттік шағы, 1982 жыл

Атам Қабыл Мұхамедқалиұлы мен (Қатпатай) анам Үмітжан(Қоңыр)
Рахманқұлқызының ұрпақтары.

БАЛАЛАРЫМНЫҢ НАҒАШЫСЫ ҚАБЫЛ ҚАТПАТАЙҰЛЫ

Мұхамедқали(Қатпатай)дан менің атам Қабыл туады.

Мұхамедқалиұлы(Қатпатай) Қабылдың балалары:

Зауреш (жолдасы Серік), Зәмзәгүл (жолдасы Рымбек), Гауһар (жолдасы)
Серік - руы Қаракесек - Байбөрі - Елшібек), Айткүл - Жұмағали, Риза (жолдасы)
Саят), Қанағат (жолдасы Сәкен), Гүлшат (жолдасы Айтбай),
Қайыржан (жолдасы Асқар), Бақытжан (жолдасы Кенан).

Қабыл атам достарымен.

Үмітжан анамыз Қожа Ахмет
Ясауи кесенесіне барып зиярат етті.

Қабыл атамның балалары.

Қабыл атамның күйеу балалары: Солдан оңға қарай Сәкен, Серік Қойшықара, Жұмағали-алдымда Саят, Серік Қуанұлы, Асқар, Айтбай

Менің атам Қатпатайұлы(Мұхамедқали) Қабыл(Кәукес) Абай ауданындағы (бұрынғы Мичурин ауданындағы) совхоз техникумның ауыл шаруашылық кәсіпорындарына арналған бухгалтерлік есеп мамандығын Мыңғырбайұлы Кәрімтай бауыры екеуі оқып, Кәукес атамыз қызыл дипломға бітіреді.

«Көлбасында» және «Өсібайда» бухгалтер қызметін атқарады. Кәукес атамыздың әкесі Қатпатай(Мұхамедқали) ертерек өмірден өтіп, әкесінің ағасы Мыңғырбайдың тәрбиесінде болып баласы ретінде өседі.

Осы тарихи мағлұматтарды мен егде жасқа келіп қалған қайын апамыз Асқапжанқызы Мәпрузадан алдым, ол кісі менің атам Кәукес туралы Әділ әкесінің айтқанын есіне алды:

«Әділ әкеміз сенің атаң Кәукесті Кенжебайдың қара шаңырағы деп еркелетуші еді, сондағы айтатыны: **«Кәукесім ау, таутасым ау, тұяқтан қалған жалғызым ау» дейді екен.** Кенжебай атадан өсіп өнген барлық ұрпақ атамызды еркелетіп Қабыл демей Кәукес деп атап кеткен екен.

**ЖОЛДАСЫМ АЙТКҮЛ ҚАБЫЛҚЫЗЫНЫҢ АНАСЫ
ҚОҢЫР (ҮМІТЖАН) РАХМАНҚҰЛҚЫЗЫ (РОМАН) ЖАЗЫБАЙДЫҢ
РУЛЫҚ ШЕЖІРЕ ТАРАЛЫМЫ:**

Арғын-Мейрамсопы-Қаракесек-Ақша-Бошан-Таз-Бұлбұл-Шаншар-Бертіс-
Әуез-Жанкүшік-Мақыбай-Дүйсенбай-Жазыбай-Рахманқұл (Роман).

Үмітжан Рахманқұлқызы - Қабыл Мұхамедқалиұлы(Қатпатай)

Рахманқұлдан (Роман): Көкен, Бизура, Дәметкен, Бибі, Үмітжан (Қоңыр),
Ризабек, Сапар туады.

Көкеннен: Марат, Тамара, Мұрат.

Бизурадан: Рымхан, Төлеш, Қален, Білэл, Ербол, Рымкүл.

Дәметкеннен: Мейрамгүл, Гүлнәр.

Үмітжаннан: Зәуреш, Зәмзәгүл, Гаухар, Айткүл, Риза, Қанағат, Гүлшат,
Қайыржан, Бақытжан.

Ризабектен: Нағима, Сәуле, Ержан, Жанар, Анар, Нұржан, Айнұр, Бауыржан,
Мейрамгүл, Мақпал.

Сапардан: Қайрат, Қайыржан, Сайран.

ҚҰДАЛАРЫМЫЗДЫҢ ШЕЖІРЕЛІК ТАРАЛЫМЫ

«Қыздарыңды қинап үйлендірмеңдер. Олар да сендер секілді жақсы мен әдеміні қалайды».

Хазірет Омар (р. а.)

«Дүние - үлкен көл, заман - соққан жел, алдыңғы толқын - ағалар,
кейінгі толқын - інілер,
кезекпенен өлінер, баяғыдай көрінер»
Абай.

ДУМАН - ГҮЛНАР

Үлкен ұлым Думан Жұмағалиұлы Мағзи - 1990 жылы К.Мыңбаев атындағы совхоздың Қызылтау орта мектебінде бірінші класқа барды. 2001-ші жылы Шет ауданы Ақадыр кентіндегі Гагарин атындағы орта мектебін бітіріп, осы жылы ҚР ІІМ-нің Б.С.Бейсенов атындағы Қарағанды қаласындағы Заң институтына түсіп, 2005-ші жылы бітірді. Заң саласында қызмет атқарып жүріп, балам Думан 2009 жылы 18 шілдеде Гүлнәр Бітімбайқызы Оспанмен шаңырақ құрды. Үйлену тойлары Ақадыр кентіндегі «Серік» мейрамханасында өтті.

2019 жылы Орталық Қазақстан академиясының «Мемлекеттік және жергілікті басқару» мамандығы бойынша Экономика және бизнес бакалавры дәрежесін алды. 2005-ші жылдан бүгінгі уақытқа дейін Шет ауданы, Балхаш қаласы, Сәтбаев, Қарағанды қалаларында және ҚР ІІМ Қарағанды облыстық полиция департаментінде түрлі басшылық лауазымдарда қызмет атқаруда.

ТҰҢҒЫШ НЕМЕРЕ

Аллаһтың жазуымен 2010 жылдың 16 қаңтарында тұңғыш немерем Дәмелі Думанқызы өмірге келді. Тұңғыш немеремді ұлы әкем Мағзи

Қысырауынұлының аманатымен анасы Алтай - Мұрат руынан **Дәмелі** Құмайқызының есімін беруді армандап жүретінмін. Аллаһым қолдап жылқышы балам өмірге келіп, туған шешем Бәтима Құлмендеқызының келісімімен Дәмелі ұлы анамның атын азан шақырып немереме бердім. Құдайға шүкір Дәмелі немерем босағама ырыс пен береке ала келді.

2013 жылы 16-шы қаңтарда Дәмелі баламның үш жасқа келгенін ағайын - туыс, нағашы - жекжат, құда - құдандал, дос - жарандардың басын қосып мейрамханада атап өттім. Шүкіршілік етемін!

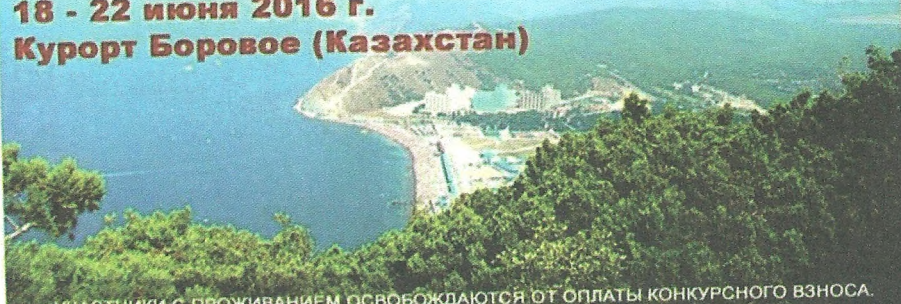
ДӘМЕЛІМНІҢ ТЫРНАҚАЛДЫ ІССАПАРЫ

2016 жылдың маусым айында Ресейдің белгілі әншісі Сергей Лазеревтың ұйымдастыруымен талантты балалардың халықаралық фестиваль - конкурсы Бурабайда өтті. Осы конкурсқа менің үлкен алты жасар немерем Дәмелі Думанқызы Мағзи қатысып, жүлделі 1-ші орын иегері болды. Содан Астана қаласында Меруерт Балғабайқызы Түсіпбаева - қазақстандық танымал эстрада әншісі, киноактриса, тележүргізуші, Қазақстанның еңбек сіңірген қайраткері (2015), Қазақстан жастар одағы сыйлығының иегері (2000), педагогика ғылымдарының кандидаты (2009) ұйымдастырған Гала - концертке қатысты.

Международный фестиваль-конкурс
детского, юношеского и взрослого творчества

БОРОВООЕ ВСТРЕЧАЕТ ТАЛАНТЫ!

18 - 22 июня 2016 г.
Курорт Боровое (Казахстан)

УЧАСТНИКИ С ПРОЖИВАНИЕМ ОСВОБОЖДАЮТСЯ ОТ ОПЛАТЫ КОНКУРСНОГО ВЗНОСА.
Уникальная стоимость в купальный сезон!
NEW! ФЕСТИВАЛЬНЫЙ ПАКЕТ НА 5 ДНЕЙ ОТ - 40 000 тенге.
На 15 участников - одно бесплатное место руководителю (каждое 16-е место)!

КЕЛІНІМ ГҮЛНӘР БІТІМБАЙҚЫЗЫНЫҢ РУЛЫҚ ШЕЖІРЕ ТАРАЛЫМЫ:

Баламның жұбайы **Гүлнәр Бітімбайқызы Оспан** 1989 жылы Қарағанды қаласындағы №3 мектебіне бірінші класқа барады, аталған орта мектепті 1999 жылы бітіріп, Қарағанды техникалық университетінің ақпараттық технологиялар факультетіне түсіп, 2004 жылы бітіреді. 2004 жылы Қазтұтынуодағы Қарағанды экономикалық университетінің қаржы және банк ісі факультетін бітіреді. Думан мен Гүлнәр балаларымнан Аллаһым берген үш немерем бар: Дәмелі, Әбубәкір, Ахмет.

Арғын - Мейрамсопы - Қуандық - Қарпық - Көзей - Тоқа - Сарықожа - Жасыбай - Мырзамбет - **Балапан** - Сырттанбек - Жазғыбек - Оспан - Ақпан Ақпаннан: Біттібай, Бітімбай, Ырзықбай туады.

Біттібайдан: Бақыт, Салтанат, Нұрлан, Бағлан, Аслан. Бітімбай құдадан: Ерлан, Айнагүл, Жанар, Анар, **Гүлнәр**, Әлия туады.

Бітімбай құда - Кәтәйім құдағи

Бітімбай және Біржан құдаларым балаларымен...

ТОҚА - БАЛАПАННЫҢ БАЛТАСЫ

Енең Тоқасы елінде ауыз толтырып айтар ел, жер, жесір қамын ойлап, татулықтың, бірліктің қамын жеген ерлер аз болмаған. Соның бірі - Балапанның Балтасы болды. Балтаның аты ел аузында Тоқа Қорысбайдың асымен қалды. Ас байлықтың, барлықтың, беделдің сыны десек, келген қонақ аз отырып көп сынайды ғой. Арқа қазағында бір мінсіз өткен ас - осы Қорысбай асы болыпты. Сол асты Балапанның Балтасы мен Аманжолдың Бәйтелісі басқарыпты. Тартылған табақтан мін таппай қоймайтын Боранқұл(Қаракесек - Кәрсөн - Аралбай) сияқтылар да үн шығармапты. Сол астың төріндегі ақсақалы(руы Қареке, атын ұмыттым) «Е, Аллаһ бала бер, бала берсең Балапанның Балтасындай, Аманжолдың Бәйтелісіндей дана бер...» деп бата берген екен. Тоқа Тойынбек Балтадан туады. Сәкен бөтен жерге барғанда байымды айтам, батырымды айтам, болысымды айтам білмейді... Тоқа Тойынбек дегенімде «білеміз», дейді. **Тотамның** аты Көкшенің көгіне, Алатаудың сеңгіріне жеткен екен деп көңілі толып айтады екен.

Тойнекең асыл сөз терген адам, бірде сол мақсатпен Алтай Сейпілқазы қажыға түседі, аттанарда ат мінгізіп тұрып, Сейпілқазы бұйымтай сұрайды, сонда Тойнекең «маған ат мінгізетін менен бай емессің, айта жүретін бір сөз айт» дегенде Сейпілқазы:

*«Тойнеке бізден шығады өлең деген,
Пенденің ойында жоқ өлем деген.
Кеудесін өлмейтіндей көтереді,
Өгіздей семіреді өлең жеген.
Әуре үшін жаралады осынау адам,
Ажал, мехнат арасы бірақ қадам.
Көк тіреп көкірегіңмен жүрсең дағы,
Көтеріп көрге салар хақ-тағалам.»*

- дегенде Тойнекең ырза болып, келген еңбегім ақталды деп аттанған екен. Шөже ақын Сайдалы Сары Тоқаға мақтау айтып арасында былай сілтеген екен:

*«Атағын Алатаудан асты Тома,
Құтжекең Аралбайда жуан ата.
Бір сөзді Тойынбектен ести қалса,
Құрысар Абылайхандай ер Мұстапа»*

Тойнекеңнің Атағы Алатау асқан атбегілер жайлы жазылғандықтан қайталамадық.

Балта үйлі-баранды болған шағында әкесіне «тоқал ал» деп қолқа салыпты, «неден тарықтың» дегенде, «туыстарың ертоқым санайтындай» деп жауап берген ғой. Сол тоқалынан Балапан бай жеті ұл көрген, біреулер 70 жасында деп айтады екен. Жаман тағылыдай ел шетінде орныққан бұл ауыл біздің момын елді барымташылардан қорғаған, аттанып барып жылқы алған, ат үстінен ұйқы алған, жігіттері сай ауыл.

Осы атадан шыққан 1984 жылғы еркін күрестен жастар арасындағы дүниежүзінің чемпионы Аманкелді Жаппаров қазақ спортының мақтанышының бірі.

КЕЛІНІМ ГҮЛНӘР БІТІМБАЙҚЫЗЫНЫҢ АНАСЫ КӘТӘЙІМ РАЙЫМБЕКТІҢ ШЕЖІРЕЛІК ТАРАЛЫМЫ:

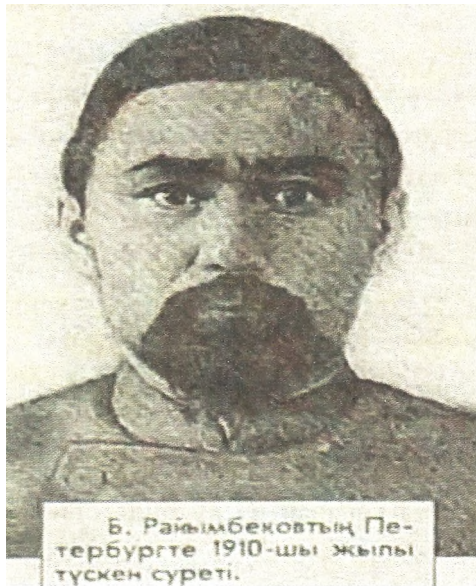
Кәтәйім Ахметризақызы-Арғын - Мейрамсопы - Болатқожа - Ақша - Бошан - Машай - Бораншы - Тілеулі - Керней - Балта - Қазыбай - Кенжебай - Райымбек - Бодаубек - **Ахметриза**.

Ахметризадан: Мұхамедрахым, Кәтәйім, Шахизада, Мұхамедкәрім, Шарбантәкура, Раузалаз туады.

Менің аса құрметтейтін ақылдың кені құдағиым Кәтәйім Ахметризақызы фәни дүниеден бақилыққа 2013 жылдың 25 желтоқсанында озды...

Аллаһ Тағала жаныңызға жәннат, мекеніңізге жұмақ бұйыртқай!..

*Құдағиым Кәтәйім Ахметриза
қызының рухына арнаймын!..*

АЛАШОРДАШЫ БОДАУБЕК

Менің үлкен балам Думан Мағзидің жұбайы Гүлнар Бітімбайқызының анасы, бүгінде екінші мәңгілік өмірге озған Кәтәйім Ахметризақызы Райымбекованың қазақ халқының тәуелсіз ел болу жолындағы күресінде ерекше орны бар тұлға - үлкен әкесі Бодаубек Райымбековке тоқталмақпын.

Бодаубек құда қазақтың рулық таралымы бойынша: Қаракесек - Керней-Балта - Қазыбай - Дәулет - Кенжебай - Райымбек - Бодаубек - **Ахметриза - Кәтәйім** болып өрістейді.

Бодекең екі әйел алған адам. Үлкен шешеміздің есімі - Сәлима, ноғай қызы еді, “Үлкен апа” дейтінбіз. Бұл шешемізден - Әбушахман, Әбурайра, Мәлике. Шәміл, Кәмел, **Ахметриза** және Қадиша есімді балалар тарайды. Ал кіші шешеміз Кәтайдан Едіге мен Қажымұрат туады. Бодекең балаларының бәріне білім алуына жағдай жасаған адам. Бәрі де белді қызметтер атқарды.

Райымбектен - Әбеубек, Абзалбек, Мұрсалбек, Бодаубек, Зейілғаппар және Зейінғали есімді алты ер бала болыпты. Бодаубек солардың кенжесі екен. Екі қолынан өнер тамған адам болған.

Бодаубек Райымбеков - Қарқаралы петициясына қол қоюшылардың бірі. Бұл кісі туралы өзінің естелігінде өңіріміздің белгілі этнографы Төрехан Майбас былайша әңгімелейді:

Ақынның Ақадырда тұратын қызы Күләнда апамыздың үйінен шықпаймын.

Жуасбай ақын шарқ үрдісімен көптеген дастандар жазған. Оқиғаларын қайдан алады десем апай бір жапырақ қағазды алып келді. Хат жәдитше жазылған екен. Онда орыс тіліндегі “Мың бір түннің” үшінші кітабын жіберіп отырғандығын, соның ішінде “Үш соқыр хикаясын қазақы ұғыммен тәржімалап шығуды ұсыныпты. Бұрынғы жазылған екі дастанға осы дастанды қосып, Троицк баспасына жіберетінін жазыпты. Хат иесі - Бодаубек Райымбеков екен.

Бұл кісі кім?- деймін ғой баяғы.

Алашордист,- дейді апай орысшалап.

Осы Ақадырдың тумасы, үрім-бұтақтары осында тұрады.

Апамыз әңгімесін баппен айтады. Бодекеңді Ақбайдың Жақыбымен бірге оқыған дейді. Осында Марат деген немересі жүр деді. Кейін білсем бұл баяғы шахматшы Марат ағам екен. Бірақ Мәкеңмен қанша кездесіп жүргеніммен Бодекең жөнінде тіс жармаған. Бір себебі бар шығар деп ойладымын...

Бодекең есімін бұдан бұрын осы аймақтың тамыршысы Сүбікбек Әбдірахимов ақсақалдан да естігенмін. Бұл кісі де алашордашылдың тұқымынан. Ол кісінің әкесі - осы өңірдегі алғашқы мұғалімдердің бірі. Алаш партиясының қатарында болған. Уфадағы “Ғалия” медресесін тауысқан. Сұқаң Бодекеңді өз көзімен көріпті. Үйлерінен талай рет дәм татыпты. Сондай келістерде Ахаң мен Бодекең есікті бекітіп алып, таңды таңға ұрып әңгімедүкен құрады екен. Бодекең сұңғыла адам еді дейді. 1937 жылдың салқынын ерте сезіп, Аханды(Ақбайдың Жақыбы) Қарқаралыдан елге қашырған екен. Тағы сол Сұқаң: “Сенің бабаларың Дияқажы мен Айса мұғалімді татуластырушы осы Бодекең” - деді.

Бұл екі кісі де қырдағы белгілі тұлғалар. Дияқажы Ахметұлы білімін Түркияда көтерген, ал Айса Тоқтарбеков “Ғалия” медресесінде оқыған. Сонау жиырмасыншы жылдардың ортасында екеуінің арасынан өсектің отына оранған қара мысық жүгіріп өтіпті.

Мен Марат ағамды мазалаған жоқпын. Өз тарапымнан түртініп, іздене бастадым. Сөйтіп жүргенімде Мәкеңнің өзі іздеп келді. Көптеген дерек берді. Там-тұмдап мұрағаттық деректер де табыла бастады.

Менің алдымда Бөдекеңнің бел баласы Әбурайранның өз қолымен кириллицамен жазған ғұмырбаяны жатыр. Онда Райымбек әулетінің талайлы тағдыры толық жазылыпты.

Бастан көп қиыншылықтарды өткереді. Елде жағдайы болмаған соң екі қолына сеніп, жатақ болып Қарқаралы қаласына көшеді. Осында келген соң бәйбішесі қайтыс болып, тағы да күйі кетеді. Елге қайта көшеді. Кенжесі Бодаубекті көршісі Сейсекин дсген ақсақалға аманаттайды. Қайран әке баласының ертеңін ойлаған ғой. Бодаубек балаларының ішіндегі еті тірісі екен. Бөдекең он бес жасында жергілікті қырғыз ауыл шаруашылығы мектебіне 1887 жылдың 23 қазанында оқуға кіреді. Оны 1892 жылдың 10 қыркүйегінде бітіріп шығады. Мектеп басқарушысы И.Куликов қол қойған аттестатта барлық пәндерді “жақсы” деген бағамен бітіргендігі, сонымен бірге етікші мамандығын қоса алып шыққандығы көрсетілген. Сәл қиғаштығы болмаса, Күләнда апайдың айтқаны рас болып шықты. Ақбайдың Жақыбы да осында 1886-1888 жылдары оқыпты.

Бөдекеңнің білімін әрі қарай жалғастыруға қаражаты болмайды. Ерікті тілмаш қызметін атқарады. Осындағы жер аударылған саяси тұтқындармен араласады. Солардан кітап алып, саяси сауатын ашады. Алаш жетекшілері Ахмет Байтұрсынов пен Жақып Ақбаев төңірегіне топтасады. 1905 жылғы маусымдағы Қарқаралы петициясының бел ортасында жүреді.

Қазақ даласындағы ұлттық қозғалыстың өрлеуі осы 1905-1913 жылдарға келеді. Оның орталығы, сөз жоқ, Қарқаралы болды. Бастауында осындағы орыс-қазақ училищесінің меңгерушісі А.Байтұрсынов бастаған Ресейдің жоғары оқу орындары мен медресе, мұсылман мектептерін бітірген санаулы қазақ интеллигенциясының өкілдері тұрды. Олар аграрлық, діни мәселелермен бірге саяси сипаты бар мәселелерді де көтере білді.

1909 жылғы 1 шілдеде А.Байтұрсынов Қарқаралыда тұтқындалады. Қуғындау басталады. Бұл жерде мынаны да ескере кеткен жөн болар. Қапалда жүрген Жақанның кесікті мерзімі 1910 жылдың 22 желтоқсанында бітуге тиістін. Осыған орай Жақанды Тобыл губерниясына жер аударудың жолдары қарастырылады. Өйткені, Жақанның Қарқаралыға қайтып келуі аса қауіпті еді. Ахаң мен Жақанның басын бір жерде, оның ішінде жағдайы ушығып тұрған Қарқаралыда қосуға болмайтын. Дала өлкесінің генерал-губернаторы Ішкі істер министрлігіне жазған хатында Ақбаевтың басты серігі Байтұрсыновтың қамауға алынғандығын қуана хабарлайды.

Бұл жазадан Бодаубек те сырт қалуға тиіс еместін. Солай болды да. Ахаңмен бірге он адам қамалады. Олардың арасында Ақайдың Хасені,

Ақбайдың Ыбырайы, Райымбектің Бодаубегі сынды серкелер болады. Мұнда оларға дейін атақты Мәди қамалған болатын.

Жоғарыдағы хат 1910 жылдың 4 ақпанында жазылған. Осы хатқа Ішкі істер министрінің орынбасары П.Курлов: “Ақбаевты және оған қоса А.Байтұрсыновты, Ә.Бөкейхановты, Ыбырай Ақбаевты, Ахмет Райымбековті, Сүлейменовті, Бәйтеневті Дала өлкесінен тыс жерге, онда да Жетісу және Торғай облысынан тыс жерге екі жылға жер аударуға қаулы шығарылсын. Мерзімі 1910 жылдың 15 қаңтарынан саналсын”, - деп бұрыштама соғады.

Ахмет және Бодаубек Райымбековтер туыс адамдар емес. Осыған байланысты Бөдекеңнің немересі Мәкең мынадай әңгіме айтады: “Ұмытпасам 1976-1977 жылдары болса керек, мен ол тұста Ақадыр ауданының Ортау мектебінде мұғалім едім. Кеңшардың парткомы Батай Түсіпов деген азамат. Сол кісінің қыз баласы саяхат жасап Мароккоға барады. Ұшақ жолай Будапештке қоныпты. Сондабір қазақ азаматына жолығыпты. Сөйтсе, ол азамат сондағы Совет елшілігінде істейді екен. Бірден Қарқаралыдан кім бар деп сұрапты. Бар болып шығады. “Ахмет Райымбековті естігендерің бар ма?”, - дейді. Сонда әлгі қарындасымыз мені атапты. Бірақ әкесінің есімі Бодаубек сияқты депті. Ол кісі біздің әкейді білетін болып шығады. Сәлем айтады. Сөйтсе, ол кісі Ахмет Райымбековтің немересі екен”. Ал Бөдекеңмен қамалғандардың бірі Бәйтеневтің есімі - Смайыл. Ол Егіндібұлақ ауыл мектебінің мұғалімі. Жазығы - Жақаң мал фельдшері болып істейтін Әубәкір Құрмановтан әдебиеттер алып оқыған. Әубәкір Бөдекеңмен жамағайын болады. Ол кісінің баласы Мұрат Құрманов кейін ішкі істер генералы болды.

1910 жылдың 07 наурызында Ақмола губернаторына Семей губернаторынан Ақбаевқа, Байтұрсыновқа және басқаларына Дала өлкесі шегінде туруға тыйым салу жөнінде хабарлама түседі:

“МВД, 15 февраля сего года, постановил: воспретить бывшему помощнику присяжного поверенного Якупу мирзе Акпаеву, бывшему заведующему Каркаралинским русско-казахским училищем Ахмет Байтұрсынову, киргизам Каркаралинского уезда: Токраунской волости Смахану Букейханову, Беркаринской Ибраю Акпаеву, акчатавской Будабеку Раимбекову, бывшему Кувскому волостному управителю Хасену Акаеву, медицинскому фельдшеру Ахмету Раимбекову, ученику Каркаралинского училища Асылбеку Сулейменову и бывшему учителю аульной школы Смайлу Байтенову жительство в пределах Степного края и так же в областях

Семиреченской и Тургайской - сроком на два года каждому, считая таковой с 15 февраля 1910 г.”.

Бұл хабарламаға губернатор А.Тройницкий, ерекше тапсырмалар шенеунігі Симонов қол қойған. /ЦГА РК. Ф.369.ОП I.д.НОI.л.3 об./.

Сонымен, 1910 жылы Қарқаралы түрмесіне қамалғандардың толық тізімі мынадай: Смахан Бөкейханов, Ыбырай Ақбаев, Хасен Ақбаев, Ахмет Райымбеков, Бодаубек Райымбеков, Асылбек Сүлейменов, Смайыл Бәйтенев. Бұлардың бәрі қылмыскер ретінде қамауға алынған. Оларға қоса теріс үгіт таратты деген желеумен Шайқы Машақов, Алтынбек Қосымбаев, Қалиахмет Мәмбетов, Сәттібай Арыстанбеков, Ғалиахмет Мәмбетқұлов жауапқа тартылады.

Бұл он бір адамға тағылған кінә ауыр болатын. Жақып Ақбаевтың жақтастары деген “статья” өмір бойы қыр соңынан қалмайды.

А.Байтұрсынов істен оқшау алынып, Семейге жөнелтілгеннен кейін қалғандары қолхатпен босайды. Жазалыларды екі жылға жер аудару мәселесі осы кезде көтеріледі.

Жазалылар жай жатпай жоғары орындарға шағымданып, қуынады. Бұл жетеудің арызында залалымыз тиіп кетеді деп Ә.Бөкейханов, А.Байтұрсынов және Ж.Ақбаев өздерін көрсетпейді.

Көзі қарақты оқырмандар осы іспен Хасен Ақбаевтың Петерборға екі рет сапарлағанын жақсы білетін болар. Біреулер ол кісінің бірінші сапары 1910, екіншісі 1911 жылы болды деп көрсетеді.

Шынында, 1910 жыл болса керек. Х. Ақаевтың жанында Бодаубек Райымбеков болған. Олай дейтініміз, Қарағандыда тұратын Құрайыш есімді баласының қолында Бодекеннің жалғыз түскен суретінің түпнұсқасы бар.

Оның сыртында араб қарпімен “Мәликеге Бодаубектен” деп, одан төменіректе кириллицамен “1910 г. Петербург. Мастерская Козина. Негатив сохраняется” деп жазылған.

Мәлике деп отырғаны Бодекеннің туған қарындасы. Құрайыш ағамыздың айтуынша, бұл сапарға төрт адам барған.

- Шешем Мәлике солай деп айтып отырушы еді, - дейді.

“Ол төртеу кімдер?”, - десем, “Шешейдің айтуынша, біреуі - Бодекен, енді біреуі - Ақбайдың Жақыбы”, - дейді.

Анығы - Бодекен ауылда қалған. Істегі қалған алтауына осы жолы кеңшілік жасалған.

1909 жылы қолхатпен босап шыққаннан кейін Бодекен уақытша Кереку уезінің Ақкелін болыстығында бой тасалай тұрады. Алайда, 1910 жылғы 10 наурызда Павлодар уезінің 2-учаскесінің крестьянский бастығы Катасович мынадай қаулы шығарады:

“Аккелинского волостного писаря Будаубека Раимбекова въ силу вышеупомятой телеграммъ, отъ занимаемой имъ должности уволить, предписавъ аккелинскому волостному управителю немедленно принять отъ Раимбекова на законномъ основании все делопроизводство по волости вперёдъ до назначения писаря. Постановление это, какъ окончательное, подлежит немедленному приведению въ исполнение и может быть обжаловано въ Семипалатинское областное правление въ порядке надзора”.

Енді Бодекен ешқандай қызметте байыздап тұра алмайды. Қайтадан ерікті тілмаш қызметін қол көреді. “Дала уәлаяты”, “Сарыарқа”, “Қазақ” газеттерінің белсенді тілшісі болады. Езгі мен тепкіде жүрген қазақ жұртының жоғын жоқтайды. Өзінің аталастарын да аямайды. Мұнысы кейін жауапқа тартылғанда өзін ақтауға себін тигізеді.

Патша тақтан құлағанда Қарқаралыда болады. 1917 жылдың 20 наурызында Жақаң бас болып құрған Қарқаралы уездік біріккен комитетіне кіреді. Мұнда тағы да дау-дамай шығады. Жақаң қазақ мүддесін ғана қорғайды деген жала жабылады. Комитеттегі қазақ зиялылары бұл жолы дес бермейді.

Бодекен Ақбаевтың әсерімен ескі құрылысты сынап мақалалар жазады. 1919 жылы алашордашыларға кеңшілік жасалғаны белгілі. Іс жүзінде бақылауда жүреді. Жаңа өкіметті қолдайды.

Қарқаралыда Кеңес өкіметі құлағаннан кейін қырға шығып кетеді. Ақ қашып, қызыл қуғанда Ақшатау болыстығының Сымбыл деген жерінде болады. Осы жерде қуғын - сүргінде жүргенде бой тасалап, екі бөлмелі үй салдырған екен.

Қашқын ақтардың тізесі елге батады. Ортаға тағы да Бодекен жүреді. Ақтардың атамандарымен тілдесіп, сұрағандарын беріп, елді аман алып қалып отырады.

Осы жерде сәл шегініс жасайық. Ақтардың бәрі аман - сау Қытайға өте алған жоқ. Осы болыстықта Дияқажы, Қапас сынды “бунтарь” ақындар өткен. Бұлар елге тізесін батырған ақтың да, қызылдың да көздерін жойып отырған. Қапас кезінде Мәдиді алып шығамыз деп Қарқаралы түрмесін шаппақ болған. Олардың екеуі де кейін халық жаулары ретінде Қарқаралыда атылған.

Бодекең осы ағайындарымен тығыз байланыста болған. Кейін тағы ұсталғанда осы әрекеті өзін ақтап шығуға сеп болады.

Үнемі қуғын-сүргінде жүргендіктен, денсаушылық бола қоймайды. Сонда да саяси күрестерін тоқтатпайды. Елінің біраз игі жақсыларын 1928 жылдың ұлы кәмпескесінен алып қалады.

Қырға да дүрбелең кіреді. Қайда жүрсе де Жақаңмен байланысын үзбейді. Жақаңның 1928 жылы контрреволюциялық қызметі үшін Қарқаралыда қамауға алынғаны белгілі. Одан босап шыққаннан кейін Ново-Троицкіні паналайды.

Бұл кезде Шет өңірі қалың дүрбеленде болған. Даланың Боранқұл, Еркебек, Дияқажы сынды көкжалдары соңынан ерген елін ішке алып кетуді көздейді.

1929 жылдың шілдесінде Жақаң елге бет алып келе жатып Еркебекпен кездеседі. Жақаңнан Шет ауданын түгелдей көтеру, басқа да аудандармен байланыс орнату жөнінде тапсырма алады. Бұл іске тағы да Бодекең тартылады.

Сол жылдың қазан айында Ново-Троицкідегі Жақаңның пәтерінде Шет, Қоңырат, Жаңаарқа және басқа да аудандардың халқын қарулы көтеріліске көтерудің мәселесі бірінші рет жан-жақты және түбегейлі талқыланады.

Сол бірінші рет өткен кеңеске қатысқандардың толық тізімін келтірейік:

Қарқаралыдан - Бодаубек Райымбеков, Жұмбек Жексембин, Шеттен - Еркебек Дүйсенов, Қайырберлі Оспанов, Жаңаарқадан - Әуесбай Тәтібаев, Шоқыжан Балабеков, Шудан - Қарабай Бодықов, Баймұрат Жеңшімов /Женчимов/, Шұбартаудан - Исағұл Меңаяқов, Мойынқұмнан -Жұман Бөлекбаев. Алматыдан арнайы Әкбар Боранқұлов, Мұхамедкәрім Ахметов, Ғаббас Арыстанбеков келеді. Кеңеске Жақаңның өзі басшылық жасайды. Осы жерде Жақаң 1930-1931 жылдары Кеңес өкіметінің қазақтарға, оның ішінде байларына аяусыз қысымшылық жасайтынын, байлар мен орташаларды тап ретінде жоятындығын көрегендікпен ашық түрде айтады. Жиналғандар қарулы көтеріліске шығуға, елді Қытайға асыруға бәтуаласады. Негізгі салмақ Еркебекке түседі.

Келесі жылы тағы да сәуір айында Жақаң үйінде осы топтың кеңейтілген мәжілісі өтеді. Оған қырықтан астам адам қатысады. Солардың ішінде Әлімхан Ермековтің, Орынбек Бековтің, Мәжит Сейфуллиннің, Сейфолла Оспановтың / Сәкеннің әкесі/, Әбікен Хасеновтің, Ілияс Ахметовтің бол - ғанын айта кетейік.

Бұл жиынға Бодекен де қатысады. Өзімен бірге баяғы Ақшатаудың болысы Құлжанбектің баласы Қапбанды ала келеді.

Қырғызстанға көшкен қазақ байларының басын қосу Шет ауданының қазағы Күмісбек Ханбатыровқа тапсырылады. Жаппай көшу 1931 жылдың көктеміне белгіленеді.

Көш жолына келгенде мәжіліске қатысушылардың пікірі екіге бөлінеді. Жақаң бастаған топ Қырғыз елі арқылы көшуді ұсынса, Еркебек бастаған қыр қазақтары Балқаш арқылы асып түсуді жөн көреді. /Архив Жезказганского УВД.ф.1.д.8737.т.1./.

Алғашқы көшті қалғандарын тоспай Еркебек бастайды. Ол шөлге /Бетпақдала/ ірге аударады. Кеңестік қызыл отряд оларды қуып жетіп, атыс болады. Көп ұзамай Еркебек елге қайта көшеді. Алайда, Ақшатау болыстығының көтерілген бір топ қазағы Қытайға өтіп кетеді.

Еркебек қайтып келгеннен кейін қызыл отрядпен еріксіз атысқа барады. Шеттегі қарулы көтеріліс - Шет қырғыны осылай басталады. ОГПУ-дің жазалау отрядтары көтерілісшілер арасына өз жансыздарын енгізіп, олардың ауызбіршілігіне іріткі салады. Соңынан оларды ақ-қарасын айырмастан аяусыз жаныштайды.

1933 жылы Бодекен тағы да тұтқындалған. Алайда, көп ұзамай босап шығады. Оның Кеңес алдындағы сіңірген бұрынғы еңбектері ескеріледі.

Жалпы, Кеңес өкіметі Бодекенге онша шүйіле бермеген. Алғашқы оқығандар қатарында қызметке шақырылады. Есеп-қисап жұмыстарын атқарады. Біраз уақыт Шет ауданының милициясын басқарады.

Осыдан кейін ол кісі “үлкен сахнадан” көріне қоймайды. Үнемі қуғынсүргінде жүргені өз дегенін істейді. Мүгедектік демалысқа шығады.

Енді Бодекеннің тағы бір баласы Құрайышқа оралайық. Ол кісі былай дейді:

“Мен есімді білгеннен Бодекеннің тәрбиесінде болдым. Ол кісінің көптеген құжаты менің қолымда. Сол құжаттардың бірінде Бодекен отбасының құрамы жөнінде анықтама бар. Ол 1934 жылы берілген. Сонда мен, ағам Мұхтар және апайым Ғайни Бодекеннің балалары ретінде көрсетіліпміз. Бәріміздің де тегіміз - Райымбеков.

Бодекеннің баласы еместігімді тек 1945 жылы ғана білдім. Сол жылы Ақшатау кенішіне көшіп бардық. Менің туған әкем осы жердің тумасы екен. Аты-жөні - Азына Татубаев. Ол кісі де осы Керней атаның баласы. Жуан ата тұқымы, “контра” деген желеумен отызыншы жылдардың басында ұсталған.

Жалғыз кетпей, інісі Хасен де қосақталыпты. Туған әкем де оқыған адам екен. Адвокат болыпты.

Бодекең әкеміз бізді орысша оқытты. Орыс тілін жетік білуімізге көршілеріміздің де септігі тиді. Вернадский деген поляк көршіміз орман шаруашылығынын бастығы еді. Ол Қарқаралы орманына алғаш болып ақ тиін жіберген адам. Дериглазов деген көршіміз де оқыған адам еді. Бір қызығы сол кісілердің барлығы қазақшаға судай ағып тұратын. Бұлардың барлығы да саяси тұтқындар еді.

Бодекең көп оқушы еді. Бай кітапханасы болды. Кейін ол кім көрінгеннің қолында кетті. Алаш көсемдерімен түскен суреттері де көптің. Арты не болады деп әкеміздің суретін ғана қиып алып, қалғандарын жойып жібердік.

Бодекең 1941 жылы 26 наурызда менің қолымда қайтыс болды. Қарқаралыға жерледік. Басына кезінде белгі қоя алмадық. Қай жерге жерлегеніміз есімізде қалмапты”.

Құрайыш ағамыз күрсінсе күрсінгендей әңгіме екен. Ел құлақтас болар деп ойлаймыз.

ҚЫЗЫМ АҚДИДАРДЫҢ БАРҒАН ЖЕРІ

Қызым Ақдидар Жұмағалиқызы Мағзи-1992 жылы К.Мыңбаев атындағы совхоздың Қызылтау орта мектебінде бірінші класқа барды. 2003-ші жылы Шет ауданы Ақадыр кентіндегі Гагарин атындағы орта мектебін бітіріп, Е.А.Букетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университетінің қолданбалы математика факультетіне түсіп, 2008-ші жылы тәмәмдады. Осы жылы Қарағанды облысы білім басқармасының «Дарын» мамандандырылған мектеп интернаты» коммуналдық мемлекеттік мекемесінде математика пәнінен ұстаз. Көзімнің ағымен қарасындай Ақдидарым 2011 жылдың 27 тамызында тұрмыс құрды, күйеу баламыз Қазбек Біржанұлымен таныстырды. Қарағанды қаласындағы «Шаңырақ» мейрамханасынан Ақ жол тілеп шығарып салдым. 2011 жылы Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика және бюджетті жоспарлау министрлігінде маман, бас маман қызметтерін атқарды. 2013 жылдан жеке кәсіпкерлікке ауысты.

Бәтжан, Еркеш, Айткүл - Мен, Күлбағила құдағи, Бақыт, Тамара

Ақдидардың қайын жұрты

Қызым Ақдидардың жолдасы Қазбек Біржанұлы Нұреке(Абен) - 1993 жылы «Қарағанды қаласының білім бөлімі» мемлекеттік мекемесінің «№101

мектеп-лицейіне» бірінші класқа барып, 2001-ші жылы 9 сыныптан кейін Қарағанды политехникалық колледжінің «автокөлікті пайдалану және техникалық камтамасыз ету мен жөндеу» мамандығын алып, кейін Е.А.Букетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университетінің ақпараттық-технология факультетін бітіреді. «БТА Банкі» АҚ - да инженер-информатик қызметін атқарды. Бүгінгі таңда кәсіпкерлікпен шұғылданады.

Күйеу балам Қазбек Біржанұлы Нүрекенің(Абеннің) шежірелік таралымы: Арғын - Мейрамсопы - Қуандық - Қарпық - Көзей - Тоқа(Қаратоқа) - Бесім - Сатыпалды - Бәймәмбет - Шыман - Солтан - Әлгөшек - Нұрмағанбет - Әбен - Бегдар.

Үлкен құдамыз Бегдардан: Гулия, Тамара, Бақыт, Ержан, **Біржан**, Маржандар туады.

Біржаннан: Қазбек, Әсем

Гулиядан: Динара, Ниязбек

Тамарадан: Арслан, Жәнібек

Бақыттан: Ерсайын

Ержаннан: Сәбила, Әнет, Диана

Маржаннан: Диляра

Күйеу балам Қазбекпен қызым Ақдидардан Аллаһым екі немере жиен бұйыртты: Сәтті және Софи.

Қызым Ақдидардың енесі Гүлмира Адамжанқызы Ибраһимнің шежірелік таралымы:

Арғын - Мейрамсопы - Қуандық - Қарпық - Көзей - Тоқа(Қаратоқа) - Бесім - Сарықожа - Марқа - Қалыбек - Қырғызбай - Жаңбырбек - Ибраһим (Адамжан).

Адамжаннан: Қадыр, Қонай, Марта, Қанат және біздің құдағи Гүлнәр туған. Біржан құда мен Гүлнәр құдағи Астана қаласында тұрады.

ДУЛАТ- ТОЛҒАНАЙ

Кіші ұлым Дулат Жұмағалиұлы Мағзи - 1994 жылы Шет ауданы Ақадыр кентіндегі Гагарин атындағы орта мектебіне бірінші сыныпқа барды. 2005-ші жылы аталған мектепті бітіріп, осы жылы Қарағанды мемлекеттік техникалық университетінің экономика факультетіне түсіп, 2009 - шы жылы тәмәмдады.

2013 жылы 14 желтоқсанда Аллаһның қалауымен балам Дулат Толғанай Бағдадқызымен үйлесіп шаңырақ көтерді. Той Қарағанды қаласындағы «Бақыткүл» мейрамханасында өтті.

Өкен Ахметбекұлы, Тілеубек Зейнеш, Абылай Шүленбай, Мен, Өрік Оразбек, Қасымбек Меди, Тұрар Ахметұлы, Ганс Қойлыбай - тойда.

2013 жылы Д.А. Қонаев атындағы көлік және құқық гуманитарлық университетінің Құқықтану мамандығы бойынша бітірді. Ішкі істер органында қызмет атқарады.

Баламның **жұбайы Толғанай Бағдатқызы Төлеген** 1997 жылы Жаңаарқа ауданы Ақтау ауылында бірінші класқа барады, аталған орта мектепті 2008 жылы бітіріп, осы жылы Е.А.Букетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университетінің филология факультетіне түсіп, қазақ тілі және әдебиеті пәнінің ұстазы мамандығын 2012-ші жылы алып шығады. Содан Қарағанды қаласындағы «Техникалық-құрылыс колледжінде» ММ-сінде, бүгінгі таңда «Қарағанды технология және сервис колледж» ММ-сінде ұстаздық қызметін атқаруда.

Кіші ұлым Дулат пен Толғанайдың шаңырақ көтеруі. 14.12.2013ж.

Дулат қайын жұртының ортасында.

Дулат отбасымен.

Балам Дулат АҚШ-тың астанасы Вашингтон қаласында халықаралық бағдарлама аясында білімін көтерді, 2008 жыл, шілде

КЕЛІНІМ ТОЛҒАНАЙДЫҢ РУЛЫҚ ШЕЖІРЕ ТАРАЛЫМЫ:

Арғын - Мейрамсопы - Қуандық - Алтай - Қалыбек - Атаң - Құттымбет - Сәмембет - Ақбас - Бексейіт - Төлеген - Көлұзақ - Бағдат.

Бағдаттан: Айдос, Әділет, Әділбек, Толғанай.

Айдостан: Еркебұлан, Айзере.

Әділеттен: Олжас, Айбике.

Әділбектен: Илияс.

Толғанайдан: Абдулла, Мәриям.

Келінім Толғанай Бағдатқызының анасы

Рухия Нәсенқызының шежіре таралымы:

Арғын - Мейрамсопы - Қуандық - Алтай - Сайдалы - Дүкенай - Олжа - Нұра - Орақ - Көшек - Молдабай - Нәсен - **Рухия.**

Рухия құдағидың бірге туысқан бауырлары: Оразалы, Ырзық, Ырзықия, Зұлқия, Рухия, Өркен, Балқия, Оралбай, Қалдыбала.

БАУЫРЛАРЫМНЫҢ ҚҰДАЛАСУЫ

Алмагүл - Жаңабай

Менің құдай берген алты бауырым бар: Алмагүл, Есенғали, Ерғали, Рымкүл, Нұргүл, Ербол*.

Алмагүл Диярқызы Қысырауын 1963-шы тамыздың 15-ші жұлдызында Нілді (Успен) мыс руднигінде туған. 1980-ші Нілдідегі(Нілді (Успен)) Сәкен атындағы орта мектептің орыс класын бітірген.

Алмагүл 1980-ші Жезқазған қаласындағы медициналық училищеге түсіп, 1983-ші акушер-фельдшер мамандығын алып шықты. Содан Ақадыр аудандық ауруханасында көп жылдар бойы акушер болып қызмет атқарды, кейін Абай қаласында, бүгіндері Сортировка станциясының теміржол ауруханасында жұмыс істеуде.

Алмагүлдің жолдасы марқұм Жаңабай Төлеуұлы Жұматай, руы Тарақты Меңлібай. Жаңабай марқұмға Аллаһ Тағала ақындық қасиет қондырып еді, не керек, енді қауызын жарайын деп тұрған кезеңде, қыршын жасында кенеттен бақилық болды. Ағасы белгілі жазушы, Қазақстан Журналистер одағының

мүшесі Өмір Кәріп Жаңабайды ақындық пен жазушылыққа баулып, үлкен дәрия өнерге баули бастаған кезең болатын...

Жаңабай марқұмның соңында қалған екі ұрпағын қарындасым Алмагүл Диярқызы бүгінгі күндері өсіріп, оқытып тоқытты, олар Шынар және Шәкәрім.

Жаңабай Алмагүл, 1986 жыл

Жаңабай күйеубаламның бірге туған бауырлары: Амантай, Боран, Нескен, Жақан, Есім, Кенжетай....

Есенғали - Аякөз

Есенғали Диярұлы Қысырауын 1966-шы жылы 25 сәуірде Нілді (Успен) совхозында дүниеге келді. 1983-ші жылы Сәкен орта мектебін бітірді. Ақадырдың локомотив ДЕПО-сында көп жылдар машинист болып істеді. Жолдасы Аягөз Дәулетбайқызы Тәжі, руы Арғын - Мейрамсопы-Қуандық-Алтай-Қалыбек, көп жылдар бойы Қарағанды облысының сот жүйесінде қызмет атқарды.

Есенғали екеуміз Семей қаласында әскер қатарында жүрген Ерғалиға бардық. 1989 жыл.

Тоғжан Есенғалиқызы

Анамыз Бәтима ортамызда.

Есенғали мен Аягөздің Тоғжан атты бір қыз баласы бар. Ол балам осы үстіміздегі жылдың маусым айында Қарағанды облысы білім басқармасының

№2 "Білім - инновация" лицей - интернаты КММ-сін үздіктер қатарында бітірді, қалаған жоғарғы оқу орнына түсуіне Аллаһм жар болсын!

Ерғали - Айнұр

Ерғали Диярұлы Қысырауын 1971-ші жылы 26-шы наурызда Нілді (Успен) совхозында дүниеге келді. 1988-ші жылы К.Мыңбаев атындағы совхоздың Байғозы батыр орта мектебін бітірді.

1999 жылы Қазтұтыну одағы Қарағанды экономикалық университетін экономист мамандығы бойынша, 2020-шы жылы Қарағанды мемлекеттік техникалық университетінің (ҚарМТУ) инженер мамандығы бойынша бітірген.

Ерғали інім отбасымен және Грозный қаласында әскери борышын өтеуде. 1988 жыл.

Көп жылдар бойы Қарағанды облысының темір жол саласы құқық қорғау органдарында жұмыс істеді.

Абай қаласының жолаушылар транспорты - көлік жолдары тұрғын үй коммуналдық шаруашылығы бөлімінің бастығы (2006 - 2011).

Қарағанды қаласының жолаушылар транспорты - көлік жолдары тұрғын үй коммуналдық шаруашылығы бөлімі бастығының орынбасары (2011 - 2015) Абай қаласының «Абай жылу желілері» ЖШС-нің директоры(2015), Абай қаласының әкімі(2015 - 2018).

Абай ауданының кәсіпкерлік және өнеркәсіп бөлімі ММ-нің бастығы(2018 - 2019).

Бүгінгі кезеңде Абай ауданына қарасты Дубовка кентінің әкімі лауазымын атқаруда.

Жұбайы Айнұр Тұрарқызы Қысырауын 1976-шы жылы 7-ші наурызда Нілді (Успен) совхозында дүниеге келді, руы Тоқа - Мырзамбет - Үшқоңыр - Дулат.

1993-ші жылы Жезқазған қаласындағы №3 орыс орта мектебін бітірген.

1999 жылы Қазтұтынуодағы Қарағанды экономикалық университетін экономист мамандығы бойынша тәмамдаған.

Қарағанды облысы «Қазавтожол» ҰК АҚ филиалының бас есепшісі болды, бүгінгі уақытта облыстық ауыл шаруашылық басқармасының бас есепшісі.

Балалары: Дидар, Гүлнәр, Мәдина, Дамир.

Рымкүл - Сылатай

Рымкүл Диярқызы Қысырауын - 1973-ші жылы 23 мамырда Нілді (Успен) совхозында дүниеге келді. 1990-шы жылы Сәкен орта мектебін бітірді.

2000-шы жылы Қасым атындағы Кокшетау университетінің бастауыш сынып оқытушысы мамандығын бітіреді. Кәсіпкер.

Жолдасы - Сыланбек Аманбекұлы Адай - 1965-ші жылы 9-шы наурызда Қызылтау елді мекенінде туған, руы Қаракесек - Кәрсөн - Аралбай.

Рымкүл - Сыланбек, 1993 жыл

1982-ші жылы К. Мыңбаев совхозындағы Қызылтау орта мектебін бітіреді. Мамандығы жүргізуші. Балалары: Іңкәр, Мадияр, Бекарыс

Нұргүл - Боранбай

Нұргүл Диярқызы Қысырауын - 1978-ші 16 қаңтарда Нілді (Успен) совхозында дүниеге келді. 1994-ші жылы Сәкен орта мектебін бітірді.

1999-шы жылы Балхаш педагогикалық колледжының бастауыш мектептің мұғалімі мамандығын, 2008-ші жылы Е.А.Бүкет атындағы ҚарМУ-тін психология мамандығы бойынша бітірді.

2019-шы жылы Қазақ Мемлекеттік Қыздар педагогикалық Университетінің мектепке дейінгі оқыту және тәрбиелеу мамандығын тәмамдады.

Күйеу балам Боранбай, қарындастарым Рымкүл, Нұргүл балаларымен.

Жолдасы - Боранбай Алдабергенұлы Оразай - 1975-ші жылы 5-ші наурызда Жаңаарқа ауданының Ш.Ералиев ауылында дүниеге келді, руы Кіші жүз - Жетіру - Тама - Дәулеткелді.

1992-ші жылы Ш.Ералиев ауылындағы орта мектепті бітіреді.

1999-шы жылы Қарағанды Техникалық Университетін - Азаматтық және Өндірістік Құрылыс мамандығы бойынша тәмамдайды.

«Қарағанды металлоконструкция заводы» ЖШС-де инженер, конструктор, жобалаушы қызметтерін атқарды.

Бүгінгі таңда «КІ - INCHAAT» атты Түрік құрылыс компаниясында құрылыс басшысы қызметін атқаруда. Балалары: Аружан, Жанасыл, Бекасыл.

Ұстаз болу Аллаһ тағаламның тиісті пендесіне пәни дүниеде бұйыртқан
жәннәт бағы.., ұстаздан асқан Ұлы тұлға болмақ емес.

Жұмағали Мағзиев.

МЕРЕЙТОЙ ҚАРСАҢЫНДАҒЫ ҚҰТТЫҚТАУЛАР...

**Құрметті
Мағзиев Жұмағали Диярлы!**

Ұжында сіздей адам барда ешнәрседен қорықпаймыз.
Алдымызда кездескен қиындықтарды қасқайып күтіп алып,
оларды өткеруге үнемі дайын тұрамыз. Мұның барлығы да
сіздің ақыл-нарасатыңыз бен мейіріміңе толы
жүрегіңіздің арқасы. Туған күніңізбен құттықтай отырып,
жастық келбет пен пысықтығыңыз сізге мәңгілік серік
болсын деп тілейміз! Жұмыс күнделікті кімігіріп
мерекеге айналып, үйіңізде әрдайым жақындарыңыз
күлімсіреп қарсы алын.
Көңіл-күйіңіз әрдайым көтеріңкі болсын!
Ең бастысы, деніңіз сау болып,
осы жастың әмі онын жасаңыз!

Ізгі тілекпен: ККТМС ұжымы

**К 60-ЛЕТИЮ НАСТОЯЩЕГО ПАТРИОТА, ОБЩЕСТВЕННОГО
ДЕЯТЕЛЯ, ДИРЕКТОРА
КАРАГАНДИНСКОГО КОЛЛЕДЖА ТЕХНОЛОГИИ И СЕРВИСА
ЖУМАГАЛИ МАГЗИЕВ**

Англияның Қазақстандағы елшісі Carolyn Browne-нан (Кэролин Браун) сұхбат алған тарихшы Арман Сүлейменов, 2018жыл.

Знакомство с Жумагали состоялось благодаря хорошим друзьям, в том числе и ... госпоже Послу Великобритании в Республике Казахстан Кэролин Браун.

Летом 2017 года мне удалось добиться аудиенции у Чрезвычайного и Полномочного Посла Великобритании в Республике Казахстан Кэролин Браун и взять у нее интервью. Мы поговорили о некоторых моментах истории взаимоотношений между нашими странами, в том числе и о том вкладе, который внесли английские инженеры в развитие промышленности Казахстана до революции 1917 года.

Публикация интервью получила хороший отклик среди общественности, информация об упоминании английского периода в истории Нідді(Успен ска) дошла до организаторов 170-летнего юбилея Нідді(Успен)ского медного

рудника директор Карагандинского колледжа технологии и сервиса Жумагали Магзиев. Он был одним из организаторов юбилейных мероприятий и вскоре связался со мной, рассказал о работе над книгой по истории Нілді(Успен)ского медного рудника и официальных мероприятиях, запланированных на сентябрь 2017 года. Ознакомившись с интервью с доктором Кэролин Браун, организаторы выразили надежду установить с ней контакты, пригласить на мероприятие и, таким образом, найти больше исторических материалов, связанных с английским периодом развития Нілді(Успен)ска. Организаторы заверили, что смогут достойно принять английскую делегацию. Ради такого дела и интересов нашего народа я оказал ему содействие. Связался с представителями Посольства Великобритании, передал приглашение для госпожи Посла на 170-летие Нілді(Успен)ска. К сожалению, из-за плотного рабочего графика доктор Кэролин Браун не смогла лично присутствовать, но попросила меня передать жителям Нілді(Успен)ска свои поздравления и наилучшие пожелания.

Так в сентябре 2017 года я попал на 170-летие аула Нілді (Успен) ский, или Нельды, как называют его в народе. Нельды значит голубой камень зеленоватого оттенка, или, попросту, медный купорос Аул расположен между двумя реками Жаксы Сарысу и Жаман Сарысу. Всюду вокруг поселка и рудника можно встретить в холмистой местности камни сине-зеленого цвета. Это медная руда. Академик К.И. Сатпаев писал, что медная руда здесь добывалась еще в глубокой древности, исчисляемой тысячелетиями. Чудские копи, отвалы здесь были весьма значительных размеров, и добыча измерялась тысячами тонн. В 1847 году купец Н.А. Ушаков подал несколько заявок в Акмолинский окружной приказ и вскоре приобрел на свое имя ряд богатых месторождений меди в урочищах Нельды и Сокур-Саран. 16 февраля 1852 года в Екатеринбурге была создана компания по освоению полезных ископаемых Сарано-Нелды(Успен) ского района. В число участников входили А.Т. Рязанов (35 паев), Т.П. Зотов (35 паев), Н.А. Ушаков (20 паев) и Н.И. Севостьянов. Началось строительство медеплавильного завода. Медь здесь добывали с 1855 года. Нілді(Успен)ский рудник был основной сырьевой базой медной руды для Спасского медеплавильного завода. Руду доставляли на завод казахи на телегах, запряженных верблюдами, лошадьми или волами. Зимой и летом караваны из подвод с рудой медленно двигались в сторону Спасского завода, где дымили трубы медеплавильных печей. Первоначально на Нілді(Успен)ском руднике руду добывали открытым способом или «вразнос». Содержание меди в руде составляло от 16 до 30%. Каторжный

труд, тяжелое материальное положение, невыносимые жилищные условия вызывали массовые заболевания горняков. В конце 1904 года среди казахских рабочих и их детей, живущих в землянках на Нілді(Успен)ском руднике, появилась натуральная оспа. Эпидемия оспы быстро распространилась среди рабочих, живущих в казармах. Окружной инженер вынужден был принять срочные меры для предотвращения дальнейшего распространения эпидемии.

Забастовка рабочих Нілді(Успен)ского рудника в 1905 году явилась наиболее крупным событием в истории революционного движения в Казахстане, именно здесь был образован «Русско-киргизский союз» рабочих. В 1905 году прошли известные события, местные казахские и русские рабочие во главе с Топорниным выступили с петицией российскому императору. В петиции были выражены в первую очередь социально-экономические проблемы: сокращение рабочего дня, увеличение заработной платы, улучшение условий труда. Неудивительно, ведь рабочие были вынуждены работать в тяжелейших условиях, многие получали профессиональные заболевания. К моменту начала забастовки на руднике работало 334 чел. Из них казахов - 269 чел., русских - 65 чел.

В 1907 году вспыхнули забастовки на трех основных предприятиях Спасского акционерного общества: Спасском заводе, Карагандинских каменноугольных копях и Нілді(Успен)ском руднике. Забастовщики требовали улучшения бытовых условий и точного соблюдения администрацией условий договоров с рабочими. Массовые волнения в регионе привели к некоторому улучшению материального состояния рабочих.

С 1907 года Нілді(Успен)ский рудник перешел в руки акционерного общества Спасских медных руд, финансируемого Лондонскими банкирами. Была пущена узкоколейная железнодорожная линия «Спасский завод - Карагандинские копи» протяженностью 40 верст. Вместе с тем, удаленность от сельскохозяйственных регионов и неразвитость в крае аграрного сектора были причиной многих проблем с продовольственным снабжением.

К 1915 году запасы руды с высоким содержанием меди были уже извлечены и встал вопрос о добыче и переработке руды с содержанием меди 3-7%.

В 1915 году в окрестностях Спасского завода имелось 125 зимовок, в

окрестностях Карагандинской копи - 105, при Нілді(Успен)ском руднике - 81 зимовка. В них проживало много рабочих-казахов, прежде работавших на медьзаводе и руднике: бурильщики, забойщики, металлурги и чернорабочие. В 1915 году из общего количества двух тысяч рабочих на промыслах было свыше 1500 казахов.

В 1914-1916 годы на склоне холма Дерментас у степной речушки Жаксы Сарысу была построена обогатительная фабрика. Это было первое обогатительное предприятие Центрального Казахстана. На фабрике производили дробление руды, помол ее и флотацию со смолой, получаемой из Карагандинского угля. Продукцией обогатительной фабрики был концентрат руды с содержанием меди 25-30%. Проектная производительность фабрики - 100 тонн в сутки, но фактическая была меньше. Фабрика проработала до 1 июня 1919 года, когда возникший пожар за два часа прекратил ее существование. Развалины этой фабрики и по сей день и видны между станциями Жарык и Нельды.

В 1916 году на руднике работало более четырехсот человек. Для добычи руды был пройден вертикальный ствол глубиной 213 м. На руднике работала паровая машина, выполнявшая через подъемную установку работы по спускуподъему людей, руды, грузов. Паровая машина через генератор вырабатывала электроэнергию. Так что Нілді(Успен)ский рудник по тем временам представлял собой воплощение последних достижений техники.

В 1917 году после революционных событий завод законсервировали, а пришедшие к власти большевики национализировали предприятие.

В июне 1925 года по специальному постановлению Совета Труда и Оборона СССР Нілді(Успен)ский медный рудник, Спасский медеплавильный завод вошли в Атбасарский трест цветных металлов. Руководство треста назначило молодого Сатпаева начальником геологического отдела, возложив на него всю геологоразведку. В 1928 году - К. Сатпаев опубликовал в журнале «Народное хозяйство» статью «О перспективах развития спасских промыслов», в которой поднял вопрос о восстановлении промышленной разработки Нілді(Успен)ского месторождения, Спасского медеплавильного завода. Статья имела большой резонанс. И в 1929 году по решению Совета труда и обороны СССР на Нілді-

(Успен)ском руднике начались восстановительные работы. Сотни семей казахов переехали в поселок Нілді(Успен)ский, поселились в бараках, получили работу на руднике и на Спасском медеплавильном заводе. В химическую лабораторию доставляли пробы руд, и после их дробления проводили химический анализ в целях определения компонентов и, главное, содержания меди в руде. В работе рудника были и тяжелые периоды; дело в том, что уголь из Караганды доставляли гужевым транспортом и когда задували бураны и метели, нередкие в этих местах, доставка угля прекращалась. Паровая машина останавливалась, насосы не работали из-за отсутствия электроэнергии, и шахта снова затапливалась. Зимой таких случаев было немало.

20 марта 1931 года Постановлением Президиума КазЦИК Карагандинский район был переименован в Тельманский с центром - Спасский завод.

В 1935 году в связи с освоением Джезказганского бассейна началось строительство железной дороги Нілді(Успен)ский рудник - Джезказган общим протяжением 414 км, которая соединила Карагандинский угольный бассейн с Джезказганом. Недалеко от Нілді(Успен)ского в 1956 году геолог Г.И. Бедров открыл крупные месторождения вольфрама и молибдена. Началось строительство Кайрактинского вольфрамового и молибденового горно-обогатительных комбинатов. Нілді(Успен)ский рудник и связанный с ним технологической цепочкой Спасский завод считались центром огромного Карагандинского региона.

В 1964 году Нілді(Успен)ский рудник был закрыт. На то было много причин. Каныш Сатпаев скончался в 1964 году, начались разговоры, что руда здесь иссякла и перед государством встала задача поднять промышленную базу Жезказгана. В 1964 году на месте Нілді(Успен)ского рудника был открыт совхоз Нілді(Успен)ский.

С обретением независимости край пришел в упадок. Даже пионерский лагерь, построенный в советское время, был разрушен местными жителями. Молодежь не задерживается в поселке, нет работы и инфраструктуры. Но активисты и выходцы из этого знаменитого края не унывают и не сидят, сложа руки.

Осенью 2017 года силами энтузиастов и местных меценатов здесь прошли юбилейные мероприятия, посвященные 170-летию Нілді(Успен)ского

рудника. К юбилею в Нїлді(Успен)ском открыли монумент погибшим в годы Великой Отечественной войны. В рамках праздничных мероприятий состоялась презентация энциклопедии «Нїлді(Успен) - Нельды».

Магзиев Жумагали Диярович, директор колледжа технологии и сервиса г. Караганды, один из организаторов юбилея, уроженец села Нїлд(Успен)ское, считает, что Нїлді(Успен)ку можно поднять, надо привлечь инвесторов, может быть даже англичане вспомнят о своих активах, о Спасском медеплавильном заводе и вернутся в Нїлді(Успен)ку.

Молодой заведующий музея им. С. Сейфуллина Сембеков Адлет рассказал, что задолго до открытия рудника здесь были священные места, сопка Аулиетас родник и камень. Они обладали особыми свойствами благодаря наличию меди. Аулиетас обладал уникальными свойствами, родниковая вода, обогащенная медью, исцеляла людей, полностью уничтожая всевозможные кожные заболевания.

Во время колониальных административных реформ была создана Нильдинская волость. Недалеко от Нїлді(Успен)ки находилось зимовье Сейфуллиных, где родился Сакен Сейфуллин. После смерти Оспана, отца Сейфуллы, Сейфулла занимался воспитанием Мустафы и Мукажана. В ауле была русско-казахская приходская школа, в которой учился Сакен Сейфуллин. Сейчас в этой школе расположен музей Сакена.

Нїлді(Успен)ский рудник сыграл большую прогрессивную роль в развитии промышленности Центрального Казахстана. Он стал кузницей кадров для республики. Сейчас этот край нуждается во внимании со стороны исполнительной власти. Во-первых, в рамках реализации программ «Туған жер», «Сакральный Казахстан» можно организовать краеведческую работу по изучению региональной истории, восстановлению культурно-исторических памятников и на основе этого создать туристические маршруты. Во-вторых, актуальными остаются идеи о восстановлении в здешних местах добычи меди. В недрах Нїлді(Успен)ского лежат нетронутыми тонны медной руды, золота, серебра, вольфрама и молибдена. Их разработка разбудила бы степь близ Нїлді(Успен)ки, дала большой толчок развитию края.

Арман Муратович Сулейменов,
Редактор портала «история Казахстана»
14 сентября 2020 год.

ҚАЗІР АҒА ДЕГЕН АЗАЙҒАН...

qairatabilda • Подписаться

...

Бұрын кішілер «Іні - зордан, аға - бордан» деп ойына келгенді істейді екен, қазір ағалар ондай еркелікті көтере бермейді. Мұның бір ғана себебі бар-ау деп шамалаймын: не бүгінгі ағалардан ұғым кеткен, я болмаса өзімізде жұғым қалмаған. Әй, осы дәу де болса, соңғысының қисыны келіңкірейтін сияқты...)

Жә, Арқа төсіндегі осы аз ағаның ішінде Жұмағали Мағзиевтің шоқтығы мен үшін қашанда биік. Кейде жүріс-тұрысына, сөйлеген сөзіне, істеген ісіне қарап тұрып, бұл кісінің ақсақалдықтың ауылына қадір-қасиетін жоғалтпай бара жатқанын аңдайсың, кәдімгідей қуанасың.

Жұмекеңді танығалы да он бес жылдың жүзі болыпты. Мәдениетке жақын болды, бір кездері әкім болды. Ақырын жүріп, анық басты: абыройын алдырмады, арына кір шалдырмады. Қазіргі таңда кеншілер астанасындағы іргелі колледждің шаруасын ұршықша үйіріп, гүлжайнатып отыр. Таяуда қоғамдық негіздегі атынан ат үркетін бір қызметке кіл мықтының ішінен таңдалып тағайындалды. Жүріп өткен жолы ақ болмаса, бүйтіп аттай қалап алдырар ма еді..?

Әрине, Жұмекең сияқты құлашты кеңге сермейтін корифейге колледж дегеніңіз тар құрсау ғой. Атаны сай, аты сай; ауданның, облыстың шаруасын шашау шығармас еді-ау. Жарар, өткенге өкінгеннен не өнуші еді..? Десе де, бұл кісінің бай тәжірибесі, кемеліне келген ақыл-ойы, адамгершілік биік қасиеттері бүгінгі біздің қоғамға ауадай қажет. Бізге керегі де - осы! «Ағаң кім?» дегенде ұялмай көрсететін Жұмекем бүгін алпыс жастың асқарына шыққан екен. Өрісі кеңейген, желісі ұзарған ағама үйіндегі асыл жары екеуіне тек қана амандық тіледім!

Қайрат Абдолла.

Егемен Қазақстан газетінің тілшісі. 15. 09. 2020 жыл.

Құттықтаймыз!

МЫС ШАҒАРДЫҢ ЖАМПОЗЫ

Құтты болсын кемел алпыс жасыңыз,
Жақсылармен толысқан Сіздің қасыңыз.

Асқаралы алпысты да алдыңыз,
Тек биікте бола берсін парқыңыз.

Ертеден еңбек дәмін татып өскен,
Басшылықта кәсіби майталман боп,
Барған жерді көркейтіп жандандырған,
Соңынан жақсы істермен сөз қалдырған.

Нілді - Өспен егіз ұғым жапсарласқан,
Ол есім Сәкенменен астарласқан.
Алғашқы орыс-қазақ мектебінде,
Сәдуақас сауат ашқан жер ақтаңнан.

Бұл елдің тарихы мол қазыналы,
Кен байлық асты-үсті мен атырабы.
Өркениет - көшбасшылар елімізде,
Нілді - Өспен өңірінен бастау алды.

Қайраткерлер ордасы Нілді - Успеннен,
Ағартушы, дәрігерлер - кіл майталман.
Бименде тұр Жаңаарқада күнге қарап,
Нағашысы Жұмекеңнің білер білсең.

Тізе берсең колледждің жетістігін,
Соңғы үш жылда еліміздің жеңімпазы.
Әлемдік сайыста да күш сынадық,
Жеңімпаз көші алыс емес, шүкір Аллаһ.

Отыз төрт жыл басшылық қызметпен,
Келе жатыр Жұмағали мол үмітпен.
Мыңдаған тағдырлар әлеуетін,
Ақылға сап, таразылап бір ретпен.

Еңбектің кермек дәмі өзгешелеу,
Не тәтті, не ащы деп жүрмес біреу.
Пешенеге жазылған тағдырларды,
Аллаһтан артық ешкім бермес дереу.

Алпыс жасқа бұл күні толып отыр,

Қайраткерлік кие болып қонып отыр.
Республикада озық етіп оқу орнын,
Өркениет көшіне қолын созып отыр.

Жемқорлықты жасытып жасқандырған,
Ондайларды оңдыртпай ойсыратып,
Жегендерін желкеден сығып тұрып,
Комиссиясы - адал болуға жол бастаған.

Алпыс жасқа толыпты-ау, мерейлі ұстаз,
Ежелгі мыс шахардың азаматы,
Еңбегің еселенді-ау, туған елде,
Құшағына халқының енді-ау керім.

«Мыс Шаһардың» айбарлы азаматы,
Сол елдің бағы менен қазанаты.
Қасынан жақсылардың қарыс қалмас,
Қыруар еңбекпенен мәшһүр аты.

Нілді жайлы ойлары кітап болды,
Өшкен жанып, құралып құшақ толды.
Қалам тартып туған ел бір өзіңді,
Рухтанып оқығанда жағым талды.

Өткеннен өлке танып, тарих жазған,
Қойнауын туған елдің, сөзбен орап,
Жан-жаққа қалам тартып, ел Ағасы.
Соңынан өшпейтұғын із қалдырған.

«Қарағанды технология және сервис»
колледжінің ұжымы атынан
Оразкелді Қанафин №695.

ШЕТ АУДАНЫ ӘКІМДІГІНІҢ ҚҰТТЫҚТАУЫ.

Құрметті Жұмағали Диярұлы!

Қай жерде еңбек етсеңіз де өнегелі ұстаз, парасатты басшы ретінде ел ортасында құрмет пен сыйға бөленіп жүрген Сізді асқаралы 60 жасқа келуіңізбен шын жүректен құттықтаймыз!

Еңбек жолыңызды туған ауылыңызда мұғалімдіктен бастап, мектеп директоры, аудандық мәдениет бөлімінің жетекшісі, Ақадыр кенті әкімінің орынбасары, кейін әкімі лауазымдарына дейін өстіңіз.

Біліміңіз бен тәжірибеңізге Ұлы Абай айтқандай «ыстық қайрат, нұрлы ақыл, жылы жүрегіңізді» қосып, тамаша жетістіктерге жеттіңіз, халықтың алғысына ие болдыңыз. Шет ауданының әлеуметтік-экономикалық дамуына қосқан өлшеусіз үлесіңіз жадымызда. Бүгінде облыс орталығында колледждерді басқарып, елімізге аса қажетті жұмысшы мамандықтарға жастарды үйретіп, кадр дайындау үстіндесіз. Көп жылдардан бері тарих және өлкетану тақырыптарына қалам тартып, бірнеше кітап жаздыңыз, баспасөзде тартымды да, танымдық материалдар жариялап, оқырман қауымды рухани байыттыңыз. Сіздің белсенді әрекетіңізбен тарихы терең, тірлігі ерен Өспен

ауылының 160, 170 жылдық мерейтойлары биік деңгейде атап өтілгенін ризашылықпен еске аламыз. Еселі еңбегіңіз бен қоғамдық жұмыстарыңыз жоғары бағаланып, облыстық органдар мен аудан әкімінің Құрмет грамоталарымен, кәсіби білім саласының медалімен марапатталдыңыз. Бүгінгідей мерейлі сәтте Сізге шын көңіл, адал ниет пен қажымас қайрат, сарқылмас жігер, баянды бақыт пен қуаныш тілейміз!

Шет ауданы әкімдігі мен мәслихат аппараты.
№697.

БІЛІКТІ БАСШЫ, ҺӘМ ӨЛКЕТАНУШЫ

Әйгілі қаз дауысты Қазыбек бабамыздың бір толғауында “Ерден ердің несі артық, ептестірген сөзі артық” дейтіні бар. Иә, расымен де түсіне білген жанға

ерден ердің елге сіңірген ісі артық болар. Бүгінгі қолыма қалам алып, осынау мақалама себепкер болып отырған жан да алпыс дейтін асуды алқымдап, елге ілкімді ісі мен ұтымды шешімдері арқылы таныла білген азамат.

Мен Мағзиев Жұмағали ағамызды алдымен кешегі қазақтың маңдайына біткен асылы, Арқадағы сұлулықтың символы саналатын Сәкен бабамыздың жақын жерлесі деп білемін. Кіндік қаны тамған жері атақты Өспен ауылының Нілді мекені. Мектепте жетінші кластан бастап пионер вожатый болып, 1976 жылы 9 класты бітіргеннен кейін туған ауылы Нілдіде (Успен) қыз-жігіттердің ішінде сауыншылар бригадасын ұйымдастырған.

Жұмағали ағамыз 1977 жылы орта мектепті бітіргеннен кейін туған ауылындағы кеңшарда жөндеу механикалық шеберханасында токарьдың шәкірті, слесарь болып бастайды. Айта кетейік, Тұңғыш Президентіміз - Елбасы Н.Ә.Назарбаевтан бастап, бүгінде министр, облыс басқарып, еліміздің басқа да саласында жоғары лауазымды қызметте жүрген азаматтардың өмірбаянына үңілсек, көбісі еңбек жолдарын өндірісте қарапайым ғана қатардағы жұмысшыдан бастағандығын көреміз. Олардың еңбек жолы кейінгі буын жастарға өнеге.

1978 жылы Жезқазған педагогикалық институтының география және биология факультетіне түсіп, оны 1983 жылы бітірген соң, ауданымызда түрлі жауапты қызметтерді атқарады. Атап айтсақ, еңбек жолын мұғалімдіктен бастап, Қызылтау ауылдық округі «Байғозы батыр» атындағы орта мектептің директоры, Қызылтау селолық кеңесінің екі шақырылымдағы депутаты, Ақадыр аудандық мәдениет бөлімінің басшысы, Ақадыр Қазпочта байланысы торабының бастығы қызметтерін абыроймен атқарып, екі аудан қосылып, халықтың тұрмысы тұралап, экономиканың тоқырауға ұшыраған қиын кезеңінде Ақадыр кенті әкімінің орынбасары, 1994 жылы кент әкімі болып

2010 дейін жемісті еңбек еткенін жақсы білемін. Жұмыстан қол үзбей жүріп, 1994-1996 аралығында Алматы қаласындағы Республикалық ғылыми орталықты Экономист-бухгалтер және аудит мамандығы бойынша тәмамдайды. Менің ол кісінің жеке басына құрметпен қарауым оның елжанды мінезі мен қазақ дегенде ішкен асын жерге қоятын кеңпейіл жүрегінен.

Біржағы Жұмағали ағамыздың үнемі қазақ руханиятына жаны ашып, тарихи тұлғаларға аса құрмет көрсете білуі, өлкетанушылық асыл қасиеті, Сәкен сынды саңлақты өмірге әкелген киелі Нілді топырағының құнарлылығы мен өмірлік дүниетанымының кеңдігінен, ақыл- парасатының кемелдігінен болар деп ойлаймын. Түркі жұртында «Жаман басшысының ойында даңқ тұрады, жақсы басшының жүрегінде халық тұрады» деген мақал бар.

Жұмағали ағамыздың кезінде Ақадыр кентіндегі мәдениет үйінің есімін Қазақстанның халық әртісі, бұлбұл әнші Шабал Бейсекқызының, сондай-ақ, орталық мешітті сол жердің тумасы Иса молланың атына беруге атсалысып, сіңірген еңбегін, сол мешітке арнайы қариларды шақырып «Құран Хатым» түсірткенін, өзі басшылық жасаған ауылындағы мектепте мұражай ашып, Ақадыр кентінің 70 жылдық, Өспеннің 160, 170 жылдық мерейтойларын республика көлемінде жоғары дәрежеде аталып өтуіне бірден бір үлесін қосқан азамат екендігін барша азаматтар жақсы біледі.

Жұмекең 2006 жылы Ақадыр кентінде тұратын Шығыс Түркістанның азаттығы үшін күрескен атақты Оспан батыр Сіләмұлының келіні, сол кезде жасы тоқсаннан асқан Кәлимаш шешеймен жүздесіп, әңгімелескен. Кейіннен ұлы Құрметбектің үйіне арнайы барып, батыр жайлы сұхбат жүргізіп, тың деректер жинады. Бұл кісілер 90-шы жылдары Монғолия елінен көшіп келген қандастарымыз.

Ал, сонау 90-шы жылдарда әкім болғанда кенттегі шиеленіскен әлеуметтік- экономикалық мәселелерді жүк көтерген атандай тік көтеріп, кент халқымен, кәсіпкерлермен, темір жол көсіпорындары басшыларымен тіл табыса отырып, оларды кенттің әлеуметтік-экономикалық жағдайын жақсартуға жұмылдыра білді. Кенттегі мәдени-спорт ошақтары қызметтері қайта жанданып, электр жарығының, жылу беру жүйесінің толығымен шешілуіне, кәсіпкерлікті қолдап, ауылшаруашылығын дамытуға сіңірген еңбектері өз алдына бір бөлек әңгіме... Өспеннің 170 жылдық мерейтойы қарсаңында Жұмекең Ұлыбритания елінің Қазақстандағы төтенше және өкілетті елшісі, доктор Кэролин Браунға мерейтойға арнайы шақырту қағазын жібертуін мен кезінде ағылшындардың осы Нілдіде жұмыс жасағандығын еске салуы деп түсінемін. Өкінішке орай елші жұмысының қарбаластығынан келе алмай, мерейтойға өзінің арнайы сәлемі мен құттықталуын жолдаған.

Кім біледі, елші келіп жатса артынан ауданымызға инвестиция да келер ме еді.

Тағы бір айта кететін жайт ол - Нілдіде (Өспен) 1905 жылы алғашқы кәсіподақ ұйымы құрылғандығын біреу білсе, біреу білмейді.

Бұл ең алғаш қазақ жерінде құрылған кәсіподақ ұйымы. Мыс кенішінде 6(алты) жұмысшы бірігіп, алғашқы кәсіподақты құрғандар Әли Байшағыров, Қасқабаев, Топорнин, Жилин, Невзоров, Незавитин деген азаматтар жұмыс берушіден сегіз сағаттық жұмыс уақытын белгілеуді, жалақыны көтеруді, азық-түлік бағасын түсіру сияқты өздерінің талаптарын қойған. Жұмағали Диярұлы кәсіподақ ұйымының құрылғанына 115 жыл толғандығын, жұмысшылардың қойған талаптарын өзінің кітабында тарихи деректерге сүйене отырып, дәлелдеп жазған болатын. Бұл жөнінде жуырда ғана Жүмекеңді 60 жас мерейтойымен және кәсіподақтың құрылғанына 115 жыл толуына орай арнайы құттықтаған облыс әкімінің орынбасары Абзал Нүкенов және Қарағанды облысы кәсіподақтары орталығының басшысы Болат Жұмабеков қазақ жерінде алғашқы кәсіподақ ұйымы осы Нілдіде (Успен) жерінде құрылғандығын, бұл Шет ауданының, оның ішінде Өспен азаматтарының менталитеті жоғары екенін білдіреді, және осы жұмыстардың басы-қасында Жұмағали Диярұлының жүргендігін ерекше атап өткен болатын.

Жалпы, Жұмағали Диярұлының жүріп өткен жолы кімге де болмасын өнеге болары анық. Себебі, жоғарыда айтып өткеніміздей, алғашқы еңбек жолы қастерлі де құрметті мұғалімнен басталса, әр нәрсеге деген байыпты байламы, жағдайды жіті бағамдай алатын сұңғылалық қасиеті, қанға сіңген сол ұстаздық мамандығынан болса керек. Бүгінгі күні де облыс орталығы Қарағанды қаласында іргелі оқу орнына басшылық жасап, халқына пайдасын тигізер мамандар даярлауы елге, жерге деген сүйіспеншілігі мен перзенттік парызының адал да шынайы көрінісі деп түйеміз.

Жолдасы, мамандығы дәрігер Айткүл Қабылқызымен үш бала тәрбиелеп өсірген, ордалы отбасы. Ұлдары Думан, Дулат Қарағанды қаласында құқық қорғау саласында басшылық қызметтер атқарады, қызы Ақдидар Нұр-Сұлтан қаласында тұрады, кәсіпкер. Балаларының бәрі отбасын құрған. Ұзақ жылғы, оның ішінде 33 жыл еңбегін мемлекеттік органдарда басшылық қызметке арнаған Жүмекең облыс, аудан әкімінің «Құрмет» грамоталарымен,

«Кәсіптік техникалық білімге - 75 жыл» мерекелік төс белгісімен, білім және ғылым қызметкерлері кәсіподағының «Құрмет грамотасымен» марапатталды. Жуырда ғана аудан әкімінің орынбасары Азамат Әбілдин бастаған аудан азаматтары Жүмекең басқарып отырған оқу орнына арнайы барып, аудан әкімі Мұхит Сайлауұлы Мұхтаровтың атынан қазақы дәстүрмен шапан жауып, Құрмет грамотасын табыс етіп қайтқан болатын. Олай болса, алпысты алқымдап, ел ағасы атанған Жұмағали Диярұлын айтулы мерейтойымен құттықтап, деніне саулық, отбасына амандық, қызметіне табыс тілегім келеді. Алдағы уақытта да елдің алғысына бөленіп, ақ батасына кенеліп, ақ сақалды абыз атануыңызға ниеттеспін.

Аса зор еңбекпен, ізденумен жазған естелік, шежіре, өлкетану бағытындағы кітаптарыңыз кейінгі ұрпаққа туған жерін, елін танып білуге зор ықпал етеді деп сенемін.

Мейрам Дәулетбекұлы,
Қазақстан Журналистер одағының мүшесі,
Шет шұғыласы - Шет аудандық қоғамдық - саяси газеті. Директор -
редактор. 15 қазан, 2020 жыл.

Жүмеке!

Асқарлы, айбарлы, адуынды алпысыңыз құтты болсын!
Дөңгеленген дүниеде айы оңынан туған, асығы алшысынан тұрған жігітсіз ғой. Сол алпысты алқымдап, жетпісті жетектеп, селкілдеген сексенді ерттеп мініп, торқалы тоқсанды өңгеріп, "100"- ге жетіңіз. Желіңіз оңынан туып, айдарыңыздан жел есіп, шалқып жүре беріңіз. Әулеттің көрігін соғып, несібесін шалқытып, қазыналы қәрия бол. Тақымыңыз мықты болып, Аллаһ бұйыртқан тұлпарларды ауыстыра беріңіз. Атқа мініп, тақтан түспей қосағыңызбен қоса ағарыңыз!!!!

*Шымкенттің Шәуілдірінде тұратын Мираш Есалықова атты
Жезқазған педагогикалық институтында (1978 - 1983 жылдар) бірге
оқыған ақын қыздың жер ортасы 60-қа тілегі..
15 қыркүйек, 2020 жыл.*

ҰРПАҚТАРЫМА ӨСИЕТІМ

Аллаһ тағаланың берекесі мен бақыты қонған ұрпақ болу үшін балаларым, ең алдымен жалғыз жаратушымызды серік-дос етіп, бұйырғанын бұлжытпай орындап, тыйғандарынан бойларыңды алыс ұстап, **пайғамбарымыз с.ғ.с. - ның** өмірін үлгі етіп, салиқалылардан болуға жазбай ықылас таныту керек, яғни иманды болу деген сөз, екі дүниенің нығыметіне жетудің сара жолы осы.

1976 жыл болса керек,.. мен 9-шы класта оқимын, Нілдіде(Өспен) тұрамыз, үлкен әкем Мағзи Қысырауынұлы жұбайы үлкен шешем Фатиха Шәріпқызына - сен әруағы басым Көкемнің(Тоқа-Күшікбай батыр) ұрпағынансың ғой, саған көрсеткен Аллаһымның аян түстерінің бәрі қолмен қойғандай тура келеді,... жорығанда көкейіңе келген сөзді айта саласың,... ойланып барып сабырмен айтшы деп жалынғандай болып отыратын...

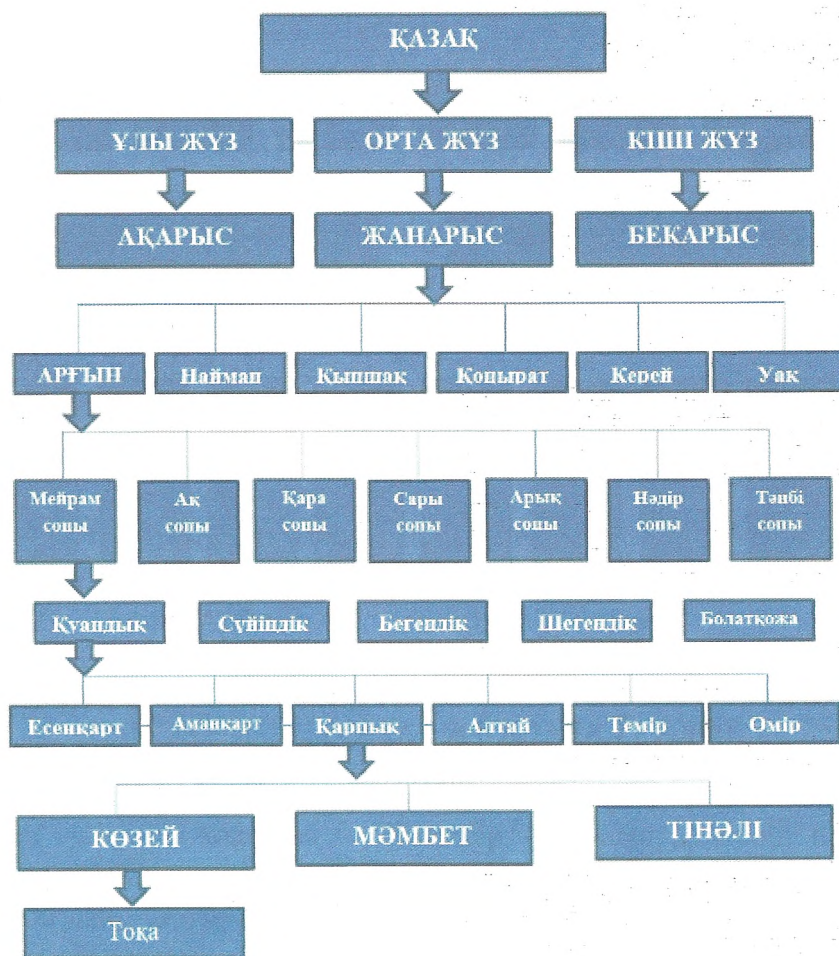
Мағзи әкемнің бұл сөзінің төркіні Фатиха(Бәтиқа) шешем тірі жүрген адамдарды, жұмсартып айтқанда қандай қиындық, кесепат... келешекте күтіп тұрғанын, Аллаһ тағалам түсінде аян беріп көрсететін қасиеті бар дуалы ауыз адам болды. Туғаннан бастап анамның тәрбиесін, барлық іс-қимылдарын көріп өскен баласы ретінде, бірнеше - қолмен қойғандай аян түстерін қаперіме сақтап қалдым...

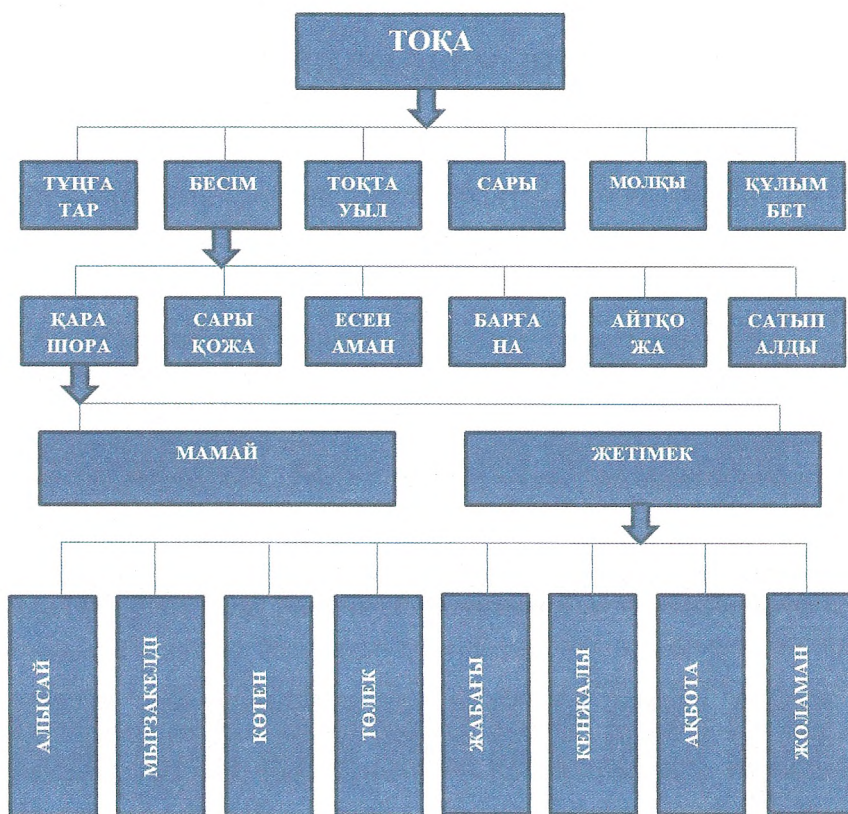
Мағзи әкем өмірден қайтқаннан(1897-1973) кейін, бір күні Анам Фатиха «түнде бір түс көрдім балам деді, Мағзидың артындағы қалған ұрпақтары келешекте өніп-өсіп, Аллаһымның жазуымен берекелі ғұмыр кешеді екен,.. түсімде біздің ескі үй (Бүркітбай Көпбайұлы туысқан ағам болады, сол үймен іргелес үйіміз болған) өртеніп жатыр екен, қасымдағы екі-үш әйел шелектегі сумей отты өшірейік десек,... өрттің жалыны бетімізді шарпып, тақалтпай жатып ояндым»... деді.

Фатиха(Бәтиқа) анамның Аллаһым аян беріп көрсеткен түсін мен кемеліме келгеннен кейін пайымдай отырып жорып; «Фатима анамыздың көруі болсын, пайғамбарымыз **Мұхаммед** с.ғ.с.-ның жоруы болсын», Аллаһу акбар!..дедім.

Аллаһым берекені Мағзи Қысырауынұлы Жайқыштегіне, яғни, ұлы әкеме қондырған екен деп,... Аллаһымның жазуымен менен тараған ұрпақтарыма тегімізді (фамилияны) **Мағзи** әкемнің атымен атауды аманаттап отырмын»... Машаллаһ!

АРҒЫН - ҚАРПЫҚ ТАРАУЫНЫҢ КЕСТЕСІ

ТОҚА - ҚАРАШОРА ТАРАУЫНЫҢ КЕСТЕСІ
(Жетімек)

ТОҚА - МЫРЗАКЕЛДІ - ЖАНАҚ - ҚҰЛ - ЖАЙҚЫШ - ҚЫСЫРАУЫН ТАРАМЫ

МЫРЗАКЕЛДІДЕН - Құрман, Жанақ.

ЖАНАҚТАН - Құл, Бортан, Бижан.

ҚҰЛДАН-Тиыштыбек, Моншабек,, Мәдір, Садыр.

ТИЫШТЫБЕКТЕН - Жайқыш, Өткелбай.

ЖАЙҚЫШТАН - Қысырауын.

ҚЫСЫРАУЫННАН - Мағзи, Файзолла, Құбаш, Болат, Қамаш, Шопан,
Сәгін,

МАҒЗИДАН - Муапық, Таупық, Мәкилә, Дияр.

ДИЯРДАН - Жұмағали, Есенғали, Ерғали, Ербол, Алмағұл, Рымкүл, Нүргүл.

ЖҰМАҒАЛИДАН - Думан, Ақдидар, Дулат.

ДУМАННАН - Дәмелі, Әбубәкір, Ахмет.

АҚДИДАР(қызым) - Сәтті, Софи.

ДУЛАТТАН - Абдулла, Мәриям.

ФАЙЗУЛЛАДАН - Қабыкен, Ботан, Сағат, Амантай.

ҚАБЫКЕННЕН - Қайыржан, Мейіржан, Сағдат.

ҚАЙЫРЖАННАН - Ақжол, Ақерке.

АҚЖОЛДАН - Әмина, Арсен.

САҒАТТАН - Арай (**жиен**).

АМАНТАЙДАН - Құмартай, Дархан.

ҚҰМАРТАЙДАН - Қанжарбек, Бату.

ҚҰБАШТАН - Бәтилә (Апай)дан - **Жиендер** - Сайран, Нұрлан, Ерлан, Ләззат.

БОЛАТТАН - Бәтеш (Апай)дан - **Жиендер** - Раушан, Айтбай, Балапаш,
Кәріғұл, Дәріғұл, Сандуғаш, Ораз, Гүлнәр.

Қамаш(Апай)дан - **Жиендер** - Ауданбай, Құрал.

АУДАНБАЙДАН(ТОҚА - ЕСКЕНЕ - жұбайы Тиыштық) - Нұрғайша,
Аманғали, Бибіғайша, Бақыт, Қанат, Жанат, Гүлнәр, Гүлжан.

ҚҰРАЛ (ТОҚА - ЕСТЕМЕС - жұбайы Рымкеш) - Алданыш, Күләш, Өтеген,
Гүлжан, Балдырған, Бүлдірген, Бақыткүл, Дәметкен, Жаңылған, Тілектес.

ШОПАН (Апай)дан - **Жиендер** - Жұмабай, Айтжан, Мәрия, Елубай.

АЙТЖАННАН - Тұмарбек, Марал, Мархабат, Жаңыл.

МӘРИЯДАН - Көшкінбай, Зілідә, Бәшен, Зейнегүл, Айгүл, Құмарбай,
Гүлістан, Кенжетай.

ЕЛУБАЙДАН (ТОҚА - ЖАНТҮГЕЛ) - Берік, Аққу, Қайыржан.

ӨТКЕЛБАЙДАН - Әмір.

ӘМІРДЕН - Түсіпбек.

ТҮСІПБЕКТЕН - Күлпәш (Апай) - (Апайдың жолдасы Өспенде тұрған
Үдешов Айтжан әкеміздің ұрпақтары - ол кісінің балалары бізге жиен).

Пайдаланған әдебиеттер:

1. «Тоқа Шежіресі» . Ж.Б.Бикенов, Ж.М.Жәкенов, Т.К.Исабек.
Қарағанды 2000
2. «Қарпық және Қожа шежіресі». Ж.Б.Бикенов, Ж.М.Жәкенов,
Т.К.Исабек. Қарағанды: «АҚ Қарағанды Полиграфиясы» 2008
3. «Сәкен Сейфулин». Энциклопедия - Алматы: «Темірқазық» баспасы.
2010
4. «Ақадыр - алтын бекет Арқадағы». Қайрат Әбілдинов. Алматы:
«Қазақпарат» баспаханасы. 2007
5. «Нілді. Өспен Энциклопедиясы» - Қарағанды: «Арқо». 2017
6. «Ұстаздардың Ұстазы». «TENGRI Ltd» баспаханасы. 2015
7. «Ақшам». Төрехан Майбас. Алматы: «Palitra - Press» баспаханасы.
2017
8. «Жанжал» роман. Асан Жұмаділдин. Алматы: 2004
9. «Серт». Жәнібек Әлиман. Қарағанды: «TENGRI Ltd» баспаханасы.
2015
10. «Жақсы Жанқұтты». Ж.С.Ақылбаев. Қарағанды: «Болашақ - Баспа».
1999
11. «Ұлы - дала тұлғылары». Кәрім Мыңбаев, Бүркітбай Аяған
12. «Мемлекеттік тарихи институт ғылыми кеңесі» баспасы. 2016
13. «Бесім батыр ұрпақтары: ел тарихы». Елбек Мұқажанов, Ермек
Кәрімұлы Касенов (Сәкеев), Жұмағали Диярұлы Мағзигегі.
Қарағанды - ПК «Экожан». 2019-8006
14. «Тұғыры биік тұлға». Р.М. Сейфуллина, Қ. Құсайынов Алматы - «Үш
Қиян». 2002
15. «Адырна» әдеби көркем көпшілік журналы. Бас редактор Мейірхан
Ақдаулетұлы. Ақтөбе қаласы - «Ақжар АБК» ЖШС баспаханасы.
2019

16. «Өспен»: ел мен жер шежіресі. І.Ісләмұлы, Ж.Оспан. Қарағанды - «Болашақ - Баспа». 2007
17. «Өшпес ізің». Мұқажан Жұмажанов. Алматы - «Қазақпарат» баспаханасы. 2004
18. «Сәкен елі». Бақтияр Елшібайұлы, Файзолла Нұржанов. Өспен (Нілді) ауылы. 2001
19. «Сәкен тұлғасы тарих төрінде». С.К.Оспан, Н.І.Сапиянова. Нұрсұлтан - «Big Dream» баспасы. 2020
20. «Ұстаз мерейі биік болса, шәкірт отаншыл». О.Суханберлин, С.Б.Амалбекова. Қарағанды - «TENGGRI Ltd» баспаханасы. 2018
21. «Ұстаз ұлағаты» Ж.Д.Мағзиев. Естелік - эсселер, баспасөз, мұрағат материалдары. Қарағанды - ЖШС «Типография АРКО». 2018
22. «Күй ғұмыр» Қ.Д.Садуақасов. Қарағанды - «Гласир» баспасы. 2014
23. «Өткен күндер». Мұқатай қажы Төлеутайұлы (Естелік баян, көз көрген өмір деректері). «Баспагер» ӨК. 2018
24. «Өлеңім өмірімді өрнектеген». А. Смет. Қарағанды - «Ақсараң» қоғамдық қорының баспа - дизайн орталығы. 2015
25. «Сұлутерек» Өлеңдер жинағы. Ш. Телқозықлы, Ж. Нұрмағанбетұлы Н. Кәкенов Алматы - Шартарап. 1996
26. «Жаным түгел - Жантүгел». Қанат Аманов, Шынболат Шакенов. Шежірелік тарихнама. Қарағанды - Тенгри. 2021
27. «Қырандар ұшқан Қызылтау». І. Ісләмұлы, Ж. Қызбалаұлы Қарағанды - «TENGGRI Ltd» баспаханасы.. 2014
28. «Өмір белестері». Мағауия Сатыбалдин. Қарағанды - «TENGGRI Ltd» баспаханасы. 2018
29. «Дала сыры». Өмір. Кәріпұлы «Palitra - Press» баспаханасы. 2020
30. «Тарихқа үлес» - Тоқа Қарашора батыр Жетімекбай ұрпақтары. Жұмағали Диярұлы Мағзигегі. 2003
31. «Теміржолшы әулеті». М.Тайтөлеуов, Ф. Ө. Әбілқасымов, Алматы - «Service - Press» баспаханасы. 2016
32. «Баяналуылдың дәстүрлі ән өнері» Ерлан Төлеутай. Алматы қ.
33. «Қарағанды облысының ұлағатты ұстаздары». 1 - ші басылым, Қарағанды: «Типография Форма Плюс», 2016. Бас редактор: Асхат Қанатұлы Аймағанбетов.

МАЗМУНЫ:

1. I. Алғы сөз.

- К.А.Сарханов - *Көркемдігі жарасқан азамат*.....7
2. Р.Қ.Әбдікерев - *Ізденгіш, еңбекқор жан*.....11
3. М.С. Мұқтаров - Шежірелі Шеттің дәстүрін
жалғастырушы азамат..... 16

4. II. Тұлғалар тағылымы.

5. Адамзаттың Абайы..... 19
6. Мәшһүр Жүсіп.....23
7. Жақсы Жанғұтты. Өткір сөздің иесі..... 26
8. Қуандық Тоқа - Шоңға тағзым..... 28
9. *Тоқа Шоң би (1820-1901)*..... 33
Шоңкеңнің өсиеті..... 34
10. Сәкен Сейфуллин. Тұғыры биік тұлға..... 36
Сәкеннің өмір мектебі..... 36
11. Ғалым Жайлыбай - Сәкен деген халқымның рухы ғой.....51
12. Мұқажан әкем - Маңғаз.....54
13. Ө. Кәріп. Дала классигі..... 56
14. Тоқа - Жетімекбай асына арнау.....58
15. Алаштың Ақадырлық қос абызы..... 65
16. Қадыр Орынбекұлы - Иманы кемел ел мықты..... 71
17. Т.Майбас - Жұртының тұнығынан жүзіп ішкен..... 73
18. Дәулетбек Сәдуақасов - Күй өнерінің саңлағы..... 76
19. Файзолла Нұржанов. Өлкетанушы - этнограф.....78
20. Жәнібек Әлиман - Сұңқар Сәкеннің ізбасары..... 81

21. III. Бабалар тағылымы.

22. Арғын - Тоқа Жетімекбай шежіресі..... 90
23. Ақсауыт.....92
24. Бесімнің «Ақсауыты» қайда?..... 93
25. Мырза баба - Мырзакелді..... 96
26. Мырзакелді - Қысырауын Жайқышұлы ұрпақтары..... 100
27. Мағзи емші.....106
28. Күшікбай батырдың (Көкем) өсиеті.....110
29. Босаға тоғаны тарихы..... 111

30.	Алғашқы астар - Ахметбек қария бата берді.....	113
31.	Жетімек бай баба асы - 2001 ж. 25 тамыз.....	116
32.	Палуан күрес.....	119
33.	Баянауылға сапар - Ахметбек қарияның батасы.....	120
34.	Оспан батыр.....	125
35.	Қуандық - Қаракесекке ортақ Ержан би.....	129
36.	IV. Менің жолым	
37.	Фатиха анамды аңсау.....	134
38.	Дос сыры.....	135
39.	Туған жер.....	136
40.	Республикамыздың кәсіподақтар федерациясы - еліміздегі кәсіподақтар қозғалысы. 1905 жылы Нілді мыс кенішінен басталған деп танылды.....	137
41.	Нілді.1905 жыл. Әлі көтерілісі.....	140
42.	Қасиетті Жезқазған.....	163
43.	Қазыналы Қызылтау.....	171
44.	Берекесі тасыған Ақадыр.....	192
45.	Ұлы Абайдың 150 жылдық мерейтойы.....	194
46.	Ақадыр кенті әкімдігі.....	197
47.	Ақадыр Қазпочта байланысы торабы.....	198
48.	Ақадыр кенті әкімдігіне қайта оралу.....	199
49.	Құран Хатым.....	205
50.	Ақадырдың 70 жылдық мерейтойы.....	208
51.	Нілді(Өспен) мыс кенішінің 160 жылдығыатап өтілді.....	210
52.	Қарағанды қаласы.....	214
53.	Шахзат әулие.....	219
54.	Қарағанды технология және сервис колледжі..... а) Халықаралық олимпиада - Анталия.....	220 228
55.	Қарағанды облысының ұлғатты ұстаздар кітабынан.....	232
56.	Мектеп бітіргенімнің 20 жылдығы.....	233
57.	Мектеп бітіргеніміздің 40 жылдығын атап өту.....	235
58.	Арман асуы - Аль-акса. Иерусалим.....	239
59.	Институт бітіргеніміздің 35 жылдық шарасын атап өту.....	244
60.	Ұлытау - Хан ордасы.....	247
61.	Арысқа шұғыл сапар.....	248
62.	Өспеннен шыққан - Тарлан дос.!!!.....	252

63.	Дала дауылпазы Сәкен Сейфуллинге - 125 жыл.....	254
64.	Қазан- әлем чемпионаты.....	261
65.	2019 жылы Сәкен Сейфуллиннің 125 жылдық мерейтойына Шымкенттен арнайы келген Жамалбек Сыдықұлы ағамыздың естелігінен үзінді.....	268
66.	Арғын - Бесім батырға арнайы берілген ас - 2019 ж.....	273
67.	Қаражартас тарихы.....	276
68.	Қаламыннан туған туындылар.....	280
69.	Заңғар мекен Өспенім.....	280
70.	Өкініш.....	281
71.	Бала санасындағы мәдениеттер шиелінісі.....	281
72.	Сыр сандық.....	282
73.	Нілді ару.....	284
74.	Сырлы ұя.....	286
75.	Алып тұлға.....	286
76.	Өркениеттің кілті қасиетті Құранда.....	288
77.	V. БАҚ-дағы ой түйіндер	
78.	Имандылық нышаны. 1991 ж.....	291
79.	Шешімін тапқан істер. 2004 ж.....	292
80.	Мағзигегі Жұмағалиға арнау. 2005 ж.....	297
81.	Ақадыр көштен қалмайды. 2005 ж.....	298
82.	Дулат Жұмағалиұлы Мағзигегі - «Жігіт Сұлтаны» 2006 ж.....	303
83.	Игілікті істер бастауы. 2006 ж.....	305
84.	Торқалы тойдың қарсаңында - Ақадырға 70 жыл. 2007 ж.....	307
85.	Ақадырдың таңы арайлы - Ж.Мағзи 2007 ж.....	309
86.	Насихат тобы іс үстінде. 2007 ж.....	316
87.	Әкем Дияр өмірден озды - көңіл айту. 2007ж.....	317
88.	Диярдың қырқына шақыру. 15.01. 2008 ж.....	317
89.	Диярдың ерліктері - Тайтөлеу ақын 15.01 2008 ж.....	318
90.	Палуандар бақ сынасты. 2008 ж.....	319
91.	Қысқа дайындық талқыланды. 2008 ж.....	320
92.	Манифест - Келешектің мәселесін көтерген құжат. 2016 ж.....	322
93.	Жұмағали әкесі Дияр асына толғау. 2017 ж.....	326
94.	Бала күнгі ағамдай болған Дияр Мағзиұлының асына арналған толғау. 2016 ж.....	328

95.	Жасампаз - Ақшам кітабы. 19 тамыз 2017 ж. Т.Майбас.....	329
96.	2017 жылы Нілді мыс кеншінің 170 жылдық мерейтойы аталып өтті.....	332
97.	Ұйымдастыру алқасының тең төрағасы Тұрар Алтынбековтің мерейтойдағы қорытынды сөзі.....	337
98.	Нілді(Өспен) - Сарыарқаның мыс кеніші. «Өспен энциклопедиясы» 2017.....	341
99.	Нілді(Өспен) руднигінің Британдық кезеңінен мағлұмат.....	356
100.	Ұстаз рухына тағзым. 2018 ж.....	359
101.	Сән әлемінің шебері.....	362
102.	Әкімдер отбасы.....	363
103.	VI Аналар Тағылымы.	
104.	Ұлы аналарымыздың шежірелік таралымы.....	366
105.	Өркендеудегі Бөтей қыраты.....	368
106.	Бөтей ана туралы Қарағандыда ақыл қосу.....	372
107.	Келтетал.....	375
108.	Бөтей мен Дәулетбике - ұлы аналарға ескерткіш орнатылды..	377
109.	Қысырауын Жайқышұлының жұбайы Дәмелі ана Құмайқызы..	379
110.	Оспанқызы Ақыш шешеміздің шежірелік таралымы.....	381
111.	Мағзи Қысырауынұлының жұбайы Фатиха (Бәтиха) ана.....	382
112.	Шәріп ұлы нағашымның бауырлары.....	384
113.	Ұлы нағашым Шәріп Бейісбекұлы.....	387
114.	Діндар отбасы.....	388
115.	Әкем Дияр Мағзиұлының жұбайы Бәтима Құлмендеқызы.....	390
116.	Бименде Амалбекұлы.....	393
117.	Жолдасым Айткүлдің шежірелік таралымы.....	400
118.	Балаларымның нағашысы Қабыл Қатпатайұлы.....	402
119.	Жолдасым Айткүл Қабылқызының анасы Рахманқұлқызы Жазыбайдың рулық шежіре таралымы.....	405
120.	VII Құдаларымыздың шежірелік таралымы	
121.	Думан - Гүлнар.....	407
122.	Тұңғыш немере.....	407
123.	Дәмелінің тырнақалды іссапары.....	408
124.	Келінім Гүлнәр Бітімбайқызының рулық шежіре таралымы ...	410
125.	Тоқа - Балапанның Балтасы.....	412

126.	Келінім Гүлнәр Бітімбайқызының анасы Кәтәйім Райымбектің шежірелік таралымы.....	413
127.	Алашордашы Бодаубек.....	414
128.	Қызым Ақдидардың барған жері.....	422
129.	Дулат - Толғанай.....	424
130.	Келінім Толғанайдың рулық шежіре таралымы.....	428
131.	VIII. Бауырларымның құдаласуы	
132.	Алмагүл - Жаңабай.....	428
133.	Есенғали - Аякөз.....	429
134.	Ерғали - Айнұр.....	431
135.	Рымкүл - Сылатай.....	432
136.	Нұргүл - Боранбай.....	433
137.	IX Мерейтой.	
138.	Мерейтой қарсаңындағы құттықтаулар.....	435
139.	К 60-летию настоящего патриота, общественного деятеля, директора Карагандинского колледжа технологии и сервиса Жумағали Мағзиева. Арман Муратович Сулейменов, редактор портала «История Казахстана». 14 сентября 2020 год.....	436
137.	Қазір аға деген азайған... Қайрат Абдолла. Егемен Қазақстан газетінің тілшісі. 15.09.2020 жыл.....	442
140.	Мыс шаһардың жампозы - Оразкелді Қанафин.....	443
141.	Шет ауданы әкімдігінің құттықтауы.....	446
142.	Білікті басшы, һәм өлкетанушы.....	447
143.	Ұрпақтарыма Өсиетім.....	452
144.	Шежіре-Арғын Қарпық тарауының кестесі.....	453

Жұмағали Мағзи Диярұлы

**ТАРИХ
ТАРАЗЫ**

Ғұмырнама

Компьютермен терген
Техникалық редакторлар: Күлғайын Шәмелқызы.
Көркемдік редакторы: Сағынтай Аққожин.

Басуға 28.07.21 қол қойылды.
Пішіні 70x100 1/16. Көлемі 29 б.т.
Офсеттік қағаз. Офсеттік басылым.
Таралымы 200 дана. Тапсырыс № 373

«Service Press» баспаханасы
Алматы қ., Халиуллин к-сі, 32
Тел.: 8 (727) 352-82-02

ӨМІР ЖОЛЫМ

1960 жылы 15 қыркүйекте Қарағанды облысы, Жаңаарқа ауданы, Нілді (Өспен) ауылында дүниеге келдім.

Өспен орта мектебін 1977 жылы бітірдім. Үш балам бар.

Білімім жоғары:

1983 жылы Жезқазған педагогикалық институтының

«География және биология» мамандығы бойынша тамамдадым.

1996 жылы Алматы қаласы Республикалық ғылыми орталығының

«Бухгалтерлік есеп және аудит» мамандығы бойынша

екінші жоғарғы оқу орнын бітірдім.

1983-1987 жылдары Жезқазған облысы, Ақадыр ауданы, Өспен (Нілді) ауылындағы Сәкен орта мектебінде география және биология пәнінің мұғалімі болдым;

1987-1994 жылдары Жезқазған облысы Ақадыр ауданы, К.Мыңбаев ат. кеншардағы Қызылтау (Байғозы батыр) орта мектебінің директоры;

1994-1997 жылдары Ақадыр аудандық мәдениет бөлімінің басшысы;

1997-2003 жылдары Шет ауданы Ақадыр кенті әкімінің орынбасары;

2003-2004 жылдары Қарағанды филиалы Казпочта АҚ Шет ауданы, Ақадыр кентіндегі байланыс торабының басшысы;

2004-2011 жылдары Шет ауданы Ақадыр кентінің әкімі;

2011-2014 Қарағанды қаласындағы «Техникалық-құрылыс колледжінің» директоры;

2014 жылдан осы күнге дейін «Қарағанды технология және сервис колледжінің» директоры.

Әлінің жалы...